

Lek på to språk

*En studie av språkalternering og kodeveksling i
tospråklig rollelek på nordsamisk og norsk i en
samisk barnehage*

Carola Babette Kleemann

Avhandling for graden philosophiae doctor (ph.d.)
Institutt for språkvitenskap
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
UiT Norges arktiske universitet/UiT Norgga árktalaš universitehta

2015

Forord

Jeg ønsker med denne avhandlinga å vise en tospråklig praksis der barna briljerer med språkvalg og kodevalg i et system som er både regelstyrt og innovativt. Jeg takker barna i den samiske barnehagen, og foreldrene deres, for at jeg fikk lov til å filme barna i lek og for at jeg fikk lov til å være med å leke. Det har betydd mye for meg. De voksne i barnehagen vil jeg takke for at de var gode samtalepartnere og kom med korrektur til eksemplene mine og mine forståelser av det samiske og det norske. En spesiell takk til styrer i barnehagen, som ikke bare ønsket meg velkommen, men også veiledet meg og transkriberte for meg.

Prosjektet hadde ikke blitt noe av om det ikke hadde vært for vår egen professor ved daværende Høgskolen i Finnmark, Sidsel Germeten. Hun ledet NFR-prosjektet *Barnehagen – et inkluderende fellesskap* som avhandlinga ble finansiert av, leste gjennom avhandlinga, og veiledet meg. I tillegg til det er Sidsel et forbilde som samlende forskningsleder som evner å inkludere, inspirere og stimulere både meg og et helt fagmiljø til å prestere. Tusen takk, Sidsel!

Tusen takk til de to veilederne på avhandlinga. Hovedveileder professor Tove Bull har gitt konstruktive og klare tilbakemeldinger gjennom en lang prosess, fra det store bildet til de minste detaljene. Biveileder Maria Øksnes har vært en utviklende samtalepartner og delt av sin store kompetanse om lek i grundige veiledningsdokument. Begge har hjulpet meg mye med hver sin veilederstil og dere er forbilder for hvordan jeg selv ønsker å veilede.

Takk til fagmiljøet på lærerutdanninga og på barnehageforskning. Dere har vært støttende i den berg-og-dal-banen det kan være å gjennomføre et prosjekt og inspirerende i deres egen forskning og undervisning. Det har vært forløsende diskusjoner om lek med Mai Brit Helgesen, og dype funderinger over hva språk og kommunikasjon egentlig er med Geir Zakariassen. Gøril Figenschou har delt felles forskningsutfordringer, lyse øyeblikk og mørke stunder i stipendiattida. Beathe Sætveit har vært en støttende sjef og venn. Takk til biblioteket på campus Alta for hjelp til å finne bøker, obskure artikler og mysterier i EndNote. Jeg måtte gi opp EndNote, Trine, men det er ikke din skyld. Takk til sjefsbibliotekar Kari Heitmann for bøkene, forståelse for at jeg har hatt vanskelig for å skilles fra dem, samtaler om identitet og for at du leste gjennom avhandlinga. It-avdelinga og orakelet har vært til hjelp i stort og smått. UiT Norges arktiske universitet er et inspirerende sted å jobbe med et godt fagmiljø, støttende ledelse og med studenter som inspirerer til videre forskning og arbeid for bedre undervisning.

I innspurten har Gunhild Tomter Alstad vært en viktig venn og kollega med oppmuntring som løftet meg når det var vanskelig, og korrekturlesing som løftet arbeidet mitt. Berit Merete Nystad Eskonsipo ved SESAM UiT har vært til uvurderlig hjelp i tolkninga av materialet og den endelige oversettelsen og transkriberinga.

Takk til mannen min og døtrene mine som har vært tålmodige gjennom de litt for mange årene med fraværenhet som arbeidet med avhandlinga har ført med seg. Supertrioen Marie, Anna og Nina har vært inspiratorer for valget av forskningsfelt og min forståelse av leken. Utrolig hva dere kan, jentene mine. Tusen takk, Helge, for at du er med meg som støtte både i arbeid og i livet.

Alta 11.06.15

Carola Babette Kleemann

– tusen traner senere

Innhold

Forord.....	III
Eksempler.....	IX
Tabeller.....	XI
Figurer.....	XI
1 Innledning.....	1
1.1 Forskningsspørsmål og bakgrunn.....	2
1.2 Rollelek som kontekst.....	5
1.3 Rollelek som tospråklig praksis.....	7
1.4 Metodologiske overveielser.....	12
1.5 Oversikt over avhandlinga.....	13
2 Språkalternering og kodeveksling i tospråklig rollelek.....	15
2.1 Perspektiv på språk og tospråklighet.....	16
2.2 Språk og kode.....	19
2.3 Kodeveksling.....	27
2.4 Oppsummering.....	39
3 Rollelek som kontekst for tospråklig interaksjon.....	42
3.1 Tidligere forskning på tospråklig rollelek.....	43
3.2 Hvordan kan man forstå lek som kontekst?.....	49
3.2.1 Frilek som ramme for leken.....	52
3.2.2 Rollelek.....	54
3.3 Rollelek som form, fortelling eller teater.....	57
3.4 Ytringstyper.....	58
3.4.1 Regiytring.....	59
3.4.2 Rolleytringer.....	62
3.4.3 Magiske ytringer.....	64
3.4.4 Ute-av-leken-ytringer.....	65

3.5	Oppsummering - Rollespill og rollelek	66
4	Metode.....	68
4.1	Den samiske barnehagen	68
4.2	Informanter	73
4.3	Datamateriale.....	74
4.4	Conversation Analysis (CA).....	78
4.5	Etiske overveielser.....	82
4.5.1	Om å forske på/med små barn.....	83
4.5.2	Forskning på det samiske, en vitenskapsteoretisk analyse.....	85
4.5.3	Etikk og teknikk	89
4.5.4	Å forske på andres arbeidsplass: de voksnes reaksjoner	91
4.6	Min rolle og agenda.....	92
5	Analyse av rolleleken <i>Drager og slott</i>	94
5.1	Kontekstualisering	94
5.2	Analysemetodene.....	95
5.3	Tur 1–4: Inn i leken	96
5.3.1	Språk og varietet.....	97
5.3.2	Lekekoder.....	98
5.4	Tur 5 og 6: ... og litt ut av leken	98
5.4.1	Språk og kode.....	99
5.4.2	Lekekoder.....	100
5.5	Tur 7–11: Iscenesettelse	100
5.5.1	Språk og kode.....	101
5.5.2	Lekekoder: Nivå	103
5.6	Tur 11–17: Rolleytringer og regiytringer	103
5.6.1	Språk og kode.....	104
5.6.2	Lekekoder: Regi og episk preteritum vs. rolle og nåtid	106

5.7	Tur 18–28: Innblanding og brudd.....	107
5.7.1	Språk og kode.....	109
5.7.2	Lekekoder: Verbform og språkvalg	110
5.8	Tur 29–38: Hit og dit og stopp	113
5.8.1	Språk og kode: Flere tilgjengelige språk og varieteter.....	115
5.8.2	Lekekoder: Tempus og tone, hit og dit	116
5.9	Tur 39–51: Men plutselig... ..	118
5.10	Oppsummering.....	121
6	Analyse av kodeveksling og språkalternering.....	123
6.1	Kodeveksling og språkalternering i ulike personkonstellasjoner	124
6.1.1	Språkalternering til felles språk.....	124
6.1.2	Språkvalg i relasjon	129
6.1.3	Oppsummering deltakerrelatert språkvalg	142
6.2	Bruk av kodeveksling og språkalternering i konflikt	143
6.2.1	Oppsummering av konflikt med kodeveksling og språkalternering	164
7	Kodeveksling og språkalternering som følge av rollelek.....	166
7.1	Innledende analyseperspektiv.....	166
7.2	Veksling av de kommunikative kodene regi og replikk med språkalternering	168
7.2.1	Kodeveksling og språkalternering på ulike nivå	176
7.2.2	Kodevekslingas orden i tospråklig rollelek	178
7.3	Veksling av kommunikative koder uten språkalternering.....	183
7.3.1	Veksling mellom regi og replikk på samisk.....	183
7.3.2	Veksling mellom regi og replikk på norsk	185
7.4	Ikke-veksling av kommunikative koder uten språkalternering	188
7.5	Ikke-veksling av kommunikative koder med språkalternering	192
7.6	Ulike normer for kodeveksling og språkalternering.....	200
7.7	Oppsummering	207

8	Oppsummering og konklusjon	209
8.1	Rollelekens koder	210
8.2	Språkalternering og kodeveksling	211
8.3	Avhandlingens bidrag til forskningsfeltet og ytterligere forskningsbehov	214
	Litteraturliste	216
	Vedlegg	223
	Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	223
	Vedlegg 2: Oversikt over filmer.....	227
	Vedlegg 3: Liste over forkortelser og tegn brukt i transkripsjon	230

Eksempler

Eksempel 1 Drager og slott tur (utdrag A)	60
Eksempel 2 <i>Drager og slott</i> tur (utdrag G1)	61
Eksempel 3 Drager og slott tur (utdrag D1)	62
Eksempel 4 Drager og slott tur (utdrag F1)	64
Eksempel 5 Drager og slott tur (utdrag B)	65
Eksempel 6 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D1)	65
Eksempel 7 Drager og slott tur 1–4: Inn i leken	96
Eksempel 8 Drager og slott tur 5–6: ...og litt ut av leken	99
Eksempel 9 Drager og slott tur 7–11: Iscenesettelse	101
Eksempel 10 Drager og slott tur 11–17: Rolleytringer og regiytringer	104
Eksempel 11 <i>Drager og slott</i> tur 18–28: Innblanding og brudd	108
Eksempel 12 <i>Drager og slott</i> tur 29–38: Hit og dit og stopp	113
Eksempel 13 Drager og slott tur 39–51: Men plutselig... ..	118
Eksempel 14 Biilamatta 2 (utdrag F)	125
Eksempel 15 Bittesmå dyr (utdrag A)	126
Eksempel 16 Bittesmå dyr (utdrag B)	127
Eksempel 17 Bittesmå dyr (utdrag C)	127
Eksempel 18 Biilamatta 2 (utdrag C)	129
Eksempel 19 Biilamatta 2 (utdrag D)	130
Eksempel 20 Dukkelek 1 (utdrag A)	132
Eksempel 21 Dukkelek 1 (utdrag B)	133
Eksempel 22 Dukkelek 1 (utdrag C)	134
Eksempel 23 Stellebordet (utdrag A)	136
Eksempel 24 Dukkelek 1 (utdrag F)	138
Eksempel 25 De lea idit (utdrag A)	141
Eksempel 26 Biilamatta 2 (utdrag A)	143
Eksempel 27 Biilamatta 2 (utdrag E)	145
Eksempel 28 Drager og slott (utdrag C)	145
Eksempel 29 Lego II (utdrag A)	146
Eksempel 30 Dukkelek 1 (utdrag E)	147
Eksempel 31 Dukkelek 1 (utdrag F2)	149
Eksempel 32 Dukkelek 1 (utdrag G)	150

Eksempel 33 Dukkelek 1 (utdrag I)	151
Eksempel 34 Biler som bor i hus 2 (utdrag A).....	153
Eksempel 35 Biler som bor i hus 2 (utdrag B).....	154
Eksempel 36 Biler som bor i hus utdrag C.....	156
Eksempel 37 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D)	157
Eksempel 38 Mun galgen giftet havfruain (utdrag E).....	158
Eksempel 39 Mun galgen giftet havfruain (utdrag F)	162
Eksempel 40 Guossai/på besøk (utdrag C)	162
Eksempel 41 Drager og slott (Utdrag D)	169
Eksempel 42 De lea idit (utdrag C).....	172
Eksempel 43 Mun galgen giftet havfruain (utdrag A)	174
Eksempel 44 Drager og slott (utdrag F)	176
Eksempel 45 De lea idit (utdrag B).....	179
Eksempel 46 Dukkelek 1 (utdrag D).....	180
Eksempel 47 Drager og slott (utdrag 1b)	184
Eksempel 48 De lea idit (utdrag E)	184
Eksempel 49 Drager og slott (utdrag G)	185
Eksempel 50 Drager og slott (utdrag A)	188
Eksempel 51 Dukkelek 1 (utdrag E)	188
Eksempel 52 Biilamatta 2 (utdrag A).....	189
Eksempel 53 De lea idit (utdrag D).....	190
Eksempel 54 Biilamatta 2 (utdrag C).....	192
Eksempel 55 Biilamatta 2 (utdrag D).....	193
Eksempel 56 Biilamatta 2 (utdrag E)	195
Eksempel 57 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D)	196
Eksempel 58 Mun galgen giftet havfruain (utdrag E).....	197
Eksempel 59 Drager og slott (utdrag H)	201
Eksempel 60 Drager og slott (utdrag G)	205

Tabeller

Tabell 1 Oversikt over ytringstyper og språkvalg	24
Tabell 2 Informanter.....	73
Tabell 3 <i>Drager og slott</i> tur 18–28: Språkvalg og tempusvalg.....	109
Tabell 4 <i>Drager og slott</i> tur 18–28: Språk, tempus og ytringstype.....	113
Tabell 5 <i>Drager og slott</i> tur 29–38: Språk og tempus/verbform.....	115
Tabell 6 <i>Drager og slott</i> tur 29–38: Språk, tempus/verbform og tone	116
Tabell 7 <i>Drager og slott</i> tur 39–51: Variasjon og brudd	119
Tabell 8 Oversikt over språkvalg, tempusbruk og toneleie for ytringer i rollelek	121
Tabell 9 Kodeveksling og språkalternering i rollelek	201
Tabell 10 Samvariasjon verbform, tone og språk	203
Tabell 11 Mønster i signalklynger og språkalternering mellom regytring og replikk	204

Figurer

Figur 1 Språkalterneringstyper etter Gafaranga og Torras (2002:19) og Gafaranga (2007:145)	31
Figur 2 Plan over avdelinga i den samiske barnehagen	72

1 Innledning

I denne studien utforskes tospråklig rollelek på nordsamisk og norsk i et sosiolingvistisk perspektiv. Hovedmålet med prosjektet har vært å finne ut hvordan de tospråklige barna bruker språk for å organisere rolleleken. Studien belyser hvordan barna uttrykker de ulike nivåene i rolleleken ved å bruke ressurser fra både nordsamisk og norsk. De ulike nivåene uttrykkes i ulike ytringstyper, regiyrtringer, rolleytringer, ute-av-leken-ytringer og magiske ytringer. Dette er manifesteringa av rollelekens koder. Undersøkelsen er basert på materiale fra feltarbeid i en samisk barnehage i Finnmark.

Den tospråklige rolleleken mellom tospråklige barn er en spesifikk kontekst. Lek er en annen situasjon enn virkelighet og barn behersker å skille lek og virkelighet tidlig (Huizinga 1955; Bateson 1976 [1955]; Sutton-Smith 1997). For å skille lek og virkelighet bruker barn i lek en rekke signaler, eller *metakommunikasjon*, som uttrykker at de leker (Bateson 1976 [1955], 1982 [1956]). De signalene en lekende sender ut, *den kommunikative intensjonen* (Alvarez-Cáccamo 1998b) “dette er lek” (Bateson 1982 [1956]), kan dekodes av medlekende. I konteksten rollelek fins det koder som gjør det klart også hvilket nivå av rollelekens virkelighet lekerne befinner seg på. Litt er lekerne i rolle og ytrer seg som rollefigurene, mye av tiden går de ut av rollen for å være en allvitende forteller (Sutton-Smith 1997; Sawyer 2003; Høigård 2006; Guss 2011). Disse nivåene har systemer av signaler som kontekstualiserer ytringene knyttet til seg, de er kodifiserte i ytringstyper som deltakerne i rollelek bruker for å ordne rolleleken (Sawyer 1997, 2003). Tospråklige barn som har mulighet til å leke med andre barn på hvert av språkene sine i tillegg til å ha en arena der de kan leke på begge språkene, kan antas å ha systemer for rollelek for alle disse kontekstene. De språklige signalene som manifesterer rollelekens koder, er bare den synlige delen av lekernes kommunikative intensjon. Rollelek som kontekst er også før den språklige manifesteringa, og dermed også før språkvalg i en tospråklig kontekst.

Et sentralt begrep i studien er kodeveksling. Innenfor tospråklighetsforskning¹ har kodeveksling mer eller mindre implisitt blitt definert som sidestillinga av elementer fra to forskjellige språk, noe som indikerer at enkeltspråk ses på som en kode (Auer 1984, 1998; Myers-Scotton 1993a, 1993b; Gardner-Cloros 1995; Romaine 1995; Meisel 2007 [1994]).

¹ Jeg bruker *tospråklig* slik *bilingual* brukes i bl.a. Romaine (1995) og Bialystok (2001), der tospråklighet forstås som å beherske to (eller flere) språk til en viss grad.

Dette kan betraktes som et enspråklig perspektiv på tospråklighet (Alvarez-Cáccamo 1998b, Gafaranga 2007), der *kodeveksling* og *språkalternering* er sammenfallende begrep. I denne studien nærmer jeg meg en annen forståelse av *kode*, og dermed også *kodeveksling*, inspirert av Gafaranga og Torras (2002), Gafaranga (2007) og Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b). Denne retninga arbeider med å utvikle et tospråklig perspektiv på språkalternering. Innenfor dette synet på språk får *kodeveksling* og *språkalternering* ulik mening. Det er den *kommunikative intensjonen* (Alvarez-Cáccamo 1998b) som er koden, mens språkvalg i tospråklig interaksjon kan være ett av flere trekk eller *contextualization cues* (Gumperz 1982, 1992) som *sammen* manifesterer denne intensjonen. En kode uttrykkes gjennom ulike signaler som virker sammen, språkvalg behandles i denne studien som ett av en gruppe signaler som brukes for å uttrykke hvordan en ytring skal forstås.

Studien er utført innenfor en sosiolingvistisk retning som betegnes som interaksjonell, i motsetning til retninger innenfor sosiolingvistikken som er mer opptatt av større sosiale strukturer som førende for språkbruk og språkvalg. Studien kan plasseres som mikrososiolingvistik (Auer 1992; Gordon 2011). Den interaksjonelle retninga innenfor tospråklighetsforskninga er metodologisk inspirert av Conversation Analysis (CA) (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974; Sacks 2001) og Peter Auers *Bilingual Conversation* (1984) har vært grunnleggende for hvordan prinsipper fra CA brukes. I denne studien bruker jeg metodologi fra CA i en noe løsere tradisjon inspirert av arbeidene til Gafaranga (1998, 2007), Li Wei (1998), Guldal (1997) og Cromdal (2000).

Jeg er ikke kjent med andre undersøkelser som går spesifikt på tospråklige praksiser på nordsamisk og norsk, praksiser som må ha århundrelange røtter i et flerspråklig område som Finnmark. Det har vært et mål for meg i denne avhandlinga å løfte fram den tospråklige rolleleken som en tospråklig praksis utført av kompetente språkbrukere som kan utnytte sine språklige ressurser til å uttrykke sine kommunikative intensjoner.

1.1 Forskningsspørsmål og bakgrunn

Livet i barnehagen er mangfoldig, ikke alt som foregår står i planer og forskrifter. Mitt prosjekt er en del av det større prosjektet *Barnehagen – et inkluderende fellesskap* finansiert av NFR og ledet av professor Sidsel Germeten. I prosjektet ble ulike aspekter ved hvordan barnehagen behandler forskjellighet og inneholder mangfold belyst (Germeten 2009), som ledelse og profesjonskunnskap i flerkulturelle barnehager (Germeten & Nilsen 2012), kulturelt og språklig mangfold i barnehager med norsk-russiske barn (Nilsen 2011, 2012),

synet på det samiske i plandokumenter (Sætveit 2012), språkbruk i tospråklig samisk/norsk rollelek i en samisk barnehage (Kleemann 2012) og om revitalisering av kvensk språk og kultur (Niiranen 2014).

Fokuset mitt for å se på fellesskapet i barnehagen var en del av barnehagedagen som er mer barnestyrt, nemlig *fri lek* (Lillemyr 2011b:48–49). I den frie leken hadde jeg en hypotese om å finne spor av hva barna selv oppfattet som akseptabel språkbruk, særlig deres oppfatning av distribusjon av samisk og norsk i leken. Konteksten barna er i når de leker uavhengig av voksne, ligger nær til den situasjonen Myers-Scotton (1993b) beskriver som ideell for umarkert kodeveksling (Myers-Scotton 1993b:119) fordi barna er på noenlunde samme nivå aldersmessig, språklig og kulturelt, og har et felles formål med å være sammen. Jeg valgte videre å innsnevre fokuset mitt til rollelek fordi jeg så på det som en interessant situasjon og en særegen kontekst for språkbruk (Sawyer 1997; Sutton-Smith 1997) der barna bruker mange ulike språkfunksjoner (Bjørlykke 1996; Høigård 2006) og skal fungere på flere ulike nivå av virkelighet på en gang (Bateson 1976 [1955]; Sawyer 2003). Ved å snevre fokuset til rollelek, fikk jeg også et annet perspektiv på språkbruk som annen lek ikke kunne fange opp. Rolleleken endret rolle fra i utgangspunktet å være en metode for å finne språkvariasjon, til å spille hovedrollen i barnas språkvariasjon. Språkvariasjon uttrykker ikke nødvendigvis en makrososial identitet (Sebba og Wootton 1998; Maschel 1998) i denne konteksten. Jeg endte opp med å se på språkvariasjonen som sekvensielt betinget (Sacks 2001; Sacks, Schegloff & Jefferson 1974; Auer 1984; Gafaranga 2007) av rollelekens framdrift, altså en mikrososial forklaring på språkalternering i rollelek.

Den samiske barnehagen er for samiske barn og har som formål å støtte opp om samisk språk, kultur og identitet, slik det kommer fram i *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* kap. 1.10 (Kunnskapsdepartementet 2006) og *Veileder for samiske barnehager* (Sámediggi/Sametinget 2011). Barna som gikk i den avdelinga av den samiske barnehagen jeg gjorde feltarbeid i, hadde for de fleste tilfelle en norskspråklig og en samiskspråklig forelder, men det var også barn som hadde to tospråklige foreldre. De har altså en flerspråklig bakgrunn der de brukte begge språk daglig. De voksne i barnehagen, pedagoger og assistenter, har et klart mål om å snakke samisk med barna. I voksenstyrte situasjoner og kontekster er språksituasjonen styrt av lov (Barnehageloven §8), veiledere (Sámediggi/Sametinget 2011) og lokale vedtekter² for bruk av samisk (Storjord 2008).

² Barnehagens vedtekter ligger nær opptil Sametingets veileder for samiske barnehager, anonymisering gjør at jeg ikke henviser til nettstedet der vedtektene lå da jeg gjennomførte feltarbeidet.

Læremålene for barna gjelder kun samisk språk, og de vurderes etter nordsamisk TRAS.³

Likevel er barnehagen en tospråklig arena der barna bruker sin tospråklige kompetanse når de er utenfor de voksenstyrte situasjonene. Ved å legge til rette for at barna selv kan få mulighet til å utfolde seg på det språket de vil, har barnehagen også lagt til rette for at deres tospråklighet er inkludert. Den frie leken er arenaen for en uoffisiell språkpraksis, en praksis som hører til barnas egen kultur (Corsaro 2011).

Tospråklig praksis blant barn har vært undersøkt på mange ulike måter. Noen av de tidligste forskerne, som Leopold med sin longitudinelle studie, forsket på sine egne barns tospråklighet (Romaine 1995:187 ff). Tospråklighet i familien har vært undersøkt av bl.a. Rontu (2007), Lanza (2004) og Halmari & Smith (1994). Videre har opplæring og språktilegnelse hos tospråklige vært utforsket, der bla. Cummins og Skutnabb-Kangas har vært betydningsfulle internasjonalt (Romaine 1995:241 ff). Større studier av barnehagen og tospråklig praksis har også vært gjort av Guldal (1997) for en internasjonal barnehage i Norge, og Cromdal (2000) og Björk-Willén (2007), som også har publisert funn sammen (Björk-Willén & Cromdal 2009), i Sverige. Jeg vil her undersøke en praksis som hører til barns egen kultur, og som samtidig er situert i en spesifikk kultur: Finnmarkskulturen. Norsk og samisk har levd side ved side i århundrer, sammen med finsk og/eller kvensk. Menneskene i Finnmark har vært flerspråklige, og det fins undersøkelser av hvordan språkkontakt mellom samisk og norsk har påvirket det norske språket (Bull 2004, 2007, 2012; Dannemark 2010). Språkalternering er en flerspråklig praksis som ikke har vært undersøkt i studier jeg kjenner til. Språkalternering er imidlertid nevnt og synlig i eksempler i studier som angår den samiske barnehagen (Austdal 2007; Storjord 2008). I dagens flerspråklige Finnmark er institusjoner som barnehage og skole interessante tospråklige arenaer. Barnehagen er en moderne, tospråklig arena der barna kan utfolde seg med å utvikle sin egen tospråklige kultur. Jeg valgte rolleleken som en passende arena for å studere tospråklig praksis i den samiske barnehagen fordi det er en selvvalgt aktivitet, en barnekulturell praksis, og den er ikke voksenstyrt.

Dette har ført meg til denne hovedproblemstillinga: *Hvordan bruker barna i den samiske barnehagen norsk og nordsamisk i rollelek?*

Øvrige forskningsspørsmål eller delproblemstillinger har vært: Hvordan virker rollelek inn på språkvalg og kodeveksling? Hva kan rollelek være? Hvilke typer kodeveksling og

³ Forkortelsen står for "Tidlig Registrering Av Språk", et språkkartleggingsverktøy for bruk i barnehagen.

språkalternering er det som foregår? Hvordan forholder språk og språkernes koder i rolleleken seg til språkalternering?

1.2 Rollelek som kontekst

Rolleleken er en vesentlig del av barnas sosiale liv (Corsaro 2011; Lillemyr 2011a; Øksnes 2010; Sutton-Smith 1997). Leken og rolleleken er en spesiell form for væren (Garvey 1977, Sutton-Smith 1997), og en grunnleggende barnekulturell kontekst (Corsaro 2011). Rolleleken er en stor del av den frie leken, den selvvalgte leken blant barn. Innenfor lek, spesielt den institusjonaliserte leken, har begrepene *fri lek*⁴ og *rollelek* vært vesentlig å klargjøre og forstå ut fra mine metodologiske og analytiske hensyn. Den frie leken er både en ideologi og et organisatorisk prinsipp i den norske barnehagen slik jeg leser Øksnes (2010) om norske og Storjord (2008:108) om samiske barnehager. Den frie leken kan defineres som tiden som er satt av i barnehagens planer til egenvalgt aktivitet som ikke er voksenstyrt (Lillemyr 2011b), men det er også et ideal om hvordan barn skal ha det. Idealet om den frie leken har røtter i romantikken, en forståelse av leken som grunnleggende for det primitive barnets utvikling og væren (Sutton-Smith 1997:129–133, 152). For barnehagen som institusjon har Frøbels inspirasjon fra romantikkens idealer vært grunnleggende (Lindqvist 1995; Olafsson 1997; Sutton-Smith 1997:129–133, 152). Perioder med fri lek – i motsetning til voksenstyrt lek – gir muligheter for å studere spontan aktivitet og språkbruk blant barna. Det er perioder der barn-barn-sosialiseringa i større grad får virke og dermed gis det muligheter for å utvikle og vedlikeholde en egen språkkultur. Jenny Cook-Gumperz (1992) skriver dette om barns lek som forskningsfelt: “Children’s games are arenas where children themselves are in charge of setting the pace and flow of their own communications, unlike so much of their conversations with adults” (Cook-Gumperz 1992:179).

En utfordring i definisjonen av det norske begrepet ‘lek’ er at det i forskningslitteraturen og de vitenskapsfilosofiske bidragene til forskninga gjerne er det engelske *play* (Bateson 1976 [1955]; Huizinga 1955) eller det tyske *Spiel* (Gadamer 2010) som ligger til grunn. På norsk kan forskjellen på *lek* og *spill* forstås ut fra graden av regler som påføres utenfra og regler som er selvpålagte (Steinsholt 2004 og Øksnes 2010). Rolleleken er lek, ikke spill eller et tradisjonelt teaterstykke, men den har samtidig sine regler og mønstre som gjør den gjenkjennelig som rollelek og sosial situasjon, og mulig å delta i. Rollelekens rammer er faste,

⁴ *Fri lek* og *frilek* brukes om hverandre i ulike tekster om og av barnehagen. Lillemyr (2011a: 48–49) referer til *fri lek* som leken som ikke er styrt av voksne.

men ikke rigide, og som all kunst har den elementer av innovasjon og repetisjon (Gadamer 2010; Sutton-Smith 1997; Sawyer 1997). Lek dreier seg om kommunikasjon og metakommunikasjon: “[T]his phenomenon, play, could only occur if the participant organism were capable of some degree of meta-communication, i.e. of exchanging signals which would carry the message ‘this is play’” (Bateson 1976 [1955]:120). De signalene jeg kategoriserer materialet mitt etter, er de språklige signalene som konstituerer når det er lek og når det ikke er lek, og hvilket nivå i leken signalene uttrykker.

Rolleleken kan analyseres i ulike ytringstyper som hver for seg har en distinkt utforming som skiller dem fra hverandre og ordner leken. Disse ytringstypene er koder i språket (Jakobson 1979) som er særegne i rolleleken. Hovedfunksjonen til kodene i lekespråket er å skille de to nivåene i leken, det virkelige og det virtuelle, og barna viser hele tiden hvordan de kan interagere med disse nivåene. Ifølge Sutton-Smith (1997) er barnas manipulasjon av denne dualiteten sentral i måten å leke på, og de ulike typene ytringer viser nivåene gjennom ulike stilistiske trekk som hver for seg kan være redundante (Sutton-Smith 1997) eller ikke-referensielle⁵ (Auer 1992:24–25), men som sammen utgjør en helhet som klargjør intensjonen eller kontekstualiserer ytringa. De stilistiske trekkene representerer metakommunikasjon, Auer (1992:23) oppfatter metakommunikasjon som å være nærmest identisk med Gumperz’ (1982, 1992) kontekstualiseringstrekk eller -signaler. Auer uttrykker seg slik om disse to konseptene: “[...] it refers to the information interactants need to send off in addition to what they want to convey as a message, in order to mark the boundaries of the message and in order to indicate its type” (Auer 1992:23). Metakommunikasjon i lek har som formål å signalisere hva som er lek (Bateson 1976 [1955], 1982 [1956]), og også på hvilket nivå i leken ytringa skal tolkes (Sawyer 1997, 2003). Barna vet tidlig hvilke kontekstualiseringssignaler som hører til leken og dens ulike nivåer og hva det betyr å bruke ulike signaler (Bjørlykke 1996; Sutton-Smith 1997; Høigård 2006).

Det er nødvendig å belyse språkbruken, stilen og kontekstualiseringssignaler innenfor rollelek for å få kunnskap også om den tospråklige rolleleken. Dette er de kommunikative kodene for rolleleken, det er kodene i lekespråket. Enkelte påstår at selve det stiliserte språket er en del av gleden ved å leke (Sutton-Smith 1997:193). Det å utnytte språket og kodene er en del av

⁵ Trekk som er ikke-referensielle viser ikke i seg selv til noe utenfor situasjonen, for eksempel prosodi når man etterlikner noen andre. Ved å bruke prosodi kan man klargjøre hvordan en ytring skal forstås i den aktuelle konteksten, uten at man må bruke referensielle trekk, som for eksempel å eksplisitt forklare: “Nå later jeg som at jeg er en annen”. Man kan også bruke flere trekk samtidig for å gjøre det klart at man etterlikner: Bevege kroppen, skjære grimaser, legge om dialekten og andre prosodi.

rolleleken, også den tospråklige. I den tospråklige rolleleken jeg har undersøkt, er det potensielt tre språk- eller mediumvalg (Gafaranga 2007) som er mulig: Norsk, nordsamisk og tospråklighet. For hvert av disse valgene er det koder for rollelek om språkbrukerne har mulighet til å leke på alle språk.

Gadamer (2010) skriver at det er leken som leker de lekende, og min tolkning av barnas språkvalg er knyttet til rolleleken som en særegen barn-barn-tradert kultur der det er samtaleinterne forhold som styrer, ikke det større språksamfunnets normer for språkvalg og meninger om språk og identitet. Problematiseringer av språk og identitet er formulert av blant andre Alvarez-Cáccamo (1998a), Sebba & Wootton (1998), Jaffe (2007) og Gafaranga (2007), men slik jeg forstår rolleleken og andres funn i tospråklig rollelek (Halmari & Smith 1994; Green-Vänttinen 1996; Guldal 1997), mener jeg rolleleken som kontekst skiller seg ut. Rollelekens ytringstyper er barnas egne kategorier for koder i språket og språklige valg, ikke språk *som* koder⁶ slik de ofte brukes av lingvister i forskning på tospråklighet (Myers-Scotton 1993b; Romaine 1995). Rolleleken som kontekst kan sies å ha samme trekk som Myers-Scotton (1993b) beskriver som situasjoner der umarker kodeveksling kan foregå:

Rolleleken som teater (Sawyer 1997, Guss 2001) er synlig i de norsk-samiske barnas språkbruk. Formen på rollelek og konteksten rollelek er den samme i tospråklig rollelek som i enspråklig: Barn som deltar i rollelek er som en teatertrupp som setter opp scenen, regisserer et stykke, spiller stykket og forklarer handlingene i stykket som for et publikum (Sutton-Smith 1997). Barna bruker spesielle koder i språket for å få fram lekespråket og nivåene i leken. Den tospråklige rolleleken har i tillegg ett trekk til: De bruker enkelte ganger språkalternering også i kontrastering mellom ulike typer ytringer de utfører. I mitt materiale er det for eksempel i et mye brukt mønster der deltakerne i rolleken bruker samisk i regiytringene og organiseringa av lek, men skifter til norsk i replikker og magiske ytringer. Jeg vil argumentere for at det er *rolleleken* som bestemmer språkvalg i tospråklig rollelek, og vil i denne avhandlinga ikke gå inn på en eventuell identitet spesielt knyttet opp mot enten det samiske eller det norske, eller et ønske om å framstå spesielt som tospråklig blant barna selv.

1.3 Rollelek som tospråklig praksis

Jeg har i denne studien avgrenset feltet til en analyse av mikro-nivået i interaksjonen rollelek. Selv om det fins tospråklige praksiser innenfor rolleleken, for eksempel konflikt, som kan vise språkalterneringsmønstre fra det større språksamfunnet, vil jeg videre fokusere på rolleleken

⁶ Jeg diskuterer forholdet mellom begrepene *språk* og *kode* mer utfyllende i kapittel 2.2.

som en form for interaksjon avgrenset fra det som er ikke-lek (Huizinga 1955). Rollelek er, som nevnt ovenfor, en type interaksjon som inneholder ulike kontekstualiseringssignaler for å klargjøre hvilket nivå av virkelighet deltakerne befinner seg på (Bateson 1976 [1955], 1982 [1956]; Sawyer 1997, 2003). Disse kontekstualiseringssignalene kan kategoriseres i ulike ytringstyper. De tospråklige praksisene jeg undersøker i denne studien, handler om hvordan språkalternering og kodeveksling brukes som kontekstualiseringssignaler i rollelekens sfære. De mest sentrale termene jeg bruker i den språklige analysen av tospråklig rollelek, er *språkalternering*, *kodeveksling* og *signalklynger*.

Språkalternering er når to språk brukes i samme samtale av deltakerne (Auer 1984, 1998, 2011; Gafaranga 2007). Det vil si at elementer fra to ulike språk brukes vekselvis av deltakerne i samtalen. Elementene kan være enkeltord fra et annet språk satt inn en ellers enspråklig setning, slik Myers-Scotton beskriver som donorord satt inn i en matrise av et annet språk (1993a), eller det kan være skifte fra ett språk til et annet på et punkt i samtalen, innad i setninger eller ved setningsgrenser. Språkalternering dekker alle tilfeller av skifte av språk, det er sidestillinga av elementer fra to ulike språk⁷.

Kodeveksling er forskjellig fra språkalternering i den retninga jeg arbeider innenfor. Dette henger sammen med ulike tolkninger av forholdet mellom kode og språk. En retning ser på språk som kode (Myers-Scotton 1993a, 1993b), der Saussures begrep *langue* ser ut til å tolkes som lingvistisk definert språk. En annen retning, med utgangspunkt i Jakobson (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b), ser på koder som noe *i* språket, som i formuleringa “sproglig kode” (Jakobson 1979). I dette perspektivet er dualiteten *langue* og *parole* ikke adskilt (Jakobson 1979:28–29), og språkbrukernes kategorier får større plass (Auer 1984, 1998; Franceschini 1998; Wei 1998). Myers-Scotton (1993b:95) sier at det ikke er kodeveksling før noe kontrasteres til noe som var før, og at det i et mønster av kodeveksling, *umarkert kodeveksling*, er lite kommunikativ intensjon i hver enkelt språkalternering (Myers-Scotton 1993b:96). Maschler (1998) skriver også at han bruker begrepet kodeveksling om språkalternering i en artikkel fordi det er en tradisjon innenfor tospråklighetsforskninga, selv om han selv ikke ser på språkalternering som kodeveksling. Likevel har altså sidestillinga av to språk i en samtale tradisjonelt vært definert som kodeveksling, se kapittel 2.3 for utdypende diskusjon av begrepet. Også for Myers-Scotton er språket *alltid* en kode selv om hun ser at skifte av språk ikke alltid har en egen mening (1993b:96). Dette kan sies å være et enspråklig

⁷ Jeg går ikke her inn i en diskusjon av når et ord er blitt del av et annet språk, som lånord, fremmedord eller ord med opprinnelse i et annet språk.

perspektiv, der det også i en tospråklig kontekst antas at de ulike språkene brukes ulikt eller har ulik betydning for språkbrukerne. Denne betydninga av språkalternering som kodeveksling er utbredt i tospråklighetsforskninga generelt (Auer 1984, 1998; Wei 1998; Milroy & Muysken 1995; Romaine 1995; Heller 1995). Gardner-Chloros betegner en språkstandard som *kodifiserbar*: “The emergence of new linguistic forms [...] is usually a matter of time. [...] [W]hen the community’s identity has crystallised, they will, from the point of view of the analyst, be codifiable” (Gardner-Chloros 1995:69). Hun fortsetter samme sted med påminnelsen om at enhver såkalt standard, det jeg også kaller *norm* i denne studien, har en eller annen miks som utgangspunkt.

Forståelsen av kodeveksling som *kontrastering* tas opp av Joseph Gafaranga i flere publikasjoner. Gafaranga (bl.a. 2007) bruker begrepet *annethet* (otherness) om hvordan kodeveksling må tolkes eller oppfattes som forandring fra noe til noe annet av mottakeren for å være kodeveksling. For Gafaranga er skifte av språk et skifte av kode når språket i seg selv uttrykker annethet (2007:145 ff, se også figur 1 s. 31 i avhandlinga). Flere forskere på tospråklighet er inne på at det ikke nødvendigvis betyr noe å skifte språk og kaller det da umarkert kodeveksling (Myers-Scotton 1993b) eller miksing (Auer 1999, 2011; Poplack & Meechan 1995), men de holder likevel på at språkene er koder, eller kodifisert (Gardner-Chloros 1995).

En årsak til forskjellen mellom forståelsene av kode, kan være hvilket nivå i produksjonen av språk eller mening forskerne har sett på. På overflaten kan det være relativt greit å se forskjellen på ulike språk i en samtale, mens den kommunikative intensjonen krever tolkning og grundig observasjon av hvordan deltakerne selv behandler utsagn. Ulikheten i forståelsen av språkalternering og kodeveksling vi ser mellom for eksempel Myers-Scotton (1993b) og Gafaranga (2007), ligger også i tilnærminga til materialet. Myers-Scotton forstår jeg som opptatt av større sosiale strukturer eller språkfellesskap og hvordan de kan gi mening til språkvalg i en aktuell interaksjon. Det blir for henne for snevert å se på lokal meningsskapning løsrevet fra etnografisk informasjon (Myers-Scotton 1993b). Gafaranga, som er inspirert av CA og etnometodologi, er opptatt av den lokale interaksjonen og meningsskapninga som foregår i løpet av samtalen. For ham blir tolkninga av kodeveksling avhengig av hvordan deltakerne i samtalen behandler språkbruken: Behandles språkalternering som annethet, noe nytt i samtalen, er det kodeveksling (Gafaranga 2000, 2007). Kanskje henger dette sammen med at Joseph Gafaranga har vokst opp i et flerspråklig samfunn der språkvalg i flerspråklig samtale ikke nødvendigvis oppleves som valg av koder i alle situasjoner.

Skillet mellom språkalternering og kodeveksling kan oppfattes som uklart og må derfor problematiseres. Når språk alternerer i en samtale, kan det ofte også være andre signaler som angir hvordan den kommunikative intensjonen skal tolkes. Flere signaler opptrer i en klynge (Auer 1984:18, 1992; Gumperz 1992; Halmari & Smith 1994:431) og det er vanskelig å si noe om hvordan hvert enkelt signal skal vektlegges. Jeg har kalt slike klynger for *signalklynger*. Innenfor en signalklynge kan det være et hierarki som må vektlegges når signalklyngen skal tolkes. Til sammen signaliserer en slik klynge en kommunikativ kode, en kode i språket, eller gjør at en kommunikativ kode kan avkodes eller dekrypteres (Jakobson 1979, 1980; Alvarez-Cáccamo 1998a).

Ulike oppfatninger om begrepet kodeveksling ligger, som nevnt, blant annet i at ulike språkforskere er opptatt av ulike nivå, men ofte uten eksplisitt å si noe om denne forskjellen. Carol Myers-Scotton har vært en svært framtrædende forsker på tospråklighet på samfunnsnivå som mener at enhver språkalternering er kodeveksling (1993b). Som Celso Alvarez-Cáccamo (1998b) påpeker, kan dette føre til sirkelargumentasjon: Det er kodeveksling fordi man skifter språk. Dermed blir det ikke plass til språkskifter som ikke innebærer *annethet*. Dette synet på kodeveksling, altså at språkalternering er kodeveksling, impliserer et diglossisk system for språkvalg (Romaine 1995:33 fra Ferguson 1972), og antakelser om at visse makrososiale strukturer alltid er gjeldende i enhver interaksjon. En ny retning, med Peter Auer som en av de mest siterte, har tatt en interaksjonistisk vending. I den interaksjonistiske retninga av sosiolingvistikken er det ikke nødvendigvis på makronivå mening i språkvalg avgjøres, men på mikronivå, i interaksjonen mellom samtalepartnere.

Auer (1984) og Myers-Scotton (1993b) har likhetstrekk i behandlinga og definisjonen av kodeveksling, en implisitt antakelse om språkveksling som kodeveksling i en tospråklig konversasjon. Deres bruk av begrepet kodeveksling innebærer at det ligger en egen mening i å skifte språk, det er noe språkbrukerne gjør intensjonelt for å uttrykke noe særskilt. Dette kaller Joseph Gafaranga (2000, 2007) for *monolingual prejudice*, som kan oversettes med *enspråklig fordom*. Slik jeg forstår Gafaranga, innebærer det at tospråklighetsforskninga behandler enspråklighet som norm. Bruken av to språk i samme samtale behandles som et brudd på normen, og dermed meningsbærende i seg selv: Det behandles som en språklig kode. For Gafaranga fins det en tredje vei, et tredje valg for den tospråklige i en tospråklig situasjon. Den tospråklige kan velge å bruke ett språk av gangen, eller å bruke begge to, men det er ikke nødvendigvis slik at språkalternering indikerer en endring i mening i budskapet eller forholdet mellom deltakerne. Når tospråklige kommuniserer med hverandre, kan de

velge å kommunisere tospråklig. Det er ikke slik at enhver språkalternering er meningsbærende, og her ligger Gafaranga (2007) nær opptil Myers-Scottons begrep *umarkert kodeveksling* (Myers-Scotton 1993b). For å skille de ulike språkpraksisene i tospråklig kommunikasjon, introduserer Gafaranga termer som *ensspråklig medium* versus *tospråklig medium* i tospråklige kontekster (Gafaranga 2000, 2007; Gafaranga & Torres 2002). Joseph Gafaranga (2000, 2007) forfekter, som nevnt, et tospråklig perspektiv. I det ligger at man må kunne se på tospråklig adferd som ett språkvalg. Tospråklige har i dette perspektivet tre språk, eller *medium* som Gafaranga (Gafaranga & Torres 2002; Gafaranga 2007) bruker for ikke å blande med tradisjonell forståelse av *språk*. Tospråklige har to ensspråklige medium og ett tospråklig medium å uttrykke seg på. Celso Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b) mener kodeveksling er forbundet med den kommunikative intensjonen i interaksjonen. Han vil at man skal se på den tospråklige interaksjonen på samme måte som om den var ensspråklig, det vil si se bort fra språkene og så lete etter kontekstualiseringssignaler. Etterpå kan man legge på språk igjen for å se om det *er* språkalterneringa som signaliserer kodeveksling.

Jeg undersøker altså bruken av to språk i interaksjonstypen rollelek. Språkbruk i rollelek kan kategoriseres i ulike koder i språket, disse kodene kalles ytringstyper. I en tospråklig rollelek kan deltakerne bruke kodene på flere språk, eller i flere medier. Språkbrukerne har et helt register på hvert av språkene sine, som Halmari & Smith (1994) beskriver. Noen ganger kan tospråklige bruke alle sine registre i tospråklige situasjoner. Da kan språkalternering være med på å underbygge en kommunikativ intensjon, en kode i språket, men det kan også være slik at en kode kan skifte uten at språket skifter (Alvarez-Cáccamo 1998b). Språkbruk, som rollelek, kan være preget av gjentakelser, tvetydighet og redundans. Tolkning av hvilken rolle språkalternering spiller i tospråklig praksis, avhenger av perspektiv på språk. Når det fins eksempler på at koder skifter både med og uten språkalternering i en interaksjon, kan det være at språkalternering, og altså språkvalg, er mindre meningsfull. Språkalternering er en valgfri del av en signalklynge. Måten jeg bruker terminologien på, er delvis styrt av mitt forsøk på å ha et tospråklig perspektiv, inspirert av Gafarangas arbeider (2000, 2002, 2007), men når jeg beskriver språklige fenomen i tospråklig rollelek, kategoriserer jeg likevel elementer etter hvordan de normativt tilskrives som del av enten nordsamisk eller norsk grammatikk og leksikon, selv om det er mulig ut fra språkpraksis å definere bruken av et norsk ord også som samisk ved å bruke hyppighet i bruk som argument. Argumentene vil være både ut fra språkssystemet (Saussurisk *langue*) og språkbruken (Saussurisk *parole*).

For å vise hvordan jeg skiller meg fra den tradisjonelle forskningen innen språkkontakt og tospråklighet, kan nivådeling av kodeveksling være nyttig. Når det gjelder mikro/makronivå i situasjonen, som forskjellen mellom språksamfunnet som helhet og barnegruppa, er jeg opptatt av mikronivået og den lokale interaksjonen. Dette er mikrososiolingvistikk. Når det gjelder nivået i språkbruken (språkhandlingsnivå, sekvensielt nivå, situasjonsnivå), er jeg opptatt av å se på hvordan språkalternering oppfører seg sekvensielt, og hvordan deltakerne i samtalen behandler språkalternering innenfor konteksten rollelek. I transkripsjonene vurderer jeg også grammatisk og fonologisk tilpassing av lånord. I en Gumperz-inspirert terminologi kan man si at jeg er opptatt av hvordan de tospråklige barna skaper eller kontekstualiserer rolleleken med ulike kontekstualiseringstrekk, der språkalternering er ett av disse. Den tospråklige rolleleken analyseres som en tospråklig praksis som inneholder både kodeveksling og språkalternering.

1.4 Metodologiske overveielser

Målet for prosjektet har vært å utforske samisk-norsk tospråklige barns rollelek for å forstå mer av hvordan de bruker språkene sine i en hverdagslig situasjon i barnehagen. De metodologiske overveielserne jeg gjorde i begynnelsen av prosjektperioden var preget av mine faglige erfaringer som norsklektor i førskolelærerutdanninga, teoretiske erfaringer fra forskning på historisk tospråklighet, og også av mine personlige opplevelser og forståelser av barn, barnehage og samisk språk i Norge.

Jeg ønsket å få tak i språkbruk som var minst mulig styrt av voksne, der barna selv kunne bestemme hvilket språk eller medium de ville kommunisere på. Det ble dermed nødvendig for meg å få tilgang til barns lek, en kultur som helst ikke skal involvere voksne. Jeg valgte rollen som “den minst voksne” (Rogers & Evans 2008; Rogers & Ailwood 2011), og jeg var åpen om min agenda, nemlig det å lære om lek.

Det var avgjørende å finne en gruppe av barn med samme språklige bakgrunn, det vil si barn som behersket både samisk og norsk på et aldersadekvat nivå. For å få tak i et slikt materiale, besluttet jeg å gjøre feltarbeid i en samisk barnehage i en kommune utenfor det samiske kjerneområdet, der norsk er majoritetsspråket. Forskning på samisk språk når man ikke er samiskspråklig i noen høy grad, er en utfordring (Bull 2002). En utfordring er å forstå hva informantene sier når man transkriberer eller å kunne kontrollere transkripsjonene grammatisk selv. En annen utfordring er det å kunne samspille med informantene på samisk, for eksempel å behersker det å leke på samisk.

Den interaksjonistiske retninga innenfor sosiolingvistikken er inspirert av Conversation Analysis (CA) (Auer 1984; Gafaranga 2001, 2007). CA ble utarbeidet av Harvey Sacks, Emanuel Schegloff og Gail Jefferson på 1960-tallet (Sidnell 2010:6), der de utarbeider en systematisk måte å beskrive turtaking i samtaler på (Sacks 2001; Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). Transkripsjonssystemet ble utarbeidet av Gail Jefferson (Sidnell 2010). Et hovedpoeng er at mening skapes i den lokale konteksten (Wooffitt 2005:29; Sidnell 2010:6). CA skiller seg en del fra diskursanalyser ved at CA er mer opptatt av prosedyrer for opptak, naturlig forekommende språk og sekvensialiseringa i interaksjoner enn hvilke diskursive praksiser de uttrykker (Wooffitt 2005; Sidnell 2010). Det mest grunnleggende i CA er å få naturlig forekommende materiale og transkribere det så nøyaktig som mulig som grunnlag for analysen (Sidnell 2010:28–30). Garfinkels etnometodologi (Garfinkel 1967) var en inspirasjon for Harvey Sacks i hans arbeid med å systematisere samtale i prosedyrer (Sidnell 2010:7–9). Garfinkel er blant annet opptatt av hvordan handlinger i kontekst kan analyseres (Garfinkel 1967:9–10). Sekvensialiseringa som er sentral for bl.a. Auer (1984) og Gafaranga (2001, 2007), er inspirert av Sacks' *simplest systematics* (1974), med forståelsen av at meninga med en ytring i en samtale ikke kan forstås før den neste ytringa har vist hvordan den er forstått i samtalen. I sekvensialisering ligger også Garfinkels forståelse av situasjoner som flyktige (1967:41) i motsetning til de mer predeterminerte forståelsene som ligger i et forhåndsdefinert sett av meninger, som jeg mener å lese i for eksempel Myers-Scottons arbeid om sosiale motivasjoner for kodeveksling (1993b).

For meg har den CA-inspirerte retninga innenfor tospråklighetsforskninga vært grunnleggende for å analysere hvordan rolleleken er strukturert og hvordan ytringstyper og språkvalg henger sammen med organiseringa i rollelek. Transkriberinga blir avgjørende for å få en så nøyaktig som mulig beskrivelse av hvordan barna gjør tospråklighet i rolleleken (Auer 1998). Materialet har imidlertid sine svakheter fordi jeg gjorde noen pragmatiske valg både når det gjelder film-/lydopptaksutstyr og transkriberingskonvensjoner. Valg av synlig kamera var et etisk – og økonomisk – valg. Jeg ønsket at barna skulle kunne se at de ble filmet og at de kunne være alene med et ikke altfor dyrt kamera. Deltakende observasjon gjorde at jeg ikke flyttet kamera etter handlinga alltid. Valgene jeg gjorde i transkripsjonene er også preget av et ønske om lesbarhet (Jaffe 2006), og dermed ikke nøyaktige fonologisk.

1.5 Oversikt over avhandlinga

Avhandlinga består av åtte kapitler. I dette første kapitlet har jeg redegjort for formål, forskningsspørsmål og bakgrunn for studien. Jeg har plassert meg innenfor begrepsbruk i

lekeforskning og forskning på tospråklighet, i tillegg til å plassere meg vitenskapsteoretisk innenfor en interaksjonistisk sosiolingvistisk retning.

I kapittel to diskuterer jeg sentrale begreper i tospråklighetsforskninga, som forståelsen av språk og kode og hvordan kodeveksling kan forstås i et tospråklig perspektiv. Sentralt i diskusjonen er å skille kodeveksling og språkalternering som separate fenomener også i tospråklig praksis. Jeg gjør rede for syn på språk og hvordan dette kan påvirke begrepsbruken i flerspråklighetsforskninga.

Kapittel tre er et teorikapittel om rollelek. Her presenterer jeg kort forståelsen av lek og spesielt rollelek, med en kort sveip innom lekens plass i barnehagen som institusjon. I dette kapitlet presenterer jeg lekens oppbygging, som er grunnlaget for analysen i kapittel fem.

I kapittel fire beskriver jeg metode og metodologi. Jeg presenterer feltarbeidet, data og informanter. Her gjør jeg rede for transkripsjonsvalg og for etiske refleksjoner omkring observasjon og materialinnsamling som angår barn og etniske minoriteter.

Kapittel fem består av en kronologisk ordnet analyse av en enkelt lekesevens med to deltakere. Rolleleken Drager og slott inneholder rollelekens ytringstyper og viser en intens interaksjon mellom to treåringer, Anna og Piera. Analysen viser hvordan tospråklig rollelek kan organiseres gjennom språkalternering og kodeveksling.

Kapittel seks diskuterer hvordan språkalternering kan forklares i forhold til veksling i kommunikativ intensjon i ulike interaksjoner i den samiske barnehagen. Språkalterneringene kategoriseres som enten deltakerrelaterte eller interaksjonsrelaterte, og kan i stor grad sies å ligge nær opptil tradisjonell tolkning av språkalternering som kodeveksling.

Kapittel sju beskriver kodeveksling og språkalternering som følge av rollelek. I dette kapitlet kategoriserer jeg etter ytringstyper og kodesystemet som hører til rolleleken som språkbrukskontekst. I denne delen er fokuset på rolleleken som form og hvordan språkalternering kan være del av den tospråklige rollelekens orden eller egenart.

Kapittel åtte er en oppsummering av funnene i studien, som kan gi ny innsikt i og ny perspektiver på disse barnas tospråklige praksiser. Et mål er at funnene og drøftinga av funksjonene til språkalternering kan gi et bedre grunnlag for å vurdere bruken av både samisk og norsk i rollelek som noe positivt. Til sist presenterer jeg noen nye forskningsspørsmål.

2 Språkalternering og kodeveksling i tospråklig rollelek

I dette kapitlet vil jeg forklare nærmere hvordan jeg bruker terminologien fra tospråklighetsforskninga for å belyse tospråklige praksiser med kodeveksling og språkalternering i barnas rollelek. Jeg ønsker i denne delen av avhandlinga å etablere hva som skal forstås som *kode* i analysen, og hvordan jeg behandler språkveksling som sekundært mens lekekodene blir primære. Samtidig er lekekodene og språkvekslingene dyader, altså to emner som er en enhet (Jakobson 1980).

Bakgrunnen for bruken av terminologien som jeg anvender, er mitt syn på rolleleken som kontekst for språkbruken, som jeg skisserte i innledningskapitlet. Rolleleken er en særegen sosial situasjon som barn ønsker å være i (Sutton-Smith 1997). Konteksten rollelek preges av rollelekens regler og koder for å skille nivåene av virkelighet, som blant andre Bateson (1976 [1955], 1982 [1956]) og Sawyer (1997, 2003) beskriver. Jeg går grundigere inn på rollelek i kapittel 3. I rollelek-konteksten kan eventuelle assosiasjoner knyttet til samfunnet som helhet, et makronivå, være mindre betydningsfullt (Auer 1984, 1998; Maschler 1998). Den aktuelle interaksjonen i rolleleken er mikronivået av språkbruk, der par eller grupper av barn har sin egen tospråklige praksis. Språkbruk og språkvalg synes å styres av leken og dens iboende tvetydighet. Alt dette bestemmes av forholdet mellom barna, av leker lekt før og av deres foretrukne språkvalg i møte med hverandre i akkurat denne leken.

Dette synet på rollelek og interaksjon har ført meg i retning av interaksjonelle modeller for tolkning av språkbruk. Peter Auers *Bilingual Conversation* (1984) kan regnes som begynnelsen på en teoriutvikling innen tospråklighetsforskninga, og skiller seg fra sosiolingvistiske modeller som legger mer vekt på større sosiale forhold som et språks status i et større samfunn, der blant andre Carol Myers-Scotton (1993b) har vært en mye sitert teoriutvikler. Auer har vært inspirert av Gumperz' arbeider om kontekstualisering og ulike typer kodeveksling (Auer 1984, 1992, 1998). Den interaksjonelle retninga for forskning på tospråklighet har som utgangspunkt teorier om enspråklige praksiser. Kodeveksling stammer fra Blom & Gumperz (1972) og Gumperz (1982), og ideen om hvordan den enkelte samtalen er sin egen kontekst og drives fram turveksling for turveksling stammer fra Sacks, Schegloff og Jeffersons arbeider om orden i samtaler og (Sacks et al. 1974), som igjen bygger på Garfinkels *actions-in-context* (1967). Disse er grunnleggende for det mikroanalytiske i Auers (1984) teoriutvikling om tospråklig samtale.

I tradisjonen etter Auer (1984) er det også en ny retning der man søker å analysere tospråklig samtale med et mer tospråklig perspektiv (Gafaranga 2000, 2007; Gafaranga & Torres 2002; Alvarez-Cáccamo 1998b). Grunnleggende for denne retninga er at et språk ikke nødvendigvis er en kode med selvstendig mening som språksamfunnet er enig om, men man legger mer vekt på andre trekk ved den lokale kommunikasjonen som kan være meningsbærende. I denne retninga har Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b) og Joseph Gafaranga (2000, 2007; Gafaranga & Torres 2002) bidratt med presiseringer av bruken av termen *kode* i kodeveksling og *språk* i språkalternering. De rokker ved forståelsen av at språk kan defineres slik det gjør tradisjonelt innenfor lingvistikk, og introduserer *språkblindhet* (Alvarez-Cáccamo 1998a), som innebærer å fokusere mer på andre signaler enn språkalternering i tospråklig kommunikasjon, og et *tospråklig perspektiv* (Gafaranga 2000), som innebærer å tolke enkelte tospråklige praksiser som ett språk pragmatisk sett, for å forstå tospråklighet bedre.

I analysene i kapittel 5, 6 og 7 vil jeg bruke begrepene *kodeveksling* og *språkalternering*. Som nevnt i innledningskapitlet og ovenfor, skiller jeg mellom disse begrepene i tospråklige kontekster. For å vise hvordan jeg har kommet fram til min forståelse av begrepene, vil jeg videre først presentere hvilket perspektiv på språk jeg inntar. Språksyn er grunnleggende ved analyse av språk, likevel er det mange språksyn eller elementer av språksyn som bare er implisitte i analyser av tospråklighet. Den varierende bruken av begrepet *kode* som *språk* (for eksempel Milroy & Muysken 1995; Myers-Scotton 1993a, 1993b; Romaine 1995), som *kommunikativ intensjon* eller *språklig kode* (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b; Jakobson 1979), og som ulike *signaler i språket*, for eksempel intonasjon og språk-/varietetsvalg, som til sammen gir mening (Gumperz 1982, 1992; Halmari & Smith 1994) vil jeg søke å klargjøre i kapittel 2.2. Etter disse drøftingene vil jeg diskutere begrepene *kodeveksling* og *språkalternering*. Til slutt i dette kapitlet vil jeg definere begrepene *kode*, *kodeveksling* og *språkalternering*.

2.1 Perspektiv på språk og tospråklighet

For en enspråklig er det kanskje lettest å definere hva som er et språk ved å spørre seg: “Forstår jeg det, eller forstår jeg det ikke?” Dette kan være en grov forenkling, men denne kanskje litt flåsete dikotomien er likevel relevant i en enspråklig kontekst. I språkforskninga ser vi at trente lingvister også opererer etter et slikt skjema, det vil si om en språklig enhet er gjenkjennbar som det ene eller det andre språket. I tilfeller der det er avvik fra normen i et av språkene, defineres det gjerne som et fremmedelement, noe som ikke hører til i det enkelte språket. Dette er et normativt grammatisk syn på språkbruk, eller lingvistens kategorier og

klassifiseringer der man spør: Hører dette til språk A eller B? Det er Ferdinand de Saussures *langue* (Saussure 1974). Jeg er opptatt av *språkbrukernes* kategorier i språklige praksiser, som i tradisjonen etter Saussure blir *parole*. Jakobson (1979:28–29) mener språkssystemet og språkbruken skal forstås sammen, og mener Saussures skille mellom *langue* og *parole* er for strengt. Jakobson uttrykker seg slik om forsøket på å se bort fra “visse av sprogets inhærente egenskaber” (Jakobson 1979:45):

Det samme kan siges om den for nylig genoplivede Saussureske tilbøjelighet til at begrænse analysen til blot at omfatte koden (*langue*/kompetensen), til trods for at *langue/parole* (kode/meddelelse, kompetens/performans) utdgør en uopløselig, dialektisk enhed. (Jakobson 1979:45)

Romaine (1995:175–180) diskuterer også i sitt oversiktsverk *Bilingualism* behovet for å sammenholde disse to sidene ved språket: "Future research on code-switching must try to bring together the linguistic and pragmatic perspectives I have discussed here" (Romaine 1995:77) [min utheving]. I språkbruksforskning spørres det: Hva fungerer for språkbrukerne? Når er språkbruken gjenkjennelig og akseptert/funksjonell og når er det brudd? I denne retningen er det hvordan språket kan brukes som avgjør om det er et system.

Hver av den tospråkliges “ensspråkligheter” kan være annerledes enn ensspråkliges på samme språk (Bialystok 2001:114). For den tospråklige kan kategorier fra ensspråklig grammatikk slik sett ha en annen betydning enn for den ensspråklige (Romaine 1995). Den tospråklige vil uansett forstå et språklig element om elementet hører med til det ene eller det andre språket. Hva er det da som tilsier at språkene skal behandles som separate systemer i enhver situasjon? Og hvor separate er systemene? (Romaine 1995:205–210; Grosjean 1995; Bialystok 2001) Tospråklighet kan være noe annet enn det å kunne to språk. Det kan gi noe annet, et *tredje* alternativ, for å være mer nøyaktig. Språkene kan brukes i visse situasjoner som separate systemer, ensspråklige sekvenser, men i andre situasjoner brukes systemene forent, altså tospråklige praksiser. Grosjean skriver: “[W]e will assume that bilinguals have two language networks (features, phonemes, syllables, words, etc.) which are *both independent and interconnected*” (Grosjean 1995:270) [min utheving].

I studier av språkbruk og stil kan man snakke om at tospråklige også velger langs et kontinuum, det er mange stiler å velge mellom der glidninga mellom ulike stiler kan innebære mer eller mindre bruk av elementer av begge språk (Halmari & Smith 1994; Grosjean 1995; Auer 2007). Det er situasjons- og interaksjonsavhengig hvilken stil man bruker, og meningsskaping foregår lokalt i interaksjonen (Auer 2007). Dette er et interaksjonelt syn på

språkbruk med deltakernes kategorier som interesseområde. Slik sett er det er altså språkets sosiale natur (Saussure 1974:77) som er mitt tema. For at språket skal kunne eksistere, krever det et samfunn av språkbrukere (Saussure 1974:77). Et samfunn av språkbrukere kan også skape nye språk inni et språksamfunn. Språkbrukerne skaper sitt eget sett av regler for hvordan man bruker språkene og hva de tilfeldige tegnene skal bety, dermed oppstår det nye språkssystemer. Dette må vi observere eller delta i for å finne ut av. Det er ikke nødvendigvis pre-eksisterende regler fra et større samfunn som brukes, men det kan være transformasjoner (Jakobson 1979:29) av språkbruk som språkbrukerne i en spesifikk gruppe har opplevd for så å bruke på sin måte.

En forståelse av denne typen stilkontinuum ikke bare mellom språkvarieteter, men også mellom språk, tror jeg oppveksten i et dialektopptatt land som Norge kan gi. Vi har varieteter her som ikke alltid er forståelige for alle i landet, men vi har likevel en stor forståelse og åpenhet for at vi burde forstå og at alt er språket norsk, noe dialektbruken i media kan være uttrykk for. Selv om enkelte varieteter av språket norsk er vanskeligere å forstå for enkelte enn visse varieteter av for eksempel svensk eller dansk, er det en klar forståelse av at dette er “mitt språk”. Pragmatisk opplever vi at vi tilpasser oss hverandre når vi møtes i enkeltinteraksjoner. Vi kan velge former som ligger nær opp til hverandres dialekt og/eller skriftspråkvariantene når vi møter andre med annen dialektbakgrunn. Dette er også noe Bull (1991) påpeker for en norsk/samisk tospråklig situasjon i ei nordnorsk fjordsamebygd. Hvor forskjellig er et enspråklig kontinuum fra et flerspråklig kontinuum? Når alle deltakerne i en samtale behersker alle språk som brukes i samtalen, burde det kunne behandles likt, og vi kan også tenke oss at språk veksler uten at mening veksler.

Forskjellen i syn på språk kan se ut til å ligge i lingvistens enspråklige, eller tradisjonelle, perspektiv satt opp mot et tospråklig perspektiv. Det enspråklige perspektivet har i større grad langue som «rent språk» som utgangspunkt, mens det tospråklige perspektivet har i større grad språkpraksis som mål på hva som er et språk. Det lingvistiske og pragmatiske kommer dermed sammen som en uoppløselig, dialektisk enhet (Jakobson 1979; Romaine 1995; Alvarez-Cáccamo 1998b; Gafaranga 2007). Å undersøke språkpraksiser ut fra brudd på en enspråklig norm eller normalitet kan ikke nødvendigvis brukes som utgangspunkt når situasjonen er tospråklig. Det kan være at deltakerne i tospråklig samtale ikke *behandler* språkene som ulike kategorier eller meningsbærende i seg selv i gitte situasjoner.

Språk og identitet har også vært et viktig felt for tospråklighetsforskninga. Myers-Scottons *Social Motivations for Codeswitching. Evidence from Africa* (1993b) bruker i stor grad (språk-)historisk bakgrunn for å forklare hvorfor språkbrukerne alternerer mellom språk på den måten de gjør det. Auer (1984, 1998) er mer opptatt av den lokale interaksjonen, men mener likevel at det er nødvendig med etnografisk kunnskap for å forstå den aktuelle språkbruken, noe jeg forstår som å ligge nær at språkene har en egen mening eller er identitetsmarkører. Det å velge, eller å beherske, å bruke samisk eller norsk/svensk har også vært undersøkt med språk som identitetsmarkør, for eksempel av Tove Bull (1991) og Mikael Svonni (1996). I norskdominerte områder av Sápmi har det vært vanskelig å bruke samisk i moderne tid, noe også Åse Mette Johansen (2007) tar opp i undersøkelsen av språkbytte og språkbevaring i ei nordnorsk kystbygd, og Hilde Sollid (2001) skriver om i sin artikkel “Språkmøter i Nord-Norge i går og i dag”. Begge skriver om å utvide identitetsbegrepet til å ikke være knyttet til et spesifikt språk. Deres undersøkelser handler også om å identifisere seg som samisk eller kvensk/finsk selv om man ikke snakker språket, eller at man har ønsket å framstille seg som norsk selv om det har vært snakket samisk i familien tidligere.

Selv om jeg ser relevansen av språk og identitet for undersøkelser av tospråklighet og språkvalg, har jeg i denne avhandlinga valgt å behandle språkbruken i rollelek som mer ritualisert, kontekstavhengig språkbruk, se kapittel 1.2 om rollelek som kontekst. Jeg ønsker å beskrive språkbrukens *hvordan* i en særskilt kontekst. Kanskje kan det være en analogi til det Tove Bull skriver om den gamle flerspråkligheten og identiteten i ei nordnorsk fjordsamebygd: “Ein er ikkje anten norsk eller same eller kven, men ein er noko anna som det ikkje fins etnonym for. Det er trulig resultat av etnosentrismens stygge gjerning” (Bull 1991:31). Kanskje er tospråklighet også ett språkssystem, men vi har ikke funnet det riktige begrepet på det fordi vi henger igjen i et enspråklig perspektiv.

2.2 Språk og kode

Jeg ønsker å skille språk og kode i tospråklig kommunikasjon for å undersøke hvordan språkalternering kan virke sammen med andre språklige signaler for å uttrykke mening i et mer komplekst system enn at språkvalget i seg selv er en meningsbærende faktor. Jeg er fremdeles opptatt av punkter der deltakerne i en tospråklig konversasjon skifter språk, men har et litt annet perspektiv. I mitt prosjekt er jeg også opptatt av de andre signalene som skifter samtidig med språket og som kan inneholde mer grunnleggende signaler for hvordan kommunikativ intensjon skal dekodes enn språkvalg som signal. Dette er en analytisk reorientering bort fra den kontrastive rollen språk har hatt, til mer oppmerksomhet mot et

større utvalg av pragmatiske variabler (Meeuwis & Blommaert 1998:81). De pragmatiske variablene kan være metakommunikasjon (Bateson 1976 [1955]) eller kontekstualiseringstrekk (Gumperz 1982, 1992; Auer 1992).

Saussure bruker *code de la langue* (Jakobson 1974:28), altså språkets kode eller språklig kode. Jakobson skriver om *kode* som noe foranderlig og uensartet: “enhver persons samlede kode er en flerhed, der omfatter et hierarki av diverse underkoder, som den talende frit vælger” (Jakobson 1979:29). Dette tolker jeg som at kodene ligger i språket, det er ikke språket selv som er en kode. Den *flerhed* som er det samlede kodesystemet en person har, forstår jeg som det register for språkbruk som språkbrukeren kan velge fra. *Langue*, eller språkssystemet, er flere koder. For å analysere tospråklig adferd har mange forskere på tospråklighet og språkkontakt mer eller mindre eksplisitt slått fast at veksling av språk er veksling av kode, se for eksempel Alvarez-Cáccamo (1998b) for en gjennomgang av leksikaliseringa av begrepet *codeswitching*. Jakobson (1979) diskuterer hvordan Saussure har definert språksystem som koder, og hvordan *kode* er en del av språket, men ikke at språk *per se* er en kode. Språk har koder som igjen har underkoder i systemer som språkbrukere innenfor en gruppe behersker (Jakobson 1979:29). Premisset om at språket *per se* er en kode, er gyldig om språkbrukerne bruker to språk i en bestemt kontekst og det ligger en bestemt, eller situasjonsbetinget, mening knyttet til hvert av dem. I den ofte siterte studien fra Hemnesberget av Blom & Gumperz (1972), er det ulike varieteter av et språk som utgjør kodene, eller er språklige koder. Funnene i studien er kritisert av Mæhlum (1987) for blant annet å ikke identifisere ulike trekk ved varietetene, eller kodene, godt nok, og dermed ha et noe svakere grunnlag for analysene av *kodeveksling* i den aktuelle situasjonen, men studien siteres fremdeles i så stor grad at den må regnes som grunnleggende i studiet av kodeveksling. Å identifisere språk som meningsbærende kode i seg selv i tospråklig kommunikasjon, mener jeg impliserer et enspråklig perspektiv der forskeren anser språkvalg å være mer signifikante enn andre signaler i kommunikasjonen. Jeg tar det perspektivet at språkvalg kan være meningsfylte i visse kontekster, men ikke nødvendigvis vise til en bestemt identifisering utenfor situasjonen, som i et diglossisk system. I slike tilfeller minner språkvalg om kontekstualiseringstrekk (Gumperz 1992; Auer 1992).

Jeg skiller mellom språkalternering og kodeveksling, og anser altså at språkalternering kan være kodeveksling i enkelte tilfeller. Alvarez-Cáccamo (1998b) har en forklaringsmodell for kodevekslingspraksisen og språkalterneringspraksisen som jeg finner nyttig for den tospråklige rolleleken. Når man skiller språkalternering og kodeveksling, gir det ulike

kombinasjonsmåter for språkalternering og kodeveksling. I noen tilfeller kan språkalternering og kodeveksling samvariere, i atter andre kan det være språkalternering uten at den kommunikative koden varierer, eller kodeveksling uten at språkene alternerer. Kontrastering mellom språk kan likevel spille en rolle, for eksempel for å understreke noe som i konflikt (se kapittel 6 og Cromdal 2004), eller at det kan brukes som Myers-Scotton beskriver for markering av identitet og sosial eksklusjon (Meeuwis & Blommaert 1998:81). Det er imidlertid flere måter å se språkalternering på: “It is just that the range of potential devices in code-switching is much wider, and the kind of dynamics described by Myers-Scotton represents *one particular* way of using code-switching” (Meeuwis & Blommaert 1998:81).

Språkvalg kan være ett av mange signaler i mellommenneskelig samhandling. Sentralt i den forståelsen jeg bruker i denne avhandlingen, er at språkvalget må innebære noe nytt og annerledes enn det som var før for at det skal ha status som en ny språklig kode.

Språkalternering kan for lingvisten se ut som en kontrast, men er det det for språkbrukerne? Kombinert med ulike andre signaler kan språkvalg i tospråklig kommunikasjon både svekkes og styrkes som meningsbærende signal. Teller språk *per se* i konversasjonen, eller er det noe annet som signaliserer den kommunikative intensjonen? For eksempel har rollelek et sett med koder som kan virke mer styrende og kommunikativt relevant enn språkvalget. Disse kodene uttrykker den kommunikative intensjonen som ligger bak de ulike ytringstypene som signaliserer rollelek og hvilket nivå av rolleleken deltakerne ønsker å formidle.

I en utforsking av kodeveksling er det grunnleggende å avgjøre hva som er den kommunikative intensjonen og hvilke signaler som kjennetegner den i en interaksjon. For Gafaranga (2000, 2007) er det det som signaliserer *annethet*⁸ i en kodeveksling. Annethet kan uttrykkes ulikt i enspråklige og i tospråklige kontekster. Da kan det være mulig at tospråklighet er et tredje valg, et tredje språk eller *medium*, tilgjengelig for den tospråklige i en tospråklig kontekst (Gafaranga 2007; Gafaranga & Torras 2002). Hvis tospråklig medium er et språkvalg, innebærer det at det er kodeveksling når tospråklige i en tospråklig situasjon skifter fra enspråklige sekvenser, altså en rekke av turvekslinger der det *ikke* skiftes språk, i en samtale til tospråklige sekvenser, altså en rekke av turvekslinger der det foregår språkalternering. *Innad* i en sekvens med *tospråklig medium* er det *ikke* kodeveksling når det er skifte fra et språk til et annet. I tradisjonell tospråklighetsforskning, altså der språk er lik kode, har dette fenomenet blitt kategorisert som umarkert kodeveksling (Myers-Scotton

⁸ Min oversettelse fra Gafarangas engelske begrep *otherness* (Gafaranga 2000, 2007).

1993b) eller språkmiksing (Auer 1999, 2011). I en tospråklig interaksjon kan det også være enspråklige sekvenser som inneholder skifte av mening, annethet, med andre signaler enn språkvalg. For Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b) er dette *kodeveksling uten språkalternering*, noe man også kan observere i enspråklige interaksjoner, som Blom & Gumperz' studie fra Hemnesberget viser (Blom & Gumperz 1972).

Det jeg mener med kode er manifesteringa av *den kommunikative intensjonen*, en forståelse med opprinnelse hos Roman Jakobson (1980) og brukt av Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b). Den kommunikative intensjonen ligger bak språket og er før språket. Du kan for eksempel uttrykke kommunikativ intensjon uten grammatisk språk, eller på tvers av ulike språk med paralingvistiske signaler. Ved å rulle med øynene kan du få fram budskapet når du oppfatter noe som dumt og vil få uttrykt det uansett språk. Språk er knyttet til kode fordi det kan være en manifestering av en kommunikativ intensjon. Den kommunikative intensjonen kan synliggjøres i signaler som språkvalg, varietet, tonehøyde, intonasjon – som i sin tur må tolkes eller dekodes for å forstås. Gumperz (1982) beskriver disse signalene som kontekstualiseringstrekk, og bruker flertall for å understreke at en kode er en klynge av slike signaler. Bateson (1976 [1955], 1982 [1956]) bruker begrepet *metakommunikasjon* om de signalene, verbale eller nonverbale, som gis i kommunikasjon *om* den aktuelle interaksjonen for å hjelpe mottakeren å forstå hvordan ytringa skal dekodes. Språk og kode kan sies å være to sider av samme sak, de er både forskjellige og en enhet. Jakobson kaller det en *dyade*: “A dyad consists of two subjects brought into oneness” (Jakobson 1980:35). Koden viser seg som signaler og må oversettes eller tolkes av mottakeren for å forstås.

For å forstå hvordan ulike signaler i kommunikasjon skal tolkes, må man ta hensyn *både* til konteksttype *og* til den aktuelle konteksten, både til hvordan signaler brukes i en hel interaksjon og hvordan signaler brukes og forstås i hvert enkelt tilfelle. Delen og helheten må ses i sammenheng, et syn som også kommer fram i Gafarangas (2000, 2007) arbeider om tospråklig praksis. Jakobson (1980) sier det slik: “The dialectal tension of the generic unity of the inherent meaning, on the one hand, and multitude of contextual meanings, *suppositionum varietas*, on the other hand, [...] was conceived as the fundamental *proprietas terminorum*” (Jakobson 1980:51). Med dette sitatet forstår jeg at en generell “mening” som skulle ligge i å bruke et visst språk, slik Myers-Scotton (1998b) bygger på, kan for eksempel oppheves, utdypes – eller bekrefte – av kontekstuelle meninger, altså meninger som oppstår i den aktuelle situasjonen. Dermed *både* ligger det en fast mening i et ord eller en kode eller et språkvalg, *og samtidig* ligger det kontekstuell, og dermed vekslende, mening i valget. Det er

ved å analysere en helhet, *overall order* i Gafarangas termer (Gafaranga 2007), at en slik dekoding (dekryptering) kan foregå. Slik kunne altså ordenes, eller for meg i denne studien: språkets, egenart forstås som at et spesifikt signal kan ha én mening i en interaksjon, men en annen i en annen. For å forstå den språklige intensjonen, må altså språkssystemet og språkbruken ses på sammen. Kodene i mediet som brukes blir synlige i språkpraksisene og man må studere språkpraksiser over tid for å forstå hvordan språkbrukerne konstruerer kodene i det mediet de bruker.

I den akademiske analysen av en tospråklig interaksjon er det flere dekodinger som foregår. Det ene nivået er kodinga og dekodinga som foregår i den aktuelle samtalen. Der er det deltakerne i samtalen som koder og dekker – eller *kommuniserer*. Det andre nivået er når samtalen er blitt datamateriale og språkforskeren skal beskrive hva som foregår og hvordan kommunikasjonen skal forstås. Det er altså noen som er inne i kommunikasjonen, de er innvidde og forstår å bruke kontekstens koder. Det er også noen som er utenfor og prøver å finne ut hvordan kommunikasjonen fungerer. For *en utenforstående lingvist, kryptoanalytiker* etter Jakobsons syn (Lévi-Strauss, Jakobson & Voegelin 1953:15), kan en språkalternering oppfattes på en viss måte, for eksempel som veksling av koder basert på det lingvisten kan om språk som system. Men for *den innforståtte dekkeren, medkonstruktøren i samtalen*, kan det være at språkvalget ikke er noen kode, eller uttrykker kommunikativ intensjon. Det kan i stedet være andre signaler i konteksten som uttrykker mening eller kommunikativ intensjon.

Jeg vil i det følgende bruke mitt eget datamateriale for å belyse hvordan ulike språklige trekk kan utgjøre kommunikative koder. For den tospråklige rolleleken er det tydelige skiller når barna skifter mellom de ulike ytringstypene replikk og regi. Dette skillet vises ofte også med språkvalg, som for eksempel norskspråklig replikk som følges av samiskspråklig regi. Likevel er det ikke språkene samisk og norsk *per se* som viser om ytringa skal forstås som replikk eller regi, det er heller ikke samisk eller norsk identitet som uttrykkes ved språkskiftet. Først og fremst skifter barna mellom to ytringstyper. De vil i en replikk ha fram at figuren de styrer sier noe, i regien vil de ha fram at de er i lek, at det ikke er “virkelig”. Signalene de bruker, kan brukes uavhengig av språkvalg. Slike signaler er høy/varierende tone og veksling mellom nåtid og fortid.

Jeg skiller altså språk og kode i mine analyser og tolkninger. Jeg kategoriserer ulike variabler i språkvalg og språktrekk hos mine informanter. Jeg skiller mellom nordsamisk og norsk, som er de to språkene som fins i materialet. Innenfor hvert av språkene er det ulike varieteter, ulike

stiltrekk, som brukes i rolleleken. For mitt formål har jeg skilt ut tre nordsamiske varieteter. Det ene er lokalvarietet med presens, det andre lokalvarietet med preteritum og det tredje en varietet som jeg kaller *nordsamisk lekestemme* med presens. Det er også tre norske varieteter som er parallelt med de nordsamiske: en lokalvarietet med presens, en lokalvarietet med preteritum og varieteten *norsk lekestemme* med presens. Barna i materialet ser ut til å ha fullstendige kodesett for rollelek både på nordsamisk og norsk. Tabellen nedenfor, Tabell 1 Oversikt over ytringstyper og språkvalg, gir en oversikt over hvordan lekestemme, verbform og språkvalg kunne samvarierte for å uttrykke rollelekens kommunikative koder. Kolonnen *Ytringstype* viser de ulike kodene i lekespråket. Den andre kolonnen, *Språkvalg*, viser hvilke språk som ble brukt til den aktuelle ytringstypen, det mest brukte språket står foran skråstreken. Kolonnen *Verbform* viser verbformen som signaliserer de ulike ytringstypene. Den siste kolonnen, *Toneleie*, viser hvordan toneleie signaliserte ytringstype.

Tabell 1 Oversikt over ytringstyper og språkvalg

Ytringstype	Språkvalg	Verbform	Toneleie ⁹
Regiytring	Samisk/norsk	Preteritum	Lavt (lokalvarietet)
Rolleytring	Norsk/samisk	Presens	Høyt (lekestemme)
Magisk ytring	Norsk	Infinitiv	Uklart (lokal prosodi)
Ute-av-leken-ytring	Samisk/norsk	Presens	Lavt (lokalvarietet)

I materialet foregikk alternering mellom nordsamisk og norsk ofte samtidig med skifter i andre signaler, som bruken av lekestemme og lokalvarietet. Men det skjedde imidlertid ikke alltid. Det kunne også være at alterneringa mellom lekestemme og lokalvarietet foregikk uten at det var alternering mellom nordsamisk og norsk. Kodene for de ulike ytringstypene kunne dekodes på begge språk. Jeg analyserer materialet som å skille mellom språk og kode fordi språket eller språkvalget ikke alltid fungerer som en kontrasterende kode i tospråklige kontekster. Det budskapet en person ønsker å framføre, kan regnes som koder. Det vil si at en må kode budskapet, og så skal mottakeren avkode dette budskapet. Koden budskapet virkeliggjøres i, er for eksempel lingvistiske signaler som språk, varietet, tonehøyde og intonasjon. Det er disse signalene som må avkodes og til sammen gi mening. Disse signalene, eller kontekstualiseringstrekkene, er altså meningsfulle, men ikke referensielle i seg selv (Gumperz 1982, 1992; Auer 1992:24–25).

⁹ Dette gjelder ikke høytone- eller lavtonevarietet i dialekten, men om selve toneleiet ligger høyere.

For et bestemt sett av signaler, for eksempel for å få fram koden *rolleytring*, er det noen signaler som er signifikante for å kode og avkode, og andre signaler som ikke er nødvendige eller like signifikante. Slike codesystemer er gjerne *redundante*, det vil si at det er flere signaler enn det som strengt tatt behøves for å skille en kode fra en annen, for å signalisere annethet. Koden er helheten, eller intensjonen med ytringa, og den er bygd opp av flere elementer. Codesystemet av kommunikative koder består i å skille ulike intenderte meninger fra hverandre. For rolleleken er det ulike ytringstyper, som i eller utenfor rolle. For å forstå når deltakerne i rollelek er i rolle, behøves noen ganger bare observasjon av blick og måten de beveger seg på for å avkode konteksten for ytringa. Likevel velger rollelekere oftest å endre stemmen etter et codesystem for rollelek. Noen elementer, for eksempel språk i en tospråklig situasjon, kan være samvarierende, men ikke nødvendigvis utslagsgivende for intendert mening i en slik signalklynge.

Når for eksempel Myers-Scotton (1993b) beskriver umarkert kodeveksling, betyr umarkert at språkvalget eller -alterneringa (språk i seg selv) ikke innebærer en kommunikativ intensjon. Myers-Scotton (1993b) velger likevel å beskrive språkalternering som kodeveksling og dermed definere språkvalg som betydningsbærende kode i et gitt utsagn. Hun skriver i forordet til *Social motivations for codeswitching* (1993b) om forskjellen mellom språk og kode, men velger å bruke kode i tradisjonell betydning for tospråklighetsforskning. Innenfor hennes felt er flere språk sidestilt flere koder sidestilt. Premisset hennes er at kodeveksling – enhver språkalternering – brukes for å få fram intendert mening av sosiopragmatisk natur (1993b:forord). På side 2 (Myers-Scotton 1993b) gjør hun det klart at det er kun veksling mellom språk hun er opptatt av, ikke dialekt, stil eller varietet av det samme språket. Jeg mener det vil være vanskelig å skille dette. Dialekten, stilen eller varietetet virker sammen med språkvalget også i tospråklig kommunikasjon. I datamaterialet sitt mener hun å finne tilfeller der det meningsbærende i språkvalg i en tospråklig situasjon ikke kan leses/dekodes ut fra kjente faktorer. Disse tilfellene kategoriseres som ‘umarkert kodeveksling’ (Myers-Scotton 1993b:117 ff) og innebærer at hvert enkelt språkskifte ikke inneholder noen kode i seg selv. Men er det egentlig kodeveksling når det ikke ligger noen mening i å veksle mellom språkene? I et enspråklig perspektiv kan man si at det å skifte språk er en handling som uansett gir annethet. Det er ikke like selvfølgelig ut fra et tospråklig perspektiv.¹⁰

¹⁰ Alvarez-Cáccamo (1998b) kaller dette enspråklig eller språkblindt fordi man skal se bort fra at det er to språk, Gafaranga velger å kalle det et tospråklig perspektiv.

Gafaranga (2000, 2002, 2007) går videre med den kodef forståelsen Myers-Scotton (1993b) bruker, men han mener det fins et tredje valg: Tospråkighet eller et tospråklig *medium*. På et vis kan hans forslag om tospråklig medium ligne på umarkert kodeveksling, men det er et nytt perspektiv: Språkene ses ikke på som separate koder, men som én kode – eller simpelthen som det mediet budskapet framføres i, som i enspråklig konversasjon. I enhver tospråklig situasjon er det potensielt tre medier (forstått som språk): Språk a, språk b og språk ab. Når man er i en situasjon med språk ab, er ikke språkalternering nødvendigvis, slik det ofte har blitt sidestilt med kodeveksling i tospråkighetsforskning, en kode som innebærer mening. Det kan være en kode om deltakerne i interaksjonen behandler det som annethet, men behøver ikke.

For å analysere kodeveksling må man avgjøre hvilken kode det veksles fra. Et språk ser ut til å defineres som en kodifisert (Gardner-Chloros 1995) språknorm slik det er definert av lingvister i ordbøker og grammatiske verk. Ofte vil lingvistene lete etter hvilket språk som brukes og definere et språk som en kode. Da blir enhver språkalternering kodeveksling. Når to språk dukker opp i samme konversasjon, letes det også etter hvilket språk som er hovedspråket, altså språket som gir noen rammer for den aktuelle tospråklige språkpraksisen. Myers Scotton (1993a, 1993b) bruker betegnelsen *matrix language*, en metafor som kan tolkes som å uttrykke både matrise, en form som noe tilpasses i, og det latinske matrix, mor, og dermed assosieres til opphav. Tospråkighetsforskere, språkkontaktforskere eller kodevekslingssforskere, søker å identifisere det språket som er hovedplattformen for språkbrukerne, og som de tospråklige språkbrukerne så kan avvike fra i en kodeveksling. Men det er ikke alltid at ett enkelt språk er tolkningsrammen, og det er ikke alltid mulig å avgjøre hvilket språk som er basespråk (Gafaranga & Torras 2002:9–10). Gafaranga og Torras (2002) refererer til Alvarez-Cáccamos (1998a, 1998b) syn på språk og *communicative code*.¹¹ Det de kommer fram til, er at språk og kode ikke er likeverdige, men at kommunikative koder utgjøres av lingvistiske og paralingvistiske signaler, slik som prosodi, blikkretning o.a., der språkvalg er et av disse signalene (Alvarez-Cáccamo 1998b; Gafaranga & Torras 2002:10). Dermed må man avgjøre hvilken kommunikativ kode det veksles fra, ikke språk. Gafaranga og Torras bruker begrepet *medium* for ikke å blande med den tradisjonelle forståelsen/definisjonen av språk. En tospråklig konversasjon kan dermed bruke *enspråklig eller tospråklig medium* (Gafaranga & Torras, 2002:10). Jeg bruker deres begrep tospråklig

¹¹ *Communicative code* eller kommunikativ kode oppfatter jeg som det samme som *kommunikativ intensjon*. Jeg har valgt å bruke kommunikativ intensjon tidligere for å skille de ulike bruksområdene for begrepet *kode*.

medium for å betegne rolleleken som helhet som en tospråklig kontekst. I en slik tospråklig kontekst behøver ikke den enkelte språkalternering i seg selv ha en mening eller indeksikalitet. Yael Maschler (1998) uttrykker seg slik om dette tredje alternativet: “[T]he case of a mixed code – using two languages such that a third, new code emerges, in which elements from the two languages are incorporated into a structurally definable pattern” (Maschler 1998:125).

Rolleleken er velegnet til å studere forholdet mellom språk og kode fordi kodesystemet, altså rollelekens regler, er mer eksplisitte og avgrensede enn “vårt rollespill til daglig”.¹² Den kommunikative intensjonen i rolleleken er rollelekens koder, kategorisert i ulike ytringstyper. Disse kodene kan ikles visse lingvistiske trekk eller egenskaper. Veksling av koder brukes for å kontrastere med det som har vært før og det som følger. En kode består av flere trekk eller signaler. Trekk og signaler er i flertall fordi det sjelden kan vises til ett enkelt trekk eller signal som er definerende, kodene dukker som oftest opp som en signalklynge. Typisk for koding, lingvistiske koder, er redundans (Auer 1984). Én kommunikativ kode består av flere signaler som til sammen gir meningsinnholdet. En signalklynge i en av rollelekens ytringstyper vil inneholde flere trekk for å uttrykke annethet. Noen av disse trekkene er redundante, det vil si de kan muligens være med på å forsterke intensjonen med ytringa, men de er ikke nødvendige. Språkvalg kan være et slikt redundant trekk i den gruppen jeg har observert, men også prosodi kan varieres. Barna bruker rollelekens koder for å organisere interaksjonen sin. Visse lingvistiske trekk er nødvendige for at en ytring skal avkodes som intendert, andre trekk kan variere. Når et signal, et språklig trekk, blir framtrædende eller ikke-redundant i den kommunikative intensjonen, ser jeg på det som en kode. Når signalet har en mening som seg selv, er det en kode. Dermed kan språkvalg være en kode i visse situasjoner, se for eksempel diskusjoner i kapittel 6, men jeg ser på rolleleken som en særegen situasjon preget av en kodifisert metakommunikasjon for dette formålet.

2.3 Kodeveksling

Begrepet kodeveksling er sentralt i forskning på tospråklig lingvistisk praksis, men hva dette egentlig er, er ikke helt klart definert, se for eksempel Alvarez-Cáccamo (1998b) og Gafaranga (2005) for oversiktlige diskusjoner av dette. Et problem med kodeveksling som begrep, er at *kode* ikke er tilstrekkelig definert eller problematisert, men brukt som likt med *språk* eller *språklig varietet*, se blant andre Myers-Scotton (1993a, 1993b), Grosjean (1995),

¹² Henspiller til den norske tittelen på Erving Goffmans *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959).

Meisel (2007 [1994], 2009) . I denne drøftinga vil jeg gå gjennom tidligere og mye brukte definisjoner av kodeveksling for å gi en oversikt over den tradisjonelle bruken og komme fram til min forståelse av begrepet. Myers-Scottons (2007 [1988]) formulering kan stå som utgangspunkt for en forståelse av kodeveksling som er mye brukt: “Code-switching is defined as the use of two or more linguistic varieties in the same conversation, without prominent phonological assimilation of one variety to the other” (Myers-Scotton 2007 [1988]:101). Kodeveksling i denne tradisjonen er altså enhver sidestilling av elementer fra to ulike språk eller varieteter når disse varietetene ikke er lydlig påvirket av hverandre i for stor grad. Men denne definisjonen er egentlig mer spesifikk enn den gir uttrykk for, fordi de fleste også mener at det er bare når det er en mening eller en intensjon med å skifte språk, at det er kodeveksling, slik som Meisel (2007 [1994]) definerer det:

Code-switching [...] is defined as a specific skill of the bilingual’s pragmatic competence, that is, the ability to select the language according to the interlocutor, the situational context, the topic of conversation, and so forth, and to change languages within an interactional sequence in accordance with sociolinguistic rules and without violating specific grammatical constraints (Meisel 2007 [1994]:337).

Denne definisjonen med spesifiseringa om sosiolingvistiske regler er implisitt i mange av arbeidene på språkkontakt og kodeveksling. Kodeveksling i denne trangere definisjonen stilles opp mot tilsynelatende umotivert veksling mellom språk. Tilsynelatende umotivert språkalternering benevnes som kodemiksing (Auer 1999, 2011). Meisel (2007 [1994]) definerer denne typen språkalternering som språkveksling som bryter med regler for kodeveksling enten sosialt eller grammatisk. Disse definisjonene oppfatter jeg som uttrykk for normativ lingvistikk der lingvistens kategorier er bestemmende, og et ideal om enspråklighet som norm skinner gjennom.

En del forskning på *kodeveksling som skifte mellom to språk*, problematiserer oppfatninga av at det er mulig å finne mening i vekslinga mellom to språk i alle kontekster, og om det er mikro- eller makroanalyser av den sosiale settinga som kan gi svar på dette (Sebba og Wootton 1998; Gafaranga 2007; Jaffe 2007). Den tradisjonelle forståelsen av kodeveksling som språkkontaktfenomen er fremdeles i tråd med hvordan Weinreich uttrykte det: To språk er i kontakt hvis de blir brukt skiftesvis av samme person. Språkbrukeren er *locus* for kontakt (Weinreich 1979 [1953]:1). Gumperz (1982:59) definerer kodeveksling som sidestillinga av to sekvenser av tale som hører til to forskjellige grammatiske systemer eller subsystemer innenfor samme talerekke. Denne forståelsen brukes i Suzanne Romaines grunnleggende verk

Bilingualism (1995), der kode videre defineres som å gjelde ikke bare språk, men også *varieteter* av det samme språket samt *stiler* innenfor hvert av språkene (Romaine 1995:121).

Fra et sosiolingvistisk synspunkt gir kodeveksling flerspråklige en måte å øke sin fleksibilitet i å uttrykke seg på som går videre enn stilbytte som enspråklige kan bruke, skriver Carol Myers-Scotton (1993a:1). Kodeveksling kan dermed være en måte å signalisere nyansene i et sosialt forhold på ved å utnytte de sosiopsykologiske assosiasjonene som ligger i de språkene man bruker (Myers-Scotton 1993a:1). Problemet med denne definisjonen er at det er vanskelig å avgjøre om de sosiopsykologiske assosiasjonene vil være de samme i enhver situasjon. Det er i forståelsen av det predeterminerte i en gitt situasjon at Auer og Myers-Scotton, som eksempler for to ulike retninger, skiller seg mest. Myers-Scotton (1993b) kritiserer “interaksjonistene” for å være for relativistiske når de kan se enhver situasjon som løsrevet fra normer og regler som gjelder i samfunnet eller for gitte situasjoner. Auer (1998) kritiserer Myers-Scotton for å legge for mye vekt på etnografiske opplysninger om større grupper i forholdet mellom samtalepartnere i en lokal interaksjon. Myers-Scotton anser at språkvalg bærer i seg assosiasjoner som kan forklares ut fra etnografiske forhold og at språkbrukerne er rasjonelle aktører og vet hva et språkvalg innebærer i deres samfunn. Auer derimot, selv om han også bruker etnografisk informasjon, anser at språkvalg kan få nye dimensjoner i ulike interaksjoner og at språkbrukerne må være kontekstsensitive for å forstå hva et språkvalg betyr i en gitt interaksjon (Auer 1984, 1998).

Den store forskjellen, slik for eksempel Gafaranga & Torras (2002) framstiller det, er ulikheten i perspektiv. Der de “interaktive”, som Myers-Scotton benevner dem (1993b:95), kan være opptatt av perspektivet nedenfra og deltakernes definisjon slik den vises i deres reaksjon (for eksempel Auer 1995, 1998, Wei 1998, Gafaranga & Torras 2002, Alvarez-Cáccamo 1998b), vil andre sosiolingvister (som Myers-Scotton 1993a, 1993b; Poplack 1980; Poplack & Meechan 1995) være opptatt av forskerens kategorier og perspektiv. Dette fører til ulike syn på kodeveksling der de interaktive vil bort fra å behandle et språk som en kode, men bruke deltakernes behandling av språkene som utgangspunkt for å kategorisere språkalterneringsfenomener. Selv om dette er en sympatisk ideologisk tilnærming, er det ikke til å komme fra at det kan være vanskelig å analysere hvilke intensjoner deltakerne i avkoding og koding av komplekse språkpakker i turtaking har. Og vi ser også at for eksempel Auer i verket *Conversation Analysis* (1984) bruker sosiolingvistisk kunnskap utenfor interaksjonen for å analysere språkbrukssekvenser. Han skriver da også senere, i en gjenlesing av verket fra 1984: “...a sequential approach to code-switching does not exclude linking microscopic

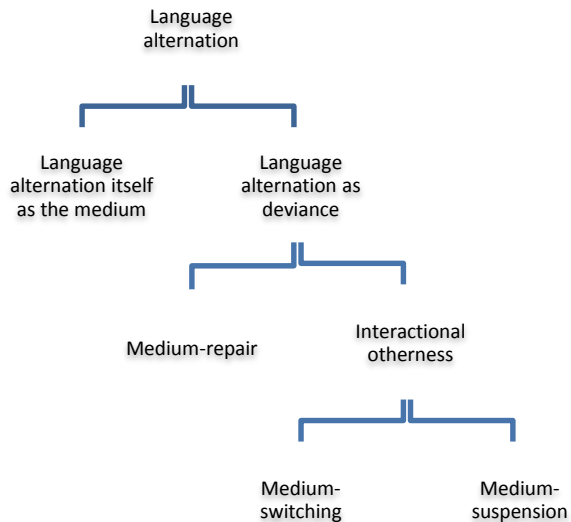
aspects of conversational organization to ethnographically documented wider (macroscopic) structures, but rather serves to ground the former in the latter” (Auer 1998:13).

Gafaranga & Torras (2002) kritiserer imidlertid både Auer og Myers-Scotton for deres syn på kodeveksling fordi begge bygger på et enspråklig ideal og forestillinger om språk og språkbruk – *the monolingual bias*. Kodeveksling på språknivå er bygd på en forestilling om at ett språk er én kode. Gafaranga (2000) vil utvide forståelsen av språk, og foreslår at man skal kunne se på bruken av to språk, eller tospråklighet, som et språk også. Gafaranga (2000) foreslår å bruke begrepet *medium* istedenfor *språk* for ikke å skape forvirring. Se også kapittel 2.2 for diskusjon av dette. I hans utdyping av kodeveksling er språk kode, men det fins altså et tredje språk i tospråklig interaksjon. Dette tospråklige mediet er også én kode, språkalternering innenfor det tospråklige mediet er ikke kodeveksling. Mediet kan altså være én- eller flerspråklig. Dette kan likne på Myers-Scottons (1993b) *umarkert kodeveksling*, og man kan si at ved umarkert veksling, er mediet tospråklig. Likheten mellom disse to er at man ikke kan se noen årsak til den enkelte språkalterneringa.

Det er når man ikke finner noen ytre faktorer eller preferanser som kan forklare språkalterneringa at det blir vanskelig å finne begreper i tospråklighetsforskninga. Flere begreper har dukket opp, men blitt kassert: *Kodemiksing* (bl.a. Auer 1998) er brukt for å definere noe som ikke er “riktig” eller ikke følger regler av sosial eller grammatisk art. Auer introduserer også *transfer* (1984) som han går bort fra senere (Auer 1998). Også Myers-Scottons *umarkert kodeveksling* (1993b) kan være et eksempel på dette. Til grunn for disse forsøkene på begrepsutvikling ligger likevel at ett språk utgjør én kode, og ut fra et slikt perspektiv kan man ikke kategorisere all tospråklig praksis. Dersom man anser tospråklighet for å være én kode, er ikke disse begrepene nødvendige.

Problematiseringa av denne forståelsen av språk som kode kommer godt fram i Alvarez-Cáccamos diskusjoner (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b), som jeg har skrevet om i kapittel 2.2. Han etterspør en slags *språkblindhet*, som er å se bort fra språkalternering og språkvalg, for å oppdage de egentlige kodene i tospråklig konversasjon. En annen vei å gå for å problematisere språk vs. kode i konversasjon, er å forlate et enspråklig perspektiv til fordel for et tospråklig. Dette bygger på diskusjonen i kapittel 2.2. Gafaranga (2000, 2002, 2007) tar et tospråklig perspektiv og foreslår med det et tredje kodevalg i tospråklig kommunikasjon, tospråklig medium (Gafaranga 2000, 2007, 2012; Gafaranga & Torras 2002), noe som innebærer en kodeveksling mellom *tre* medier istedenfor to. Dette løser ikke problemet med å

finne ut om det er en mening der språkene alternerer, da må man tilbake til kodebegrepet. Koden er det som skiller en enhet fra en annen enhet: Det som gjør at noe oppfattes som avvik eller noe nytt. Gafaranga & Torras (2002) og Gafaranga (2007) spesifiserer kodevekslingsbegrepet ved å definere ulike språkalterneringstyper:

Figur 1 Språkalterneringstyper etter Gafaranga og Torras (2002:19) og Gafaranga (2007:145)

I figur 1 vises en oversikt over hvordan man kan analysere tilfeller av språkalternering. Ved språkalternering kan det, som i den første forgreininga til venstre, være at språkalterneringa *er* mediet. I seg selv innebærer den ikke kodeveksling eller signaliserer noe annet enn det som eksisterte eller kom før språkalterneringa. I så tilfelle er det altså ikke kodeveksling, men det er *en kode som inneholder flere språk*. Dersom språkalterneringa reageres på som om den har en spesifikk betydning eller representerer et avvik fra det som er forventet, vil dette vises i neste ytring. I slike tilfeller vil det kreves en reaksjon i samtalen. Den venstre greinen under den høyre forgreininga står for reparasjon av medium (*medium repair*). Dersom det foregår slik reparasjon, blir språkvalget, altså valg av medium, slik det var før. Reparasjon kan gjøres ved for eksempel å gjenta utsagnet på det mediet man brukte før språkalterneringa. Hvis det var en mening med språkalterneringa, uttrykker den annethet i samtalen. Annetheten kan da være temporær, en midlertidig oppheving av mediet, *medium-suspension*, eller den kan føre til at resten av konversasjonen foregår på det mediet språkalterneringa førte til, *medium-switching*. Dette siste er da språkalternering som kodeveksling.

Selv om Myers-Scottons markerthetsmodell tar mål av seg til å være en modell for kodeveksling generelt, er hun klar på at hennes datamateriale og hennes begrep om

kodeveksling slik hun bruker det i 1993, handler om veksling mellom språk (Myers-Scotton 1993b:2). Hun skriver at lingvistiske varieteter i kodeveksling kan være ulike språk, eller dialekter eller stiler i samme språk, men hun bruker likevel kodeveksling kun om alternering mellom språk. Hennes materiale, skriftlig innsamlet av andre, setter begrensninger for muligheter for mer finmaskede observasjoner, og er også kritisert av bl.a. Auer 1998, Alvarez-Cáccamo 1998b, Wei 1998 og Gafaranga & Torras 2002. Selv om Myers-Scotton kritiserer den interaksjonistiske vendinga som bl.a. Auer står for, bruker hun også mange av de samme prinsippene som grunnlag, og stiller seg ikke så avvisende som for eksempel Li Wei (1998) vil ha det til. Dette er hva Myers-Scotton (1993b) skriver: "In concluding this section, let me suggest that the difference between one interpretative approach and another is often only a matter of emphasis" (Myers-Scotton 1993b:60). Hun spør her om det er bare graden av vektlegging på kreativitet fra deltakerne i forhold til kulturelle normer i den enkelte interaksjon som skiller. Videre skriver hun:

I criticized these approaches [the insistence of 'interactive' sociolinguists, and in particular of conversational analysts, that speech can only be interpreted by taking account of its interactive setting] for what I consider their overemphasis on the individual interaction at the cost of neglecting the interaction type and societal norms (Myers-Scotton 1993b:95).

Men likevel deler hun det deltakerorienterte synet som interaktive sosiolingvister og CA-inspirerte analyser har. Hun presiserer også sitt syn på kodeveksling: "...a switch is, after all, only a switch if it contrasts with what has come before and what follows it" (Myers-Scotton 1993b:95-96). Men da er man igjen tilbake til at veksling av kode avhenger av definisjonen av kode, og hvordan kode henger sammen med språk. Et skille i forståelsen av *kode* ligger i synet på språk og om man tar deltakernes perspektiv på konversasjonens orden, eller om man velger et norm-perspektiv på kode.

Alvarez-Cáccamo (1998b) er mer problematiserende når det gjelder hva som teller som kode. Han gjennomgår begrepet *veksling av kode* fram til leksikaliseringa *kodeveksling* og diskuterer videre hvordan dette kan ses i forhold til kontekstualisering og kommunikative koder. Alvarez-Cáccamos syn på kodeveksling og språkalternering diskuteres i lys av grammatikk og pragmatikk. Han skriver om tradisjonen med å finne grammatiske regler for kodeveksling. I hans kapittel om kodeveksling og språkalternering i grammatisk perspektiv diskuteres "rene koder" vs. "miksede koder" som utgangspunkt for forskninga. Der diskuterer han også hvordan ulike lingvistiske varieteter som opptrer sammen kanskje ikke er to koder.

In sum, research on the grammar of "code-switching" as a specific phenomenon shows a certain circularity of design. Where two or more "languages" are assumed to pre-exist in a "bilingual's" speech, it is not surprising that the data are explained as a result of "switching" in rather circumvoluted ways from one system to another (Alvarez-Cáccamo 1998b:36).

Den videre argumentasjonen gjelder hva som må ligge til grunn dersom en skal finne grammatiske regler for hvordan to språk kan kodeveksles:

In order to argue convincingly for or against the existence of "code-switching constraints" and "code-switching grammars" "based on the two monolingual ones" (Sankoff and Poplack 1981:10), research should first convincingly prove that (a) speakers who "code-switch" possess two (or more) identifiable grammatical rules and lexicon; and (b) "code-switched" speech results from the predictable interaction between lexical elements and grammatical rules from these languages. None of these assumptions, I believe, is proven yet (Alvarez-Cáccamo 1998b:36).

Dette siste sitatet er en kritikk av den tradisjonen Myers-Scotton har vært sentral innenfor, spesielt i *Duelling languages, grammatical structure in codeswitching* (Myers-Scotton 1993a). Jeg har selv jobbet innenfor dette paradigmet, denne forståelsen, i arbeidet med hovedfagsoppgaven min om kodeveksling mellom norrønt og latin i brev fra middelalderen (Kleemann 1999). Men nå, ut fra det muntlige datamaterialet jeg har, finner jeg ikke dette funksjonelt for alle tilfeller av språkalternering. Jeg vet ikke helt hvordan man kommer utenom å identifisere flere språk i flerspråklig interaksjon, det er jo også noe Alvarez-Cáccamo selv gjør. Den posisjonen Alvarez-Cáccamo inntar, er den Myers-Scotton også antyder: Det er ulik vekt på ulike aspekter ved kodeveksling – eller språkalternering, som Alvarez-Cáccamo bruker som overordnet begrep. Begrepet 'kodemiksing' er brukt for tilfeller der språkalternering ikke følger det forventede mønster; man finner ikke noe hovedspråk, språkalterneringene følger ikke grammatiske regler eller språkene ser ikke i seg selv ut til å ha noe selvstendig kommunikativ intensjon som språkvalg (Milroy & Muysken 1995; Auer 1999, 2011). Andre studier ser på "kodevekslingsstil" (Halmari & Smith 1994) eller tospråklig medium (Gafaranga 2000) som et tredje alternativ i tillegg til de to "rene" enspråklige.

For å avgjøre om en alternering av språk er kodeveksling eller ikke, og hva denne koden i tilfelle utgjør i et enkelt tilfelle av språkalternering, bringes vi over i pragmatikk. Om det skulle være slik at språkene i seg selv har en mening i en spesifikk konversasjon, kan det være at de betyr noe som ikke er direkte forbundet med meninger utenfor den aktuelle konversasjonen, men indikerer en spesifikk kontekst-avhengig mening. Dette er

suppositionum varietas: Et enkelt signal eller en kode kan ha en mengde kontekstuelle meninger (Jakobson 1980). Alvarez-Cáccamo (1998b) formulerer det slik:

But perhaps more significant for unveiling the indexical values of varieties involved in "code-switching" is the growing evidence that singular occurrences of language alternation, when they can be proven to be interactionally relevant through detailed interpretive analysis, may carry meanings not directly associated with the social-indexical values of the varieties which compose the "code-switched" material (Alvarez-Cáccamo 1998b:37).

Som eksempel brukes sitatet "Tempus fugit, baby", der vekslinga mellom latin og engelsk *ikke er så signifikant* som vekslinga mellom lærd og lav stil (Alvarez-Cáccamo 1998b:37). Dette mener jeg er relevant for språkobservasjoner i rolleleken jeg har studert, der skiftet til norsk i lekespråk ikke nødvendigvis bærer med seg de verdiene som er knyttet til norsk språk i samfunnet rundt. Det er flere koder som virker samtidig, og et skifte mellom språk behøver ikke nødvendigvis være et skifte av kode, bare konsistent bruk av lekekoden. Om det er slik i barnegruppen at samisk og norsk har ulike domener, kan rolleleken være et domene der språkene kan brukes på mange nye måter, for eksempel for å uttrykke maksimal forskjellighet i de kontrasterende ytringstypene replikk og regi. Språkvalgene konnoterer altså ikke (inherent) "samiskhet" eller "norskhet" som gir føringer for hvordan lekepartneren skal oppfatte barnet som mer eller mindre samisk, norsk eller samisk-norsk. Det er ikke identitet som er den kommunikative intensjonen med språkvalget ettersom den kommunikative intensjonen ligger i rolleleken.

Rollelekens språkalternering er heller ikke konsistent. Det kan være at enkelte språkalterneringer har betydning som kodeveksling, og så fins det steder der språkene ikke alternerer selv om rollelekens koder gjør det. Et spørsmål som ser ut til å stilles i tospråklighetsforskning er: "Hvorfor bruke to språk?", underforstått: "...når man fint klarer seg med ett". Spørsmålet man heller kunne stille, er hvorfor tospråklige så mange ganger i lange perioder bruker bare ett språk når de nå en gang har så rik tilgang til to. De vet jo at den de leker med også kan begge språk, så hvorfor ikke skifte oftere? Svar på dette er forsøksvis gjort med *preferanse for samme språk* (Auer 1998) og *alignment* (Costa, Pickering & Sorace 2008). Disse antyder at språkbrukere har en slags dialogisk basert inntoning til hverandres språkbruk, de tilpasser seg den andre. Gafaranga bringer også inn tospråklighet ved å argumentere for at det fins en *preferanse for samme medium* heller enn enspråklig preferanse (Gafaranga 2007). I situasjoner der vi forventer språkalternering som kodeveksling, eller samtaler der det foregår språkalternering som kodeveksling, oppstår også enspråklige strekk.

I de enspråklige strekkene kan den kommunikative koden eller intensjonen endre seg uten at språkvalget endrer seg. Også i enspråklig kommunikasjon er det kodeveksling. Dette er synlig i datamaterialet mitt i vekslinger mellom rolleytring og regiytring der språket ikke endrer seg. Språkbrukerne bruker altså ikke språkene i et diglossisk system, de kan bruke språkene om hverandre. Diskusjonen om hva som er kodeveksling i språkalternering, må altså gjelde når et enkelt språk faktisk betyr noe i en veksling, når den kommunikative koden faller sammen med språkkoden, og der den språklige koden er ment å uttrykke det som ligger i de sosioindeksikale verdier som knyttes til det aktuelle språket. Dette gir en smalere tolkning av kodeveksling: Kodeveksling finner sted når språket i seg selv er den styrende koden som gir (det utløsende) signalet om hvordan den kommunikative intensjonen uttrykkes og tolkes:

...the doubt remains as to when exactly the use of a particular marker constitutes a "switch", or, more importantly, as to why apparently consistent stretches of discourse in what looks like a single variety should not contain internal code-switches (Alvarez-Cáccamo 1998b:38).

For Alvarez-Cáccamo kan kodeveksling ses på som en legering (*alloy*) av kommunikative intensjoner på flere nivåer: En kommunikativ kode (*communicative code*) er da en mekanisme både for 1) overføring mellom intensjoner på flere nivå (*at several levels of generality*) og ytring, og så 2) overføringer mellom ytringer og tolkninger. Disse intensjonene er på ulike nivå (Alvarez-Cáccamo 1998b:38), jeg bruker tre av disse nivåene. For det første intensjonene som ligger i *illucutionary forces*, som er påvirkning som ligger i språket på *talehandlingsnivå*. I leken er dette for eksempel måter å uttrykke seg på inne i en ytringstype for å få den andre deltakeren til å gjøre noe: "Da tok du liksom..." Måten veksling av språk *per se* kan være talehandling på, kan for eksempel være når språkvalget fører til endring av språkvalg for alle deltakerne og dette er intendert. Et annet eksempel er språkalternering som ekskluderingsstrategi som forekommer når det er noen som ikke behersker et av språkene i interaksjonen.

Det neste nivået er *det sekvensielle nivået*, som innebærer oppbygginga av en samtale, for eksempel sannsynlige neste valg av ytring. Med til dette hører regler for turtaking (Sacks 1974), der det kan finnes foretrukne valg for reaksjon med for eksempel regiytring vs. rolleytring eller at man helst forventer positive reaksjoner på et forslag. En negativ reaksjon på et forslag: "Nei, æ gjorde heller [...]" vil føre til at deltakerne må se for seg nye sekvenser eller velge andre ytringstyper enn forventet for å forfølge sitt mål. Et ikke-forventet svar gjør at deltakerne må endre sin forståelse av situasjonen eller sin plan, de må finne nye måter å overtale på, eller gå med på det som er foreslått – de må uansett ta sin tur og innpasse den i

dialogen. Språkalternering kan være et forventet eller et ikke-forventet valg, og reaksjonen på språkalterneringa avgjør betydninga på det sekvensielle nivået. I likhet med Auer (1984, 1998) og Li Wei (1998) ser jeg at en del av språkalterneringa som kodeveksling kan følge av det sekvensielle nivået, særlig ved konflikt der språkalternering kan tolkes som et selvstendig argument, selv om det ikke er *identiteten* i språket som er det. Se kapittel 6 for videre diskusjon av konflikt og språkalternering.

Det tredje nivået, *situasjonsnivået*, er mer overordnet. Situasjonsnivået representerer rolleleken som kontekst. Dette er det overordnede kommunikative mål i lekens framdrift. Her må deltakerne kanskje gå med på ting de ellers ikke ville, takle ubehageligheter eller rett og slett tøy fantasien. Det å beherske rolleleken og være i rollelek er mer meningsfullt og mer identitetsskapende enn tilknytning til for eksempel samisk eller norsk. På dette overordnede nivået kan identitet kobles til språkalternering, i og med at tospråklig rollelek krever god kontroll over to ulike språk og over lekekodene innenfor hvert av dem. Myers-Scottons vilkår for at umarkert kodeveksling skal kunne oppstå, kan passe for den tospråklige rolleleken. Det første vilkåret er at samtalepartnerne må være tospråklige og likeverdige. Myers-Scotton (1993b:119) knytter dette til at de må være på samme sosioøkonomiske nivå og å være godt kjent med hverandre. For meg ligger likeverdigheten i barnas alder og beherskelse av begge språkene. Barna bruker mye tid sammen i ulike aktiviteter i barnehagen og blir dermed godt kjent med hverandre. For mange er barnehagedagen fra åtte om morgenen til fire om ettermiddagen, noe som er en stor del av barnas våkne tid, og mange ganger mer tid enn den våkne tiden med foreldre. Dette gir mye tid til språklige påvirkning i barnegruppa, og den tospråklige barnekulturen har gode forhold for å overføres i barnegruppa.

Den andre forutsetninga er at samværet må være av en sånn art at det får samtalepartnerne til å ønske å symbolisere det tosidige medlemskapet som kodeveksling fremkaller (Myers-Scotton 1993b:119). Den typiske situasjonen vil være uformell og involvere kun *ingroup*-medlemmer. Myers-Scotton (1993b) har som premiss at språket er et symbol på identitet og medlemskap i en gruppe. Rolleleken er en samværsform barna ønsker, lek er en stor del av barns hverdag, og det å beherske den tospråklige rollelekens koder gjør barna i stand til å delta. Det tredje punktet handler om identitet. Myers-Scotton (1993b:119) skriver at språkbrukerne må se positivt på sin egen identitet i denne omgangsformen med forskjellige språk og identiteter knyttet til dem. Hennes grunnleggende premiss er at et språk har en identitet for språkbrukeren i enhver situasjon. I tråd med Gafarangas (2000, 2007) begrep om tospråklig medium, eller tospråklighet som ett språk, mener jeg at det å bruke to språk er en

ferdighet, ikke nødvendigvis en identitet. Samtidig ser jeg poenget i at barna må ha som utgangspunkt at det er greit å bruke to språk og at de har en positiv identifisering til denne tospråkligheten. Det er likevel ikke opplagt at de bruker språkene i rolleleken for å symbolisere eller signalisere sin tospråklighet. Signalene og symbolene i rolleleken er nærmere knyttet til lek, og den kontekstuelle identiteten er knyttet til beherskelse av lekekodene: å være en kompetent leker.

Det fjerde vilkåret for umarkert kodeveksling krever noe omskriving og tolkning for min bruk, men jeg finner det relevant for tolkninga av språkbruken i den tospråklige rolleleken. Myers-Scotton (1993b) skriver at det ikke er nok at språkkunnskapen som trengs for veksling, er til stede. Selv om språkbrukerne må være relativt kompetente i språkene som er involvert, er graden av kunnskap som er nødvendig, ikke fastlagt. Språkalternering i rolleleken er avansert, den krever at deltakerne behersker signalene for kodene *regi* og *rolle* på begge språk. Språkalternering, i den betydninga Myers-Scotton (1993b) bruker *umarkert kodeveksling*, kan for Myers-Scotton henge sammen med at språkbrukerne er *vant til* å veksle, for det er ikke nødvendig med stor kunnskap hvis den umarkerte vekslinga består av enkelttilfeller av morfemer fra ett språk som settes inn i et annet språks morfosyntaktiske ramme. Da trengs ikke mer en litt kunnskap om innholdsord, og dermed blir den psykologvistiske innsatsen lav. Ben Rampton kaller det *language crossing* (Rampton 1998:291), Aarsæther (2004) og Cromdal (2000) beskriver slike eksempler fra flerspråklige kontekster i skole og barnehage. Situasjonen er en annen for rollelekens koder: Den psykologvistiske innsatsen må være ganske høy hvis man tenker seg at språkene er adskilte systemer som deltakerne i rollelek trenger for å bruke koder som tempus og tone i tillegg til å alternere språk. Igjen mener jeg det enspråklige premisset, eller *den enspråklige fordommen* fra Gafaranga (2002, 2007) begrep *monolingual bias*, blir vanskelig å bruke for å analysere tospråklig adferd. Med en tospråklig premiss kan vanen bli tospråklig praksis. Jeg ser likevel at det ikke nødvendigvis er kunnskapen om de to språkene som er utslagsgivende, men like gjerne vanen eller den tospråklige praksisen i gruppen, det Myers-Scotton (1993b:119) kaller *familiarity*. Slik sett mener jeg også dette fjerde kriteriet passer for å beskrive den tospråklige rolleleken i en samisk barnehage som kontekst. Samtidig er da hele situasjonen tospråklig eller umarkert kodeveksling, og da mangler man igjen tolkningsgrunnlag fra større sosiale sammenhenger for hvilken sosioindeksikal verdi de enkelte språkalterneringene kan ha.

Når man karakteriserer en situasjon som tospråklig, som umarkert kodeveksling eller som bruk av tospråklig medium, kan det være en ny måte å se på tospråklig språkbruk på. Alvarez-Cáccamo (1998b) foreslår å se på denne typen språkpraksis som en legering:

[M]any cases of what is known as fluent “conversational code-switching” (whether “intrasentential” or “intersentential”) can be envisioned, at the structural level, as an *alloy* of two or more speech varieties, which signals a number of situational and local intentions through a number of codes. At the situational level, prosody, lexis and grammar fuse in variable proportions into a single amalgam whose overall communicative effect is to index the situation type and/or the group’s social identity (Alvarez-Cáccamo 1998b:39) [min understreking].

Ordvalget “legering” gir et mer solid inntrykk enn for eksempel begrepet “miksing”. Alvarez-Cáccamos (1998b) begrep inkluderer også andre språklige trekk eller signaler i tillegg til språkvalg, noe jeg mener er en styrke når man skal beskrive en kode. Denne forståelsen kan også sies å være samsvarende med Gumperz’ *contextualization cues* (Gumperz 1982, 1992). Jeg tolker bruken av metaforer fra metallproduksjon som et forsøk på å høyne statusen til en type tospråklig praksis som har vært forstått som dårlig språkbruk og forklart som en mangeltilstand. En legering eller amalgam er et nytt, fullverdig produkt med spesialisert bruksområde. Jeg finner denne metaforen nyttig for å betegne nye språkbrukssituasjoner som oppstår som følge av at tospråklige får mulighet til å bruke alle sine språklige ressurser.

Metaforen ‘legering’ mener jeg er relevant for den tospråklige rolleleken. Legeringa beskriver en mer regelstyrt og normativ situasjon for språkbruk enn den mer flyktige termen språk- eller kodemiksing. Aktiviteten rollelek og deltakerne fra barnegruppen gir føringer for språkbruk og språkvalg. Ønsket om å befinne seg i rollelek stimulerer barna til å beherske kodene som hører til. Kontinuiteten i hvordan man leker rollelek i den samiske barnehagen overføres fra de eldste til de yngste barna. Rolleleken er et rom det er godt å være i, som barna vil bruke alle midler for å fortsette å være i. Det krever god evne til dekodning, altså at de må forstå hvordan kodene i rollelek fungerer, dekontekstualisering og en viss kunnskap om ulike språk for å gi inntrykk av å beherske kodene. Like viktig som å kunne bruke kodene, er å kunne avkode riktig. Når selve språksituasjonen krever vekslende bruk av flere språk, kan situasjonen som helhet sies å ikke inneholde kodeveksling, mens det kan forekomme tilfeller av kodeveksling likevel, på andre nivå. Språkene kommer sammen som en legering, ikke som ulike koder (Alvarez-Cáccamo 1998b:40).

Dermed kan vi ha ulike typer kodevekslinger som kan, men ikke må, ha veksling mellom språk. Med utgangspunkt i at språk og kode er adskilt, og at både språkalternering og

kodeveksling forekommer i visse tospråklige relasjoner, ser Alvarez-Cáccamo (1998:38) fire ulike kombinasjoner:

1. *Veksling av kommunikative koder med språkalternering (switching of communicative codes with language alternation)* sammenligner Alvarez-Cáccamo med Gumperz' "situational switching". Dette er kodeveksling samtidig som det er språkalternering og stemmer med tradisjonell forståelse av kodeveksling. Språkvalget kan tolkes som meningsbærende, i analysen kommer man i det minste fram til at det kan være meningsendring der språkene alterneres.
2. *Ikke-veksling med språkalternering (not-switching with language alternation)*, kan sammenlignes med det som betegnes som *conversational "code-switching styles"* eller umarkert kodeveksling. Dette er tospråklige konversasjoner der man ikke i analysen kan se noen meningsendring der språkene alternerer, eller der språkene alternerer så ofte og uforutsigbart at det ikke kan tolkes entydig.
3. *Ikke-veksling uten språkalternering (not-switching without language alternation)* er ytringer eller sekvenser i enspråklig tale.
4. *Veksling av koder uten språkalternering (switching of codes without language alternation)* er når samme språk brukes mens den kommunikative koden, situasjonen eller aktiviteten endres.

Disse fire kombinasjonene i tospråklig samtale bruker jeg i analysen av språkvalg og kodevalg i situasjonen rollelek i kapittel 7. Språkalternering kan, men må ikke, foregå ved ytringsveksling. Noen ganger samforekommer språkalternering og kodeveksling, men de to fenomenene kan sies å være uavhengige av hverandre fordi de ikke nødvendigvis samforekommer. Når en situasjon inneholder alle disse typene kodeveksling og språkalternering, kan man tolke hele situasjonen eller situasjonstypen som å signalisere at det er en tospråklig situasjon. Signalene som ligger i ulike variasjoner av kodeveksling og språkalternering, kan også si noe om forholdet mellom de samtalende. Den sosioindeksikale verdien er: "Vi er i tospråklig lek" – eller på individnivå: "Jeg kan den tospråklige lekens koder".

2.4 Oppsummering

Som en konklusjon på diskusjonene ovenfor vil jeg her klargjøre hvordan jeg videre vil bruke de sentrale termene 1) språkalternering, 2) kodeveksling og 3) signalklynger. Ulike oppfatninger om begrepet kodeveksling har blant annet utgangspunkt i at ulike språkforskere ser på ulike nivå. De har ikke bare ulike perspektiv, men forskningsinteressen og innfallsvinkelen gjør også at de fokuserer i forskjellig retning, men ofte uten eksplisitt å si noe om denne forskjellen. Enspråklig forforståelse gir også andre funn eller antakelser om empirien enn et tospråklig perspektiv. Måten jeg bruker terminologien på, er delvis styrt av

mitt forsøk på å ha et tospråklig perspektiv og et syn på språk som flertydig på flere nivå samtidig. Et grunnleggende perspektiv for min forståelse av kodeveksling er synet på rolleleken som en egen, barnekulturell kontekst.

Språkalternering er å bruke to språk i samme interaksjon. Språkalternering er en overkategori til underkategorien kodeveksling og andre vekslinger mellom språk. Jeg bruker dette begrepet omtrent som Myers-Scotton (1993b) bruker begrepet kodeveksling, og det inkluderer både markert og umarkert kodeveksling. Bruken av begrepet er primært inspirert av Auer (1984, 1998b) og Gafaranga & Torras (2002). Diskusjonen av begrepet kodeveksling er sentralt i valget av språkalternering som overordnet term. Avhandlingas hovedinteresseområde har vært de stedene der barna bruker ulike typer språkalterneringer i rolleleken, ikke primært enspråklige interaksjoner. Når dette er sagt, bruker de språkalternering i alle rolleleksekvensene jeg har filmet, spørsmålet blir da videre om det har noen betydning i seg selv å skifte mellom språkene. Denne begrepsbruken henger sammen med mitt syn på språk og tospråklighet.

Kodeveksling anser jeg som noe som skal signalisere annethet (Gafaranga & Torras 2002). Det er vekslinger som innebærer et eller annet skifte av kommunikativ intensjon (Jakobson 1980; Alvarez-Cáccamo 1998b). Veksling av språk kan være en slik kode når det er språkvalget i seg selv som skal sende et signal, for eksempel når man velger å skifte språk fordi noen ikke forstår språket. Det er ikke slik at språkvalg som signal nødvendigvis er signifikant i tospråklig interaksjon, og det er en tospråklig interaksjon jeg her undersøker. I dette ligger at ingen av de to språkene er ukjente eller innebærer “annethet” for deltakerne i kommunikasjonen. Andre skifter i kommunikativ intensjon kan være alt fra en hverdagslig talemåte til lekespråk eller irettesettelse. Disse kodevekslingene kan ha språkalternering som tilleggstrekk, men behøver ikke ha det. I det videre bruker jeg kodeveksling for veksling av kommunikativ intensjon. Dermed er det, som Alvarez-Cáccamo (1998b) skisserer, fire ulike typer kodeveksling med språkvalg som faktor: 1) *Kodeveksling med språkalternering*, som kan sammenlignes med situasjonell veksling eller bare kodeveksling i tidligere forskning, 2) *ikke-kodeveksling med språkalternering* som kan sammenlignes med konversasjonell kodeveksling, kodevekslingsstiler, umarkert kodeveksling eller tospråklig medium, 3) *ikke-kodeveksling uten språkalternering*, som er enspråklige strekk, og til sist 4) *kodeveksling uten språkalternering*, der man bruker samme språk men skifter kommunikativ kode.

De kommunikative kodene i rolleleken viser nivåene av “virkelighet” i leken, og uttrykkes som regiytringer, rolleytringer, magiske ytringer og ute-av-leken-ytringer. Vekslinger mellom disse kodene er ofte åsted for språkalternering, og det er ingen tvil om at språkbrukerne intenderer at det skal være annethet ved disse kodegrensene. Det en analyse av hvordan barna bruker språkene sine i rolleleken, kan vise, er om språkvalg i seg selv er en egen kode med et selvstendig meningsinnhold, eller om det snarere er del av en klynge av koder der hver enkelt kode er mer eller mindre valgfri.

Det tredje handler om *signalklynger*. Rolleleken i seg selv kan forstås som én sammenhengende kode som består av mange koder på ulike nivå. Barna vet når de er i og utenfor lek. Kodene i rolleleken, nivåene, uttrykkes via ulike ytringstyper. Disse ytringstypene eller kodene uttrykkes med en klynge av signaler. For dette fenomenet bruker jeg også Gumperz’ begrep *kontekstualiseringstrekk* (Gumperz 1982, 1992). Det er flere språklige signaler som til sammen signaliserer hvordan en ytring skal forstås i et gitt språksamfunn. Det er ikke nødvendig å bruke hvert eneste signal samtidig, noen er meningsfulle på ett nivå, men ikke på et annet. Ideen om signalklynger kan knyttes til den overfloden av tegn og signaler som kjennetegner rolleleken (Bateson 1982 [1956]; Sutton-Smith 1997). Det vil være nok å bruke noen trekk fra rollelekmønsteret for at koden og meninga skal forstås. Ytringer er et resultat av interaksjon mellom flere og ulike koder som opererer simultant på flere nivå (Alvarez-Cáccamo 1998b:39).

Redundans, overflødigheit, er et trekk som også beskriver rolleleken. Når en figur beveger seg, ledsages det gjerne av magiske ytringer, som “gå, gå” og regiytringer som “no gikk han liksom bort hit”. Det skal ikke være tvil om aktiviteten til figuren. Redundans og overflod gjør at man kan la være å bruke ett av signalene, og likevel være rimelig sikker på at intensjonen når fram.

3 Rollelek som kontekst for tospråklig interaksjon

Leken og rolleleken kan ses på som en spesiell form for væren i en barnekulturell kontekst (bl.a. Corsaro 1997, 2011; Sutton-Smith 1997; Øksnes 2010). Språkbruken, stilen og de egne kodene som gjelder for rollelek er noe barn tar i bruk, nyter og utnytter innenfor sine lingvistiske ressurser.¹³ Corsaro (1997) uttrykker det slik: “[The children] relied heavily on implicit paralinguistic cues like voice, stress, and pitch to establish shared understanding and to extend the play in new directions” (Corsaro 1997:xi).

I den tospråklige rolleleken kan man si at det fins et dobbelt sett av slike ressurser eller kontekstualiseringstrekk (Gumperz 1982, 1992; Sawyer 1997; Corsaro 1997). Sawyer (1997, 2003) sier at rollelekens rammer og form er noe barna kan improvisere innenfor. Jeg argumenterer som nevnt for at det er rolleleken som gir kodene for språkvalg i den tospråklige rolleleken, og ikke en eventuell identitet knyttet opp mot enten det samiske eller det norske – eller for den saks skyld et ønske om å framstå som tospråklig blant barna selv. Min forståelse av rollelek oppfatter jeg som å ligge nær det Gadamer (2010:138) skriver om at leken eller spillet ikke har noe formål eller hensikt utover seg selv og sin eksistens. Leken, og for meg rolleleken, i seg selv er en kontekst deltakerne vil være i og gå opp i uten tanke på hvordan det ser ut utenfra (Gadamer 2010:139).

Slik jeg har analysert lekforskning og lingvistisk forskning, kan rollelekens koder anses å være barnas egne kategorier for språkvalg, ikke språkkoder i form av språkvalg. Den tidligere forskninga om tospråklig rollelek handler i større grad om tospråklighet enn lek. Jeg vil i diskusjonen av tidligere forskning klargjøre hvordan denne avhandlinga skiller seg fra en del tidligere forskning, særlig Cromdal (2000), Halmari & Smith (1994) og Guldal (1997) siden jeg har valgt å bruke mange av de sentrale begrepene de bruker og er inspirert av deres framgangsmåte og resultater. Mitt poeng med å betrakte språkbruk fra rollelekens perspektiv, er å belyse det stiliserte og agerte lekespråket. Sutton-Smith (1997:193) skriver at selve det stiliserte språket er en del av gleden ved å leke. I dette ligger også en forståelse av at det å utnytte språket og kodene vil være en del av rolleleken, også den tospråklige. Rolleleken blir min “grounding” av kategoriene i interaksjon (Auer 1995:120). Sentralt er tolkninga av rolleleken som sekvenser der visse regler for orden gjelder. Den tospråklige rolleleken bruker blant annet de ekstra ressursene som oversikten over to grammatiske systemer gir, men det er

¹³ I denne sammenhengen går jeg ikke inn på barn som har spesielle behov i rollelek fordi det ikke er representert i mitt materiale. Løge (2011) har forsket på språkproblemer og deltakelse i rollelek for norske forhold. Dette mener jeg er et interessant område å utforske mer også for tospråklige situasjoner.

ikke gitt at det er makro-samfunnets holdninger til språkene (Auer 1995; Gardner-Chloros 1995) som gir mening til de signalene deltakerne i rollelek bruker. Det er brukerne av signalene som bestemmer hvilken status signalet har (Auer 1995:117), sammen med leken som kontekst (Gadamer 2010; Bateson 1976 [1955]). Rolleleken blant de tospråklige barna i den samiske barnehagen forstås som en autonom sone, relativt uavhengig av makrososiale verdisyn.

Hva som faller inn under begrepet “lek”, kan jeg ikke gi noe uttømmende svar på. Det fins gode oversikter over hvordan lek har blitt forstått i Norge (Lillemyr 2011b; Øksnes 2010), i vestlig/vesteuropeisk tradisjon (Rogers & Evans 2008; Sutton-Smith 1997), og innenfor postkoloniale perspektiver (Cannella & Viruru 2004). I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg tolker og forstår rollelek og hvilken påvirkning som har ført meg til denne tolkninga. Ut fra mine metodologiske og analytiske hensyn har jeg ønsket å klargjøre og forstå begrepene *frilek* og *rollelek* som spesifikke former av den institusjonaliserte leken. Pedagogikkens forståelser av *frilek* er flere, slik jeg forstår Lillemyr (2011b) og Øksnes (2010). Leksikalisering av *fri lek* til *frilek* kan indikere et økt fokus på området som verdifullt i seg selv, men jeg er usikker på om den ulike begrepsbruken indikerer ulike forståelser. Det virker som en forståelse av lek med røtter i romantikken har hatt stor innflytelse i barnehagekulturen, en forståelse av leken som grunnleggende for det primitive barnets utvikling og væren (Sutton-Smith 1997; Kunnskapsdepartementet 2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* gir god plass til lek, men bruker ikke begrep som *frilek* eller *fri lek* (Kunnskapsdepartementet 2006). Begrepene går imidlertid igjen i barnehagens egne dokumenter eller dagsplaner. I den frie leken får barn-barn-sosialisering virke i større grad (Corsaro 2011), og *frilek* kan dermed være en inngang til å studere spontan aktivitet og språkbruk blant barna. I *frilek* griper barna muligheten til å utvikle og vedlikeholde sin egen språkkultur.

3.1 Tidligere forskning på tospråklig rollelek

Studier av tospråklig rollelek fordeler seg grovt sett i to, der den ene retninga er mer lingvistisk med fokus på språk og språket/språkene som system (Cromdal 2000; Guldal 1997; Halmar & Smith 1994) og den andre mer sosialantropologisk med fokus på språk og identitet (Garcia-Sanchez 2010; Kyratzis 2010; Paugh 2005). Felles for begge disse perspektivene er studiet av interaksjonen og deltakernes egne kategorier som utgangspunkt, i samsvar med tradisjonen etter Auer (1984). Ulikheten ligger i tolkning av interaksjonen som del av den større sosiale konteksten eller mikrosituasjonen, der de lingvistiske studiene heller mot

mikrosituasjonen og de mer sosialantropologiske mot en større sosial kontekst. Rolleleken som situasjon er ikke like framtreddende i alle de nevnte studiene, de fleste er kortfattet om rollelek og mer utbroderende når det gjelder enten språk/kommunikasjonsteorier, som Guldal (1997), eller identitet, som Paugh (2005). Rolleleken materialiserer seg ofte som det stedet der barna bruker språkalternering, et sted som sammen med diskusjoner eller konflikt er situasjoner for relativt hyppig språkalternering. De studiene som har rollelek mer i forgrunnen (Cromdal 2000; Green-Vänttinen 1996; Halmari & Smith 1994), er opptatt av rollelekens form og finner språkalternering som følge av eller i samsvar med rollelekens organisering. Dette er i tråd med det jeg vil undersøke.

Rollelek i den samiske barnehagen har vært nevnt i Austdals masteroppgave *Tospråklighet i barnehagen* (Austdal 2007:55–57) og beskrevet i noe større grad i Storjords phd-avhandling *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst* (Storjord 2008), bl.a. i et eget kapittel. Storjord har eksempler på både samisk og norsk rollelek, i tillegg til sekvenser der det er språkalternering som følge av konflikt eller forhandling. Storjord legger mest vekt på det sosiale samspillet i leken, tema for leken og kjønnsdelte aktiviteter i lek. Det sosiale spillet dreier seg mye om forhandlinger om innpass og avvisning, temaene deler Storjord i fantasilek (som også kan være familielek), familielek og konstruksjonslek (Storjord 2008:137 ff). Storjord viser hvordan barna i leken i den samiske barnehagen bruker både tradisjonelle samiske og moderne symboler i leken sin, for eksempel både koffer og pizza. Transformasjon peker Storjord på som en sentral del i rolleleken, og det er ikke nødvendigvis slik at samiske symboler oppfattes som samiske i leken (Storjord 2008:140). Språkvalg i lek forklares i stor grad som det språket de snakker best (Storjord 2008:140, 142, 144, 145–146).

Et annet nærliggende område handler om barnetospråklighet og har ofte vært forsket på i barn-voksen-relasjoner, som den mye siterte og anerkjente studien av Elizabeth Lanza på engelsk-norsk tospråklighet hos et toårig barn (Lanza 2004). Heidi Rontu (2007) har gjort noe av det samme på finsk-svensk kodeveksling, der det imidlertid er to barn, et søskenpar, sammen med en voksen. Det fins elementer av rollelek også i dette materialet, men språkalterneringa er av en annen karakter. Kanskje forventningene for språkvalg både fra forskere og hos den voksne deltakeren i studien influerer på det, for eksempel forventninger om enspråklighet i visse relasjoner eller som norm for språkbruk. Disse studiene er interessante for sosiokulturelle språkvalg og språkvalg som kodeveksling eller kodemiksing, men lekesituasjonen i foreldre-barn-sosialiseringa er forskjellig fra barn-barn-sosialisering, og

jeg vil forvente at resultatene vil være ulike og at språkalternering kan innebære ulike koder i ulike typer sosialisering og situasjon.

Det er etter hvert kommet flere studier av barn-barn-sosialisering og tospråklighet. I de sosialantropologiske studiene ser utprøving av roller ut til å være mer sentralt (Garcia-Sanchez 2010; Kyratzis 2010) i tolkninga av språkbruk i lek. De språklige studiene er mer opptatt av hvordan deltakerne og situasjonen gjør samspillet mulig, de virker mer opptatte av “naturlige omgivelser” enn den situasjonen lek eller rollelek er (Cromdal 2000; Guldal 1997). Lek som barns egen kultur og *peer socialization* er stikkord for mange av de nyere studiene av lek og tospråklighet (Garcia-Sanchez 2010; Kyratzis 2010; Paugh 2005).

Etnometodologisk tilnærming fokuserer på identitet og fenomener som språkvalg, kodeveksling og språkalternering (Garcia-Sanchez 2010; Kyratzis 2010; Paugh 2005), og det er også et element i andre studier der fokuset er mer lingvistisk (Green-Vänttinen 1996; Guldal 1997; Rontu 2007). Det fins etter hvert flere studier som ser på barns tospråklige rollelek ut fra et perspektiv om orden, der Conversation Analysis og etnometodologiens prinsipper brukes i ulike versjoner (Bouchereau Bauer, Hall & Kruth 2002; Cromdal 2000; Green-Vänttinen 1996; Guldal 1997; Halmari & Smith 1994; Rontu 1997). Studier av språkbruk mellom barn og voksne fins det også noen av, disse inneholder i mindre grad rollelek (Bouchereau Bauer, Hall & Kruth 2002; Lanza 2004; Rontu 1997), og det er ikke rollelek som er fokus for disse, men samtaleanalysen og kodeveksling som fenomen hos tospråklige barn.

I forskning som vektlegger lek som nyttig, er også tospråklighet eller språktrening et poeng, som i Susi Longs studie av “Kelli”, en engelskspråklig 8-årig jente som flyttet til Island. Studien viser hvordan jenta kunne ta flere roller på islandsk i lek enn ute-av-leken (Long, Volk & Gregory 2007). Kelli brukte leken som arena for å snakke, og de andre barna på skolen ga henne god plass til denne øvelsen. Påstanden i artikkelen er bl.a. at Kelli lærte språk og skriving gjennom uformell lek heller enn i den mer formelle skolekonteksten. I leken var sosialiseringa barna imellom en sentral faktor, begrunnet i Vygotskys teori om proksimale sone, og et syn på barn som lærere. Long, Volk & Gregory (2007) består av tre etnografiske studier av barn som leker sosiodramatisk lek i multispråklige og multikulturelle kontekster. For disse forfatterne er begrepet *synkretisme*, et begrep som forfatterne mener kan sidestilles med *hybriditet*, sentralt for å forklare måten barna bruker og gjenoppfinner kulturelle praksiser på og hvordan lager nye egne rom for læring. Sosiodramatisk lek krever en kompleks integrasjon av ressurser, som språk (ordforråd) og evne til å organisere og

forhandle. Både lingvistisk og kognitiv kompetanse brukes og utvikles i den sosiodramatiske leken, og forfatterne ønsker at pedagoger og andre ansvarlige forstår leken og hva de observerer, noe som gjenspeiles/oppsummeres i tittelen på artikkelen: “Intentionality and Expertise: Learning from Observations of Children at Play in Multilingual, Multicultural Contexts”. Min studie har et språklig perspektiv, men rolleleken vil være mer framtrædende som en utløsende og premissgivende faktor for språkbruken. Jeg ønsker også å framheve måten Long, Volk & Gregory (2007) forstår rolleleken som et eget, nytt rom for barna.

Videre i dette kapitlet vil jeg trekke fram tre studier som har vært sentrale i min forståelse av fagfeltet, sosiolingvistiske studier av tospråklig praksis i interaksjon mellom barn. Disse tre studiene, Halmari & Smith (1994), Guldal (1997) og Cromdal (2000), har likhetstrekk i behandlinga av språkalternering og kodeveksling særlig i måten de er inspirert av Peter Auer (1984) og Conversation Analysis. Til dels er også Cromdal (2000) og Halmari & Smith (1994) influert av Carol Myers-Scottons arbeider. Studiene er av barn i noenlunde samme aldersgruppe som i mitt materiale, og to av dem er også i en institusjonalisert setting: Cromdal (2000) undersøker skolebarn i tidlig skolealder, og Guldal (1997) gjorde sitt feltarbeid blant barn i barnehagealder, 3–6 år, i Birralee International School i Trondheim.

Halmari & Smiths artikkel “Code-switching and register shift: Evidence from Finnish-English child bilingual conversation” (1994) bruker observasjoner av et søskenpar i hjemmemiljø som materiale. De bruker noe av det samme teorigrunnlaget som jeg gjør med utgangspunkt i Auer (1984) og Myers-Scotton (1993a, 1993b), og de er opptatt av barns lek som styrende for situasjonen og språkvalgene. Forfatterne argumenterer for at kodeveksling ikke er et uavhengig fenomen der funksjoner og semantisk verdi kan gis til hvert enkelt språk. Språkalterneringa er en del av det som holder samtalen gående mellom de som behersker flere språk. Det påpekes også i denne artikkelen at Blom & Gumperz (1972) i sin mye siterte artikkel om kodeveksling skriver om enspråklig kodeveksling, dette er altså ikke et tospråklig fenomen. Dette synet mener jeg nærmer seg det språksynet jeg diskuterer i kapittel 2, der jeg er inspirert av Gafaranga (2000, 2002) og Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b). Halmari & Smith (1994) argumenterer videre for at kodeveksling er som registerendring (Halmari & Smith 1994:430–431), et trekk som også fins i enspråklig kommunikasjon. Deres forskning på finsk-engelsk tospråklige barn viste ulike mønstre av språkalternering, der andrespråket engelsk gjerne ble brukt i rolleytringer og førstespråket finsk i regiytringer. Et poeng i argumentasjonen som peker mot kodeveksling som registerendring, er at språkalterneringa er en del av et *cluster of features* (Halmari & Smith 1994:431). De opererer samtidig med

prosodi og andre lingvistiske markører som er til stede i vekslinga mellom ytringstypene. Jeg bruker *signalklynge* om samme fenomen, Gumperz' *contextualization cues* (1982, 1992) ser også ut til å være likt.

Selv om kodeveksling ofte forekommer når taler skifter fra en talehandling til en annen, er dette skiftet ofte markert med andre trekk også, noe som antyder at kodeveksling er en del av registervariasjon. Veksling til finsk forekommer samtidig med andre språklige virkemidler som skifte til fortidsform, kondisjonalis og imperativ. Halmari & Smith (1994) viser til Brown og Frasers modell for *speech situation*, de ser på *settinga*, det vil si hvor de er og når, *deltakerne*, hvem de er og relasjonen mellom dem, og *formål*, som er tema eller oppgave, altså målet med, interaksjonen. I tillegg er formen viktig, som rollelekens *discourse types*, der de bruker kategoriene *in-character play* og *negotiation of the play* tilsvarende måten jeg bruker *rolleytring* og *regiytring*. Halmari & Smith tar også utgangspunkt i Myers-Scottons markerhetsmodell (1993b), med forståelsen av kodeveksling som umarkert valg og måten rolleleken som situasjon kan påkalle en slags *overall switching*, som er det Myers-Scotton kaller *sequential unmarked switching* (1993b). Denne forståelsen av rolleleken som en særlig kontekst deler jeg. Halmari & Smith kritiserer Myers-Scottons teori om markerhet for ha for sterkt fokus på statiske verdier som prestisjespråk, når mikrosituasjonen kan påkalle andre funksjoner. En implikasjon av kritikken av Myers-Scotton er perspektivet på interaksjon og forståelsen av språkalternering som kontekstualiseringsstrategi i tråd med Auers metode fra *Bilingual Conversation* (1984). Dette er et perspektiv som også kommer fram i min avhandling.

Metodisk skiller imidlertid min undersøkelse seg fra Halmari & Smith (1994) når det gjelder valg av barnegruppe og omgivelser. Halmari & Smith forsker på et søskenpar i en privat setting, og måten de bruker språkene sine på. Jeg vil undersøke den offentlige settinga en institusjon som barnehagen er, med barn som har noenlunde samme språkbakgrunn, men ikke er forbundet med hverandre på annen måte enn gjennom å gå i samme barnehage. Selv om Halmari & Smiths perspektiv på registervariasjon kunne vært benyttet også på mitt materiale og vært dekkende, har jeg valgt rolleleken som kontekst som mer sentralt. Mitt større fokus på rolleleken som kontekst og rollelekens betydning for språkvalg skiller undersøkelsene fra hverandre teoretisk og perspektivmessig.

Tale Guldals doktoravhandling fra 1997, *Three children, two languages*, handler om språklig kodevalg i leke-triader, med engelsk-norsk kodeveksling i en internasjonal skole i Norge. Hun

bygger på Conversation Analysis i den tradisjonen Peter Auer kan sies å ha skapt med sin *Bilingual Conversation* (1984). Blant funnene hennes er at kodeveksling mellom språk (språkalternering) forekommer samtidig med endring i stemmekvalitet. Dette kontekstualiserer dermed overganger mellom de ulike nivåene av virkelighet: fiksjon, regi og ute-av-lek. Hun så også på kodeveksling der det foregikk *fighting for the floor* og på hvordan kodeveksling brukes i argumentasjon og ved avvisning og tilknytning. Mikrosituasjonen og rollelek som situasjon er grunnlag for hennes forskning, men metodisk skiller hennes avhandling seg en del fra min. Hun valgte å arrangere lekegrupper og var opptatt av *triader* av lekende for å få fram en dynamikk i interaksjonen og språkvalgene. Jeg har lagt mer vekt på at barna skal være i naturlige omgivelser i hverdagslige situasjoner. Selv om Guldal satte opp lekegrupper for rollelek og analyserer sine funn også ut fra rollelekens form, er det ikke primært rollelek hun er opptatt av, men interaksjonene og språkvalgene.

I phd-avhandlinga *Code-switching for all practical purposes* fra 2000 og i flere artikler (Cromdal 1999, 2001a, 2001b, 2002, 2004; Cromdal & Aronsson 2000)¹⁴ behandler Jakob Cromdal tospråklig kodeveksling som et ordensfenomen, og han arbeider i stor grad i tradisjonen etter Peter Auer (1984). Han har en etnografisk/etnometodologisk tilnærming til svensk-engelsk kodeveksling i en engelsk skole i Sverige. Sin teoretiske påvirkning for forskning på kodeveksling i samtaler henter han fra Peter Auers sekvensielle tilnærming til språkalternering, med Gumperz' mikrososiolingvistiske arbeid på koder og kontekstualisering som underliggende premiss. Også Myers-Scottons markerhetsmodell (Myers-Scotton 1993b) diskuteres og kritiseres, men han bruker hennes *umarkert kodeveksling* som forståelse av situasjonen i skolen, og hvordan den gir muligheter for å alternere språk. Cromdal (2000) kritiserer særlig Myers-Scotton for koblinga mellom makt i det større språksamfunnet og språkvalg i aktuell interaksjon, fordi en slik kobling kan overskygge lokalt relevante trekk ved samtalen, som at maktforhold kan være annerledes mellom barna i den aktuelle interaksjonen enn den er mellom de ulike språkbakgrunnene de har. Dette er en kritikk som også kommer fram hos Auer (1998).

Min studie, som også er inspirert av etnometodologi, er influert av en forståelse som vektlegger hva man *virkelig* oppnår i situasjonen, ikke hva man *kan* oppnå ut fra normer i det sosiolingvistiske miljøet. Det vil si at kodeveksling er et lokalt kontekstualiseringssignal som ikke alltid kan tolkes ut fra makt, som i relasjonen mellom minoritets- og majoritetsspråk.

¹⁴ Flere artikler inngår som del i phd-avhandlingen hans.

Deltakerne og interaksjonen er mer signifikant enn kodeveksling som fenomen, eller slik Cromdal (2004) formulerer det: “participants’ situated accomplishments rather than inherent features of code-switching” (Cromdal 2004:35). Dette perspektivet er i tråd med Auers teorier (1984, 1998). Det er ikke rollelek som en egen kontekst som er tema i Cromdals artikler, rollelek er i større grad metodisk innfallsport til å beskrive tospråklige barns bruk av språkene sine. Metodisk har Cromdal fulgt elevene med kamera i daglig lek, og har sånn fått levende, man kan kanskje si *lekende*, materiale fra ulike situasjoner i skolehverdagen. Jeg har valgt å bruke opptaksutstyr på en annen måte og kanskje fått litt annet materiale på den måten, i tillegg til at jeg har snevret inn fokus til rolleleken, og ikke sett på all sosial interaksjon. Min studie skiller seg fra hans gjennom mitt fokus på rollelekens egenskaper som styrende for rollelekens språkbruk.

3.2 Hvordan kan man forstå lek som kontekst?

En utfordring for definisjonen av det norske begrepet *lek* er at det i forskningslitteraturen og de vitenskapsfilosofiske bidragene til forskninga gjerne er det engelske *play* (Bateson 1976 [1955]; Huizinga 1955) eller det tyske *Spiel* (Gadamer 2010) som ligger til grunn.¹⁵ På norsk er forskjellen på *lek* og *spill* graden av regler som påføres utenfra og regler som er selvpålagte (Steinsholt 2004; Øksnes 2010). Jeg skal i denne avhandlinga ikke definere lek generelt, men beskrive og diskutere hva jeg forstår med lek, og da spesielt rollelek. For mitt prosjekt er det grunnleggende å forstå rolleleken som situasjon og kontekst for språkbruk.

Før jeg presenterer min arbeidstese for rollelek, vil jeg skrive om hvordan rolleleken har vært forstått historisk. Dette er ikke en utfyllende historikk over forskningsfeltet, som er et stort og variert felt i mange disipliner, som sosiologi, sosialantropologi, pedagogikk, biologi, psykologi og lingvistikk, i tillegg til kryssninger mellom disiplinene. Se for eksempel Lindqvist (1995) for en oversikt over synet på lek med spesielt fokus på svenske forhold, men som kanskje også har gyldighet for norske forhold, ikke minst på grunn av den innflytelsen Lindqvist selv har hatt. Lillemyr (2011a, 2011b) og Øksnes (2010) diskuterer og beskriver generelle europeiske strømninger og spesifikt norske.

Brian Sutton-Smith (1997) skriver i sin oppsummerende og mye siterte bok *The Ambiguity of Play* om ulike argumenter i leketeorier fra ulike disipliner (Sutton-Smith 1997). Dette er en

¹⁵ På engelsk denoterer forskjellen på *play* og *game* om det er regler med, omtrent som norsk *lek* og *spill* (eller *idrett*). Se også note til Vygotsky (1966: 6) der det russiske *igra* forklares som å dekke begge engelske begrep og dermed gi en viss tvetydighet i teksten. Huizinga (1955) har en gjennomgang av konseptet *lek* (*play*) i ulike språk, levende som døde.

framstilling som har fått mye gjennomslagskraft i kontemporær vestlig forståelse av lek (Rogers & Ailwood 2011; Rogers & Evans 2008; Steinsholt 2004; Øksnes 2010). Sentralt i denne framstillinga er at lek er noe tvetydig og paradoksalt, man må tolke leken som virkelig og uvirkelig samtidig. Selv om handlingene i leken likner på noe utenfor leken, kan de bare tolkes innenfor lekens sfære. Paradoksalt nok kan handlingene i lek også være virkelige, forkledt som lek, men intendert å ha samme virkning som handlinga ville hatt utenfor leken. Dette synet finner vi i Batesons *A Theory of Play and Fantasy* (Bateson 1976 [1955]; Helgesen 2012; Hohr 2000; Ølgaard 2004). Sutton-Smith ser på retorikken rundt lek og spør om det er retorikken som skaper tvetydighet, eller om tvetydighet er et trekk ved selve leken (Sutton-Smith 1997:17).

Lek dreier seg også om å mestre kommunikasjon og metakommunikasjon. Gregory Bateson siteres ofte i denne sammenhengen, for eksempel blir *A Theory of Play and Fantasy* (Bateson 1976 [1955]) ofte vist til. Denne artikkelen lister opp 19 generaliseringer som skal være basis for teorien om lek og fantasi. Et av de mest kjente sitatene om lek fra Bateson er: ”The playful nip denotes the bite, but it does not denote what would be denoted by the bite” (Bateson 1976 [1955]:121). Dette betyr at en handling i leken, her bittet, skal bety det samme som en virkelig handling, et bitt, men den betyr likevel ikke det samme som handlinga, et virkelig bitt, ville betydd om den var utført i virkeligheten, der man biter for å påføre skade. Man kan se for seg lekeslåssing blant barn eller en stygg kommentar fra en dukke til en annen dukke i rollelek. Lekeslåssing skal illudere virkelig slåssing, men det betyr ikke at barna som deltar i lekeslåssing virkelig slåss eller at den stygge kommentaren som en part ”legger i munnen” på en dukke, var ment sånn. Likevel er lekehandlinga også ment å få fram den virkelige følelsen (Bateson 1976 [1955]:123–124), og det kan ligge virkelige smertebringende slag i lekeslåssing eller en intensjon om å såre lekekameraten i en stygg rolleytring.

I leken brukes ulike signaler for å hjelpe deltakerne til å tolke den kommunikative intensjonen. Uten slike signaler, uten denne metakommunikasjonen, kan ikke leken forstås som egen kontekst. Slik uttrykker Bateson (1976 [1955]) det: “[T]his phenomenon, play, could only occur if the participant organisms were capable of some degree of meta-communication, i.e. of exchanging signals which would carry the message 'this is play'” (Bateson 1976 [1955]:120). Det er slike signaler jeg ser etter, de språklige signalene som viser når det er lek og når det ikke er lek. Dette er signaler som barna kjenner til og bruker som *rasjonelle aktører* (Myers-Scotton 1993b:100–101) for å få fram ulike kommunikative intensjoner.

Forskning på barn i fri utfoldelse er også forskning på lek. Steinsholt (2010) skriver at lek er sett på som grunnleggende i barns væremåte. Rolleleken er en sentral arena for språkbruk, men også en væremåte for barn. Mye forskning og premissgivende læreverk for forståelsen av lek i Norge har dreid seg om at lek er til for noe (Lillemyr 2011a, 2011b; Lindqvist 1997; Steinsholt 2010; Sutton-Smith 1997; Øksnes 2010). Dette er et syn som refereres til, men kritiseres av Steinsholt (2010), Sutton-Smith (1997) og Øksnes (2010). Dette *noe* er gjerne pedagogisk virksomhet, og når det skal argumenteres for at barna må ha rom til å leke, så kan det være fordi lek er lærerikt og utviklende. Ut fra *Rammeplanen* (Kunnskapsdepartementet 2006) og læreverk i lærerutdanninga, som Lillemyr (2011a, 2011b), Vedeler (1999, 2007), Olofsson (1993, 1997) og Høigård (2006), kan man lese at leken i stor grad blir sett på som nyttig for å dokumentere utvikling, altså diagnostisk, og at leken er utviklende i seg selv, altså også terapeutisk. Dette er ofte begrunnelse for at leken har fått stor plass i barnehagens planer. Samtidig ser man strømninger fra filosofer (Gadamer, 2010; Steinsholt, 2010), og akademikere med bakgrunn i barnehagen (Lindqvist 1997; Øksnes 2010) som forfekter det synet at leken bare *er*, og at barna leker fordi det er morsomt. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* (Kunnskapsdepartementet 2006) inneholder begge disse synene: “Leken har betydning for barns trivsel og som en grunnleggende livs- og læringsform. I barnehagen skal barna få oppleve lek både som egenverdi og som grunnlag for læring og allsidig utvikling” (Kunnskapsdepartementet 2006:16).

Tvisynet på lek som nytte eller samfunnsverdi og lek som nytelse eller egenverdi, har gitt leken en fremtredende rolle i barnehagens pedagogikk og praktiske ordning. I norskfaget er temaet lek knyttet til språkutvikling og språklæring (Høigård 2006), der selv tull og tøys er språklæring og har et diagnostisk formål, og ikke er ren nytelse og selvforglemmelse slik Gadamer (2010) framstiller den. Gadamer ser på lek som en estetisk bedrift, der læring og utvikling ikke er formålet, og der nytelsen ofte kan blandes med smerte. Dette tvisynet på lek har likevel gitt den frie leken god plass i barnehagen og også høy status som læringsarena.

Min agenda har vært å utforske leken som kontekst, der form gir rammer og regler for orden i språkbruk. For å forstå disse rammene vil det være sentralt å forstå leken som en særegen kontekst. Jeg vil i dette delkapitlet bringe fram noe av den tidligere forskninga på lek, med fokus på leken som noe eget, en særskilt forestillingsverden adskilt fra virkeligheten, og selvfølgelig samtidig en svært virkelig samværsform. Jeg presenterer, analyserer og diskuterer to begrep som er sentrale i arbeidet med mitt materiale: *frilek* og *rollelek*.

3.2.1 Frilek som ramme for leken

På et tidspunkt har det skjedd en leksikalisering av *fri lek* til *frilek* innenfor barnehagen og forskning på barnehagen. I begrepet *frilek* ligger ikke bare en forståelse om at lek skal være uforstyrret og selvbestemt av barnet. I barnehagehverdagen er frilek også et organisatorisk fenomen (Lindqvist 1995:16; Øksnes 2010). Det gjøres plass i tid, planer og rom for at barna skal kunne velge selv hva de vil leke. Rammeplanen sier: "Leken skal ha en framtrødende plass i barns liv i barnehagen. [...] Barnehagen skal legge fysisk og organisatorisk til rette for variert lek" (Kunnskapsdepartementet 2006:32). Barna skal drive med lek fordi lek er betydningsfullt for kognitiv, motoriske og emosjonell utvikling, i tillegg er det meningsfullt å observere leken for å lære om, eller bestemme, barnas utviklingsnivå (Lindqvist 1995; Øksnes 2010).

Jeg valgte å gjøre feltarbeid i perioder som var satt av til frilek på grunn av en forståelse av lek som et autonomt rom for barna. Jeg anså frilek for å være selvvalgt og uovervåket, men da hadde jeg ikke tatt høyde for den delen av barnehagens hverdagsorden som handler om organisering i tid og rom. Det selvvalgte er begrenset av de voksne for eksempel i valg av rom og tilgjengelige materialer. *Frilek* stod på dagsplanen, og foregikk for eksempel innendørs fram til klokken ti om formiddagen i den samiske barnehagen, enten i avdelingas rom, eller noen ganger i et fellesareal. Materialer som kunne brukes ble ofte satt fram av de voksne. Dette kunne være leker som lego, biler eller puslespill. Det var de voksne valg barna ble styrt mot. Det som ikke ble satt fram, ble barna i noen grad styrt bort fra. Dette er altså noe som avgrensar barnas handlingsrom (Lindqvist 1995).

Graden av overvåking og involvering fra de voksne kan variere i perioder satt av til frilek, men det er ofte slik at barna i barnehagen kan bli sett, det skal ikke være noe sted å stikke seg bort. Jeg antar dette er et ønske om både omsorg og kontroll. Kanskje kan Foucault og ideen om *panopticon* (Foucault & Østerberg 1999) brukes som et bilde på barnehagen også. Om barna ikke alltid blir sett, skal de forstå at *muligheten for å bli sett*, kanskje til og med oppdaget, er til stede. Potensialet for overvåking er der, i utforminga av både lekeplass og arkitektur i barnehagen.

Frilek betyr ikke at det enkelte barnet er fritt til selv å velge hvem og hva det vil leke. Det avhenger av tilgjengelige lekekamerater og det avhenger av hvordan leken blir. Interaksjonen i leken og det som skjer mellom barna er styrende. Den lekende velger ikke leken, men "den lekende lokkes inn i leken" (Steinsholt 2010:109). Når man er inne i leken er det regler som

gjelder, eller spillets orden (Gadamer 2010:135) og dette må man ta på alvor for å være i leken. Selv om lek er en ikke-alvorlig handling, er det et alvor i leken, lekens alvor (Gadamer 2010:133). Jeg oppfatter leken som fri når den ikke er for noe, når den ikke har noe formål. Dette er et syn på lek som kan tolkes ut fra Gadamer: “Den [leken] viser ikke ut over seg selv, hevder Gadamer, noe som gjør at han tar klar avstand fra en rekke tradisjonelle psykologiske og pedagogiske teorier om lek som ønsker å bruke den til ‘nyttige pedagogiske formål’” (Steinsholt 2010:118).

Jeg vil videre bruke erfaringene fra feltarbeidet mitt for å diskutere hvordan frilek kan forstås som ramme for lek. I den samiske barnehagen var det to muligheter for å være i et annet rom enn hovedrommet, det ene var lekerom og hadde vindu i døra i øyehøyde for voksne. Ideen med vinduet har nok vært overvåkning, det blir mulig for voksne å se uten å bli sett. Rommet inneholdt lekekjøkken, bord og stoler og små senger. Jeg observerte at både gutter og jenter brukte dette rommet. Det andre rommet var i utgangspunktet planlagt for lagring og befant seg i tilknytning til garderoben. Rommet ble imidlertid brukt til lekerom, det hadde vindu ut og en dør uten vindu mot garderoben. Begge rommene var populære, men særlig det lille lekerommet som lå bortenfor fellesarealet, ble raskt okkupert av de eldste jentene. Rommet ble kalt *Barbielatnja*, *Barbierommet*, fordi det blant annet var Barbie-dukke, dukkehus og klær der inne.¹⁶ Kontrollen med den frie leken i dette rommet, som styring av hvem som skulle bruke rommet og hvordan det skulle brukes, kan tolkes ut fra valg av lekemateriell. De eldste jentene kan forventes å leke med leker som Barbie-dukke og de kan tiltros å være utenfor direkte kontroll. Som en motsetning lå *bilmatter*, altså lekematter med veimotiver, i hovedarealet. Biler og andre leker, som for eksempel konstruksjonsleker, var lagret i et lite lagerrom i forbindelse med hovedarealet. I dette kan ligge en forventning om at guttene vil velge å leke her, og dermed også være under mer direkte overvåking. Den frie leken var ikke så fri som den kunne vært, verken når det gjaldt barnas emnevalg eller de voksnes kontroll og overvåking, men i stor grad ble ikke leken avbrutt innenfor det tidsrommet som var satt av til fri lek, det vil si fra barna kom fram til omkring klokken ti. Avbrudd i denne perioden kunne være for å trøste, hjelpe med materiale eller megle, slik Lindqvist (1995) beskriver som en lang tradisjon innenfor barnehagepedagogikken og -praksisen.

¹⁶ Her ser jeg implikasjoner for kjønnsperspektiv i barnas lek og forståelse av kjønn i barnehagen. Man kan observere holdninger blant personalet som at jentene er rolige nok til å være alene og kan være mer utenfor direkte kontroll, for eksempel. Dette temaet har jeg imidlertid ikke rom til å utforske nærmere i denne omgang, men ser på det som interessant å få mer kunnskap om.

I denne barnehagen var det likevel slik at periodene som var satt av til frilek i stor grad ble brukt til selvvalgt lek eller andre aktiviteter med det personalet satte fram. Jeg oppfattet det som at det var barna selv som bestemte tema og organisering av leken. Avgrensninger i handlingsrom ble i størst grad styrt av barnegruppa selv, slik jeg forstår situasjonen. For eksempel avgjorde noen barna hvem de ville leke med og definitivt hvem de ikke ville leke med. De kunne også avgjøre hvilket rom de ville leke i og hvilket utstyr de skulle bruke, enten etter et *først-til-mølla*-prinsipp eller etter avtaler med de voksne. Barn-barn sosialisering¹⁷ var i høy grad virksom i barnegruppa i disse periodene. Dette kan få betydning både for formen og innholdet rolleleken i en bestemt gruppe. Perioder med frilek i den samiske barnehagen kan dermed være en kontekst man kan studere de tospråklige barnas språkkultur i, slik den utfolder seg i et relativt homogent tospråklig miljø med barna selv som premissgivere. Leken får mulighet til å leke de lekende, som Gadamer (2010) skriver, uten at samfunnet utenfor bestemmer for eksempel språknormer.

Med *frilek* forstår jeg således den type lek som ikke er direkte styrt av voksne og som for barnehagens del foregår i en institusjonalisert praksis. Rammene om frilek kan være både et fast rom eller sted og en fast tid i barnehagen. *Fri* gir selvsagt ikke rett til å leke hva som helst med hvem man vil. Det kan være både praktiske og sosiale hensyn å ta, og dette gir leken ulike mulighetsrom. Men leken kan kalles fri når det gjelder barnas frihet til å utfolde sin kultur og sitt språk i en relativt likestilt gruppe og uten bestemt formål eller hensikt.

3.2.2 Rollelek

Rolleleken forstås også ulikt i ulike forskningstradisjoner, og det brukes ulike begreper om fenomenet, der *rollelek* kan sies å være det overordnede begrepet for bl.a. sosiodramatisk lek, fantasilek, dramatisk lek, symbollek, late-som-lek, sosial lek (Guss 2011; Nilsen 1990; Rogers & Evans 2008). Norske begreper er gjerne rollelek (Høigård 2006; Nilsen 1990; Lillemyr 2011a, 2011b), late-som-lek eller sosiodramatisk lek. En mer nøyaktig term for mitt interesseområde er en som Faith Gabrielle Guss (2011) bruker *collaborative dramatic playing* for å denotere *pretend play*, *socio-dramatic play*, *role-play* (Guss 2011:112). *Samarbeidende dramatisk leking* kan være et dekkende begrep siden jeg er opptatt av kommunikasjon og språkbruk barna imellom, og det er slik språkbruk jeg i stor grad har transkribert og som utgjør mitt analysemateriale. *Sosiodramatisk lek* (Guss 2011) kan også være en brukbar og litt kortere term for å fokusere på den sosiale interaksjonen i leken. Jeg velger likevel å bruke

¹⁷ I engelskspråklig litteratur brukes begrepet *peer socialization* fra Corsaro 2011.

termen *rollelek* i dette arbeidet fordi det begrepet er i alminnelig bruk blant fagpersoner som for eksempel pedagogisk personell i barnehage og skole, samt brukes i fagbøker innenfor utdanning i flere fag. *Rolle* kan sies å være sentralt for hvordan barna griper an leken. Selv når barna sitter ved siden av hverandre og leker noe som kan virke som samme lek, kan det gjerne være rollen som er mer i fokus enn samspillet eller interaksjonen med den andre. Det å leke er det å få være i rollen. Da behøver ikke alltid samspillet med den andre å være det mest sentrale. Men det må være noe der å spille mot ifølge Gadamer: “Spillet krever riktignok ikke en faktisk medspiller, men det må alltid være en annen der som den spillende spiller sammen med og som besvarer den spillendes trekk med et mottrekk” (Gadamer 2010:136). Gadamer skriver videre sammes sted om alenelek med objekter, som kattens lek med garnnøstet eller når et barn alene bedriver ballspill. Da kan medspilleren gjerne være barnet selv og dets evne til å transformere sine erfaringer.

Rolleleken er altså den typen lek der barna går ut av sin hverdagslige rolle, det å være seg selv, og gestalter en annen rolle, det å være en annen. Deltakerne i rollelek kan gjøre det samme med omgivelsene sine. Omgivelsene kan også få nytt innhold, ny form, og “være” et annet sted. Jeg valgte derfor i utgangspunktet rollelek som tema ut fra en forståelse av rollelek som en tolkning eller gjenskaping av hverdagen, og da konkret den tospråklige hverdagen, til barna i den samiske barnehagen. Dette er en del av den realistiske lekforståelsen, en psykologisk retning som *sovjetskolen* var grunnleggende innenfor (Lillemyr 2011a). Men studiet av språkbruk og handlingsmønstre har i løpet av feltarbeidet og arbeidet med transkripsjonene gitt meg en ny forståelse av rolleleken der *transformasjonen* (Sutton-Smith 1997; Øksnes 2010) er gitt betydning. For meg kan det se ut til at barna skaper noe eget, at deres rollelek ikke er noen gjentakelse eller kopiering av en virkelighet, men en omskaping som kan sammenlignes med for eksempel kunst. Det er her Gadamer kommer inn med sin forståelse av spill fra *Sannhet og metode* (2010). Dermed har jeg beveget meg mot den estetiske forståelsen, som ligger nærmere dramapedagogenes tilnærming til rolleleken (Guss 2011; Lindqvist 1995; Yeu 2011). I dette ligger en interesse for og en forståelse av leken som *form*.

Rolleleken har en form som kan minne om andre kunstformer, som teateret, dramaet eller fortellinga, noe som gir rammer for både rolleleken og språkbruken. Rolleleken er lek, ikke spill eller et tradisjonelt teaterstykke, men den har samtidig sine regler og mønstre som gjør den gjenkjennelig som rollelek og sosial situasjon, og mulig å delta i. Rollelekens rammer er faste, men ikke rigide, og som all kunst har den elementer av innovasjon og repetisjon

(Gadamer 2010; Sutton-Smith 1997). Når Gadamer beskriver spillets orden, er det lett å se for seg barn fordypet i lek:

Spilletts orden lar den spillende nærmest gå opp i spillet, som dermed fratar ham det initiativet som utgjør eksistensens egentlige anstrengelse. Dette viser seg også i den spillendes spontane trang til gjentakelse og i spillets stadige selvfornyelse som preger dets form [] (Gadamer 2010:135).

Sjangeren rollelek oppstår i barnekulturen med spesifikke sjangertrekk for lokale kulturer og interaksjoner. Det er horisontalt traderte regler som virker lokalt, men også har lange røtter og brukes over store områder, kanskje globalt som vist i studier fra for eksempel Singapore (Loke 1991), Karibia (Paugh 2005) og Sverige (Green-Vänttinen 1996). Sosiologen Keith R. Sawyer (1997, 2003) har sett på rolleleken også med hjelp av sosiolingvistisk perspektiv med bruk av bl.a. samtaleteorier innenfor både diskursanalyse og *Conversation Analysis* (CA).¹⁸ Sawyer (1997) mener at CA egner seg til analyse av rolleleken fordi den også fanger opp det improvisatoriske ved rolleleken. Utgangspunktet til Sawyer er at han ser på rolleleken som styrt av rammer, inspirert av Goffman (1974) og Bateson (1976 [1955]). Sawyer skriver at barna forstår denne rammen og at rolleleken er en definert kontekst for barna, men skillet mellom lekerammen og hverdagslivet er flytende og *porøs* (Sawyer 1997:1–2).

Jeg forstår rolleleken som en helt særegen kontekst preget av overføring av praksiser fra barn til barn midt i det voksenstyrte hverdagslivet. Konsekvensene for mine analyser av språkbruk og språkvalg i lek er at språket ikke er like preget av forbilder fra barnas erfaringsfære utenfor rolleleken som språket er preget av rolleleken i seg selv. I rolleleken hører identitet til rollene i leken, ikke til det øvrige av samfunnets normer eller et hierarki av identiteter knyttet til språkvalg. Selv om barna veksler mellom objektivt identifiserbare språk som nordsamisk og norsk, er det ikke språkene som disse språkene og en eventuell identitet knyttet til dem de nødvendigvis har en intensjon om å vise fram, slik også Storjord (2008) skriver om leken i den samiske barnehagen. Øksnes uttrykker det slik: “Lekens ‘hit og dit’-bevegelse gir ikke rom for at oppmerksomheten skal knyttes til subjektet. Det er heller snakk om at leken framstår som noe ‘midt i mellom’. Leken er derfor ikke orientert mot verken barn eller voksnes intensjoner” (Øksnes 2010:189–190). I denne tolkninga er Gadamers forståelse av lek ikke knyttet til deltakerne, men det som skjer mellom dem, den lokale meningsskapinga:

¹⁸ Se kapittel 2 og 4 for diskusjon og forklaring av CA.

“Leken er den form for forvandling hvor den lekendes identitet ikke lenger består. Det som eksisterer er ikke lenger den lekende, med det de leker” (Øksnes 2010:190).

For den tospråklige praksisen i rollelek innebærer denne forståelsen at språkbruken har sin egen logikk knyttet til det som skjer i leken. Men dette betyr ikke at leken er "fri": Den er bundet av deltakernes erfaringer og deres evne til å transformere den, den er bundet av barnas språklige evner og hvordan de kan utnytte sine språklige ressurser i leken.

3.3 Rollelek som form, fortelling eller teater

Det jeg i denne delen ønsker å se nærmere på, er leken som form, noe som har betydning for mine analyser av kommunikasjon og språkbruk i den sosiale rolleleken. Det som bærer rolleleken, vil være barnas evne til kommunikasjon og gestaltning av roller, og det forutsetter et visst kognitivt nivå, samtidig som leken også fungerer som opplæring og sosialisering for de nye barna i en gruppe som for eksempel barnehagen utgjør. Rollelekens form kan gjenkjennes som teater med iscenesettelse på flere nivåer (Guss 2011). Samtidig som rolleleken har sin form og orden, består den av kaos og gjentakelse, et perspektiv jeg tar inspirert av bl.a. Sutton-Smith (1997), Sawyer (1997, 2003), Guss (2011), Steinholt (2004, 2010) og Øksnes (2010), med referanser til bl.a. Gadamer (2010) uttrykk om *estetikk* og “leken som leker de lekende”.

Den formen for lek jeg vil observere, er rolleleken i sin mer sceniske form. Den kan analyseres ut fra handling og narrativ, og der vil man ofte finne former for repetisjon, samtidig som den kan være nyskapende. For meg er det ikke selve narrativet som er det essensielle, det kan være vanskelig å finne noen rød tråd i alle rolleleker, men mer handlingene og metahandlingene, kommunikasjon og metakommunikasjon. Enkelte lekforskere har beskrevet barn i rollelek som en liten teatertrupp: “To understand a group of well-acquainted children at play, it is often useful to think of them like a traveling troupe of medieval players who arrive, set up their theater, and then begin performing” (Sutton-Smith 1997:159).

Dette sitatet kan være gjenkjennelig for mange som har observert barnegrupper i lek. Jeg bruker altså termen *rollelek* for den type lek barna leker når de later som de er noen andre; de tar en rolle og bruker *late-som*-ytringer og handlinger. Denne forestilte verdenen beskriver Guss (2011) med termer som *symbolisering* og *personifisering*. I rolleleken foregår en symbolsk etablering av *sted*, det vil si at deltakerne avgjør hvor de er. De avgjør *rollefigurer*, det vil si hvem de er. Videre settes *tid*, det vil si når handlinga finner sted, og til slutt

handling, det vil si at de avgjør hva som skjer (Guss 2011:115). Dette er kanskje ikke så ulikt middelalderens organisering av en teatertrupp på et torg. Barna fyller alle roller som inngår i teaterproduksjon, som dramatiker, skuespiller, regissør, scenedesigner, lysdesigner, rekvisitør, kostymedesigner, påkleder, koreograf/danser, lyddesigner, komponist/musiker. Dette er roller som er profesjonalisert i teaterverdenen med spesialister på alle områder, der alle elementer vil være forberedt og produsert før forestillinga vises til publikum. Men i lek er dette ansvar og oppgaver som barna fyller på et øyeblikk, kanskje noe mindre raffinert. For oss som har utsatt oss for teaterstykker med Hartmanns regi,¹⁹ vil vi si at barna kanskje er vel så bra forberedt. I barnas spontane komposisjon og oppsetting utfører de to slag handlinger simultant, skriver Guss (2011:115). Handlinga i fiksjonen og produsenthandlinga som muliggjør den dramatiske handlinga. Det dreier seg for eksempel om å konstruere det fiktive rommet og å finne rekvisitter. Barna er altså samtidig skuespillere, utøvere i teateret og produsenter med full kontroll over alle ledd. Barna er også tilskuere som opplever (*perceive*) og responderer på sine egne og hverandres handlinger.

Den sosiale rolleleken kan framstå som en fortelling, men den bæres og skapes av interaksjon og språklig samhandling; den blir til i aksjon og reaksjon i øyeblikket. Rammen for språkbruken settes av leken og de ulike nivåene leken foregår på. Nivåene i leken beskrives av Bateson (1976 [1955], 1982 [1956]) som signaler som fungerer som metakommunikasjon for å gi signal om det er lek eller ikke. Sawyer (1997, 2003) har studert lek og analysert hvordan metakommunikasjon fungerer for kontekstualisering av de to nivåene *in-character* og *out-of-character* som indikerer når barna er i rolleleken og når barna ikke er i rolleleken. Kontekstualiseringstrekk og metakommunikasjon gir signaler til deltakerne om at de er i lek og hvilket nivå i leken de er i. Jeg finner en nivådeling i fire ytringstyper etter Høigård (2006) nyttig. Disse ytringstypene er regiytring, rolleytring, magisk ytring og ute-av-leken-ytring.

3.4 Ytringstyper

Rolleleken kan analyseres i ulike ytringstyper som har en distinkt utforming som skiller dem fra hverandre og ordner leken. Hovedfunksjonen til ytringstypene er å skille de to nivåene i leken, det virkelige (*mundane* hos Sutton-Smith 1997) og det virtuelle. Barna viser hvordan de interagerer med disse nivåene. Ifølge Sutton-Smith (1997) er barnas manipulasjon av denne dualiteten sentral i måten å leke på, og de ulike typene ytringer viser nivåene med ulike

¹⁹ Alle Sebastian Hartmanns forestillinger åpner med ordene “All that we see or seem is but a dream within a dream”, og han har ellers en nyskapende regi med utstrakt bruk av bl.a. intertekstualitet og nyteater.

stilistiske trekk, som gjerne er redundante. Metakommunikasjonen har som formål å signalisere hva som er lek og hva som ikke er lek (Bateson 1976 [1955]), men også hvilket nivå i leken ytringa skal tolkes på.

Det er registervariasjonen i en rollelek, og det forutsetter kunnskap om hvordan registrene brukes, hvilke kontekstualiseringssignaler som hører til og hva det betyr å bruke slike signaler. Det å beherske disse kommunikative kodene er en del av det å leke. Sutton-Smith (1997) uttrykker det slik: “Playing has a distinct linguistic registrar, different verbal tenses being used for different play functions, like those of emplotment, enactment, and so on. Part of play’s enjoyment [...] is in these ‘stylized’ speech forms and paralinguistics” (Sutton-Smith 1997:193). Nivåene er ofte tydelige, det er mange kommunikative koder som signaliserer hvordan et utsagn eller en ytring skal forstås. I rolleleken kan vi identifisere minst tre ulike typer ytringer: regi, rolle- og magiske ytringer (Høigård 2006), og i tillegg er det en fjerde type som gjerne er med, en ytring som signaliserer når man ikke er inne i leken (Sawyer 1997, 2003; Høigård 2006). Sutton-Smith (1997) skriver om flere stiliserte kategoriseringer, der det jeg definerer som regiytringer, har fått en mer fininddeling og der ute-av-leken-ytringer også har en større plass som del av leken for barna (Sutton-Smith 1997:194). Sawyer (2003) har i og utenfor karakter som hovednivåer i leken. Jeg vil her bruke en forenklet modell etter Høigårds inndeling av rollelekytringer i tre grupper (Høigård 2006:82), med et tillegg av *ute-av-leken-ytringer* (Sutton-Smith 1997). Jeg vil derfor dele ytringene opp i fire kategorier. 1) *Rolleytringer*: Ytringer som uttales i rollen, av rollefiguren. Rolleytringene oppfører seg som direkte gjengivelse av tale. 2) *Regiytringer*: Ytringer som handler om leken, fordeling av roller, rekvisitter o.a. Regiytringer oppfører seg som fortelling og styring av leken. 3) *Magiske ytringer*: Ytringer som får ord til å bli handling, eller kort oppsummerer handling ved å utsi verbet, gjerne gjentatte ganger. Og til sist 4) *Ute-av-leken-ytringer*: Ytringer der barna går ut av leken, også regien, for å forklare noe av leken, forhandle utenfor lekesituasjonen om lekesituasjonen eller avvise noen fra leken. Disse ytringene opptrer som om barna ikke var i lek.

3.4.1 Regiytring

Regiytringene er det som oftest dominerer rolleleken, og kan derfor oppleves som språkvalget for rolleleken. I rollelek på norsk brukes oftest fortid, preteritum, for å indikere regiytring (Høigård 2006). Et eksempel fra Bjørlykke (1996) som han har kalt *Drama i badekaret* kan illustrere dette. Jørn (3.9) sitter i badekaret og leker med båter:

Jørn (3.9) (forteljar) Å så **kom** denne bortøve her. (=ein båt i full fart)
 Å pang. (køyrrer på den andre båten)

(Bjørlykke 1996:97)

Bortsett fra tempus er det lite eller ingen forskjell på hverdagsspråk og regiytringer. Dette gjelder også for samiske regiytringer i mitt materiale. Undersøkelser av tospråklig rollelek viser at barna for eksempel bruker imperativ, konjunktiv eller fortidsform mer (Green-Vänttinen 1996). Halmari & Smith (1994) rapporterer andre typer for finsk, og man kunne kanskje vente det samme for samisk, men jeg har kun registrert preteritum indikativ i regiytringer, bortsett fra der imperativ har blitt brukt. Kanskje er det et språkkontaktfenomen fra norsk, der preteritumsformen i regiytringene kan være en form for konjunktiv, noe ikke-reelt.

I flere undersøkelser av tospråklig rollelek er det ett språk som brukes i klar overvekt for regiytringer (Halmari & Smith 1994; Green-Vänttinen 1996; Guldal 1997). Det vil si at man i kodevekslingsforskning kan oppfatte regiytringa som koden for rolleleken og alle avvik fra den som kodeveksling. Halmari & Smiths (1994) undersøkelse viser at barnas førstespråk finsk, brukes i regiytringer, mens andrespråket engelsk brukes for rolleytringer.

Finlandssvenske barn i Green-Vänttinens (1996) undersøkelse varierer bruken noe etter tema, men der brukes i noen rolleleker finsk til regi og svensk, et slags høysvensk, for rolleytringer. For mitt materiale er det samisk som dominerer i regiytringer, som i dette utdraget fra *Drager og slott*:

Eksempel 1 Drager og slott tur (utdrag A)

1	Piera	ja og {Og det her var min ting.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	dinga ting-NOM.SG	
2	Anna	(0.4) jo (.) ja {Ja, og her var min hest}	ja og	dá det lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	heasta hest-NOM.SG	
3	Piera	(0.3) ja og {Og det her var min sau igjen.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	sávza sau-NOM.SG	fas
4	Anna	(0.7) nå NO/ADV	guokte to-NUM.NOM	heastta hest-GEN.SG	mis vi-PRON. LOK.1.PL	ledje være-PRET.3.PL	
		dát		galggai	duos	leam[en ()	

denne-PRON.NOM.SG skulle-PRET.3.SG der være-AKT.ESS
 {Nå hadde vi to hester. Denne skulle være der.}

Men regiytringer kunne også være på norsk, som i dette eksempelet fra samme rollelek:

Eksempel 2 Drager og slott tur (utdrag G1)

1	Piera	å og	prinsessen	reddet redde-PRET	de
2	Anna	jeg	gådde gå-*PRET	å redde redde-***INF	prinsessene
		å(h) (og?)	likksom	det	brenna brenne-***PRET
					her

Trekkene ved regiytring som skiller dem fra ute-av-leken-ytringer kan tolkes som uttrykk for fiksjon. Det er et underlig trekk å bruke fortid om en handling som foregår i nåtid, eller skal foregå i nærmeste framtid, det vil si rett etter at ytringer er uttalt. Jeg har ikke sett lekespråkets fortidsform behandlet i *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund, Lie og Vannebo 1997). Disse ytringene uttrykker et modalt skifte og preteritumet kan oppfattes som en konjunktiv, noe ikke-reelt. Regiytringene kan være ulike typer. Det kan for eksempel være forhandling i eller om lek, der ytringene er mer spørrende rettet mot medlekeren. Det kan også være forklarende ytringer, for å kommunisere for eksempel hensikt til medlekeren. Dersom det fins noe forbilde utenfor lekekonteksten for denne typen språkhandling, er det sannsynligvis fortellingene. En egenskap ved fortellingene er at de oppleves/oppfattes i nåtid, det vil si samtidig med at de fortelles. Samtidig har de foregått en gang, og skal foregå hver gang fortellinga fortelles. Regiytringa kan ikke bare være for å overføre en viss kommunikativ intensjon til medlekeren fordi ytringene også brukes i alene-lek. Regiytringene kan sies å også fungere som sammenhengsskapende fortelling og ordnende element i leken. Alt dette tar rolleleken opp i seg for å lage en verden som samtidig foregår her-og-nå og alltid. Leken er utenfor annen tid og rom enn det som konstrueres i leken (Bjørlykke 1996; Høigård 2006; Sutton-Smith 1997; Vedeler 2007). Fortidsformen klargjør at dette ikke tilhører nåtid på virkelighetsnivået, det er nåtid på det virtuelle nivået. Bjørlykke uttrykker det slik: "...ein kan kalle dette ei forfatarrolle eller dramatarrolle. Det kan vere fordi dei sjølve vil ha orden på framstillinga og overvake det som skjer" (Bjørlykke 1996:97).

Et annet moment som etter min mening bygger opp under regiytringene som rammefortelling, er at setningene oftest er svært velformede med subjekt, verbal og objekt tydelig til stede, og

det kan være færre elliptiske setninger i regiytringer enn i vanlig dagligtale (Høigård 2006:82; Green-Vänttinen 1996). Kanskje er det nødvendig med velformede setninger for å hindre misforståelser i leken, men det kan også ha et estetisk element ved seg og være et stilistisk valg (Sawyer 1997; Sutton-Smith 1997).

Hva innebærer formen regiytringa har for forståelsen av ytringa som metaspråk og metakommunikasjon? Regiytringa forklarer det som skjer i leken, den avklarer det som skjer med medlekeren. Videre kommenterer den fortløpende det som skjer, mens det skjer. Formen på verbet som beskriver handling i nåtid, er fortid. Noen ganger er regiytringa tydelig metaspråklig gjennom kommentarer til det som skjer. Et eksempel kan være da vi lekte kafé og Anna klargjorde at: “på den her kafeen snakka vi bare norsk”. Det metakommunikative ligger i de kodene som brukes i ytringstypen.

Regiytringer egner seg godt til forhandling fordi barna samtidig er inne i leken og ikke setter forholdet mellom deltakerne i virkeligheten på prøve. I leken, i regiytringa, er det mulig å distansere seg fra en språkhandling ved å gå ut av leken og si: “tulla bare!” og dette må aksepteres innenfor lekens rammer (Bateson 1976 [1955]). Fortidsformen angir at det er en fortelling som foregår. Det som skjer, foregår innenfor fortellingas rammer, og det er ikke noe aktørene er ansvarlige for. Det er leken som leker dem, for å sitere Gadamer (2010) igjen.

3.4.2 Rolleytringer

Rolleytringene er interessante på mange plan. De signaliserer at man tar en ny *persona*, en rolle, man agerer ikke lenger som seg selv, og for å uttrykke dette må barna gjøre mange ulike språklige valg. Om man tar det perspektivet at regiytringene utgjør en kode, foregår det en kodeveksling til rolleytring ved hjelp av en klynge med kontekstualiseringssignaler. Typisk for rolleytringer er at prosodien blir annerledes. I Norge utenfor Østlandet er det tilnærmet standard norsk bokmål med prosodi fra dialekter som forbindes med Oslo Vest som etterstrebes. Denne varieteten kalles *søring* i Nord-Norge, og når den transformeres til lekespråket, skiller den seg fra den lokale dialekten i tonefall, ordvalg og enkelte bøyninger, gjerne overforbruk av objektsformen *henne* som ikke brukes i den lokale dialekten. I mitt materiale er det prosodi, markert med ^, og valg av for eksempel *er* for *e* (være-PRES), som i dette eksempelet:

Eksempel 3 Drager og slott tur (utdrag D1)

2 **Piera** ^hei! er du bestevenn?
være-PRES

Det kan være nærliggende å tenke at påvirkninga fra østlandsdialekten kommer fra media, der barne-tv, og tidligere barne-timen, har hatt østlandsk som klart mest brukte dialekt. Det er også kilder som litteratur, selv om man der ikke får prosodien, og lærer og prest “sørfra” – og antakelig “østfra” for andre deler av landet. Da jeg holdt innlegg på Samisk festuke i 2012 om rollelekenes form, fortalte en kvinne meg at hun også hadde lekt på *søring* for over 70 år siden. Sigrid Undset nevner også dette fenomenet i romanen *Elleve år*, der handlinga er lagt til 1880-åra (Høigård, 2006:82). Dermed kan vi ikke beskylda Rorri Racerbil²⁰ og Vibeke Sæther²¹ for all rolleytring på søring.

Green-Vänttinen (1996) er en av dem som foreslår at rolleytringene er etterlikning av å “snakke fint”, og barna i hennes materiale velger svensk for rolleytringene, finsk for regiytringene. Det kan være noe i dette for enkelte typer lek; for eksempel i lek med *Barbie* er det tydelig at hun lever et litt ”finere” liv, og det kommer også språklig til uttrykk. Men det er ikke “fint” som er det mest meningsfulle kontekstualiseringssignalet ved rolleytringene, det er “annerledes”. Også søppelbilen snakker “fint” i rolleleken, dersom man mener at østlandsdialekten som er ”fin”. Rolleytringene skal uttrykke *annethet*. Rolleytringa fungerer mer som gjengivelse av direkte tale, sitering, slik de for eksempel brukes for å oppnå komisk effekt i fortellertradisjoner. Denne forståelsen av annethet i gjengivelse av direkte tale kan ses i Gafarangas arbeider om tospråkligheit (Gafaranga 2007).

Gafarangas ideer om *direct speech reporting* (Gafaranga 2007), som jeg har oversatt til *gjengivelse av direkte tale*, hos tospråklige minner om rolleytringer i rolleleken. Det handler om en gestalting av en person. For å gjøre det, må man konstruere trekk som skiller gjengivelsen av direkte tale fra resten av ytringa. Disse trekkene behøver ikke ha noe med språkvalget i den opprinnelige ytringa å gjøre, og behøver heller ikke være helt nøyaktig gjengivelse av hvordan den siterte ordla seg eller brukte språket ellers. Det er nok at noen klart indikerende trekk er med, og disse trekkene kan gjerne forekomme samtidig, det vil si at taleren bruker en klynge av kontekstualiseringssignaler for å indikere annethet. For rolleytringa er kontekstualiseringssignalene skifte fra preteritum i regiytring til presens, variasjon i prosodi og høyere toneleie. I tospråklig rollelek kan skifte av språk, språkalternering, komme i tillegg som et redundant trekk for å vise nivået eller den kommunikative intensjonen “dette er ikke meg, det er rollefiguren”.

²⁰ Hovedrollefigur i animert barne-tv-serie, internasjonalt distribuert på 2000-tallet og dubbet til norsk.

²¹ Programleder i barne-tv-programmet *Lekstue* på 70-tallet, og med en standardisert, eller “fin”, østlandsdialekt.

3.4.3 Magiske ytringer

Hvorfor er noen ytringer magiske? Sutton-Smith (1997) beskriver denne typen handlinger som en slags stenografi i leken. I stedet for å beskrive hva en rollefigur gjør, uttaler man handlingsordet, gjerne flere ganger og med en særegen prosodi (Høigård 2006). Det er en slags redundans, og det er tydelig ved andre trekk hva figuren gjør. Uttalen av ordene inneholder en magi fordi det gjør handlinga virkelig. Det magiske ligger i at ved å uttale ordene kommer handlinga til liv, det som skal skje, skjer. Typiske magiske ytringer kan være “røre, røre” og “koke, koke”. Her er et eksempel fra *Drager og slott*, der *špise, spise* er en magisk ytring:

Eksempel 4 Drager og slott tur (utdrag F1)

Piera [Uklart | Sier mer, men klarer ikke høre hva det er]
^it go don háliit diekkára? ()
Ikke-V.NEG.2.SG SP.PART du-NOM.2.SG ville ha-PRES.NEG sånn

^åh jeg vil dit gå špise, spise ()
ville-PRES gå-INF
{Vil ikke du ha sånn?}

De magiske ytringene hører ikke riktig til regi-sfæren, noe for eksempel språkvalg kan være med på å antyde i den tospråklige rolleleken fordi regispråket oftest er samisk mens de magiske ytringene er på norsk. De magiske ytringene skiller seg også ut fra rolleytringa fordi de er på lokalvarietet, ikke på lekespråk, noe som vises i for eksempel tonefallet. Flere kontekstualiseringssignaler viser at denne typen ytring er særegen og må være ment å oppfattes som det. De magiske ytringene inneholder signaler om på hvilket nivå i rolleleken man er, og svaret må bli et sted midt i mellom. Vi er ikke i den forhandlende og forklarende regi-delen som er knyttet til, eller i hvert fall forholder seg til, virkeligheten. Vi er heller ikke helt i rolleytringene som befinner seg i en virtuell verden som har andre språklige virkemidler. Den nakne formen, som ligner infinitiven eller imperativen,²² setter ytringa utenfor tid og rom og utenfor dikotomien mellom virkelig og virtuelt nivå i leken. Jeg har ikke sett noen behandle denne typen imperativ eller infinitiv som brukes i rollelek, men den kan ligne på det Janne Bondi Johannessen (2013) behandler i barnerettet tale, for eksempel “Nora sitte rolig der Nora” (Bondi Johannessen 2013:6). Det er helt klart at ytringa forholder seg til det

²² Se Janne Bondi Johannessen (2013): “Inflected and infinitive imperatives in all the Nordic languages” om infinitiviske imperativformer, imperativ med infinitivs vokal.

virtuelle og liksom maner en handling fram, den kan fungere som en forklaring i regiens virkelighet, men den oppfører seg altså litt ulikt språklig sett, kanskje ulikt alt annet.

3.4.4 Ute-av-leken-ytringer

Det kan virke merkelig å involvere også ute-av-leken *i* leken, men denne typen ytringer foregår både her og der innimellom leken. Ute-av-leken-ytringer kan handle om leken som fysisk virkelighet eller om andre fysiske elementer i den virkelige verden som behandles som det de er i den virkelige verden. Et eksempel fra *Drager og slott*:

Eksempel 5 Drager og slott tur (utdrag B)

1	Piera	ohhh (utrop) {Åh, hvor [er] den kongen}	gos hvor-ADV.SG	dat den-PRON.NOM.SG	kongen? NO.konge-BEST.SG
2	Anna	(1.4) don (.) du-NOM.2.SG {Du, du holder den (der).}	don du-NOM.2.SG	<i>doalat</i> holde-PRES.2.SG	dan (dien) den-PRON.ACC.SG der-PRON.ACC.SG

Det er signaler i språkbruken som viser at deltakerne i rolleleken ikke lenger befinner seg i det virtuelle. Den kommunikative intensjonen er å påvirke eller gjøre språkhandlinger som hører til utenfor leken, som i dette eksempelet fra *Mun galgen giftet havfruain/jeg skal gifte meg med havfruen*:

Eksempel 6 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D1)

Biret	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	Marita	don du-NOM.2.SG	<i>it</i> ikke-V.NEG.2.SG	<i>ábut</i> måtte-PRES.NEG	
	dál nå	<i>ii</i> ikke-V.NEG.3.SG	<i>ábut</i> nytte-PRES.NEG	klaget NO\klage-SA\INF			
	oainnat fordi	mun jeg-NOM.1.SG	<i>in</i> ikke-V.NEG.1.SG	<i>lean</i> være-PRET.NEG	dál nå	klara NO\klar-SA\ADJ.NOM	oba ge i det hele

Ute-av-leken-ytringer som hører til leken, foregår oftest på lokalvarietet på samme språk som regiytringene har vært, men verbet er oftest i presens i kontrast til regiytringas preteritum. Deltakerne i rolleleken markerer at de ikke lenger agerer som rollefiguren eller skaper av narrativet.

3.5 Oppsummering - Rollespill og rollelek

Betydninga av rollelek som situasjon eller kontekst som del av barnas egen kultur og egen sosialisering er sentral for analysen av språkbruk i mitt materiale. Leken forstås i dette perspektivet som en type kommunikasjon og samværsform som foregår på flere nivåer samtidig. Tydeligst kan man inndele i to nivåer: det virkelige og det virtuelle (Sutton-Smith 1997). Deltakerne i leken behersker det å bevege seg mellom disse nivåene og det å tolke når andre beveger seg mellom nivåene. Samtidig er leken tvetydig. Leken er på liksom og virtuell og foregår et annet sted, og foregår samtidig faktisk i en aktuell kontekst i en virkelighet. Enhver ytring kan forstås innenfor enten det virtuelle nivået, det vil si være *på liksom*, eller det virkelige nivået, det vil si *her-og-nå-konteksten*. Likevel er det ikke gitt hvilken sfære alle ytringer skal tolkes innenfor, det kan være uklart hva som “virkelig” foregår i leken. Enhver ytring kan nøytraliseres med et “tulla bare!”, og denne tvetydigheten skal deltakeren i lek også kunne tolke og reagere i forhold til.

I rolleleken er det signaler som klargjør hvilket nivå av leken deltakeren befinner seg på, disse signalene uttrykker kommunikativ intensjon eller kommunikativ kode. Kodene i rollelek kan oppsummeres i ulike ytringstyper, der jeg har valgt å kategorisere i fire distinkte typer: Regiytring, rolleytring, magisk ytring og ute-av-leken-ytring. Disse typene ytring skiller også mellom ulike nivåer i leken og har sine relativt klare kjennetegn som deltakerne i lek kan kjenne igjen og bruke. De tre første typene ytring er en klar del av rolleleken, med signaler som skiller dem fra vanlig dagligtale. Regiytring utmerker seg først og fremst ved bruken av fortid, og rolleytring har den karakteristiske lekestemmen, mens i den magiske ytringa brukes infinitiv, gjentakelse og fallende ters. Ute-av-leken-ytringene kan også handle om leken og organiseringa av leken og viser at deltakerne er seg bevisst at de kan betrakte leken og situasjonen fra et annet nivå. De kan ta et mentalt skritt tilbake fra leke-interaksjonen for å forhandle, eller forklare når det oppstår uklarheter eller nye elementer må inn. Dette nivået signaliseres ved hjelp av hverdagspråket uten lekens kommunikative koder, men i samme interaksjon.

Rolleleken kan være som et teater der man iscenesetter og spiller rollene (Guss 2011). Mye av det vi gjør underbevisst i hverdagens rollespill, blir eksplisitt i rolleleker, som i teater; indre monologer eller sceneanvisninger. Rollelek er interaksjon, og interaksjonen i rollelek har sine rammer. For Gadamer (2010) utgjør det som foregår mellom de lekende, mellomrommet, selve leken. Deltakerne i rollelek benytter seg av de språklige virkemidlene og sjangrene vi

bruker i dagliglivets rollespill²³ og lager nye regler og bruksområder. De kommunikative kodene i rolleleken tydeliggjør rollen som deltakeren spiller.

²³ Henspiller til den norske tittelen på Erving Goffmans *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959).

4 Metode

Det overordnede målet for prosjektet har vært å studere samisk-norsk tospråklige barns rollelek for å forstå mer av hvordan de bruker språkene sine i en hverdagslig situasjon. Jeg ønsket å få tak i språkbruk som var minst mulig styrt av voksne, og jeg ønsket å finne en gruppe av barn med både norskspråklig og nordsamiskspråklig bakgrunn. Jeg gjorde feltarbeid i en samisk barnehage i et norskdominert område. I løpet av feltarbeidet og arbeidet med materialet ble mange av de metodologiske overveielserne jeg gjorde i begynnelsen av prosjektperioden, endret. Feltarbeid og arbeid med materialet har ført meg over i en ny retning av tospråklighetsforskninga. Kort formulert innebærer dette nye perspektivet et nytt syn på språk, i form av et tospråklig perspektiv. Det innebærer også et mer sekvensielt syn på språklige ytringer, altså at utsagn tolkes i lys av forrige og neste utsagn i samtalesekvenser. Et slikt syn innebærer også et nytt syn på barn som selvstendige aktører i utforminga av sin egen kultur i motsetning til at de kopierer en voksenverden.

Å bygge en relasjon til barna skulle bli sentralt for meg. Pilotfeltarbeidet varte i to uker, og det brukte jeg blant annet til å bli kjent med barna, leke med dem, lese for dem og bare snakke med dem. Barna tok imot meg mye mer åpent enn jeg hadde kunnet håpe på. For å få noe rutine og forutsigbarhet over samværet vårt var jeg i barnehagen hver dag i de to månedene jeg hadde satt av til feltarbeidet. Jeg ønsket å gjøre filminga til noe forutsigbart og den skulle foregå i deres hverdagslige rutiner.

4.1 Den samiske barnehagen

Sametinget definerer et samisk barnehagetilbud slik:

Med samisk barnehagetilbud menes et tilbud der barnehagedriften bygger på samisk språk og kultur. Barnehagen skal styrke barns identitet som samer ved å fremme bruken av samisk språk og ved å formidle samisk kultur. Barnehagen ledes av samiskspråklig pedagogisk personale (Sámediggi/Sametinget 2013:4).

Det legges i *Sametingsmeldingen om samisk barnehagetilbud* (Sámediggi/Sametinget 2013) og i *Veileder for barnehager med samiske barn* (Sámediggi/Sametinget 2011) stor vekt på at den samisk barnehagen skal styrke barnas samiske identitet og samisk språk, samtidig som det også presiseres at det er endringer, innovasjoner og modernitet i det samiske (Sámediggi/Sametinget 2013:6). Dette etnopolitiske premisset for samiske barnehager gjennomgås historisk i Storjord (2008) og Braut (2010).

Det er de senere årene kommet studier som beskriver den samiske barnehagen med dens særtrekk og historie. Marianne Storjords hovedfagsoppgave "*Fra nødhjelp til folkehjelp. Opprettelse og utbygging av samiske barnehager i Norge 1969–99*" (Storjord 2000) har gitt grunnlag for mange av formuleringene i både veileder og sametingsmelding. I denne oppgaven vises det blant annet til etnopolitiske forhold som bakgrunn for opprettelse av og begrunnelse for innholdet i samiske barnehager. Siv Elin Austdal har i sin masteroppgave *Tospråklighet i barnehagen. En studie av samisk-norsk tospråklighet hos førskolebarn* (2007) sett på hvordan en samisk barnehage jobber for å sikre barna en tospråklig utvikling. Blant annet belyses personalets språklige og kulturelle kompetanse og barnas språkpraksiser. Phd-avhandlinga til Marianne Storjord *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst. En arena for kulturell meningsskaping* (2008), er den grundigste studien på samiske barnehager. Her tar Storjord blant annet opp sentrale områder som fysisk og verdimessig kjennetegner den samiske barnehagen som institusjon og hvordan barna konstruerer seg selv ved blant annet språkvalg. I 2010 leverte Kristine Tjøland Braut masteroppgave i Philosophy of Indigenous Studies om revitalisering av samisk hos barn som lærte samisk som andrespråk i såkalte språkveir. *To speak or not to speak. Because they tell me to speak Sámi at daycare* (Braut 2010) handler om modeller for språkrevitalisering, men den tar også opp etnopolitisk historie og bakgrunn for samiske barnehager, samt et innblikk i den samiske barnehagen som revitaliseringsarena. Mindre artikler, fortellinger og minnehistorier om samisk barnehage fins i *Samisk skolehistorie 3* (2009). Disse små tekstene er i hovedsak små artikler med historisk eller politisk innhold, minnetekster, men også mer akademiske, som Storjords artikkel om samiske barnehager (Storjord 2009).

Formålet med den samiske barnehagen og fokus for forskningen på den samiske barnehagen er samisk språk og kultur. Språklig har det vært pragmatiske hensyn å ta. Storjord (2008:41) skriver om hvordan hensynet til de norsktalende gjorde store deler av språkbruken norskspråklig. Senere har tospråklighet blitt framhevet som mål (Sámediggi/Sametinget 2011, 2013; Storjord 2008:45–46), samtidig som det er samisk språk som skal fremmes. Samisk kultur har også vært vanskelig for den samiske barnehagen. Asta Balto skrev i 1997 en bok som heter *Samisk barneoppdragelse i endring* (Balto 1997), et verk som har hatt stor betydning for forståelsen av hva samisk barneoppdragelse er i forhold til en norsk, for eksempel slik den er brukt i Storjord 2008. Kanskje ligger en del av vanskene med å definere en barnehage som samisk i at det å plassere barn i en barnehage anses som "usamisk" i utgangspunktet, noe som tas opp i en liten rapport om samiske barnehager tidlig i etableringa

(Keskitalo & Sandvik 1978). Jeg synes Storjords redegjørelse om hvordan begrepet *mánáidgárdi*, direkte oversatt *barneinnhegning*, blir oppfattet som analogt med *boazugárdi*, som betyr *reininnhegning* (Storjord 2008:44), er en god illustrasjon på at det å plassere barn innenfor rammene av en institusjon står i kontrast til idéen om en fri, samisk barneoppdragelse, slik Balto (1997) beskriver den.

Jeg gjorde feltarbeidet i en samisk barnehage i en hovedsakelig norsktalende by som historisk sett har vært noe mer samisktalende og finsk/kvenktalende. Det fins masteroppgaver som undersøker dialekten i byen og mindre artikler som tar opp historisk og nåværende språksituasjon, men å referere til dem vil navngi byen. I dag har byen som de fleste norske småbyer i regionen også andre minoritetsspråkgrupper på grunn av nyere innvandring. Situasjonen for samisk i byen er ikke homogen. Det har historisk sett vært sjøsamisk beboelse, men det opprinnelige språket er lite i bruk i dag. Nå er det tilvekst av samisktalende fra ulike strøk av nordsamisk språkområde som dominerer, samtidig som det pågår en språklig vitalisering. Kanskje kan den historiske utviklinga for samisk i denne byen beskrives slik Torkel Rasmussen (2007) beskriver språkskiftet i Nord-Troms:

Utover 1900-tallet går skiftet langsomt fra samisk og kvensk til norsk, men fra 1945 skjer en nesten fullstendig stopp i overføringen av kvensk og samisk språk i familiene. Ved begynnelsen av 2000-tallet overføres språket i noen få hjem, men i grunnskolen er samisk som andrespråk og samisk språk og kultur svært populært, noe som kan tolkes som et forsøk på å revitalisere samisk språk (Rasmussen 2007:133).

Oppretting av samisk barnehage kan antakelig også tolkes inn som revitalisering av samisk i den byen jeg gjorde feltarbeid i, og opprettelsen av skoletilbud på samisk på 2010-tallet kan indikere at samisk språk er vitalt nå. En stor del av vitaliseringa²⁴ av samisk i denne norskdominerte byen har vært drevet av samisktalende innflyttere med bakgrunn også fra samiskdominerte steder. En studie av Dannemark og Johansen (2000) viser at det var flere som ungdommer som brukte samisk hjemme og sammen med kamerater i 1998/1999 enn 1982/1983. Nye institusjoner som samiske barnehager, samiske avdelinger i barnehager og samiskspråklige klasser i skolen, styrker bruken av det samiske språket og arbeider for at den lokale samiske identiteten synliggjøres, og bekrefter Rasmussens (2007) og Dannemark & Johansens (2000) positive funn når det gjelder det samiske språkets stilling og utvikling i regionen.

²⁴ Jeg går ikke inn i en diskusjon av begreper, men foretrekker begrepet *vitalisering* framfor *revitalisering* når språket er i bruk og har vært det uavbrutt. Jeg ser at det kan være dialektforskjeller som gjør at *revitalisering* likevel kan være relevant å bruke på språkforholdene i enkelte bygder.

Ifølge vedtektene for den samiske barnehagen²⁵ er formålet for institusjonen å styrke samisk identitet, språk og kultur. Formuleringene er like sametingets formuleringer (Sámediggi/Sametinget 2011, 2013). Dagligspråket i barnehagen er samisk, men et tospråklig tilbud kan gis. Da jeg gjorde feltarbeidet mitt, hadde barnehagen to samiske og en tospråklig avdeling. Den samiske barnehagen jeg gjorde feltarbeid i, havner inn i en kategori som defineres slik i *Sametingsmeldingen om samisk barnehagetilbud*: “[E]n barnehage der driften bygger på samisk språk og kultur. De ansatte er samiskspråklige” (Sámediggi/Sametinget 2013:4).

Før pilotfeltarbeidet besøkte jeg barnehagen og snakket med styrer og de pedagogiske lederne om feltarbeidet og diskuterte med dem hvor og hvordan jeg kunne gjennomføre det. Jeg valgte å gjøre mitt feltarbeid i den samiske avdelinga etter anbefalinger fra styrer og andre ansatte i barnehagen. Ifølge dem var barna tospråklige i den grad at de behersket begge språk til alle formål på et aldersadekvat nivå²⁶ og de ansatte snakket kun samisk til barna. Den tospråklige avdelinga hadde en stor gruppe barn som ikke snakket samisk på forventet nivå ifølge de ansatte. Den samiske avdelinga hadde 16 barn mellom 3 og 6 år da jeg var der, og det var vanligvis tre voksne til stede, i samsvar med lovverket for bemanning i barnehager. En av dem hadde pedagogisk utdanning, de andre to var assistenter med varierende bakgrunn, men ofte nylig ferdig med videregående skole. Alle hadde imidlertid samisk som førstespråk og også svært høy kompetanse i norsk språk.²⁷ For eksempel hadde stedfortreder for pedagogisk leder tatt høyere utdanning på norsk. Som tidligere nevnt ligger barnehagen i en stort sett norskspråklig by, og det norske språket blir dermed en nødvendig del av hverdagen.

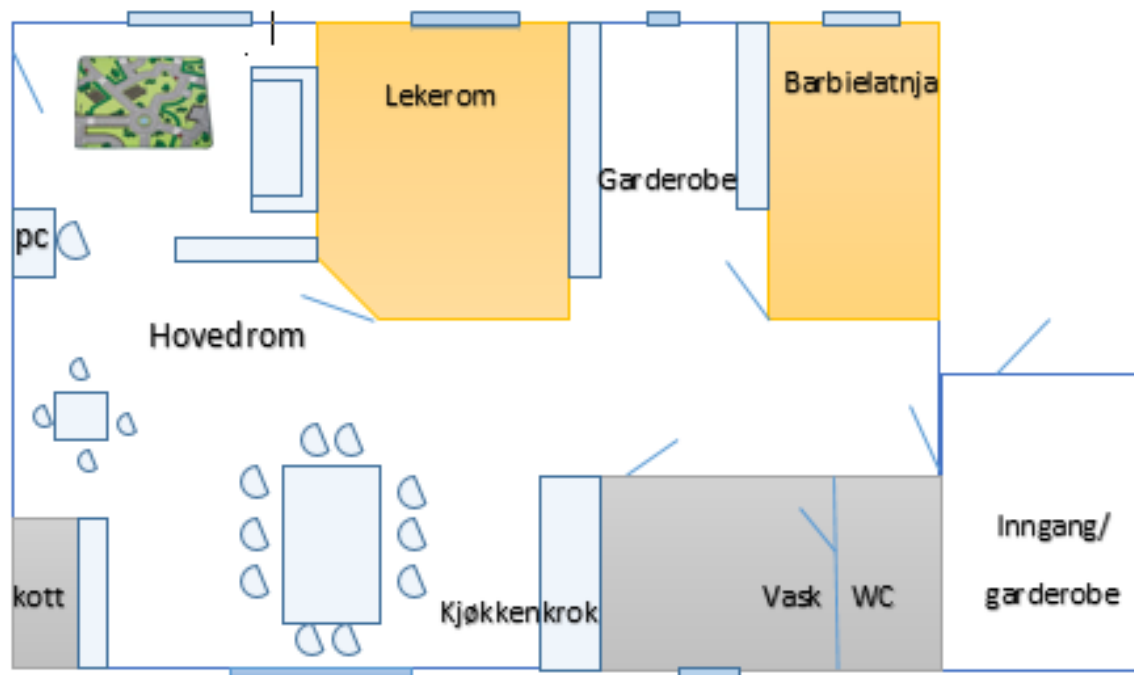
Barnehagen er bygningsmessig i samsvar med nasjonale krav til barnehager. Den er relativt nybygd og i god stand etter mine vurderinger. Figur 2 presenterer en skisse av avdelinga. Den romlige utforminga har betydning for feltarbeidet. De lyseblå feltene er møbler som hyller, benker og bord. De grå feltene er rom for spesielt bruk der barna ellers ikke fikk oppholde seg alene eller leke i, som WC eller et kott med leker. De oransje feltene er lekerom.

²⁵ Etiske retningslinjer gjør at barnehagen må være anonym for at ikke barna skal kunne gjenkjennes, kilde til vedtekter kan derfor ikke oppgis, men fins lett tilgjengelig på nett.

²⁶ Jeg har ikke spurt nærmere om hvordan dette ble vurdert eller hvordan de kom fram til denne konklusjonen. Barna ble testet etter samisk TRAS, som jeg beskriver senere i kapitlet.

²⁷ Dette er en kompetanse svært mange med samisk som førstespråk har, men jeg kjenner ikke til noen undersøkelser som tallfester dette eller knytter kvalitetskriterier til denne typen tospråklighet.

Figur 2 Plan over avdelinga i den samiske barnehagen

I tillegg til hovedrommet der barn og voksne hadde fellesaktiviteter, samlinger eller der de spiste, var det to lekerom, markert med oransje, som kunne lukkes. *Lekerommet* var et planlagt lekerom og døra hadde et lite vindu i voksenhøyde. Dette rommet ligger inne i hovedrommet, og voksenkontroll kan være mulig, samtidig som noe av lyden stenges ute/inne når døren er lukket. Lekerommet var populært og møblert med små møbler som seng, ovn, vaskebenk, bord, stoler og hyller i tre. Lekene var dukker og tegnesaker. Mange av filmene i materialet mitt er herfra, antakelig fordi barna var relativt skjermet fra den større aktiviteten i hovedrommet, dermed kunne lydnivået og tempoet var lavere. *Barbielatnja*, på norsk *Barbierommet*, var opprinnelig tegnet som et lagerrom. Det er plassert i garderoben og dermed litt unna de voksne som til vanlig oppholdt seg i hovedrommet. Navnet på rommet kommer fra lekeutvalget: barbie-dukke, dukkehus og dukkeklær til denne typen dukke. I tillegg var det madrasser og bord og stoler til lagring som skapte en fin fysisk lekeplass også, med rom til å hoppe ned fra bord og på madrassene eller bygge hus av dem. Dette rommet ble brukt av de store jentene i størst grad, og tiltrekninga til rommet kunne være lekesakene, men også det forholdet at døra kunne lukkes og barna var dermed skjermet fra andre barn og de voksne. Jeg har få filmer i materialet mitt fra dette rommet fordi jeg sjelden fikk tilgang til å bli med inn. Dette rommet var barnas domene. Heldigvis fikk jeg også filme der noen ganger, men oftest ble jeg bare tillatt å være med, men ikke filme. Jeg fikk heller ikke skrevet observasjonsnotater fordi barna ville at jeg skulle delta i leken. I utgangspunktet var altså

Barbielatnja et svært godt sted for å studere barnas språkbruk, men etisk sett gikk det ikke fordi barna selv satte grenser: “What happens in Barbielatnja, stays in Barbielatnja.”

4.2 Informanter

I utgangspunktet var det 16 barn mellom tre og seks år på avdelinga. Jeg fikk tillatelse av foreldrene til å filme 15 av dem. I oversikten over barna i materialet, tabell 2 *Informanter* nedenfor, har jeg brukt farge/nyanse for å indikere hvilket årskull barna her. De tre øverste, markert med hvitt, er en *førskolegruppe*, det vil si at de skulle begynne på skolen den påfølgende høsten. De nederste, markert med mørkere blått, er de yngste som hadde kommet fra 0–3-årsavdelinga siste høst. Alder er markert med antall år før punktum, antall måneder etter.

Tabell 2 Informanter

Pseudonym	alder
Biret	6.0
Joret	5.9
Niilas	5.7
Isak	5.0
Marita	4.11
Elias	4.8
Piera	4.5
Máret	4.4
Anna	4.3
Mikkel	4.1
Lásse	4.0
Joavnna	3.11
Lisa	3.9
Risten	3.7
Aslak	3.7

Alle barna behersket som nevnt både samisk og norsk på forventet nivå ifølge de ansatte, selv om de ansatte bedømte enkelte av barna som dyktigere i enten samisk eller norsk. Jeg gjorde ikke selv noen test, og har heller ikke i ettertid vurdert barna som mer eller mindre kompetente etter funnene i materialet. Barna blir kun testet/kartlagt i samisk, der barnehagen brukte den samiske versjonen av *TRAS (Tidlig Registrering Av Språk)*, *ÁGOR*, som verktøy. *TRAS* brukes i alle barnehagene i kommunen der den samiske barnehagen ligger. Verktøyet brukes for å kartlegge om barna følger en forventet utvikling innenfor utvalgte språklige områder. Personalet kan bruke det til å kartlegge språkbeherskelse i forhold til alder på noen sentrale språkområder som uttale, ord- og setningsproduksjon der nivåene er 2–3 år, 3–4 år og 4–5 år. Andre temaer i *TRAS* er samspill, kommunikasjon, oppmerksomhet, språkforståelse og språklig bevissthet.

Selv om jeg hadde fått tillatelse til å filme alle disse 15 barna, hadde jeg ulik tilgang til å filme i hverdagen. Noen av barna er nesten ikke med i materialet, andre er med i over halvparten av opptakene. For eksempel er Joret med i 15 av filmene som er mest bearbeidet og analysert, mens Niilas er med i én film, som i tillegg ikke er med i det jeg har bearbeidet i stor grad pga. lyd kvalitet og uklarhet om når de var i lek.

Språkbakgrunnen til informantene var tospråklig samisk-norsk, men i tillegg til selve språkene var det mange andre språklige trekk barna måtte forholde seg til. Foreldrene hadde ofte, i tillegg til ikke å ha samme språkbakgrunn, heller ikke samme dialektbakgrunn på norsk eller nordsamisk. Språket i barnehagen var nordsamisk, men det var ulike nordsamiske dialekter representert. I barnas familie og omgangskrets kunne det også være ulike dialekter både av nordsamisk og norsk, og kanskje andre språk. I tillegg hadde barna også input fra ulike norske og nordsamiske kilder som radio, tv, film og skjønnlitteratur i form av høytlesing eller lydbøker. Den tospråklige bakgrunnen besto altså også av mange varieteter innenfor hvert språk, noe som gjenspeiles i barnas tospråklige praksis slik det kommer fram i materialet for denne avhandlingen.

4.3 Datamateriale

Datamaterialet består av 39 filmer. Varigheten på filmen var fra 32 sekunder til 36 minutter og 50 sekunder. Totalt utgjør observasjonsdataene 7 timer, 51 minutter og 34 sekunder. Se vedlegg på s. 227 for oversikt over filmer. 17 filmer foregår i hovedrommet i barnehagen, noe som gjenspeiler hvor jeg oftest fikk lov av barna til å filme. Dagen startet gjerne i hovedrommet, og i en av filmene beveger vi oss fra hovedrom til lekerom. 18 filmer foregår på lekerommet, den ene som nevnt som en bevegelse fra hovedrommet, mens en annen flytter seg over til badet. Lekerommet var et rom for lek i større grupper med mange ulike typer leker, fra mor-far-barn til gjemsel. Fem filmer foregår på Barbierommet, et mer eksklusivt sted som jeg i liten grad fikk tilgang til, jamfør s. 72–73.

Filmene er grovanalysert ved hjelp av filmprogrammet i *Windows media player* og transkripsjonsprogrammet *EXMARaLDA*, som er freeware utviklet ved Universitetet i Hamburg (www.exmaralda.org). Ut fra grovanalysene valgte jeg 13 filmer som ut fra kategoriseringene mine hadde tydelig rollelek. Videre transkriberte og analyserte jeg disse filmene i *EXMARaLDA*. Det ferdig transkriberte materialet ble overført til Word, og jeg har så videre bearbeidet tekstene til den formen eksemplene har i avhandlinga. I arbeidet med transkripsjoner og glossing har jeg arbeidet inspirert av et system utviklet av Gail Jefferson

(Wooffitt 2005:11) og listen *The Leipzig Glossing Rules*²⁸ utviklet ved lingvistik-avdelinga ved Max Planck-instituttet. Jeg har avveket noe fra begge disse for å øke lesbarheten (Jaffe 2006). Disse systemene har mange elementer som kan dekke mitt formål med transkripsjonene, som /[^]/ for høyere stemmeleie/ tone, /(.)/ for pause og /()/ for elementer jeg ikke kan tolke. For utførlig liste over tegn jeg benytter, se vedlegg 3 på s. 230.

I utdragene som vises i avhandlinga, har jeg i størst grad glosset den samiske delen av eksemplene for å tydeliggjøre tempusvalg og språklige trekk for norskspråklige lesere, men også norske verbformer er glosset for å tydeliggjøre tempusvalg. I en del tilfeller kan man være usikker på om det er norsk eller samisk barna snakker fordi deres dagligspråk inneholder en god del lånord begge veier. Selv om jeg er opptatt av at deres to språk sammen utgjør et tredje språk, markerer jeg likevel norske og samiske elementer om disse ikke er fonologisk tilpasset det andre elementet. For eksempel brukes både *prinsesse* og *prinseassa*, det første fonologisk identifiserbart som norsk, det andre et lånord som er fonologisk modifisert i samisk. Når det forekommer former som *prinsessat* NOM.PL og *prinseassa* NOM.SG i samiske omgivelser, markeres det første ordet NO\prinsesse-SA\NOM.PL, mens det andre ikke vil skilles ut fra de øvrige samiske omgivelsene: prinsesse-NOM.SG. Det kan likevel diskuteres om ikke også bruken av *prinsesse* er samisk, altså at det fins to uttalemåter i samisk. Jeg vil ikke her diskutere inndelinga, men vil, i mangel på bedre klassifisering, bruke en klassisk definisjon fra språkkontaktforskning med røtter i Einar Haugens definisjon der ord som er assimilerte fonologisk og morfologisk er lånord (Romaine 1995:56), mens uassimilerte former er skifte mellom språk, eller kodeveksling i tradisjonell analyse.

Det er muntlig, naturlig forekommende språk jeg har studert, og språkbruken er ikke i samsvar med gjeldende skriftspråksnormer i alle tilfeller. Jeg har vurdert skrivemåte og bruk av fonetiske tegn opp mot lesbarhet (Jaffe 2006:70), talemålsnærhet opp mot ortografi, og har endt om med pragmatiske valg. Den typen gjengivelse av tale jeg bruker, indikerer til dels stil, register eller sjanger, men kan ikke sies å gjengi fonologisk variasjon til fulle (Jaffe 2006:166). Kategoriene jeg har brukt i transkripsjonene, kan sies å høre til ulike kategorier av gjengivelse i ikke-standard ortografi oversatt fra Jaffe (2006:166):

- 1) *Allegro-former*: Former som ofte oppstår i rask dagligtale. Barna i mitt materiale sier ofte *mak* for *mahkáš* (liksom). Det er i rask dagligtale ikke alltid enkelt å

²⁸ Disse reglene er tilgjengelig på nett, denne lenken var aktiv da jeg sjekket den 22.10.14:
<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php>

avgjøre om for eksempel *mahkáš* egentlig er mer likt *makš* eller *makkaš*, i slike tilfeller har jeg valgt ortografisk skrivemåte fordi det ikke er et trekk ved språkbruken som er utslagsgivende for undersøkelsen av språkvalg.

- 2) *Dialekt-former*: Dette gjelder ikke-standard stavemåte som gjenspeiler dialekt. Joret bruker for eksempel *lekket* for *ledjet* (være-PRET.2.SG). I slike tilfeller har jeg valgt å bruke dialekten fordi det er en språknorm for en stor språkgruppe i nordsamisk og det er konsekvent i barnets dagligtale.
- 3) *Prosodisk stavemåte*: Representering av forlengede vokaler. Jeg har brukt “:” for å gjengi forlengede vokaler og konsontantgrupper, som i *šlo:a:htt:a:* for *šloahтта* (slott-NOM.SG). Dette er gjort når jeg ser på slike tilfeller som deler av lekekodene, altså at barna ser ut til å ha et stilistisk budskap og forlenging er særlig markant.
- 4) *Interlingviale stavemåter*: En fonetisk stavemåte av ord i samsvar med varietet eller språk, der uttalen av den ortografiske skrivemåten kan være relativt lik. Et eksempel på dette er valget jeg har tatt i transkriberinga av Jorets uttale av bokmålsnær *skitt* i motsetning til det mer dialektnære *sjit*, der jeg har endret *sk-* til *sj-* for å klargjøre at det ikke er for eksempel samisk eller en spesiell lokal uttale av initial *sk-* som er målet.

Valgene jeg har tatt, begrenser bruksområdet for transkripsjonene og er i noen grad tilpasset akkurat dette formålet. Transkripsjonene kan ikke brukes til fonetiske analyser av språkpraksisen fordi jeg ikke har nøyaktig gjengivelse av alle foner og fonem. Som eksempel kan diftongen *-oa-* i *boahtán* (komme-PRET.NEG) brukes. I slike tilfeller kan det kreve svært grundig lytting for å avgjøre om det er en lang $\backslash o:$, og dermed bør representeres med ‘o’, eller er det antydning til glidevokal og bør representeres med *-oa-*. For å lette lesbarhet har jeg i utgangspunktet brukt standard norsk bokmål og nordsamisk ortografi og latt være å bruke fonetiske tegn, men heller skriftnormene fra ortografien for å gjengi uttale også i tilfeller av avvik. Jeg har for eksempel løftet fram enkelte dialekttrekk for å belyse ulikheter i barnas valg av språk og varietet, som *æ* i dialekt for standard bokmål *jeg*, men likevel latt være å skrive *jæg* når det er den sørnorske varianten som menes og *jeg* når den lokale dialekten er mer i samsvar med skrift enn uttalenormen for bokmål. Når jeg avviker fra standard ortografi for å vise et poeng, er valgene ofte for å skape størst mulig avstand mellom de fenomenene jeg vil kontrastere, altså bruke så mange signaler som mulig uten å måtte gå over til lydskrift. Et eksempel på dette er valget jeg har tatt i transkribering av Jorets uttale av bokmålsnær *skitt* i

motsetning til det mer dialektnære *sjɪ:t* i lekesequensen *De lea idit*²⁹. I dette tilfellet har jeg tatt hensyn til lengdeforskjell i vokalen, noe som kan defineres som prosodisk staving (Jaffe 2006:166). I tillegg har jeg tatt hensyn til forskjellen mellom varietet og bokmål i transkriberinga når jeg endrer bokmålsortografien *sk-* til talemålgjengivelse *sj-*, noe som kan klassifiseres som interspråklig stavemåte (Jaffe 2006:166). Fonologisk kan forskjellen beskrives slik: bokmål ʃi:t , dialekt ʃi:t . I standard norsk ortografi beskriver bokstavkombinasjonen *sk-*foran trang vokal ʃ for leksemet *skitt*. Slik er det ikke for standard samisk ortografi, ved å bruke *-j-* for *-k-* ønsker jeg å signalisere at fonemsystemet ikke påvirkes av for eksempel samisk selv det er andre endringer. En endring i foneminnholdet kan tolkes som at flere elementer kan være endret, og kan dermed skape forvirring om uttale. Når jeg velger å skrive *sj-* for ʃ i den dialektnære formen så er det for å gjøre den så forskjellig som mulig fra standardformen innenfor rammene til standard bokstavinnhold på tastaturet. Ved å bruke formen *sjɪ:t*, ønsker jeg å signalisere at selv om det er lang *i*, er det ikke andre deler av fonemsystemet som skiftes ut. Dette er bare noen av dilemmaene man står i når man for lesbarhetens skyld ønsker å holde seg nært opptil standard ortografi.

Jeg har brukt turnummer i lekesequensene for tydelighet. Definisjonen av *tur* avviker noe fra Sacks (1974) i enkelte tilfeller fordi jeg har valgt å beskrive turer bare når avsender faktisk skifter, mens det i Sacks' system er mulig å nummerere etter der det er mulig å skifte tur. Det er mulig at en person kan ha to turer etter hverandre, dette kalles *selvvalgt tur* (Sacks 1974:95), i motsetning til når den som har turen velger hvem som skal ta neste tur. Det kan være vanskelig å avgjøre om det å ha flere elementer eller ytringer i en tur utgjør flere turer. Jeg skiller mellom ytringer og turer, og noen steder kan det være slik at ytringene kunne vært nye turer. Et eksempel er når det kommer både en rolleytring og en regiytring i samme tur. Det kunne vært interessant å ha en oversikt over antall turer og ytringer hvert barn har, hvor mange av disse som er på hvert språk og hvor mange turer som eventuelt inneholder elementer fra begge språk. Materialet er imidlertid lite, så en slik oversikt ville ikke være en uttømmende oversikt over barnas språkbruk, kun eksempler på eller en indikasjon eller en tilfeldig samling turer fra et bestemt tidsrom. Valgene jeg har gjort, er styrt av min forståelse av språk som kontekstavhengig og skapt i den aktuelle interaksjonen. For meg har bruken av det kontekstuelle språket, rollelekens koder, vært mer betydningsfullt enn antallet ytringer fra hvert barn i denne studien.

²⁹ For ordene i sammenheng, se eksempel 42 *De lea idit* (utdrag C), s. 172.

Transkriberinga av de norskspråklige delene har jeg utført selv. De samiskspråklige delene ble transkribert av styrer i barnehagen, noe jeg anser som en god løsning fordi hun kunne språket, kjente barna og hadde førskolelærerutdanning, altså både faglig og praktisk bakgrunn og kjennskap til rollelek. Jeg har gått gjennom de fullstendige transkripsjonene i ettertid og korrigert og diskutert ulike fenomener med samiske språkvitere og flere personer som er samiskspråklige med kjennskap til språkpraksisene hos barna i den samiske barnehagen for å få fram en så korrekt tolkning som mulig. Berit Merete Nystad Eskonsipo ved SESAM UiT har vært til uvurderlig hjelp i tolkninga av materialet og den endelige oversettelsen og transkriberinga. *Giellatekno* har vært en svært viktig nettressurs i transkriberings- og oversettingsarbeidet. I arbeidet med glossing og transkribering har jeg brukt ordbok for oversetting fra nordsamisk til norsk bokmål og nordsamisk analyseprogram fra *Giellatekno* i stor utstrekning. I tillegg har jeg brukt Nickels samiske grammatikk (Nickel 1994) og Sammallahti og Nickels samisk-tyske ordbok (Sammallahti & Nickel 2006). For norsk har jeg brukt Faarlund, Lie og Vannebos (1997) *Norsk referansegrammatikk*.

De 13 filmene som er med, inneholder sekvenser av rollelek med to eller flere barn, og barna bruker elementer fra begge språk i lekesekvensene. Jeg valgte bort filmer der det var altfor vanskelig å avgjøre hva som ble sagt i leken eller der leken nesten utelukkende dreide seg om å lage lyder, som dyrelyder eller flylyder. Jeg valgte å bruke de lekesekvensene der det var flere turvekslinger slik at det ble mulig å følge utviklinga i leken.

4.4 Conversation Analysis (CA)

I denne delen presenterer jeg Conversation Analysis (CA) først og fremst som en metodisk tilnærming, men jeg ser at idéene innenfor CA og bruken av CA-tilnærminger i forskning også kan ha mer dyptgripende vitenskapsteoretiske implikasjoner. Jeg vil ikke her komme med en historikk over CA, men komme inn på aspekter ved CA og CA-inspirert forskning som har hatt betydning for min tilnærming til materialet mitt.

CA utviklet seg fra arbeidene til Harvey Sacks, der særlig hans “Lecture 1: Rules of Conversational Sequence” (Sacks 2001) ofte blir referert. CA undersøker språk som sosial handling som anses som systematisk ordnet og organisert (Sacks 2001; Sacks, Schegloff & Jefferson 1974; Auer 1998; Sidnell 2010; Wooffitt 2005:26). Metode, organisasjon og analyse i denne tradisjonen følger den grunnleggende artikkelen “A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation” av Sacks, Schegloff & Jefferson (1974). Den argumenterer med at materialet er avgjørende, noe som forutsetter nøyaktige transkripsjoner

av naturlig forekommende interaksjoner. En illustrasjon på hvordan CA-tilnærminga skiller seg fra andre kan ses for eksempel i skillet mellom hvordan Auer (1984, 1998) og Myers-Scotton (1993a, 1993b) samler inn og behandler sitt materiale. Myers-Scottons materiale fra Kenya er samlet inn av studenter som ustrukturerte observasjoner nedskrevet en viss tid etter at observasjonen fant sted. Auer (1984) bruker i lydopptak i sin materialinnsamling og transkriberer deretter etter visse av CA-metodologiens transkripsjonskonvensjoner slik de kommer fram i for eksempel Sacks, Schegloff & Jefferson 1974. Auer (1998) kritiserer Myers-Scotton for å ikke ha et nøyaktig nok materiale når hun beskriver språkbruk i Kenya og dermed har annenhåndsmateriale med relativt lite informasjon om hele situasjonen, og viser hvordan et av hennes eksempler kan tolkes ulikt når man ser på sekvensialitet (Auer 1998).

Forskere med en CA-tilnærming er blant annet Auer (1984, 1998), Gafaranga og Torras (2002), Gafaranga (2007) og Li Wei (1998, 2005). Slik jeg leser dem, ligger etnometodologiens hovedpåvirkning på deres analyser i fokuset på hvordan medlemmene selv opplever meningsskaping og behandler ytringer i den aktuelle interaksjonen. Dette i motsetning til at forskerens egne kategorier basert på for eksempel sosiologisk kunnskap om det større språksamfunnets maktforhold. Slik uttrykker Auer (1984) det:

Also note that the procedures we aim to describe are supposed to be those used by participants in actual interaction, i.e. that they are supposed to be interactionally relevant and 'real', not just a scientific construct designed to 'fit the data'. So there is an analytic interest in *member's* methods (or procedures), as opposed to an interest in external procedures derived from a scientific theory. In short, our purpose is to analyze *members' procedures to arrive at local interpretations of language alternation* (Auer 1984:3) [forfatterens utheving].

For meg var denne forståelsen en ny retning som bidro til å forklare fenomenene i den tospråklige rolleleken som relativt uavhengig fra eventuelle sosiale konvensjoner i makroperspektiv, som maktforhold mellom samisk og norsk i barnehagen og i samfunnet rundt. Li Wei (2005) diskuterer dette som en forskjell i etnometodologiens studie av det *etniske* i betydninga deltakernes egne forståelser, altså mikroperspektiv:

Thus, in the ethnomethodologist's view, the proper object of sociological study is the set of techniques that members of a society themselves utilise to interpret and act within their own social worlds; hence the use of the term ethnomethodology for the study of 'ethnic' (i.e. the participants' own) methods of production and interpretation of social interaction (Wei 2005:380).

Ettersom rollelek er en form for sosial interaksjon, har jeg funnet dette perspektivet relevant for analysen av de tospråklige barnas språkbruk i den sosiale interaksjonen som rollelek er. Auer (1998) avviser ikke alt av biografisk informasjon, men det er en annen balanse mellom de sosiale og de samtale-interne faktorene i den CA-inspirerte tospråklighetsforskninga enn innenfor sosiolingvistiske retninger som den Myers-Scotton kan regnes til. Li Wei (2005) uttrykker denne forskjellen slik:

Those who adopt the CA approach to code-switching argue that one must not assume that, in any given conversation, speakers switch languages in order to ‘index’ speaker identity, attitudes, power relations, formality, etc.; rather, one must be able to demonstrate how such things as identity, attitude and relationship are presented, understood, accepted, rejected, or changed in the process of interaction (Wei 2005:382).

Indeksikalitet i vekslinger henger sammen med det jeg diskuterer i kapittel 1.3 og kapittel 2 om forskjellen på språk og kode, der diskusjoner hos Alvarez-Cáccamo (1998a, 1998b) er sentrale.

Auer (1984) bruker prinsipper fra CA for å analysere tospråklighet og tospråklig språkpraksis, og han har fått stor innflytelse på senere forskning på tospråklighet, som Gafaranga (2007), Wei (1998) og Cromdal (2000). Prinsippet de bygger på, slik Sacks, Schegloff & Jefferson uttrykker det, er “a model for turn-taking in conversation [...] characterized as locally managed, party administered, interactionally controlled, and sensitive to recipient design” (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974:696). Det vil si en modell som ser på samtale som noe som foregår lokalt og i den aktuelle interaksjonen, og er styrt av deltakerne i situasjonen. ikke av ytre, kulturelle faktorer. Det siste i sitatet er *recipient design*, som jeg tolker som *mottakerorientert*: “By recipient design we refer to a multitude of respects in which the talk by a party in a conversation is constructed or designed in ways which display an orientation and sensitivity to the particular other(s) who are the co-participants” (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974:727). Deltakerne i en samtale er fokusert på hverandre som med-deltakere; i dette ligger også at en i en samtale er sensitiv for hvordan budskapet en selv nettopp har produsert, blir forstått.

CA skiller seg fra andre samtaleanalyseteorier i sitt fokus på viktigheten av det som foregår i øyeblikket i en samtale. Samtalen har sin egen logikk, styrt av kontekst, men først og fremst av deltakernes administrering av handlinger. Den neste turen er mer styrt av forrige tur enn av for eksempel språklig identifisering med en menneskegruppe eller kulturell tilhørighet for øvrig. Verken det deltakerne sier, eller lengden på interaksjonen er forutbestemt (Sacks,

Schegloff & Jefferson 1974:710). Myers-Scotton (1993b) kritiserer denne tilnærminga for ikke å ta hensyn til kulturell kontekst, mens Auer (1998, 2011) mener dette perspektivet ikke ekskluderer etnografisk informasjon om situasjonen rundt, men at disse perspektivene nettopp beriker hverandre.

Rolleleken som kontekst er interessant for å belyse mottakerorientering og sekvensiering av ytringer. Rolleleken har blitt sett på som en øvelse for barn i å ta ulike roller og å uttrykke seg i dialog og monolog. Sett i lys av ideer fra CA, er fokuset mer på hvordan barna fokuserer på de ulike mottakere av et budskap, mottakere er nemlig medlekeren både i rolle og som seg selv, i tillegg til et slags publikum. Og selv mottar det lekende barnet også et budskap i flere nivåer av virkelighet og i flere roller (som flere mottakere) på en gang. CA er et nyttig redskap for analyse av hvordan de tospråklige lekende ordner rolleleken med de språklige ressursene de har.

Jeg mener å møte kravet om nøyaktighet i både bruken av film og gjennom min tilnærming til språkbrukerne: Jeg har filmet rollelek i hverdagslivet i barnehagen. Men det er vanskelig å få høy kvalitet på lydopptak og filmbilder i nettopp slike situasjoner. Rollelek er det *speech exchange system* (Sacks 1974), altså *taleutvekslingssystem*, som jeg studerer. Fokuset er på taleproduksjon og organisering av turtaking som system (Sacks 1974, Wooffitt 2005:26), med komponenter som *turn-constructive*, altså *tur-skapende*, og *turn-allocation*, altså *turgiver*. Disse i sin komponentene gir flere valg som involverer teknikker for enten å gi den andre deltakeren en sjanse til å ta sin tur eller å ta neste tur selv. De som arbeider innenfor denne samtaleanalytiske retninga, er frie i forhold til nøyaktig kopiering av metoder, men det som gjør at de likevel er i tradisjonen, er visse grunnleggende prinsipper, som naturlig forekommende tale.

Jeg er som nevnt inspirert av CA i mitt valg av materiale og i måten jeg gjennomførte feltarbeidet på. I transkripsjonene søker jeg å få med så nøyaktig språkbruk som mulig. Selv om jeg er inspirert av disse arbeidene, har jeg gjort valg som er mine egne og som jeg mener er mer tilpasset mitt datamateriale. For eksempel er angivelsen av nøyaktig lengde på alle pauser ikke med i de endelige transkripsjonene, heller ikke nøyaktig sted for latter og andre ikke-verbale uttrykk som overlapper de verbale uttrykkene. Kroppsspråklige signaler er i bare i noen grad med. Det er delvis fordi kroppene som hører til stemmene på båndet ikke alltid ses i filmen, barna kan også være snudd bort fra kamera. I noen grad er min tilnærming til

materialet pragmatisk. Det jeg har fokusert på, er steder i samtalen der språkene alternerer og hvordan dialogen fortsetter.

4.5 Ethiske overveielser

Det er både formelle krav og mer uformelle krav til etisk framferd i forskning. Formelt sett har jeg søkt NSD, barnehagen og foreldrene om lov til å gjøre feltarbeid. Uformelt har det også vært nødvendig å innhente tillatelse eller aksept fra både barna og det pedagogisk personalet i barnehagen på daglig basis. Det store etiske og moralske spørsmålet er min relasjon til barna og det jeg innhenter av informasjon fra dem. I denne delen vil jeg ta for meg tre hovedområder jeg mener det har vært nødvendig med kritisk, etisk refleksjon både før og underveis i feltarbeidet, men også i databehandlinga og i arbeidet med med analysene og tolkningene mine. 1) Forskning på barn må gjøres med stor forståelse for barnets integritet, det er avgjørende å ikke trå over grenser eller avsløre hemmeligheter. Man må være følsom for barnets livsverden. 2) Barna i mitt materiale er også samiske, det fins etter hvert en god del litteratur om forskning på det samiske, blant andre Gaski (2000), Grenersen (2002) og Myrvoll (2002). Her behandles for eksempel det å ta inn over seg minoriteters selvforståelse og livsverden, og være åpen om målet for forskninga. 3) Etikk og teknikk er det tredje området: Med så mange muligheter for overvåking og hemmelige opptak med god lyd og godt bilde, hvorfor velger jeg et enkelt kamera på tripod? Jeg valgte den iøynefallende løsninga for at barna skulle kunne være klar over når de ble filmet og hvor det ble filmet.

Etikk er fundamentalt generelt i interaksjon med andre, i arbeidet med dette prosjektet har jeg vært nødt til å gjøre mitt syn på mennesker, barn og det samiske folk eksplisitt. Medvirkning og selvbestemmelse har vært viktigere for meg enn å få det såkalte “perfekte materialet”. Dette har for ofte blitt ignorert i forskning på samer (Gaski 2000; Grenersen 2002; Myrvoll 2002), på barn (Cannella & Viruru 2004; Rogers & Evans 2008) og antakelig generelt når man om man betrakter forskning som et elitefenomen (Toulmin 2001:100–101). Det Toulmin skriver om elitisme, handlet i utgangspunktet om klasse, utdanning og økonomi, altså om reelle maktforskjeller, men også om forskeren som forholder seg til forskningsobjektene som “de andre”. Men selv når man tar bort slike maktfaktorer, for eksempel når man forsker blant “sine egne”, havner man i en særskilt situasjon overfor objektene for forskninga, fordi forskeren er den som får sin stemme hørt og som kategoriserer og vurderer funnene. For å minske denne maktforskjellen er innhenting av samtykke sentralt både på forhånd og underveis. Anonymiseringa av materialet for publisering skal sikre at barna i materialet ikke skal kunne bli gjenkjent.

4.5.1 Om å forske på/med små barn

Da jeg først møtte barna, ble jeg presentert som en som skulle filme dem mens de lekte, og som også skulle lære seg samisk språk. Barna brukte denne informasjonen ulikt. De var i all hovedsak positive til at jeg var der og få stilte spørsmål om hvorfor jeg var der, eller hva mitt resultat skulle være. Kanskje var det åpenbart på grunn av kameraet, det ble synlig at jeg skulle filme mens de lekte. Noen spurte imidlertid eksplisitt, og jeg forklare da at jeg var opptatt av hvilket språk de lekte på. Notisboka jeg brukte til observasjonsnotater var populær, og barna ville gjerne vise meg hva de kunne skrive og tegne selv. De etterlignet noen ganger mine feltnotater og logg, andre ganger ville de uttrykke noe eget og personlig. I begynnelsen følte spesielt ei jente at hun måtte lære meg samisk og vi hadde rene språklæringstimer der jeg lærte å uttale ord korrekt. Uttalen av *čeahppi*, som betyr *flink*, sitter godt etter at vi satt på trappa og øvde. Ei anna jente var veldig skeptisk i møte med denne fremmede, og jeg ble ikke kjent med henne før helt i slutten av feltarbeidet. Dette er unge mennesker i en institusjon som satte grenser og regler for deres handlingsrom, men de hadde også områder de selv kunne styre og der de kunne trekke grenser.

Strengt etiske prosedyrer er pålagt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) med retningslinjene for forskning som er publisert i *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teknologi* (etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06) og søknaden til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) er omfattende. Når man skal forske på barn i institusjonell eller formalisert setting, må etikk alltid være sentralt i forskningsagendaen (Rogers & Evans 2008:40). Søknadsskjema til NSD og krav om informasjonsskriv og informert samtykke sikrer at de voksne er informert og at etiske retningslinjer i forhold til foresatte og formelle tillatelser er gitt. Etter å ha fulgt prosedyrene til NSD, følte jeg meg trygg på at foreldrene visste hva de gikk til og ga tillatelse til. I tillegg var jeg på et foreldremøte før prosjektet/feltarbeidet startet for å informere om hva jeg planla å gjøre og hva jeg forsket på. Jeg har også hatt lengre innlegg på foreldremøter underveis i løpet, samt gitt ut et informasjonsskriv rett etter feltarbeidet for å holde foreldrene informert. Disse prosedyrene sikrer det formelle, men forskeren må vite at barnet er informert og gir sitt samtykke, slik at de forstår hva som forventes og hva det er de går med på. Jeg har forsket på 3–6 år gamle barns språkbruk, og det kan være vanskelig å vite hva de har forstått av konsekvenser på kort og lang sikt, og om de har forstått hva jeg bruker filmene til. Åpenhet underveis i feltarbeidet har vært vektlagt. Jeg har kun filmet når de har samtykket muntlig til

det. Det å ha utstyret synlig, og ofte meg selv til stede, har vært signal om at det var filming på gang. I tillegg spurte jeg dem noen ganger om hvorfor de lekte på begge språk, for å få deres ord på konteksten og språkbruken.

Målet var å unngå å gjøre skade på eller feil mot barna, å rette seg etter etiske prinsipper for å være rettferdig og respektfull i møte med dem. Det at jeg hele tiden spurte om å få filme, gjorde at det er et par jenter jeg knapt har noe materiale på, til tross for at samtykke fra foreldrene og fysiske muligheter til å filme dem var gitt. De ville rett og slett ikke filmes i øyeblikket. Og når et par eller en gruppe barn lekte, lot jeg selvsagt være å filme om en av dem ikke ønsket det. Kanskje har utvalget av datamaterialet på denne måten blitt mindre representativt for barnegruppa som helhet. Enkelte barn ville gjerne filmes, styre kamera og være sammen med meg, og de har dermed mer filmtid. Denne måten å frambringe materiale på, fører til at det ikke alltid er forskerens ønsker om og behov for datamateriale som framkommer, men det er i alle fall en metode jeg kan stå inne for, og som tar hensyn til barnas ønsker og behov.

Barna må også forstå at de kan trekke seg tilbake fra situasjonen når som helst i innsamlinga av data. Jeg opplevde noen ganger at de utøvde motstand om de ikke fikk sine ønsker gjennom. For eksempel hadde jeg med meg ei notatbok for å skrive ned observasjoner og ideer/tanker i tillegg til filmene. Denne boka ble interessant for flere å tegne i, og jeg endte opp med side opp og side ned med tegninger og navn og ord fra barna. Av og til (etter hvert: aldri!) nektet jeg noen å låne den når jeg holdt på å skrive, da kunne tilsvaret være: “Da får du ikke filme meg!” De følte seg altså ikke maktesløse i forhold til meg, snarere tvert imot: Det var de som hadde noe jeg ønsket, og de kunne gi meg sitt samtykke eller la være. Heldigvis utviklet jeg etter hvert et godt forhold til de aller fleste, men noen barn var mer reserverte mot meg i hele feltarbeidsperioden, noe som påvirket utvalget av materialet.

På avdelinga var det 16 barn og kun ett av disse ble jeg ikke tillatt å filme fra foreldrenes side. To av barna ville sjelden og aldri la seg filme, så de er i liten grad med i materialet, i tillegg til ei jente som egentlig ville filmes, men pleide å være sammen med en av dem som ikke ville. Generelt var guttene mer villige til å bli filmet og mer opptatt av utstyret og det å filme selv. Ofte havnet jeg foran kamera, noe som ble uinteressant materiale. Barna var ofte hjelpsomme i mitt prosjekt, og særlig et par av guttene ville gjerne hjelpe meg med å filme. De var opptatt av at jeg skulle få materialet mitt og kunne også begynne å regissere andres lek. Denne typen regi ble på en måte en ny rollelek. Noen, dette var særlig jenter, ville ikke gå med på å bli

filmet. De lukket døra til rommet de lekte i og nektet meg adgang. Hvis jeg fikk komme inn, sa de at jeg ikke fikk filme. Barna kunne bestemme når jeg skulle filme, og jeg tilbrakte mange timer i barnehagen uten å filme. De kunne si direkte at jeg ikke fikk filme dem, og de kunne flytte seg uten å si noe direkte når jeg kom inn.

Når jeg spurte om å få filme, fikk jeg ofte invitasjon til å bli med i leken, men da uten å filme. At jeg var med i leken kan vise mitt forhold til barna og hvordan de kunne behandle meg. En slik lek var en kafé-lek et par uker inn i feltarbeidsperioden, og der trodde jeg at jeg samtidig kunne teste mine nyvunne samisk-kunnskaper når det gjaldt navn på kaker, kaffe og penger. Etter et par replikkvekslinger sa Anna, som hadde begynt å stotre litt og virke usikker på språkvalg, direkte: "På kaféen snakke vi bare norsk." Nå kan jo dette utsagnet tolkes på flere måter. En nærliggende tolkning kan være tilfeller fra virkelige kafébesøk der norsk har vært språket fordi de har vært på kafé med enspråklig norske. Jenta i rolleleken uttrykker dermed en holdning eller erfaring fra språksamfunnet rundt. Et annet nivå i denne språkbrukssituasjonen er mer lokal og dreier seg om min og hennes relasjon. Man kan tolke dette utsagnet som en kategorisering av meg og det språkbruksmønsteret som var mellom meg og barna: norsk. Det er denne siste tolkninga jeg landet på i min forståelse av situasjonen. På det tidspunktet i feltarbeidet var jeg allerede kategorisert som norsktalende.

Målet med min forskning har også vært å gi barna en stemme. Dette kan være en måte for barna å få fram hvordan de bruker språkene. Jeg har ønsket å få fram måten de bruker språkene på, ikke gjennom å testes, men ved å vise hva de kan i reelle situasjoner. Jeg vil synliggjøre den kunnskapen som ligger i barnas egen språkbruk.

4.5.2 Forskning på det samiske, en vitenskapsteoretisk analyse

Alle barna i materialet er definert som samiske, blant annet fordi det var et formelt og eksplisitt opptakskrav til barnehagen.³⁰ Fordi det er utenfor min problemstilling, vil jeg ikke problematisere denne definisjonen av "å være samisk". Mitt interesseområde er språkbruk og barn som bruker samisk og norsk, jeg har ingen definisjon i avhandlinga på hva som kan defineres som samisk utover samisk språk. Likevel mener jeg prosjektet mitt har særlige hensyn å ta når det gjelder kultur, etnisitet og identitet fordi det er knyttet til forskning på det samiske.

³⁰ Dette er ifølge ordlyden i vedtektene som var på barnehagens nettsider høsten 2009.

Forskning på det samiske har historisk vært gjort av ikke-samiske, av ”de andre”, et perspektiv blant andre Bull (2002), Myrvoll (2002), Grenersen (2002) og Gaski (2000) tar opp. Rapporten *Samisk forskning og forskningsetikk* (2002) tar opp mange etiske problemstillinger. Språkkompetanse er ett av temaene som berører min forskning. Tove Bull skriver om dette: ”Om eller i kva grad det er rett eller legitimt å forske på emne i eit samiskspråk[leg] samfunn utan sjølv å kunne samisk, er eit spørsmål som ikkje bare berører forskningskvalitet, men i høg grad også forskningsetikk” Bull (2002:16). Jeg er selv ikke samiskspråklig, men gikk gjennom Davvin-kursene som Samisk høgskole arrangerte parallelt med arbeidet med feltarbeid og transkribering. Jeg valgte å gjøre det for å få i hvert fall en grunnleggende forståelse for nordsamisk, selv om den eksamen jeg tok, ikke gir nok kunnskap til å forske på samisk språk i seg selv. For å komme opp på et høyere nivå kreves både tid og hardt arbeid. Det er noe som ikke kan gjøres som et sideprosjekt til en phd. Min manglende samisk-kunnskap førte til at jeg måtte støtte meg mye på tolkningene til de samiskspråklige ansatte i barnehagen, styreren som også transkriberte det samiske materialet, og kompetansen til den samiske språkviteren Berit Merete Nystad Eskonsipo ved SESAM UiT for å få kvalitetssjekket materiale og tolkning av materialet. Det ferdig transkriberte materialet sammen med filmene mener jeg gir grunnlag for de tolkningene jeg gjør om språkpraksis i en avgrenset kontekst, selv om språklige analyser kunne hatt et annet perspektiv om jeg også behersket nordsamisk. Det tok meg for eksempel ett og et halvt år og svært mange gjennomganger av materialet å finne den avvikende setningsmelodien i den samiske lekestemmen i materialet.

I tillegg til manglende språkkunnskap, har forskning på det samiske vært preget av utenforskap (Bull 2002:15). De som kommer utenfra har hatt definisjonsmakt, og har dermed kunnet definere samer som ”de andre”, og i dette *andre* ligger noe eksotisk, merkelig og litt mindre utviklet. Marit Myrvoll beskriver noe av dette i sin artikkel i *Samisk forskning og forskningsetikk* (2002). Der refererer hun til samiske erfaringer med hodeskallemåling og hvordan denne typen forskning ”hadde som ideologisk overbygning at den hvite rase var overlegen, noe som blant annet ble forsøkt ‘bevist’ gjennom at de var ‘langskaller’. Samene var i denne forskningstradisjonen som forventet ‘kortsikler’, altså en underlegen rase” (Myrvoll 2002:50). Når Toulmin skriver om ”purpose and social science” (2001:93), mener jeg det er denne typen målbevisst forskninga han beskriver. Skallemålingsprosjektet med sin innretning var ikke vitenskapelig, den var basert på antakelser og hypoteser om raser. Da faller denne forskninga under det Toulmin (2001:95) beskriver som “based as much on the

observer's moral or political attitudes as [...] on intellectual considerations". For å unngå å komme i denne kategorien forskning, kan man i det minste gjøre det klart hva som er hensikten med studien, slik Toulmin (2001) formulerer det: "Make explicit, and to make allowances for, the interests and values that we ourselves bring to our research" (Toulmin 2001:96).

Både Toulmin (2001:100–101) og Myrvoll (2002:50–51) skriver om elitisme versus demokratisk forskning/vitenskap. Toulmin skriver først og fremst om metode og forskerens tilhørighet til en øvre eller premissgivende klasse og hvordan dette har hatt konsekvenser for forskningens innhold og form. Myrvoll er opptatt av forskerens tilhørighet til en annen etnisk gruppe enn den det forskes på. Både norske og tyske forskere forsket på samer. Myrvoll (2002) flytter perspektivet til objektets perspektiv og legger fram fortellinger fra dem det forskes på. Hun beskriver hvordan følelsen av å bli forsket *på*, kan oppleves både som ydmykende og krenkende:

Fra bygdefolkets side i dag legges det vekt på det som opplevdes som enormt nedverdiggende ved denne forskningen. Og det fortelles om hvordan tvang ble brukt, og hvordan enkelte som kom trøtte og svette fra bærtur, ble tatt bilde av uten å få anledning til å stille seg (Myrvoll 2002:50).

Bærtur-eksempelet kan kanskje vekke latter, men det er et spørsmål om respekt og å ta mennesker på alvor. I løpet av prosjektperioden min har spørsmålet om å respektere integriteten til barna og bevare kommunikasjon med foresatte og ansatte i barnehagen vært essensielt. Underveis i feltarbeidet holdt det ikke at foresatte har gitt generell tillatelse til at barna kunne filmes, jeg ville også spørre om jeg fikk lov til å filme før jeg slo på kameraet. Etter at feltarbeidet var over, har jeg offentliggjort deler av det anonymiserte materialet på foreldremøter og diskutert foreløpige funn med de foresatte og ansatte i barnehagen.

Kanskje har noen tidligere forskere tolket idealet om distanse (*detachment*) for langt også før analysen, der distansen hører mer hjemme. I dagens forskning har vi selvsagt instanser som hindrer like store overgrep, som NSD og forskningsetiske komitéer. Det har gjort at jeg i mitt prosjekt, før jeg kunne sette i gang, måtte beskrive hvordan jeg bl.a. skulle søke om tillatelse og informere foresatte til barna jeg skulle filme, hvordan jeg skulle informere om hvilke rettigheter foresatte har til å trekke seg fra studien uten å oppgi grunn, muligheter til å få slettet materiale som omhandler det aktuelle barnet og de aktuelle foresatte. I tillegg måtte jeg også beskrive hvordan jeg ville informere om prosjektet underveis og *hvordan*, ikke *om*, resultatet av studien skulle gjøres tilgjengelig for dem. Myrvoll (2002:50) skriver om

sosiologer som gjorde feltarbeid i ei samisk bygd, der innholdet i avhandlinga som fulgte ble klausulert og dermed utilgjengelig for bygdefolket, noe som blir et demokratisk problem både i forskninga og i samfunnslivet forøvrig.

Men må vi ha samme etnisitet, samme kulturelle og språklige bakgrunn ”to enter the research on a footing of personal equality” (Toulmin 2001:100)? Det fins en slags felleserfaring hos mange samer om det å bli forsket på. Denne erfaringa kan illustreres av en velkjent vits om at et typisk samisk hushold består av mor, far, to barn og én sosialantropolog. I tillegg til humor kan en overlevelsesstrategi, eller strategi for å bevare verdigheten, være å analysere eller innta et metaperspektiv på situasjonen. Et eksempel er replikken ”Det e jo tydelig at ho har søringbrillan på,” som jeg hørte som en beskrivelse av en foreleser på en samisk barnehage- og skolekonferanse. Holdninga virker lett resignert, tilhørerne har sett slike holdninger før og har kategorier klare for å beskrive det de oppfatter skjer fra talerstolen. Etter å ha hørt analyser av “det samiske”, gjort av ikke-samiske nok en gang, virker de forberedt på å få presentert en uriktig forståelse av virkeligheten i forhold til slik de som samer oppfatter den. Jeg tolket slike fortellinger eller anekdoter som eksempel på at mange opplever mer troverdighet i forskninga på det samiske i samiske samfunn om forskninga også gjøres av en person som selv er samisk. På samme måte vurderer og analyserer jeg forskning om tospråklighet som forskning som kan ha en fremmedgjørende effekt. Mye av den litteraturen jeg har lest, er produsert med et enspråklig perspektiv, der tospråklighet framstilles som annethet, underforstått et avvik, og er en praksis *de andre* bedriver og lingvisten beskriver.

Metode og forskerens tilhørighet kan ha betydning for å få tilgang til et forskningsfelt, noe for eksempel Gaski (2000) Myrvoll (2002) og Grenersen (2002) diskuterer. Selv har jeg blitt spurt ”E du same?” i møte med mitt forskningsfelt, og kanskje har svaret betydning for min forskning. Spørsmålet kom opp første dagen av feltarbeidet og ble stilt av en av de ansatte i barnehagen. Jeg hadde vært på personalrommet en halvtimes tid, det var spisepause og vi hadde diskutert hva jeg ønsket å filme og jeg var fokusert på filminga og på om det i det hele tatt gikk an å gjennomføre prosjektet mitt. Da vi reiste oss og skulle gå ut av rommet, snudde ei seg og spurte: “E du same?” Jeg ble ganske perpleks, jeg hadde ikke tenkt over at det skulle være en sak. Jeg husker ikke helt nøyaktig hva jeg svarte, men jeg begynte med fakta: Jeg står i samemantallet og kan kalle meg same, jeg har besteforeldre som snakket samisk og en far som nå og da overrasker med hele setninger på samisk. Jeg kan altså kalle meg same, men kunne ikke svare på om jeg *er* same. På et annet tidspunkt kategoriserte jeg et par av de ansatte med “Dere som er tospråklige”. Korreksjonen jeg fikk var: “Jeg er enspråklig samisk”.

Jeg vil, som nevnt, ikke gi definisjoner på identitet eller etnisk tilhørighet i denne avhandlinga, og årsaken kan ligge i mine erfaringer fra feltarbeid og egne forståelser av hvem jeg er, i tillegg til at dette ikke er en del av problemstillinga min. Jeg kan kategoriseres som same, de ansatte i barnehagen kan praktisere tospråklighet i sin hverdag, men vi kan ha andre oppfatninger av hva vi selv *er*.

4.5.3 Etikk og teknikk

William Labov var opptatt av båndopptakeren i 1972. Lydutstyr var den gang blitt lettere bærbart, ikke lenger fullt så kostbart og bedre enn før. I dag kan filmutstyr sies å ha fått samme status sosiolingvistisk forskning som lydopptaksutstyr hadde før. Filmopptak hører til *massemedia* i Labovs diskusjon om opptaksutstyr (Labov 1972:211). Mange av Labovs prinsipper og tanker om å få tak i et godt datamateriale fra opptak oppleves likevel fremdeles som gyldige. Opptak i lydtette rom fremmes som et ideal av Labov (1972:190), men da vil man til gjengjeld få ”formal, elicited speech” som han skriver at man må prøve å unngå. Selv om vi kan snakke om bedre teknikk og at mange av problemene med dårlig lyd kan utbedres, så holder Labovs argumenter stand: “The problem of recording speech in natural settings is a technical one” (Labov 1972:204). Gjennom filmen kan vi bedre se og analysere hvordan også ikke-verbal kommunikasjon virker inn på kommunikasjonen. Guldal (1997) skriver dette:

In conversational interaction generally, non-verbal behaviour carries much of the communicative information. This is even more true with young children, where non-verbal behaviour often not only accompanies talk, but represents an alternative to the spoken interaction (Guldal 1997:33).

Filming gir imidlertid noen tekniske, etiske og perspektivmessige utfordringer. Jeg vil her diskutere hvordan man kan få god nok lyd, i tillegg til å komme inn på plassering av kamera og valg av redigeringsutstyr. Med mer spesialisert utstyr må man først utdanne seg innen feltet for å utnytte mulighetene. Det er ikke alltid innenfor et phd-prosjekts rammer å få assistanse til å bruke avansert teknikk. Jeg valgte å bruke et videoredigeringsprogram som hører med til den ordinære office-pakken. Bare detaljer som at man behøvde *FireWire*³¹ for å laste ned både lyd og bilde til redigeringsprogrammet, kan være utfordringer innenfor sosiolingvistikken i dag – eller i hvert fall var det det i går. I tillegg er det kostnader forbundet med å skaffe seg det beste utstyret.

³¹ *FireWire* er en kabel som brukes for rask dataoverføring og for store datamengder og var nødvendig for å overføre lyd og bilde synkront fra kamera til pc i de programmene jeg brukte.

I mitt pilotprosjekt brukte jeg et lite kamera som jeg satte på stativ, med mikrofonen påkoblet kameraet. Kameraet plasserte jeg rundt i barnehagens lokaler ettersom hvor jeg selv var. Dersom man velger håndholdt kamera, som for eksempel Cromdal (2000) gjorde, kan man bedre bevege seg rundt og følge etter barna når de leker, bevege kamera til den mest interessante situasjonen, zoome inn o.a. Jeg valgte bort dette fordi kamera kan bli for synlig eller plagsomt for barna og forstyrre leken eller hindre meg i å delta i leken om jeg blir invitert. Følelsen av å bli sett eller observert kan bli forstyrrende, og forskeren har vanskelig for å nærme seg et ideal om den skjulte ornitologen som kan forske på sine objekter uten å bli sett selv (Toulmin 2001). Å plassere kameraet på et stativ, som for eksempel Guldal (1997) gjorde og skriver om, kan være en god løsning fordi det kan oppleves som en del av interiøret. Til gjengjeld må man kunne stille det inn så det fanger det aktuelle lekeområdet, men også være klar over at man ikke får med seg den videre leken om den foregår utenfor fokuset til kameraet. Dersom man skal være usynlig som en ornitolog er det for fuglene, har kamerastativ også et par ulemper: 1) det er faktisk synlig, og 2) dersom man velger å ikke være til stede selv for å unngå *the observer's paradox*,³² eller fordi man ikke får lov av barna, risikerer man at barna eksperimenterer med dyrt utstyr. Det er både pragmatiske og ideelle hensyn å ta.

Guldal (1997) og Cromdal (2000) tar begge opp plassering av mikrofon i sine prosjekter. Guldal (1997:33) kommer fram til at det er best å plassere mikrofonen hengende over barna som leker. Bedre lyd kunne oppnås ved å feste mikrofoner på barna, men da kommer man opp i minst to problemer: 1) barna tar av seg mikrofonene og/eller ødelegger dem, og 2) barna forstyrres/hindres i leken av ledninger/annet utstyr. For fremtiden er sikkert rimelige bitte små mikrofoner uten ledning en god løsning, og disse skal kunne festes til barnet uten å være til hinder i barnas lek. Cromdal (2000) bruker ekstern mikrofon og eksternt båndopptakerutstyr i tillegg til, eller enkelte ganger istedenfor, kameraet. Bruken av et enkelt kamera på tripod, som jeg hadde under feltarbeidet, fører til en del romlyd og er mest vellykket i mindre rom med mindre grupper barn. Å rigge opp mer av en scene, i likhet med Guldal (1997), kunne løst noen problemer, men da er jeg bekymret for Labovs (1972) innvendinger om laboratorium og fravær av Sacks' (1974) *naturally occurring speech*. Jeg ønsket et blick inn i hverdagen, uten å avbryte de dagligdagse rutinene i barnehagen.

³² Fra Labov (1972: 209) om at målet med sosiolingvistisk forskning er å finne ut hvordan folk snakker når de ikke blir observert. Hilde Sollid mener man kan oppløse dette paradokset ved å bygge på realisme istedenfor positivisme (Sollid 2002: 188)

Valget mitt av utstyr var preget av en rekke pragmatiske hensyn. Å bruke kamera var et enkelt valg, fordi jeg ønsket å få med kroppsspråk og generelle omgivelser også. Valget av et relativt rimelig og enkelt kamera var fordi denne teknologien kan være god nok når utstyret samtidig skal brukes sammen med barn. Bruk av bare lydopptak og feltnotater ville begrenset informasjonen jeg kunne få ut av datamaterialet. I deltakende observasjon, som når man deltar i leken eller får spørsmål av andre barn, kan det være en utfordring å få skrevet feltnotater samtidig som det du ønsker å observere foregår. Feltnotater skrevet i ettertid kan være preget av selektiv hukommelse og det er også en risiko at du på lydopptaket ikke hører hvilket barn det er som sier hva. Det siste momentet gjelder imidlertid også film når kameraet står stille. Når jeg hadde plassert kamera et sted, var det ikke gitt at barna fortsatte å leke i fokus.

Etterarbeidet er det mest tidkrevende ved videoobservasjon, og det blir mange timer med lytting og transkripsjon. Etterarbeidet med datamaterialet foregikk i transkripsjonsprogrammet *EXMARaLDA*, et freeware-program utviklet ved Universitetet i Hamburg. Programmet dekker en stor del av behovene for ulike kategoriseringer av språk med for eksempel et system med valgfrie rader for ulike kategorisering og verktøy for merking av ord for å bygge corpus. Jeg opplevde at det fungerte godt for å få en nøyaktig, kronologisk transkripsjon. Overføringa fra *EXMARaLDA* til Word-filer var ikke problemfritt, og mange koder og fonter kunne forskyve seg. Jeg endte opp med å lage nye tabeller i Word for eksemplene. Et problem med *EXMARaLDA* var at det ikke kunne vise bilde og lydbølger i samme vindu. Jeg valgte å jobbe med lydbølgene for å få tak i hva barna sa, og så ha videoen i office-programmet ved siden av for å sjekke andre faktorer i situasjonen, noe som kan ha påvirket tolkninga min av enkeltsituasjoner. Isoleringa av lyden på denne måten kan også ha en fordel fordi man kan forvente andre ytringer når man ser på bildene også. Isoleringa av lydene fungerte godt for å transkribere enkeltordene og lydene og få med pauser. En utfordring med lyden i mitt datamateriale er at det ikke alltid er de barna som er i fokus for kameraet som lager de aktuelle lydene som tas opp. Hverdagen i barnehagen kan lett oppfattes som kaotisk, og det gjenspeiler seg i en del opptak.

4.5.4 Å forske på andres arbeidsplass: de voksnes reaksjoner

Bortsett fra matpausene på personalrommet hadde jeg lite kontakt med de voksne. Barna var så kontaktsøkende at jeg oftest hadde hendene og ørene fulle. Jeg hadde derfor ikke et så nært forhold til de voksne i barnehagen. De voksne var noe tilbakeholdne i begynnelsen, med unntak av styrer. Jeg var bekjent med en av de andre som jobbet der, og vi hadde altså en relasjon oss imellom fra før. Jeg observerte heller ikke spesielt de voksnes kontakt og

språkbruk med barna, men de voksne var selvfølgelig til stede på avdelinga. Mange av de ansatte var i utgangspunktet skeptiske til filming og hvordan deres rolle kom til å være. Etter hvert som feltarbeidet gikk framover, ble de klar over at det var kun barna jeg skulle filme og at det var barnas lek uten de voksne jeg var interessert i.

Min egen etnisitet, kulturelle bakgrunn eller identifisering ble en sak i møtet med de voksne, der jeg snart fikk spørsmålet “E du samisk?” og måtte ta stilling til min egen samiskhet. Alle de ansatte brukte både nordsamisk og norsk i hverdagen, de fleste med nordsamisk som førstespråk. Jeg gikk på samisk-kurs da jeg hadde feltarbeid, og jeg tror det også var med på å bygge en relasjon at jeg gjorde en innsats for å bli samiskspråklig. Språk og identitet henger sammen for svært mange, men det å *være* og det å *beherske* er to ulike perspektiver, noe jeg ble konfrontert med da jeg definerte en av de ansatte som tospråklig, som nevnt ovenfor. Hun definerte seg selv som samiskspråklig, selv om hun i tillegg til å snakke samisk, snakket, ut fra mine vurderinger, norsk på høyt nivå.

Enkelte av de ansatte, særlig de med pedagogisk utdanning, var svært opptatt av prosjektet og undersøkelsen min, og vi hadde mange diskusjoner om hendelser som gjaldt språkbruk og lek generelt. Etter endt feltarbeid følte jeg at jeg hadde en god relasjon til flere og brukte også dem som konsulenter i transkriberinga av materialet. Særlig styrer fikk en sentral rolle for meg, ikke bare som samtalepartner, men hun transkriberte også de samiskspråklige delene av materialet. Gjennom flere samtaler med de ansatte og deltakelse på foreldremøter ble det gjennom prosjektperioden klarere for de voksne hva jeg jobbet med og hvordan materialet mitt kom til å se ut når det skulle publiseres, og da ble det mer av et felles prosjekt for barnehagen, oppfattet jeg.

4.6 Min rolle og agenda

Siden jeg er innfødt i fylket jeg forsker i, kan forskningsfeltet mitt være både noe kjent og noe fremmed. For meg som fagperson er feltet nytt og fullt av spørsmål, men også påvirket av ideologi og en ide om at kunnskapen om språkbruken i denne gruppen vil gi større forståelse og respekt for ulike måter å kommunisere på. Jeg har et ideologisk mål med forskninga også, utover det at jeg er nysgjerrig på hvordan barna bruker språkene sine. Analysen min vil være farget av det positive blikket jeg har på tospråklighet og ønsket mitt om å vise fram barnas egne stemmer og språkbruk på dette området. Ideologisk farges analysen av min kulturforståelse, en skepsis til en forståelse av kulturer og språk som “rene”. Jeg er opptatt av

hybridene, eller måtene tradisjoner møtes på og skaper noe nytt – om dette enn er flyktig og midlertidig.

I forskning på det samiske har det å tenke over egen etnisitet betydning, fordi det kan bety noe i møtet med andre. Min forståelse av identitet er at den konstrueres i møte med andre. Dette perspektivet kan være signifikant for tolkning av materialet, men også for mitt møte med barna i den samiske barnehagen. Som forsker i sitt eget nærmiljø tvinges man til å tenke på sitt eget samfunn på andre måter. Jeg lærte at mitt eget samfunn var fullt av “de andre”, det er fullt av ulike kulturer og språkbruksmønstre. Det kjente kan være både fremmed og utilgjengelig mange ganger, særlig når man begynner å undersøke fenomener nærmere.

Min egen tilhørighet eller identifisering ble en sak i møtet med de voksne; ingen av barna spurte noen gang om min etnisitet. Men hva var min rolle? Hvem var jeg for dem? Det var tydelig at de kategoriserte meg og sammenlignet meg med noen de kjente. For eksempel snakket jeg “norsk hele dagen”, akkurat som mammaen til et av barna, som en sa. Jeg var ikke ansatt i barnehagen, noe som kunne signaliseres ved at enkelte regler ikke gjaldt når bare jeg var til stede. En slik regel var at de alltid skulle snakke samisk. Fordi jeg er norskspråklig, minnet jeg dem ikke på å snakke samisk om de skiftet til norsk, noe som ellers ble gjort av de ansatte. I begynnelsen hendte det at noen av barna snakket samisk med/til meg, men på slutten av feltarbeidet ville de aktivt unngå det. Andre regler gikk på rutiner og andre interaksjoner. For eksempel var det ikke jeg som kledde på barna, hjalp dem på do, hjalp med mat eller visste om interne regler. Jeg korrigerer ikke barnas bruk av tabuord, jeg trøstet ikke barna når det var noen andre voksne i nærheten, jeg meklet heller ikke i konflikter mellom barna men tok kontakt med personalet. Derimot lekte jeg mye sammen med dem, og hadde dermed nær kontakt med barn hele tiden. Jeg snakket mye med dem, jeg spurte hvordan de hadde det og jeg satt stille ved siden av og observerte når de lekte og kunne da hjelpe til med for eksempel påkledning av dukker og andre ting.

“The least adult role” kaller Rogers (Rogers & Evans 2008:47) denne måten forskeren kan distansere seg fra voksenrollen på, for eksempel lærerrollen eller assistentrollen i barnehagen, i alle aspekter bortsett fra størrelse. Jeg er en voksen i barnas øyne, men jeg forsøkte en tilnærming med å være mindre autoritær, ikke ha noen oppgaver og unngå å trøste eller mekle i konflikter.

5 Analyse av rolleleken *Drager og slott*

5.1 Kontekstualisering

Materialet jeg presenterer i dette kapitlet, er en transkripsjon fra en enkelt sekvens av rollelek som jeg kaller *Drager og slott*. Jeg valgte denne sekvensen fordi jeg vil vise hvor variert en enkelt interaksjon kan være i språkbruk og språkvalg. Den er et eksempel på et mye brukt språkbruksmønster som kom fram i min undersøkelse og som viser regler for rollelek i den samiske barnehagen, ikke bare mellom de to involverte barna. Dette kapitlet består av en analyse av én lekesekvens bestående av 51 turer; de to siste turene i sekvensen er en fortsettelse av interaksjonen mellom barna, men leken fortsetter ikke etter disse turene. Filmen starter kl. 09:57, like før det er tid for å gå ut og på et tidspunkt det vanligvis er fri lek, og varer i 5.43 minutter. Sekvensen viser to barn, Anna (4.3 år) og Piera (4.5 år), som ser ut til å være totalt absorbert i sin lek. De sitter i hovedrommet på avdelinga på et sted der både voksne og barn går forbi, rommet deres er ikke fysisk skjermet i det hele tatt, de sitter snarere midt i gangveien. I løpet av lekesekvensen er det mange ulike stemmer og lyder på båndet, og det kan være vanskelig å høre hva Anna og Piera sier enkelte ganger. Selv midt i denne kakofonien av stemmer og handlinger holder de oppmerksomheten på rolleleken og hverandre: En intens interaksjon!

Måten jeg forstår *tur* og *ytring* og veksling mellom disse på, er inspirert av Sacks, Schegloff, & Jeffersons “A simplest systematic for turn taking in conversation” (1974) og av hvordan Auer (1984) bruker sekvensiering av samtale i analysen (Auer 1984:5; Sacks 2001). En inndeling i turer er ikke eksakt, ifølge CA. Det er ikke alltid innlysende hvordan turene fordeler seg i forhold til ytringer, og det kan være flere måter å definere eller avgrense en tur på. Jeg har valgt å nummerere turer etter hvem som tar ordet. En tur varer dermed til neste person tar ordet. I kapittel 4, *Metode*, presenterer og diskuterer jeg analysemetoden og transkripsjonsvalg nærmere. I den sekvensielle analysen i dette kapitlet vil jeg presentere og diskutere hvordan jeg ser rollelek som situasjon med ytringstypene regi, replikk, magisk ytring og ute- av-leken-ytring som grunnleggende kategorier for å analysere språkvalget. Utforminga av disse, det vil si de lingvistiske valgene deltakerne gjør for å gestalte de ulike ytringstypene, kan framstå som en estetisk dimensjon ved leken. Rollelekens estetiske dimensjon er førende for språkbruken. Det å være i rolleleken krever kunnskap om visse kommunikative koder, og disse kodene brukes for å ordne leken, noe leken *Drager og slott* viser.

I avhandlingas konklusjon vil jeg særlig diskutere punktene der barna skifter språk mellom norsk og nordsamisk, det vil si steder for språkalternering, i lys av rollelekens koder.

5.2 Analysemetodene

Analysene i dette kapitlet vil vise en fullstendig lekesekvens og er ment å være klargjørende for diskusjonene i kapitlene 6 og 7 om hva kodeveksling er i forhold til språkalternering, og også for diskusjonen om hvilke koder som veksler. Innenfor ulike definisjoner og forståelser av begrepet *kodeveksling* ligger at både språkalternering (Myers-Scotton 1993b; Weinreich 1979 [1953]) og alternering mellom ulike språkhandlinger uttrykt ved ulike signaler (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b; Blom & Gumperz 1972), er kodeveksling. Kodeveksling slik jeg bruker det i denne studien, er alternering mellom kontrasterende kommunikative koder i en samtale (Alvarez-Cáccamo 1998a:3). I min analyse er de ulike ytringene i rolleleken en samling signaler med en viss intendert mening. Hver ytringstype har visse signaler knyttet til seg, til sammen skal disse signalene uttrykke den kommunikative intensjonen.

Jeg forutsetter at barna ønsker å produsere og kjenner til hvordan man produserer ytringer som skal forstås som *rolleytring*, *regiytring* eller *ute-av-leken-ytring*. Språkvalg og varietetsvalg kan vise hvordan disse kodene veksler, men det kan også være andre signaler som representerer kodeveksling. Dette utdypes i kapittel 2 med en grundigere diskusjon og avklaring av sentrale begreper som *kode*, *kodeveksling* og *språkalternering*. Det som er sagt her, er ment som en oversikt som forbereder forståelsen av rollelekanalysen under.

Kort skissert behandler jeg språk og koder som adskilt. Språkvalg kan anerkjennes som kodevalg, men da kun om språkvalget representerer annethet *per se*, ikke dersom annethet representeres ved for eksempel veksling fra regiytring til rolleytring. Da vil et eventuelt språkskifte ikke nødvendigvis kunne sies å gi noe nytt til hvordan ytringa skal forstås, mens de andre signalene er utslagsgivende for hvordan ytringa skal dekodes i situasjonen. Sentralt i dette ligger altså en forståelse av situasjonen som tospråklig, det vil si at det ikke er en situasjon bestående av to enspråkigheter, den tospråklige er ikke to enspråklige i én person (Genesee 2006; Grosjean 1995; Romaine 1995). I en tospråklig gruppe som leker rollelek, kan det ligge en kodeveksling i å *ikke* skifte språk mellom ulike typer ytringer. Samtidig innebærer ikke et språkskifte nødvendigvis kodeveksling dersom ytringstypen ikke endrer seg.

I en tospråklig situasjon gis fire valg (Alvarez-Cáccamo 1998b:38; kapittel 2.3 ovenfor): 1) Språkalternering med kodeveksling, 2) språkalternering uten kodeveksling, 3) ikke-

språkalternering med kodeveksling og 4) ikke-språkalternering uten kodeveksling. Måten deltakerne i situasjonen håndterer språkvalg og kodevalg på, er bestemmende for analysen, det vil si at språkbrukernes kategorier er det sentrale, ikke lingvistens oppfatning av for eksempel språk som en meningsbærende kode (Auer 1984, 1998a; Gafaranga, 2007; Gafaranga & Torras 2002). Analysen pågår dermed på to nivåer: Ett nivå som handler om rollelek og koding/kodeveksling, og ett som handler om språkalternering og kodeveksling.

Den kronologiske, sekvensielle analysen av rolleleken som følger nedenfor, gir et bilde på hvordan en lek kan utvikle seg, hvordan barna kan gjøre bruk av koder som hører til rolleleken, og hvordan de tilgjengelige språkene med sine varieteter brukes innenfor en situasjon styrt av deltakerne i motsetning til styrt av normer fra samfunnet rundt. Når Gadamer (2010) postulerer at det er leken som leker de lekende, forstår jeg det som at barna må bruke lekens koder, det er leken selv som er rammen for hvilke språklige valg de gjør. Jeg har delt rolleleken *Drager og slott* inn i 7 episoder for å vise utviklinga av – eller innviklinga i – leken. Jeg peker på hvordan trekk gjentas, men også hvordan nye trekk blir framtreddende eller dukker opp i språkbruken i episodene.

5.3 Tur 1–4: Inn i leken

For å starte en lek må deltakerne først avklare roller og fordele lekemateriell eller rekvisitter. Det er dette som foregår i det første utdraget av *Drager og slott*:

Eksempel 7 Drager og slott tur 1–4: Inn i leken

1	Piera	ja og {Og det her var min ting.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	dinga ting-NOM.SG	
2	Anna	(0.4) jo (.) ja {Ja, og her var min hest}	ja og	dá det	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	heasta hest-NOM.SG
3	Piera	(0.3) ja og {Og det her var min sau igjen.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	sávza sau-NOM.SG	fas
4	Anna	(0.7) nå NO/ADV	guokte to-NUM.NOM	heastta hest-GEN.SG	mis vi-PRON. LOK.1.PL	ledje være-PRET.3.PL	
		dát denne-PRON.NOM.SG {Nå hadde vi to hester. Denne skulle være der.}		galggai skulle-PRET.3.SG	duos der	leam[en () være-AKT.ESS	

Anna og Piera sitter ved et “Little People”-lekeslott som er plassert midt i det store rommet på avdelinga, se kapittel 4.1 for beskrivelse av avdelinga. De har også flere ulike figurer, som dyr, mennesker, kjøretøy og små bygninger. “Avtalen” om leken er inngått mellom barna før

jeg starter filminga. Der transkripsjonen starter, er de i ferd med å fordele de siste av de små figurene mellom seg. Bygninger og kjøretøy ligger mellom dem. Barna bruker samisk gjennom hele dette utdraget.

5.3.1 Språk og varietet

Alle de fire turene i dette utdraget har samme språk og varietetsform. Barna bruker nordsamisk lokalvarietet.³³ Barna bruker fortidsformer,³⁴ preteritum, om hendelser de utfører her og nå, noe som peker mot forståelsen av lek som satt utenfor en her og nå-situasjon til en annen virkelighet. Setningene er velformede og tur 1–3 er ganske like hverandre, et typisk trekk ved tilpassing i samtale, den forrige ytringa er styrende for den neste. Annas tur 4 består av to ytringer, begge med samme språk og kodevalg som i turene 1–3, unntatt det innledende *nå*, et norsk adverb først i turen. Den språklige koden er fortsatt den samme, her er altså ingen kodeveksling og det eneste som er av språkalternering, er innsetting av et norsk adverb. Sekvensen er en videreføring av lekens narrativ.

Slik samspillet og samhandlinga kommer til uttrykk, viser de tydelig barnas felles prosjekt, der språkvalget kan tolkes som en av kodene eller et av signalene som uttrykker fellesskap, kanskje også et samisk språkfellesskap. I et makrosituasjonsperspektiv kan man si at den samiske barnehagen er en samisktalende institusjon og det å velge samisk er forventet ut fra det. I tråd med Myers-Scottons (1993b) sosiolingvistiske teori³⁵ kunne valget av samisk dermed tolkes som det nøytrale, ikke-markerte valget av språk, og ethvert avvik fra dette som markerte valg. En slik tolkning av den aktuelle interaksjonen utelater forståelsen av det som er barnas hovedaktivitet, nemlig leken, og det mønsteret for språkbruk som følger av den helhetlige organiseringa av rolleleken.

Ved å velge makronivået som barnehagen representerer kan man gå glipp av mikronivået som ligger i den enkelte interaksjonen, som er interessefeltet for CA. Men oppmerksomhet bare på mikronivået gjør at man går glipp av mellomnivået her, mesonivået som er rollelekens form og koder. Spørsmål om språk og identitet er ikke en del av mitt prosjekt. Det jeg er opptatt av, er hvordan språkene alternerer ut fra mikronivået, som her er relasjonen mellom Anna og Piera, og dette mesonivået som rolleleken kan sies å representere.

³³ Jeg går ikke videre inn på trekk ved lokalvarieteteten for stedet, men viser til kapittel 4 der jeg skriver kort om språket på stedet og de varietetene barna hører i sitt lokalmiljø.

³⁴ Kanskje kan man si det er en type konjunktiv: Preteritum for å markere irrealis.

³⁵ Fokuset hennes er sosial motivasjon for kodeveksling, og hun bruker *markerthet* som mål på om en ytring er nøytral i en gitt situasjon.

5.3.2 Lekekoder

Rollelekens form og koder ligger på gruppenivå, mesonivå, i barnehagen. Rollelekens koder er ikke barnehagen som institusjon sine koder og heller ikke noe som er privatisert til ett spesielt deltakerpar. Det er altså én situasjon innenfor barnehagens ulike språkbrukssituasjoner som barna som gruppe har til disposisjon. Mellomposisjonen som jeg kategoriserer leken som, er en anerkjennelse av helhetlig orden, jamfør Gafarangas begrep “overall order” (2001, 2007). Det vil si at språkbruken til Anna og Piera er påvirket av deres relasjon generelt, relasjonen i den aktuelle lekesituasjonen spesielt og av rolleleken som situasjon eller form/regelsett. Anna og Piera er oppmerksomme på hverandre, de uttrykker seg nøyaktig og tilpasser seg til hverandre og hverandres ytringer på en måte som viser samspillet i rolleleken. Turtakinga er et felles ansvar, og signaliseres med pauser og kroppsspråk. I transkripsjonen ses opphold mellom turene der de venter på hverandre og den ene ganske tydelig “gir” turen til den andre. De tar turen sin ved å lene seg framover også, men her er dette noe som også har sammenheng med å velge objekter. I tur 4 utvider Anna leken og bruker sin kunnskap om fortelling og utvikling av scenografi og plot for å plassere figurene og lage en scene med potensiale for handling. Første ytring er en oppsummering av leken så langt: Dyrene er fordelt, nå begynner en ny del som handler om plassering av lekene. Leken er definitivt i gang.

Tur 1–4 av rolleleken *Drager og slott* består av regiytringer, med kjennetegn som fortidsform på verbet og lokalvarietet, her samisk. I et leketeoretisk perspektiv er det vanlig å si at barn i lek er utenfor den virkelige virkeligheten og inne i en annen (Sutton-Smith 1997). Anna og Pieras språkbruk bærer preg av en forståelse av situasjonen som noe annet enn her og nå, blant annet ved bruken av fortidsformen som peker på noe annet enn det nåtidige som består i å dele leker mellom seg. Fortidsformen viser til en annen virkelighet, virtuell og ute av tiden, der eiendomsforholdet til lekene er og betyr noe annet enn det å fysisk dele lekene – samtidig som det selvsagt betyr å dele lekene, jamfør Bateson “The playful nip denotes the bite, but it does not denote what would be denoted by the bite” (Bateson, 1976 [1955]:121). Alt dette i tillegg til at det lekende bittet *også* er ment å få fram følelsen av for eksempel frykt (Bateson 1976 [1955]:123). Her i dette eksempelet er det et også et virkelig eierskap, i hvert fall for så lenge leken varer.

5.4 Tur 5 og 6: ... og litt ut av leken

Leken består av flere nivåer, som Bateson (1976 [1955]) påpeker og Sawyer (1997, 2003) videreutvikler. Barna vet når de er i lek og når de er utenfor. Tur 5 og 6 handler om objekter i

leken, men også om et annet nivå enn tur 1–4, nemlig virkeligheten utenfor leken. Både ved språklige trekk og innholdsmessig skiller disse turene seg fra de foregående på en måte som indikerer at disse ytringene skal forstås som noe annet enn de foregående turene, selv om språket fortsatt er samisk.

Eksempel 8 Drager og slott tur 5–6: ...og litt ut av leken

5	Piera	ohhh (utrop) {Åh, hvor [er] den kongen}	gos hvor-ADV.SG	dat den-PRON.NOM.SG	kongen? NO.konge-BEST.SG
6	Anna	(1.4) don (.) du-NOM.2.SG {Du, du holder den (der).}	don du-NOM.2.SG	<i>doalat</i> holde-PRES.2.SG	dan (dien) den-PRON.ACC.SG der-PRON.ACC.SG

5.4.1 Språk og kode

Språket er samisk lokalvarietet i dette utdraget. Det er ikke noen språkalternering fra turene 1–4, men det er en veksling i tempus. Pieras tur 5 inneholder ikke noe (hørbart) verb, i tur 6 ser vi at Anna bruker verb i presens. Andre signifikante endringer for å tolke budskapet finnes i bruken av kroppsspråk og intonasjon, koder som sammen skiller tur 5 og 6 fra turene 1–4. Piera uttrykker misnøye/oppgitthet over å ikke finne den figuren han skulle begynne å leke med, noe som vises i intonasjon i tillegg til “åhhh”. Affekten i ytringa hans, det umiddelbare i utbruddet, vises også i at setninga er en ellipse, uten verb, selv om meninga klart kommer fram som vi ser av Annas respons i tur 6. Anna nøler før hun svarer i tur 6, nølinga kan forklares som en reaksjon på det lett absurde – men svært gjenkjennelige – i at han ikke kan finne den figuren han holder i handa. For første gang i denne leken nøler hun og gjentar også første ord i ytringa, det underbygger nølinga som usikkerhet. Disse to turene er ikke like velordnet som 1–4, de kan oppfattes mer umiddelbare og ikke en del av et skjema. Ut fra språklige trekk, som tone og tempus, er det en kodeveksling, men altså ikke språkalternering. Dette er kodeveksling uten språkalternering og deltakerne viser sin kunnskap om ulike varieteter av nordsamisk brukt i en lekekontekst der det er meningsfullt å signalisere nivåene.

Når jeg bestemmer språket til nordsamisk, har jeg ikke kommentert at *kongen* i tur 5 er et norsk substantiv bøydd i bestemt form entall. Jeg vil ikke behandle denne typen ord brukt slik som kodeveksling, heller ikke språkalternering. I denne sammenhengen er det et vanlig ord også i samiske omgivelser. Bruken av norsk formsystem, her bestemt og tall, er for meg av mindre betydning enn hyppighet i bruk i en tospråklig kontekst. Jeg tolker også barnas

behandling av ordet som ikke å signalisere annethet på noen måte. Det er ikke noen nøling når ordet blir brukt, og barna bruker alltid dette norske ordet om fenomenet.

5.4.2 Lekekoder

Fremdeles tar og gir Piera og Anna turene sine på en velordnet måte, men tur 5 og 6 er ikke en del av narrativet i leken, det er et brudd her. Piera faller ut av narrativet fordi han ikke finner den figuren han var i ferd med å planlegge inn i narrativet. Mellom bolkene 1–4 og 5–6 er kodevekslinga signifikant når det gjelder inne i eller ute-av-leken, der 1–4 uttrykker regi i en “ute-av-verden”-kode, mens 5–6 uttrykker organisering, eller orientering rundt leken, i en ute-av-leken-kode – eller en her og nå-kode. Språkvalget er det samme for begge disse typene ytringer, men det er en viss forskjell i kvalitet, det er her kodene for rolleleken kan utledes. Regiytringene 1–4 er velformede helsetninger lite preget av nøling, mens 5 mangler verb og 6 er mer nølende, noe som gir et mer umiddelbart preg til ute-av-leken-ytringene i forhold til regiytringene. Bruddet mellom tur 4 og 5 bidrar selvsagt også til dette: Det er noe mer uforutsigbart og uvarslet i Pieras tur 5 enn kontinuumet i 1–4, noe som også preger tur 6. Innholdsmessig er det fortsatt snakk om figurene, men ikke for å regissere eller organisere leken, spørsmålet fra Piera er knyttet til fenomener i den virkelige verden.

5.5 Tur 7–11: Iscenesettelse

Deltakerne i rolleleken utfører alle teaterets plikter og oppgaver, slik jeg har beskrevet i kapittel 3.3. I utdraget på neste side er de scenearbeidere som bygger og planlegger scenen både visuelt og virtuelt. Turene 7–11 er en episode der barna etter avbruddet i tur 5–6 igjen er inne i leken og nå planlegger eller iscenesetter og gestalter karakterene. I denne episoden plasserer de større objekter i en halvsirkel rundt og mellom seg. Pausene i verbalhandlingene gir ofte ikke tur til den andre, men verbalhandlinga fortsetter i, og delvis overlappes av, fysisk handling. Historien eller narrativet er nå i ferd med å utvikles med informasjon om hva figurene gjør (handling), hvor de bor (stedfesting) og hva de er (gestalting). Språket er fortsatt nordsamisk med elementer fra norsk. Jeg bruker /*/ for å marker når det er noe som behøver ekstra forklaring, se nederst i utdraget for forklaring.

Eksempel 9 Drager og slott tur 7–11: Iscenesettelse

- 7 **Piera** [beveger vogna]
dát ferte dáppe Anna (0.5) dát\
denne-PRON.NOM.SG måtte-PRES.3.SG her-ADV denne-PRON.NOM.SG
(3.7) Anna mak(kaš) mm(.)mm(.)mm(.) čorgestit dáppe
liksom rydde-? her-ADV
ja dát *galggii
og denne-PRON.NOM.SG skulle-PRET.3.SG
{Denne må her Anna, denne\ Anna, lik...mm...mm...mm...rydder/-t litt her. Og denne skulle...}
- 8 **Anna** ja dat nu lei (.) stuora **ileimme
og det-PRON.NOM.SG jo-ADV være-PRET.3.SG stor-ADJ.ATTR (verden-GEN.SG)
šlo:a:htt:a:
slott-NOM.SG
[1.1]dat šloahtta lei dáppe
det-PRON.NOM.SG slott-NOM.SG være-PRET.3.SG her-ADV
{Og dette var sånn store verden slott. Det slottet var her.}
- 9 **Piera** ja dát orui dá ()
og denne-NOM.3.SG bo-PRET.3.SG her()
dat dakko bođii
den-NOM.3.SG der komme-PRET.3.SG
{Og denne bodde den /uklart/ den kom...}
- 10 **Anna** (e dii) oruime () duot guokte galggai
(de-NOM.2.PL) bo-PRET.1.DUAL de der-NOM.PL to-NOM skulle-PRET.3.SG
leamen kjæreste
være-AKT.ESS NO\kjæreste-UBEST.SG
{{dere} vi to bodde () de der to skulle være kjærester.}
- 11 **Piera** jo ja dát manai doh\() deike bajás
ja og denne-NOM.SG gå-PRET.3.SG di\() hit opp-ADV
{Ja, og denne gikk di\() hit opp.}
*Vanlig uttale av preteritumsformen *galggai-PRET.3.SG*.
** Antakelig mener hun å si *máilmmi* (verden-GEN.SG), som i *stuora máilmmi*, et uttrykk på samisk som betyr *veldig stort*.

5.5.1 Språk og kode

Piera har første tur i denne episoden. Tur 7 kan analyseres som flere turer, der Piera henvender seg direkte til Anna uten å få svar: “Dát ferte dáppe, Anna”, med en mulig start på gjentakelse for å få oppmerksomhet: “dát”, for så å stoppe brått og fortsette å arrangere figurene noen sekunder før han igjen velger seg selv for nok en direkte henvendelse til Anna med “Anna (.) mak....mm..mm...mm... čorgestit dáppe (.) ja dát galggii... ”, der han direkte henviser til lekesituasjonen med “mak[kaš]”, “liksom”. Dette er en tur som består av flere ytringer og der handlingene utenom verbalhandlinga skaper et kontinuum i turen, noe som ikke nødvendigvis “gir” noe sted for Anna til å ta tur. Ytringa som starter med “dát” og slutter

brått verbalt, fortsetter nonverbalt med at han fysisk plasserer inn ei vogn. I kommunikasjonen i denne interaksjonen er kroppsspråket også en faktor. Uten filming ville en analyse av interaksjonen mangle informasjon om kommunikasjonen.

Piera ser ut til å initiere nye typer ytringer, og gjennom analyse av turpar ser vi at Anna ofte svarer i samsvar med hans åpninger, sånn som i tur 8 der hun kobler sin ytring på hans ved å utvide den, og binder sammen med “ja”, samisk “og”. Når Anna introduserer slottet og avgjør hvor det skal være i tur 8, flytter Pieras figur inn i tur 9, som svar på hennes handling. Pausen i tur 8 er fylt av handling og buksering av slottet og er altså ikke stillhet eller pause i handlinga, men arbeid med scenografien. Pieras figur har altså flyttet inn i slottet i tur 9, og det utvider dermed handlinga. Han har ytterligere en handling med *bođii* (komme-PRET.2.SG), men det er innholdet som handler om å bo, som fanger Annas oppmerksomhet; hennes rollefigur flytter også inn, og hun utvider så handlinga i tur 10 med å avgjøre at de skal være kjærester.

Barna refererer til figurene sine og utstyret de har med situasjonsavhengig språk, for eksempel bruker de pronomen/determinativer (*den/dát* i tur 7) og preposisjon (*der/dáppe* i tur 7) for nomen. De er opptatt av å forstå hverandre og vise den andre hvem, hva og hvordan forløpet skal være, og det situasjonsavhengige språket er ikke tvetydig når det er ledsaget av tydelig kroppsspråk som blikkretning og indikasjon med hender og figurer. Vi ser her at barna bruker fortidsformen og slik signaliserer at de er i narrativet, et narrativ som skapes i interaksjonen der begge er med på å utforme karakterene og handlinga. Handlinga er også synlig i bruken av verb. Det er sjelden elliptiske setninger, fordi nøyaktig informasjon om handling kommuniseres, som i ethvert skuespill.

Ytringene som dette utdraget består av, er nordsamiske, men det fins elementer som viser nærheten til norsk og den historiske og aktuelle språkkontakten med norsk. Historisk språkkontakt vises i lånord som *šloahтта* i tur 8, der norsk *slott* er samifisert med *š-*, preaspirasjon i konsonantforbindelsen *-htt-* i innlyd og endinga *-a*. Et annet lånord er *kjæreste* i tur 10, som ikke er tilpasset samisk på en entydig måte. Jeg mener at disse ordene må regnes til disse barnas samiske vokabular. Ordene er ikke eksempler på kodeveksling eller språkalternering eller språkmiksing, fordi de er ord som alltid brukes i samiskspråklige omgivelser, så vel som i norske, for fenomenet *kjæreste*, det er umarkerte språkvalg og ord som har blitt en del av dagligtalen. Jeg anser grad av tilpassing (grammatikk) for å være underordnet regularitet i bruk (pragmatikk) når man skal kategorisere slike ord, noe jeg

diskuterte for tilpassing av latin til norrønt i hovedfagsoppgaven min (Kleemann 1999). Diskusjoner av *lån vs. kodeveksling* fins i arbeider av bl.a. Romaine (1995), Gardner-Chloros (1995) og Myers-Scotton (1993a, 1993b), både for kategorisering ut fra grammatiske kriterier og ut fra pragmatiske kriterier.

5.5.2 Lekekoder: Nivå

I tur 7 foreslår Piera et nytt handlingselement med innledninga *mahkáš, liksom*, som er en tydelig markør for at handlingene i leken ikke er virkelige handlinger, en type ytring Sawyer kategoriserer som nivå 4 (Sawyer 2003), der det er tydelig at barna er opptatt av og oppmerksom på det fiktive aspektet ved leken. De sier rett ut at dette er på liksom. Ifølge Sawyer (2003) er nivå 1 når barna er i rollen og nivå 2 og 3 er blandede rammer eller aspekter der deltakerne i lek er mer eller mindre i rolle.³⁶ Det er mange koder som tyder på at de er i lek i regiytringene ellers også, så skillet mellom nivåene i 2–4 ser for meg ikke ut til å innebære noe for kommunikasjonen i leken og for hvor eksplisitt signalene er for lekerne (Sawyer 2003), selv om det kan tolkes som ulike aspekter eller tolkningsrammer i leken. Bruken av *liksom* kan i enkelte tilfeller se ut til å innebære en tydeligere appell om aksept av et forslag enn om *liksom-nivået* er mer implisitt, se eksempler i kapittel 6.2, s. 143 ff., om forhandling og språkbruk for en dypere analyse av dette.

I sekvensen 7–11 er begge deltakerne med på å legge premissene for leken. De er ikke uenige, og de ser ut til å høre på hverandre eller være oppmerksomme på å ta og gi turer på en ordnet måte. Et i lekesammenheng tydelig signal på at de er oppmerksomme på ulike nivå i leken, er de mer subtile signalene som ligger i tonevariasjon og tempusbruk, og kanskje også noe mer velformulerte setninger. I dette utdraget er bruken av fortid nesten konsekvent, i første ytring av tur 7 bruker Piera nåtid. “Mahkáš”, “liksom”, er underforstått i lekens regikoder, uten at det er tydeligere på liksom når begrepet brukes.

5.6 Tur 11–17: Rolleytringer og regiytringer

Hittil i leken har det vært to typer ytringer: Regiytringer i 1–4 og 7–11, og ute-av-leken-ytringer i 5–6. Nå er den innledende iscenesettelsen ferdig, og leken er på et nytt nivå. Barna er dypere i leken, figurene er klare til å ytre seg selv. Turene 11–17 viser hvordan leken har utviklet seg videre og hvordan en ny type ytringer introduseres, slik at eksempelet inneholder både regiytringer og rolleytringer, i tillegg til ute-av-leken-ytringer. Tur 17 av en voksen i

³⁶ Sawyer (2003) bruker begrepet “in-character” som jeg oversetter direkte med “i rolle” og som svarer til det jeg kaller rolleytringer. I min analyse kan nivåene 2–4 passe inn under regiytring.

barnehagen er uklar, hører ikke til den aktuelle lekesequensen, men overdøyer barnas eventuelle turer. I dette utdraget vises en mer komplisert rollelek der flere nivåer av virkelighet vises ved bruk av ulike språkvarieteter, intonasjonsmønstre og tempusvariasjon. Fremdeles er samisk det dominerende språkvalget, men her forekommer også norske ord og setninger.

Eksempel 10 Drager og slott tur 11–17: Rolleytringer og regiytringer

11	Piera	jo ja {Ja, og denne gikk di/ hit opp.}	ja og	dát denne-PRON.NOM.SG	manai gå-PRET.3.SG	doh/ deike bajás di/ hit opp-ADV		
		ja og {Og kom: }		bođii komme-PRET.3.SG		[Skifter til lekestemme ved replikk] ^åh vennen min (.) hei vennen (.)		
12	Anna	åh, nei		det	er være-PRES	dragehule!		
13	Piera	dragehule (.) au						
14	Anna	de SA\så		komte NO\komme-*PRET		dragen NO\drage-NO\BEST.SG		
15	Piera	de SA\så {Så kom den. (.) Hvor er dragene?}		bođii komme-PRET.3.SG	(.)	dat den	gos hvor	
						lea være-PRES.3.SG	dragene NO\drage-BEST.PL	
16	Anna	dá her		lei være-PRET.3.SG	dat den	áhčči pappa-NOM.SG	drage NO\drage	
		eadni mamma-NOM.SG		drage NO\drage	aa nei	dá her	lei være-PRET.3.SG	dat den
		{Her var den pappadrage, mammadrage. Nei, her var den...}						
17	NN	[Voksen snakker i bakgrunn, umulig å høre hva A og P sier]						

5.6.1 Språk og kode

I leken *Drager og slott* har vi hittil sett hvordan språket er nordsamisk med innslag av norske leksemer. I denne delen blir språkbruken mer komplisert. Tur 11 inneholder tre ytringer, først to ytringer på samisk, deretter en ytring på norsk. Jeg vil nå se nærmere på de to siste: “ja bođii” og “^åh, vennen min (.) hei vennen ()”. Disse to ytringene er markert med flere forskjellige trekk, kategoriene nordsamisk og norsk er tydelige, men det er samtidig en del andre språklige trekk som skiller ytringene og gjør det mulig å definere dem som ulike

ytringstyper. Det mest iørefallende er at tonefallet³⁷ og setningsmelodien (prosodien) endrer seg, i transkriberinga markert med “^” for å vise høyere tone. Prosodien markeres ikke videre. En enkel betegnelse på dette tonefallet er hovedstadsdialekten – eller som man sier i nord: “søring”. Det er en klynge av koder som markerer annethet i forhold til første ytring, denne ytringa skal tydelig oppfattes som noe annet, nemlig som figurens stemme. Piera fremfører dukkens replikk og bruker flere signaler for å gjøre dette, bl.a. språkalternering. Dette er kodeveksling med språkalternering.

I Annas tur 12, som er en videreføring og en selvvalgt turtaking etter språkhandlinga i tur 11, ser vi at trekk ved siste ytring i tur 11 videreføres: norsk, tonehøyde, prosodi. Og fordi det er en hel setning med finitt verb, ser vi nå ett trekk til som skiller denne ytringa fra de første ytringene i tur 11: verb i presens. Dette er tydelig en replikk som utføres av Annas rollefigur og med samme signalklynge som Pieras tredje ytring i tur 11. Piera fortsetter på norsk i tur 13 med høyere toneleie og en gjentakelse av siste ordet i Annas tur 12, Piera signaliserer tydelig bekræftelse av Annas ytring. Tur 13 består av flere handlinger som er uklare både når det gjelder lyd og bilde, og det er uklart om det er ord eller lyder som illustrerer handlingene Piera utfører før turen avsluttes med: “au”.

Anna tar tur 14 med introduksjon av et nytt element i narrativet: En drage kommer. Hun bruker lokalvarietet i tonefall og fortid, og denne gangen er språket ved første blick norsk. Verbet er norsk og det kan de to andre ordene også være. Ved nærmere undersøkelse med fokus på sekvensiering kan det se annerledes ut. Ut fra formen på den følgende turen, tur 15, ser vi at setninga ellers passer fullstendig med innhold og form. *Dragen* er et norsk ord med norsk morfologi. Som vi har sett tidligere, kan et slikt norsk ord være et fast innslag i ellers samiske omgivelser, som i tur 15.³⁸ Tur 14 består da av innledende samisk konjunksjon, *de/så*, deretter et norsk verb i fortid og til slutt et substantiv med norsk morfologi som også kan brukes i samiske omgivelser, det er tvetydig i denne sammenhengen. Det er bare *komte* som er et utvetydig norsk element, noe som bekræftes i tur 15: Piera gjentar Annas setning på samisk i sin første ytring, han bytter bare ut nomen med et pronomen, og bekrefter dermed Annas meningsinnhold. Den andre ytringa inneholder bestemt form flertall av drage: “Gos lea *dragene*”. Den forsterker tolkninga av Annas bruk av det tilsynelatende norske ordet med norsk morfologi fordi *dragene* nå forekommer i en fullstendig samiskspråklig kontekst. Dette

³⁷ Det nye tonefallet er en etterlikning eller transformasjon av et tonefall, det er ikke det samme som når man snakker om høytone- og lavtone-dialekter eller tonem.

³⁸ *Drage* kan også få samisk bøyning, som i eksempel 5, ytring 24.

spørsmålet stilles i presens og er ledsaget av at han ser seg rundt etter figurene som Anna holder på å finne fram og deretter presenterer muntlig i tur 16 på samisk lokalvarietet med fortid.

I barnas språkbruk er det elementer i verbbruken som viser avvik eller overgeneraliseringer som kan tolkes innenfor en normalvariasjon for aldersgruppen, men som også kan skyldes mindre språkstimulering på et enkelt språk.³⁹ I dette utdraget er valget av formen *komte* i tur 14 og *lea* i tur 15 avvikende fra norm. *Komte* er svak bøyning av *å komme*, en form som er svært vanlig i barnespråk og nesten alltid til stede på et steg av språkutviklinga der barnet har analysert språket og bruker svak bøyning av verb som *default*. Hos små barn i Norge er denne formen vanlig mellom 2- og 4-årsalderen, skriver Høigård (2006:126–128). Den forekommer helt inn i skolealder, men det mangler en fullstendig studie av dette for norsk. Anna er på opptakstidspunktet 4 år og 3 måneder gammel, i *systemstabiliseringsfasen* (Høigård 2006). Slike overgeneraliseringer i språkssystem kan vare noe lenger hos tospråklige enn enspråklige barn og være mer omfattende (Müller & Hulk 2001). Kanskje er det verbformen *Piera* korrigerer i den første ytringa i tur 15 der han gjentar ordet på et annet språk? I den andre ytringa bruker han selv presens tredje person entall av *leat*, *å være*, der tredje person flertall samsvarer med *dragene*, men her er en mulig feilkilde i kvaliteten på materialet, og jeg kan ikke se bort fra at *t*, uttalt /h/ i utlyd, ikke har blitt oppfanget på båndet.

Språk og koder i materialet viser et mønster med signalklynger som er ment å oppfattes som annethet. Signalklynger innebærer redundans, det vil si at man kan ta bort en eller flere av kodene, og ytringa vil likevel være annerledes enn det foregående gjennom kodeveksling. Selv om det fins et hovedmønster for kode- og språkalternering, er dette mønsteret ikke enerådende. Velvillig tolkning og delvis parallelle handlinger, eller bare det å ønske å være i relasjonen, bringer likevel dialogen videre med et relativt uforutsigbart narrativ. Dette er lekens språk og koder, ikke helt forutsigbare, men lekbare.

5.6.2 Lekekoder: Regi og episk preteritum vs. rolle og nåtid

I turene 11–17 har Anna og *Piera* organisert og videreutviklet leken ved hjelp av muntlige ytringer på flere nivåer i leken. De veksler ubesværet mellom nivåene og mellom språk og språkvarieteter. Dette er et codesystem som er unikt, men som jeg samtidig tror er et universelt system, i tråd med for eksempel Sawyer (2003). Det er et system som i prinsippet

³⁹ Tospråklige barn får som regel mindre input på hvert enkelt språk enn enspråklige, systematikken i sjeldnere fenomener i språket kan ta noe lengre tid å oppdage (Yip & Matthews 2007: 30), men for eksempel Genesee (2006: 51) mener det ikke kan konkluderes at det er utenfor en normalutvikling hos enspråklige.

gjelder for både enspråklige og tospråklige rolleleker. At det kan være ganske faste koder for hvilket språk rollelekens regiytringer kan forekomme på, er noe som kan leses ut fra turparet 14 og 15. Anna har i tur 14 en regiytring på norsk som Piera gjentar på samisk, denne gjentakninga kan tolkes som en korrigerende av språkvalg, eller en forhandling om språkvalg. Trekk som ikke endres er også signifikante: Her veksler ikke bruken av fortid i gjentakelsen, det er korrekt kode. Det er ikke flere slike eksempler i denne leken og ikke noen utvetydige eksempler på dette ellers i materialet mitt heller.

En redundans i signaler for å uttrykke annethet som i tur 11, 12 og 13, kan man si er et trekk ved leken, det skaper en overdrevet tydelig forskjell mellom de ulike ytringstypene, noe som tydeliggjør deltakernes kompetanse både om språk og om koder innad i språk. Tur 11 inneholder bl.a. en regiytring på samisk: “ja bođii” og en rolleytring på norsk: “åh, vennen min (.) hei vennen ()”. Forskjellen mellom disse to ytringstypene er markert med flere forskjellige koder og siden dette foregår i situasjonen rollelek, er det grunnleggende først å se på rollelekens koder for å forstå ytringene og språkalterneringa. Språkalternering foregår mellom to ytringstyper, men det er samtidig en del andre språklige trekk som skiller ytringstypene og gjør det mulig å definere dem som ulike ytringstyper. I leken *Drager og slott* har vi hittil sett hvordan regiytringene dominerer og at språket er nordsamisk. Det er færre rolleytringer, og de er oftest på norsk lekespråk. Dermed ser lekesekvenser som denne ut til å være samiskspråklig, mens den er tospråklig i sin måte å alternere språkene etter ytringstype eller rollelekkoder på, slik vi ser i Pieras tur 11. Pieras kommentar til leken utenfor leken i tur 15 får sitt muntlige svar samtidig som Anna holder på å finne fram figurene i regiytringer i tur 16. Det er tydelig i dette tilfellet hvordan bruken av fortidsformen sier noe om objektens egenskaper i leken. I tur 15 spør Piera etter objektene plassering i virkeligheten, tempus er nåtid, i tur 16 utvikler Anna figurene som roller i leken, tempus er fortid. Fortidsformen definerer innholdet som en del av et tidløst univers, en fortelling.

5.7 Tur 18–28: Innblanding og brudd

Når leken blir avbrutt, eller det er innblanding eller trussel om innblanding fra andre utenfor leken eller lekegruppen, kan språkalternering være en del av reaksjonen. I eksempelet nedenfor er det et annet barn som vil være med i leken, men avvises direkte verbalt av Anna. Etter dette avbruddet fortsetter leken som før mellom Anna og Piera, den eneste forskjellen er at de i større grad gjør ulike kodevalg i ytringspar, der Piera bruker flere rolleytringer med norsk som språkvalg, mens Anna bare har regiytringer på samisk. Det kan se ut som en forhandling om språk slik Auer (1984) foreslår, ved enkelte hyppige språkalterneringer, men

siden de bruker ulike koder som hører til rolleleken, regiytring versus rolleytring, er det ikke nødvendigvis språket som er en kode *per se*. Annethet representeres ikke av språkvalg alene, og det som foregår kan tolkes som *samvarierende* kodeveksling og språkalternering. Dette er et sammenfall som utgjør en signalklynge som kan tolkes som lekekodene rolleytring og regiytring i samisk/norsk rollelek.

Eksempel 11 Drager og slott tur 18–28: Innblanding og brudd

- 18 **Anna** [Til en som ikke er med i leken].
 du **får** ikke lov til å komme hit
 få-PRES komme-INF
- 19 **Piera** vi **er** ikke de her hvor kongen hulen eller
 være-PRES
- 20 **Anna** mun mannen ovtta tura
 jeg-NOM.1.SG gå-PRET.1.SG en-NUM.AKK NO\tur-SA\GEN
 {Jeg gikk en tur.}
- 21 **Piera** ^jeg komme sjøl (.) ikke fall (.)
 komme-INF falle-IMP
 ^ikke fall meg ned (.) det **er**
 falle-IMP være-PRES
 ^hull der inne (.) der **er** hull
 være-PRES
- 22 **Anna** mun in liikon hulla
 jeg-NOM.1.SG ikke-V.NEG.1.SG like-PRET.NEG NO\hull-SA\AKK
 {Jeg likte ikke hullet.}
- 23 **Piera** [flyr med dragen og lager flylyd]
 oh, ja (.) ja dat ordnii fas
 og den-NOM.SG ordne-PRET.3.SG igjen-ADV
 {Åh, og (.) og den ordnet igjen.}
- 24 **Anna** Mahkáš, mahkáš dii ii orron dáppe
 liksom, liksom dere-NOM.2.PL ikke-V.NEG.3.SG bo-PRET.NEG her
 (.) daid dát drage maidde
 de-PRON.DEM.PL den NO.drage-UBEST.SG også
 Mahkáš mii dragiin orro dáppe
 liksom vi-NOM.1.PL NO.drage-KOM.SG bo-PRES.1.DUAL her
 Mahkáš mun fárr[en()]
 liksom jeg-NOM.1.SG flytte-[PRES.1.SG]
 {Liksom, liksom dere ikke bodde her, de (.) den dragen også...Liksom jeg og dragen bodde her. Liksom jeg flytt[er]}
- 25 **Piera** [Høyere tone, hardere prosodi, lekestemme]
 ^Vi gå bort her (.) ^jeg **bor** her (.)
 gå-INF bo-PRES
 ^ kongen **befaler** (.) ^vi **er** prinsesser (.) ()
 befale-PRES være-PRES

26	Anna	Mii vi-NOM.PL {Vi bodde i våres hule }	oruimet bo-PRET.1.PL	*iežas egen-REFL.3.SG	hulas hule-LOK.SG	(.) ((ett uklart ord))
27	Piera	jua {Ja}				
28	Anna	Mahkáš (.) liksom (.) {Liksom du ikke visst\}	don du-NOM.2.SG	**ji ikke-V.NEG.3.SG	dieh\	

Til tur 24: Det dreier seg om to drager, dermed er dualis forventet form, men blir ikke gjennomført i hele denne turen: *dii ii* skulle vært *dii ehpetom* hun gjennomførte PL. Siden det dreier seg om to, er dualis korrekt form med *doai eahppi*. *Dragiin* er totallsbøying, det er også *orro*-PRES.1.DUAL. Her forventes "**moai** dragiin orro".

*Med flertall *mii* først i setninga er rett ord for *iežas* -SG *iežamet*-PL .

** Skulle vært *it*-V.NEG.2.SG for å kongruere med subjektet.

5.7.1 Språk og kode

Hvis vi skal se bare på språkvalg som kode i dette utdraget av leken, er det flere kodevekslinger hos Piera, mens Anna kun har en veksling til norsk i avvisninga av det andre barnet. Hun bruker norsk i tur 18, dette er en kodeveksling der språket alternerer samtidig med at hun også bruker en annen type ytring, ute-av-leken-ytring. Videre holder Anna seg til ett språk, samisk, i tur 20, 22, 24, 26 og 28. Hun har ingen kodeveksling og ingen språkalternering der. Piera bruker norsk i tur 19, 21 og 25, samisk i 23 og 27. I et perspektiv der språk er kode, foretar Piera flere kodevekslinger, mens Anna gjør det i liten grad, og bare ute-av-leken. Når man tar hensyn til tempusvalg i ytringene, kan man imidlertid se et annet mønster som samvarierer med språkalterneringa i dette utdraget. I tabellen under har jeg satt inn språkvalg og tempus for å gi en oversikt over hvordan de veksler i forhold til hverandre.

Tabell 3 Drager og slott tur 18–28: Språkvalg og tempusvalg

Tur	Språkbruker	Språk	Tempus
18.	Anna	norsk	presens
19.	Piera	norsk	presens
20.	Anna	samisk	preteritum
21.	Piera	norsk	presens
22.	Anna	samisk	preteritum
23.	Piera	samisk	preteritum
24.	Anna	samisk	preteritum
25.	Piera	norsk	presens
26.	Anna	samisk	preteritum
27.	Piera	samisk	–

28.	Anna	samisk	preteritum
-----	------	--------	------------

Når vi ser på mønsteret i språkalternering og tempusalterneringa, ser vi at de samvarierer med presens i alle norske turer og preteritum i alle samiske turer som har verbal. Hvis man definerer språk som kode, kunne tilpassing til tur 18 vært en årsak til kodebruken i tur 19, eventuelt kunne det tolkes slik at Anna vinner forhandlinga om språk, men det forklarer ikke samvariasjonen og vekslinga videre. Siden både språk og tempus varierer, gir det mindre mening å argumentere for at dette er en sekvens med forhandling av språk for interaksjonen eller som identitetsmarkører fordi det her er andre koder i spill. Å redusere kodesettet til språk og verbform gir heller ikke noen entydige svar på om det er språk som er en selvstendig kode i denne sekvensen. Det er nødvendig å gå forbi språkvalg for å se på andre språklige trekk som kan forklare mønsteret i språkbruken i barnegruppa. Bortsett fra tur 18, en avvisning i “sanntid”, er det vanskelig å finne årsaker til denne samvariasjonen uten å bruke rolleleken koder.

5.7.2 Lekekoder: Verbform og språkvalg

Med lekens ytringstyper som utgangspunkt og signalklyngene i turene som argument, er jeg et stykke på vei i å avdekke mønsteret i språkvalg. Så pass mye samvariasjon virker ikke tilfeldig. For å følge leken må man også se på meningsinnholdet i ytringene, noe som kan være svært forvirrende fordi handlinger og linjer i leken fort blir avbrutt, og en forstyrrelse som den i tur 18 kan få følger for hvordan barna igjen kommer inn i leken.

I tur 18 ser Anna direkte på det andre barnet, henvender seg til det på norsk lokalvarietet med presens som er normal tempus ved direkte henvendelse i en her-og-nå situasjon. Den forrige replikken fra Anna, tur 16, var en regiytring på samisk med fortidsform. Det er altså flere koder på flere nivå som har skiftet fra tur 16 til tur 18. En åpenbar endring i situasjonen er at mellom tur 16 og 18 kommer en ny person inn i interaksjonen. Det er kjent fra kodevekslingslitteraturen at ulike personkonstellasjoner trigger ulike språk- og varietetsvalg. I dette tilfellet er språkalterneringa uavhengig av språkkunnskap fordi barna behersker begge språk på et nivå som ikke gir argument for å skifte språk på grunn av manglende kompetanse. Slike språkalterneringer kan være et resultat av at språkbrukeren ønsker å signalisere annethet på et eller annet nivå (Gafaranga 2007; Gafaranga & Torras 2002), her kan det for eksempel være å uttrykke at Anna behandler det andre barnet som en inntrenger i leken. Når Anna i dette tilfellet uttrykker fiendtlighet, er det nærliggende å tolke språkalterneringa som en ekstra

markering av annethet. I andre liknende tilfeller av språkalternering, det vil si der uenighet eller fiendtlighet uttrykkes, er det også vanlig å endre språk, så slike tilfeller kan også tolkes som at språkendringa gir en ekstra vekt til ytringa (Cromdal 2000, 2004; Myers-Scotton 1993b). Det er ikke kulturelt basert annethet som uttrykkes i slike språkalterneringer, det er situasjonsbasert eller interaksjonsbasert annethet, eller på mikronivå kan man snakke om sekvensiell annethet: Språkalterneringa representerer noe annet i forhold til forrige ytring, ikke i forhold til situasjonen eller relasjonen som helhet. Hvilken vei alterneringa går, altså om det er fra samisk til norsk eller norsk til samisk, er ikke meningsbærende.

Sekvensiell analyse er grunnleggende for å forstå språkbruk i lokal interaksjon. Et moment i teorien til Sacks er at forrige ytring er bestemmende for neste; jeg velger en tilnærming inspirert av Auers bruk av Sacks antakelse om sekvensialitet (Auer, 1984; Sacks, 2001).

Pieras tur 19 følger kronologisk etter Annas tur 18, men er ikke knyttet til tur 18 innholdsmessig. Det er tydelig at Anna henvender seg til en annen og er utenfor leken, mens det er tur 16 Piera svarer på. Likevel ser vi at tur 19 er lik i elementer som negasjon og språkvalg med tempus og varietet. Selv om tur 18 er avbrudd, kan den ha språklige følger for kodevalg eller innhold i neste ytring. Pieras tur 19 er innholdsmessig en videreføring av turene 11–16. Det er for meg uklart hva den nøyaktige meninga er, men innholdselementene *kongen* og *hulen* knytter seg til figurene og stedet i turene 11–16. Språket er norsk, tempus er presens og Piera bruker første person flertall. Presensbruken i lek er oftest enten knyttet til rollekode eller ute-av-leken-kode. Med lekespråk-prosodi ville det vært tydelig om det var en rolleytring, men i dette tilfellet har jeg ikke greid å avgjøre om prosodien er mest lik dagligtale-varietet eller lekespråkvarietet.

I tur 20 er Anna inne i leken igjen med en ytring på samisk lokalvarietet med preteritum. Ytringa er markert med fortidsformen, den har første person entall og Anna er i rollen når hun snakker, men det er ikke en rolleytring, snarere en allvitende forteller. Det er en slags indre dialog i karakteren, og kanskje enda mer nøyaktig en ordning eller ytre observasjon av karakterens handlinger og følelser som må gjøres eksplisitt for at publikum skal kunne følge med i fortellinga, et kjent trekk fra litteraturen. Denne analysen blir tydeligere om man ser på tur 22 som har samme struktur, denne gangen ikke handling, *å gå*, som i tur 20, men en følelse, *å ikke like*. Begge disse ytringene hører til narrativet og foregår i en slags episk preteritum. Bortsett fra tempus likner Pieras ytring i tur 19 på dette, det handler om narrativet, mer nøyaktig om å forklare figurenes plassering stedlig, angi hvor de er. Dette er min forståelse av tur 19. Hvordan forstår Anna Pieras ytring? Det er det ikke noe svar på i denne

ytringa, hun tverrvender bokstavelig talt og går en tur istedenfor å respondere direkte på Pieras forslag til narrativet. Orden i lek er vanskelig å få tak i, og selv om ingen av barna reagerer direkte på det den andre gjør og sier, er det likevel en samhandling og én lek. Det er komplisert med flere handlingslinjer samtidig, med plutselige innskytelser og endringer i retning.

Tur 21 fra Piera har samme språkvalg som tur 19, med norsk og presens; turen er analysert som fem ytringer skilt av en kort pause indikert med: (.). Alle ytringene i denne turen er sannsynligvis rolleytringer selv om bruken av lekestemmen er mindre tydelig når det gjelder prosodi for de siste. Disse rolleytringene er med på å ordne narrativet og fungerer oppklarende eller utviklende for handlinga.

I tur 22 fortsetter Anna i samme kode og form som hun hadde i tur 20, men knytter an til handlingselementet om hullet som Piera har introdusert i tur 21. Hun utvikler/utdyper leken i samme ytringstype som forrige tur, altså regi, og hun fortsetter på samme måte i tur 24, 26 og 28. Hun tar opp handlingselementene fra Pieras ytringer, men hun bruker en annen kode for å leke den sammen leken og de leker i noen turpar på ulike språk. Anna har i eksempelet eksplisitt ordnende elementer i sine regiytringer om hvor figuren går, hva den tenker og forslag om hvor figurene skal bo, også ved bruken av *mahkáš* i tur 24 og 28. Piera velger i tur 23 samme kode, regiytring, som Anna har brukt i foregående tur.

Leken er ikke mer norskspråklig i tur 18–28 fordi Piera vil leke på norsk istedenfor samisk, den er mer norskspråklig fordi Piera bruker en annen ytringstype enn før og en annen ytringstype enn Anna. Pieras tur 23 på samisk med fortid kan underbygge dette mønsteret. Han foretar ikke kodeveksling når det gjelder språk, kodevekslinga ligger i veksling mellom rolleytring og regiytring, og denne samvarierer med språkalternering i lekekoden. Denne analysen vises i tabell 4 nedenfor, som har samme kolonner som tabell 3, s. 109, og er utvidet med kolonnen *ytringstype* for å vise de språklige trekkene som henger sammen med rollelekens ytringstyper.

Utsnittet tur 18–28 viser språkalternering mellom turene og ytringstypene, der både Anna og Piera bruker begge språkene og flere koder. Som vi ser i dette eksempelet, er det ikke nøyaktig avkoding som er nødvendig for at leken skal fortsette, barna kan ta tak i enkeltelementer i den andres ytring og bygge videre på det. Denne avhandlinga har som mål å ta for seg språkbrukens *hvordan*. Det er mulig å finne noen mønstre som antyder et *hvorfor* når man kobler alternering og kodesystem til rolleleken, men det må komme etter en grundig

undersøkelse av hvordan barna bruker språkene sine. Det vi kan se, er at barna bruker begge språkene, det er visse språklige signaler, koder, som samvarierer eller samforekommer ofte, men det er ikke alltid entydig. Det vil si at selv om det er regler og koder for ulike ytringstyper, er det ønsket om å være i lekesituasjonen som er styrende. Det er deltakernes innlevelse i denne som driver leken framover, og det er den situasjonen signalene må tolkes innenfor.

Tabell 4 Drager og slott tur 18–28: Språk, tempus og ytringstype

Tur	Språkbruker	Språk	Tempus	Ytringstype
18.	Anna	norsk	presens	ute-av-lek
19.	Piera	norsk	presens	rolle
20.	Anna	samisk	preteritum	regi
21.	Piera	norsk	presens	rolle
22.	Anna	samisk	preteritum	regi
23.	Piera	samisk	preteritum	regi
24.	Anna	samisk	preteritum	regi
25.	Piera	norsk	presens	rolle
26.	Anna	samisk	preteritum	regi
27.	Piera	samisk	–	regi
28.	Anna	samisk	preteritum	regi

5.8 Tur 29–38: Hit og dit og stopp

Lekens kjennetegn er, ifølge Gadamer (2010), til-og-fra-bevegelsen,⁴⁰ som man kan se i denne rolleleken. Selv om rolleleken kan sies å inneholde et narrativ, er det ikke klassisk strukturert. Den er et narrativ som skapes i interaksjon og med mange innfall. Like lite som det er gitt hvor og hvordan leken starter, er heller ikke slutten definert på forhånd. I utdraget tur 29–38 videreutvikler deltakerne leken med nye innfall, men plutselig sier begge “nei”, det er et øyeblikk med full stopp.

Eksempel 12 Drager og slott tur 29–38: Hit og dit og stopp

29 Piera oh ja dál mun bidjen eará čuvlla
og nå jeg-NOM.1.SG sette på-PRET.1.SG annen kjole-AKK.SG

⁴⁰ Uttrykket *til og fra* er fra den norske utgaven av Gadamer's *Sannhet og metode* (2010), uttrykket fra den opprinnelige tyske utgaven kan kanskje bedre oversettes med *hit og dit*, som uttrykker mer sprangene sidelengs i leken (Øksnes 2010).

åh jeg vil ha kjole
ville-PRES ha-INF

jeg vil ha kjole på
ville-PRES ha-INF

{Åh, og nå satte jeg på en annen kjole, åh jeg vil ha kjole, jeg vil ha kjole på }

30 Anna (.) mun *oinne(n) (03:03) ^**oažžun mun geahččat?
jeg-PRON.1.SG se-PRET.1.SG få-PRES.1.SG jeg-NOM.1.SG se-INF

^oh, mun háliidan diekkár čuvlla!
jeg-NOM.1.SG vil ha-PRES.1.SG sånn kjole-AKK.SG

{Får jeg se?} {Åh, jeg vil ha sånn kjole!}

31 Piera [Uklart / Sier mer, men klarer ikke høre hva det er]
^it go don háliit diekkára? ()
ikke-V.NEG.2.SG SP.PART du-NOM.2.SG ville ha-PRES.NEG sånn

^åh jeg vil dit gå ~spise, spise ()
ville-PRES gå-INF

{Vil ikke du ha sånn?}

32 Anna de don oidnet okta drage lei
så-ADV du-NOM.2.SG se-PRET.2.SG en-NOM NO\drage være-PRET.3.SG

vázzime dakko
gå-AKT.ESS der
{Da du så en drage var og gikk her.}

33 Piera ja ja bijai gitta (.) dut\().
og-KONJ sette-PRET.3.SG igjen
{Og/ja og satte igjen (.) dut\ (.)}

dát dat doamai ^kom igjen ()
den her den skynde seg-PRET.3.SG NO\komme-IMP
{Den, den skyndte seg/hadde det travelt.}

34 Anna mahkáš () kongen ballái go dát lei ráhkadan ()
liksom NO.konge-BEST.SG frykte-PRET.3.SG for det være-PRET.3.SG lage-PERF.PART
{Liksom kongen ble redd fordi denne hadde laget ...}

35 Piera ^gå fort fordi kommer dragen
gå-IMP komme-PRES

36 Anna her kor ble vi?
hvor bli-PRET

37 Piera [Ser seg rundt, men gjør ikke noe]
nei vi (.)

38 Anna [Bestemt nei, uklart om det er i rolle eller utenfor]
nei

* -nn- for -dn- forekommer ofte i tale, korrekt skriftform er *oidnen*.

**Hun uttaler -žž- for -čč-, bruker altså ikke stadiveksling, men det sannsynlige målet er PRES.1.SG. Spørrepartikkel “-go brukes også i disse omgivelsene, normativt: “oaččungo mun geahččat”.

5.8.1 Språk og kode: Flere tilgjengelige språk og varieteter

Jeg vil først gi en oversikt over språkvalg og tempus- eller verbformbruk i tabellform i tabell 5 nedenfor, for å vise mønsteret i språk og kodevalg. I dette utdraget er mønsteret utvidet med flere typer eller samvariasjoner (klynger) av koder: *Samisk med presens* markert med kursiv (tur 31–33) og norsk med preteritum markert med understreking (tur 39), setninger uten verb er markert med 0.

Tabell 5 Drager og slott tur 29–38: Språk og tempus/verbform

Tur	Språkbruker	Språk	Tempus/verbform
29.	Piera	samisk	preteritum
		norsk	presens
30.	Anna	samisk	preteritum
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>
31.	Piera	samisk	preteritum
		norsk	presens
		norsk	infinitiv
32.	Anna	samisk	preteritum
33.	Piera	samisk	preteritum
		samisk	preteritum?
		norsk	presens
34.	Anna	samisk	preteritum
35.	Piera	norsk	presens
36.	Anna	<u>norsk</u>	<u>preteritum</u>
37.	Piera	norsk	0
38.	Anna	norsk	0

Dette mønsteret av språkvalg og kodevalg er annerledes enn tidligere, der samisk med preteritum og norsk med presens har samvariert. Flere signaler om hvordan man skal tolke ytringene kommer fram når jeg legger til en kolonne med tonevalg og prosodi, i tabell 6 nedenfor. Tonevalg og prosodi er markert med ^ for høy tone og prosodi fra lokalvarieteteten markeres med -.

Tabell 6 Drager og slott tur 29–38: Språk, tempus/verbform og tone

Tur	Språkbruker	Språk	Tempus/verbform	Tone
29.	Piera	samisk	preteritum	-
		norsk	presens	^
30.	Anna	samisk	preteritum	-
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	^
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	^
31.	Piera	<i>samisk</i>	<i>presens</i>	^
		norsk	presens	^
		norsk	infinitiv	~
32.	Anna	samisk	preteritum	-
33.	Piera	samisk	preteritum	-
		samisk	preteritum?	-
		norsk	(imperativ)	^
34.	Anna	samisk	preteritum	-
35.	Piera	norsk	presens	^
36.	Anna	<u>norsk</u>	<u>preteritum</u>	-
37.	Piera	norsk	0	-
38.	Anna	norsk	0	-

Mønsteret i vekslinga går ut på at presens har høy tone og preteritum har normalvarianten av tone som fins i dialektene til barna. Dette mønsteret av samvariasjon i ulike koder signaliserer forskjellen mellom rolleytring og regiytring, og utdraget indikerer at det ikke er språkvalget som er utslagsgivende kode, de mest stabilt samvarierende kodene er *preteritum+normaltone* versus *presens+høytone*. I dette utdraget er det kodeveksling med språkalternering innad i tur 29, 30, 31 og 33, der turene består av regiytring og rolleytring. Her samvarierer språkvalg og alternering med grensene for kodene i de ulike lekeytringene.

5.8.2 Lekekoder: Tempus og tone, hit og dit

Elementer som tempus og tone ordner elementene i leken og kan kategoriseres i signalklynger som kan analyseres i forhold til ytringstypene i rolleleken. Innholdet i leken avgjøres ikke i ytringskodene, nye forslag i leken kan komme uansett ytringstype, og selv om det er vanlig

med samme ytringstype i turpar, er det ikke entydig. Et ryddig mønster av kontrasterende tempus og tone følger en ustadig bevegelse i leken.

I utdraget tur 29–38 produserer Piera i tur 29 plutselig ideen om en imaginær kjole som figuren hans skal bruke. Anna følger med, og etter en kort pause svarer hun i tur 30 med først å forklare hva figuren gjør, og deretter går hun videre til figurens direkte tale i andre og tredje ytring av tur 30. Denne gangen følger Piera opp i tur 31. Han bruker også samisk lokalvarietet i første ytring, og deretter følger noe som ikke er hørbart på båndet, før han kommer med en rolleytring med hevet toneleie/lekestemme på norsk med nytt tema. Til slutt kommer en magisk ytring: “~spise, spise”. Innfallene virker ikke motivert av det som har foregått tidligere, ettersom andre del av Pieras tur 31 representerer noe nytt. Han kommer med nytt innhold i en rolleytring. Så følger igjen noe nytt i tur 32, der Anna i en regiytring kommer med en oppfordring til hva Piera skal gjøre med sin rollefigur i leken. Hun foreslår at Pieras rollefigur skal oppdage, eller *hadde* oppdaget, en gående drage. Dette responderer Piera på i tur 33 med en regiytring. Innholdsmessig tilsvarende dette regi med tydelig regissering av blikkretning (tur 32) og forklaring av handling (tur 33). I tur 33 er muligens Piera i gang med å foreslå noe med *dut[nje]* men stopper seg selv og begynner heller på noe nytt i andre og tredje ytring i tur 33, når ikke Anna tar ordet. Handlinga han foreslår i denne regiytringa, tas opp i Annas tur 34, men før det har Piera også en rolleytring til slutt i tur 33. Denne rolleytringa tar han opp i tur 35. Nå virker det ikke som Anna er helt med i tur 36, og spørsmålet hennes på norsk kan være enten i rolle eller utenfor leken. Forvirringa over hva dette er eller hvor leken skal gå nå, ses så i tur 37 og 38 der leken går i stå med: “nei,” som muligens er rolleytringer med norsk lokalvarietet, her er det vanskelig å avgjøre toneforhold, men som kanskje gjelder hele leken. Piera kan ikke svare på Annas spørsmål om hvor de er på noe nivå, verken i leken eller utenfor, og leken stopper brått.

Framdrift i leken kan komme som forslag om nytt innhold både i en rolleytring og i en regiytring. Innspill kommer både via figurens direkte tale og via barnas mer direkte forhandling eller regi. Uklarhet om hvilket nivå de er på i leken, kan komme til uttrykk ved en ny bruk av signaler. For eksempel kan tur 36 tolkes slik: Anna begynner å bruke norsk rett før leken stopper opp. Spørsmålet er hvorvidt språket skal tolkes som en egen kode. Kode kan sies å eksistere før det språklige uttrykket, ettersom koden *regiytring* ikles visse lingvistiske signaler for å forstås (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b; Bateson 1976 [1955], 1982 [1956]). Disse signalene skal *til sammen* forstås som den intenderte meninga eller kontekstualiseringa, her som regiytring. Hvilke trekk kan trekkes fra, og hvilke kan legges til for at den intenderte

meninga skal komme fram? Hvis formen er viktigst: Svarer Piera nei fordi han ikke vet om hun spør *i* eller *utenfor* lek? Eller hvis innholdet er viktigst: Svarer han nei fordi han ikke vet hvor de er? Uansett stopper leken plutselig opp her, kanskje fordi heller ikke deltakerne forstår hvilket nivå de er på og dermed ikke kan tolke meninga i ytringene sine.

5.9 Tur 39–51: Men plutselig...

Men plutselig er leken igjen i gang, og det er Piera som bringer inn ny handling og nytt liv. Det er ikke sikkert han har en klar plan når han starter tur 39, men han bygger ut etter hvert, noe ved å gå tilbake på elementer fra tidligere: *Det don oinnit* fra tur 32, *geahččat* fra tur 30 og så bygger han ut med nye elementer som at dragen er snill og at det fins et spill. Oppfordringene om å komme og å se blir gjentatt av begge i turene 40, 41 og 42 og uttrykker samarbeidet og tilpassingen til hverandre igjen.

Eksempel 13 Drager og slott tur 39–51: Men plutselig...

39	Piera	de så-ADV	don du-NOM.2.SG	oidnet se-PRET.2.SG	(.)	^boaðe kom-IMP.2.SG	geahččat se-INF	
		dat den	lea være-PRES.3.SG	siivui snill-NOM.SG	mahkáš liksom	dát den	lea være-PRES.3.SG	siivui snill-NOM.SG
		gea se-INTERJ	dá her	lei være -PRET.3.SG	su den-GEN.3.SG	speajal speil-NOM	{Da du så (.) Kom og se (.) Den er snill (.) Liksom denne var snill (.) Se (.) Her var dens spill.}	
40	Anna	de så-ADV	don du-NOM.2.SG	*oinnet se-PRET.2.SG	dá her	lei være-PRET.3.SG	dragehula NO\dragehule-SA\NOM.SG	
		{Så så du her var en dragehule.}						
41	Piera	dál nå	dat den	geahčai se-PRET.3.SG	dákko (.) her			
		dá det	lei være-PRET.3.SG	lássá lås-NOM.SG	{Nå den så her (.) .Det var lås. }			
42	Anna	dát den her	dat den	bođii komme-PRET.3.SG	(.)	dat den	bođii komme-PRET.3.SG	geahččat (.) se-PRES.INF
		{Denne det kom (.) Den kom for å se.}						
43	Piera	^heil!	er være-PRES	du	bestevonn?			
44	Anna	^ja						
45	Piera	å og	prinsessen	reddet redde-PRET	de			
46	Anna	jeg	gådde gå-*PRET	å redde redde-**INF	prinsessene			

		<i>å(h)</i> (og?)		<i>liksom det</i>	<i>brenna</i> brenne-***PRET		<i>her</i>
47	Piera	<i>Å(h)</i> (og?)	<i>brenn!</i> brenne-****IMP	<i>Å</i>	<i>må</i> må-PRES	<i>gå</i> gå-INF	<i>opp</i>
48	Anna	<i>Jeg</i>	<i>kan</i> kunne-PRES	<i>kile</i>	<i>vannet</i>	<i>du</i>	<i>ordne</i> ordne-PRES
49	Piera	<i>dos</i> det der borte	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	<i>dolla</i> ild-NOM	<i>ja</i> og		
		<i>dies</i> det der nærmest deg {den der borte var ild og det der nærmere deg var vann den andre. }	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	<i>čáhci</i> vann-NOM	<i>dan</i> den	<i>nuppis</i> andre	
50	Anna	<i>amma</i> ikke sant	<i>buohkat</i> alle	<i>sáhttet/</i> kunne-PRES.3.PL			
		<i>diet</i> den	<i>dat</i> de	<i>goappašat</i> begge to	<i>ledje</i> være-PRET.3.PL		{Ikke sant, alle kan. Den, de begge to var}
51	Piera	[Er borte ved PC'en] <i>Anna Anna</i>	<i>boađe</i> komme-IMP.2.SG	<i>geahčcat</i> se-INF			{Anna, kom og se! } * -nn- for –dn- forekommer ofte i tale, korrekt skriftform er <i>oidnet</i> . ** og ****Svak bøyning som avviker fra voksenspråkets sterke <i>gikk</i> og <i>brant</i> , men er vanlig i norsk barnespråk.****Brukes muligens også i dialekt. *** Det er et underforstått ”jeg gikk for å redde”. Kanskje er det vanligere å utelukke <i>for</i> i den norske varietetet som brukes i lokalsamfunnet også, analogt med samisk PRET + INF, som i tur 42: <i>bođii geahčcat</i> , direkte oversatt: <i>de kom å se</i> . *****Den nakne formen er imperativ, men meningsinnholdet er ikke bydende 2. person, men en verbalisering av handlinga lekefiguren utfører, dvs. brenner/blir brent. Det er snarere en slags intereksjon, som <i>grøss</i> , eller som de magiske ytringene.

I en tabell blir det synlig hvilke koder som alltid samvarierer, og hvilke som noen ganger samvarierer. I tabell 7 nedenfor viser jeg tur for tur hvordan kodene veksler. Det jeg her vil gå nærmere inn på, er bruddet i kodebruken i tur 45 og 46, her fremhevet ved fargevalg, og hva det kan innebære for barnas tolkning av språkvalg og språkbruk i rollelek. Dermed vil jeg nærme meg konklusjonen om at det er andre koder enn språkvalg som er relevant i en rollelek på to språk.

Tabell 7 Drager og slott tur 39–51: Variasjon og brudd

Tur	Språkbruker	Språk	Tempus/Verbform	Tone	Ytring
39.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	imperativ	^	rolle

		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	-	<i>regi</i>
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	-	<i>regi</i>
		samisk	preteritum	-	regi
40.	Anna	samisk	preteritum	-	regi
41.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	preteritum	-	regi
42.	Anna	samisk	preteritum	-	regi
43.	Piera	norsk	presens	^	rolle
44.	Anna	norsk	-	^	rolle
45.	Piera	norsk	preteritum	-	regi
46.	Anna	norsk	preteritum	-	regi
47.	Piera	norsk	presens	^	rolle
48.	Anna	norsk	presens	^	rolle
49.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	preteritum	-	regi
50.	Anna	samisk	presens	-	?
	Anna	samisk	preteritum	-	regi
51.	Piera	samisk	imperativ	-	ute

Det som er avvikende med tur 45 og 46, er at språkvalget er norsk. Resten av utdraget har språkvalget samisk for koden regiytring. En slik minimal forskjell i koder ser ikke ut til å ha noe å si for omgivelsene til turene. Både før og etter disse turene er det Piera som er førende i å introdusere en ny ytringstype, se tur 43 og 47. Anna svarer med samme ytringstype som Piera bruker i tur 44, 46 og 48. Vi ser også hun bruker samme signalklynger eller klynger av lingvistiske signaler som Piera. Hun tilpasser seg hans kodebruk, og de skifter begge koder uten at det er nøling eller påpeking av de ulike signalvalgene noen steder. En slik variasjon i kodesystemet i rolleleken peker mot at det ikke er språkene i seg selv som er meningsbærende kode i kodevekslinga, men at det er andre koder som sier noe om hvordan innholdet skal forstås. De tospråklige barna kan bruke begge språkene sine i rollelek, språkalternering er et element som er til stede i interaksjonen, spørsmålet er om språkalterneringa teller som meningsbærende kode.

5.10 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjennom den språklige analysen av én enkelt sekvens av rollelek vist barnas register av koder, språk og varieteter. Iøynefallende vekslinger som språkveksling mellom nordsamisk og norsk kan være mindre betydningsfullt enn bruken av andre signaler i rolleleken. Veksling og samvariasjon er ikke en tilfeldig miks av elementer. Rollelekens koder ligger som et regelsystem over det hele, det er kodesystemet som ordner en lekesekvens. For å finne et slikt system, er det nødvendig å se på interaksjonens eller relasjonens *helhetlige orden* (Gafaranga 2007). Kodene i rolleleken har mer eller mindre faste elementer, der for eksempel tempus og tone er faste trekk for å skille ulike ytringstyper, mens språkvalg er mindre signifikant. I tabell 8 nedenfor forsøker jeg å gi en enkel oversikt over signaler som er innenfor den tospråklige rollelekens domene. Der kommer det også fram at stort sett alle ytringstyper kan foregå på begge språk og gjør det i lekesekvensen Drager og slott.

Tabell 8 Oversikt over språkvalg, tempusbruk og toneleie for ytringer i rollelek

Ytringstype	Språkvalg	Tempus/verbform	Toneleie
Regiytring	samisk/norsk	preteritum	lavt (lokalvarietet)
Rolleytring	norsk/samisk	presens	høyt (lekestemme)
Magisk ytring	norsk	infinitiv	høyt (lokal prosodi)
Ute-av-leken-ytring	samisk/norsk	presens	lavt (lokalvarietet)

Som helhet ser leken for det meste samiskspråklig ut, av 84 ytringer er bare 29 norske. Overvekten av samisk kan forklares med sosiolingvistiske faktorer som at barna velger samisk i den samiske barnehagen, eller at de på denne måten signaliserer samisk identitet. Det er mulig dette er riktig, men det er vanskelig å vite noe om det, og eventuelt hva barna selv ville legge i dette. Ved å se på språkvekslinga i sammenheng med rollelekens koder, får språkvalgene en annen mening. Det er en overvekt av samisk i denne lekesekvensen fordi regiytringene oftest har dette språkvalget: 47 regiytringer, bare 6 på norsk. Rolleytringene derimot har oftest norsk: 25 rolleytringer, hvorav bare 3 på samisk. Det er ikke noe diglossisk system, selv om språk ofte er en del av signalklyngen. Jeg vil argumentere for at det er andre koder, rollelekens koder, som er meningsbærende og at barna ikke tar notis av om de ulike ytringene er på samisk eller norsk. Språkgrensen går heller mellom varietetene innenfor de ulike språkene: lokalvarietet og lekespråk.

Barna viser at de har alle lekekodene på begge språk, med mulig unntak av magiske ytringer. Årsaken til at det ikke fins magiske ytringer på samisk i denne leken eller i resten av mitt materiale, kan være at de fleste rolleytringene er på norsk og at magiske ytringer følger dette. Det var få funn av denne typen ytring. Det å bestemme rolleytringer var mer komplisert også fordi det ikke er noe diglossisk system i rolleleken. Det tok litt tid å finne de samiske rolleytringene fordi jeg ikke var klar over høy tone som lekestemme på samisk. Jeg hadde hørt fra en av de ansatte i denne barnehagen at den samiske lekestemmen kunne være med samme prosodi som den norske, en slags østnorsk, men det var den ikke i materialet. I dette materialet har samisk lekestemme en annen prosodi men høyere tone i likhet med norsk lekestemme. Det at mønsteret av kodeveksling mellom samisk regi og norsk rolleytring er såpass forutsigbart, peker mot en egen rollelekspråkstil hos de tospråklige barna i den samiske barnehagen. Men det at vi ser at det er mulig å skifte språk uten å skifte ytringstype, eller å skifte ytringstype uten å skifte språk, indikerer at mønsteret kan være et annet om situasjonen (personkonstellasjon eller noe annet) tilsier.

Jeg har ikke vurdert kvaliteten i språket. I noen av transkripsjonene har jeg bemerket enkelte avvik fra normen, men det er ikke lett i alle tilfeller å avgjøre om det er barnet som ikke snakker “godt”, eller om det er trekk som er i ferd med å utvikle seg i dialekten. I denne lekesequensen fins det setninger på samisk med innslag av norsk, som *drage* og *konge*, men innad i en ytring er det sjelden. For disse norske ordene fins det også en mulighet for at de oppfattes som samiske av barnet, fordi det er de faste ordene de bruker i denne sammenhengen, som måten vi bruker *akvarium* og andre lånord på i norsk dagligtale.

Gjennom analysen mener jeg å ha vist at det ikke er språkvalget i kodene som avgjør hvordan ytringene i leken brukes og skal forstås. Språkalterneringa er ikke tilfeldig, samisk ser ut til å dominere fordi regiytringene oftest er på samisk og regiytringer dominerer i rollelek. Den tospråklige leken bæres av noen mer generelle lekekoder som virker uavhengig av språk, der alle typer ytringer kan utføres i hvilket som helst av språkene uten at mening endres: Språk er ikke en meningsbærende kode i denne kodevekslinga fordi språkvalget for lek som sjanger i den samiske barnehagen er tospråklig.

6 Analyse av kodeveksling og språkalternering

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom eksempler fra materialet mitt og diskutere videre hvordan språkalternering kan forklares i forhold til veksling i kommunikativ intensjon i ulike interaksjoner i den samiske barnehagen. Språkalternering er, som beskrevet, enhver endring av språk i lingvistisk forstand, det vil i mitt materiale si alterneringa mellom nordsamisk og norsk. Kodeveksling oppstår når språkendringer har en mening eller et budskap og skal uttrykke annethet, en definisjon som bygger på Auer (1984, 1998), Gafaranga (2000, 2002, 2007) og Alvarez-Caccamo (1998a, 1998b). Språkalternering er kodeveksling når språkvalget i seg selv har en kommunikativ intensjon i interaksjonen. Et relativt uproblematisk eksempel kan være endring av språk som følge av endring av personkonstellasjon, der man velger språk med den intensjonen at deltakerne i interaksjonen skal forstå. Jeg har delt analysene i to hoveddeler etter hva jeg opplever som styrende for språkbruk i situasjonen. Noen språkalterneringer har personkonstellasjoner som styrende faktor, det er deltakerrelaterte årsaker til språkalternering og kodeveksling. Andre språkalterneringer kan oppstå ut fra interaksjonen, det kan da ofte være en konflikt som er utløsende faktor.

Deltakerorientert språkalternering har jeg delt i to typer i analysene: 1) Et enkelt barn får et språk knyttet til seg, og alle barna bruker dette språket for å tiltale dette barnet, og 2) En personkonstellasjon har et foretrukket språkvalg deltakerne imellom, men det kan endre seg om andre barn kommer inn i leken, eller barna endrer språk om de ikke leker sammen med hverandre. Den første typen gjelder også voksne. I den samiske barnehagen var jeg en norskspråklig voksen, mens alle de andre var samiskspråklige. Det var slik barna identifiserte situasjonen. Deltakerorientert språkalternering mener jeg kan vise språkalternering som kodeveksling. Språkalternering er med på å uttrykke annethet og skille grupper eller personer lingvistisk fra hverandre, selv om det ikke alltid først og fremst er funksjonelt betinget siden alle barna behersker begge språk, i likhet med de ansatte i den samiske barnehagen.

Andre situasjoner der språkalternering forekommer, kan være styrt av følelser. Særlig vil konflikt bringe opp flere tilfeller av språkalternering, noe blant andre Cromdal (2000) skriver om. Denne typen språkalternering har et budskap, eller i det minste en understrekende funksjon, men språkalterneringa sammenfaller her ofte med andre kommunikative koder eller signaler. Dette kan for eksempel være litt andre måter å uttrykke seg på eller bruk av høyere stemme. I språkalternering ved konflikt vil jeg stille spørsmål ved hvor mye annethet en slik språkalternering uttrykker i forhold til de andre kodene.

6.1 Kodeveksling og språkalternering i ulike personkonstellasjoner

En person kan endre språk etter hvilken personkonstellasjon vedkommende er i. Dette er et veldokumentert fenomen i tospråklighetsforskninga når det dreier seg om diglossiske eller nær diglossiske situasjoner. Slike språkalterneringer er tydelig kodevekslinger også, de kan sies å inneholde en beskjed som mottakeren skal avkode, noe sånt som: “Jeg henvender meg til akkurat deg og jeg vil at du skal forstå dette.” For eksempel i mitt materiale er jeg den eneste i den samiske barnehagen som ikke behersker samisk, og dermed den eneste det er helt nødvendig å henvende seg til på norsk. Hvordan barna forholder seg til enspråklighet og dårlig språkbeherskelse i samisk kommer til syne i en rekke samtaler som jeg vil vise eksempler fra først i dette kapitlet under overskriften “Språkalternering til felles språk”. Deretter vil jeg diskutere en annen form for kodeveksling og språkalternering der forholdet mellom barna/deltakerne i samtalen er styrende for språkvalg, altså ikke språkbeherskelse, siden alle barna behersker begge språk. Denne delen av kapitlet kaller jeg “Språkvalg i relasjon”.

6.1.1 Språkalternering til felles språk

Min tilstedeværelse i den samiske barnehagen endret språksituasjonen på avdelinga. Jeg var identifisert som norskspråklig og alle første henvendelser til meg foregikk på norsk. Det var svært sjelden noen ville svare en samisk henvendelse fra meg på samisk. Jeg vil i analysene vise hvordan. Jeg ble, som beskrevet i metodekapitlet, introdusert som en som skulle lære seg samisk og som skulle filme barna når de leker. Jeg brukte norsk når jeg snakket med barna, men kunne lese barnebøker på samisk. I sofaen kunne jeg gjerne sitte og lese på samisk, men når vi snakket om bøkene, var det på norsk.

En dag et barn, Joret, lå oppå ryggen av sofaen og vi hadde lekt og snakket litt, spurte jeg Joret hvilket språk de snakket i barnehagen, og da svarte han: “I barnehagen snakker vi bare samisk.” Artig nok svarte han på norsk og jeg skulle seinere oppdage at barna hadde et stort register innenfor både samisk og norsk som de benytter seg av i visse situasjoner i barnehagen. For min del gjorde Joret denne kategoriseringen: “Du snakker norsk hele dagen, akkurat som mammaen min.” Uttrykket “hele dagen” indikerte at det var alltid norsk – i motsetning til ham selv. Det er en vanlig opplevelse for barna i barnehagen at det er voksne i deres nære omgivelser som ikke snakker samisk, jeg var en av dem. Et eksempel fra opptaket *Biilamatta 2* der jeg sitter ved siden av og observerer barna som leker, kan illustrere denne typen språkalternering. Denne gangen kommer Risten bort til meg for å fortelle noe.

Eksempel 14 Biilamatta 2 (utdrag F)

- 1 **Risten** [Kommer med faste skritt, henvender seg først til CK på norsk, tverrvender og henvender seg til assistenten på samisk når hun ser henne komme inn, samme innhold.]

Carola Isak sa
si-PRET

Elle Márjá Isak logai "baika" (.)
si-PRET.3.SG. bæsj-NOM.SG

Isak logai "baika"
si-PRET.3.SG. bæsj-NOM.SG
{Isak sa "bæsj"}

Budskapet var viktig for Risten, og hun måtte si det til en voksen. Min rolle var intendert tvetydig når det gjelder rollen “ansvarlig voksen” eller “autoritativ voksen”, jeg ønsket å ha “the least adult role”, men min språklige kategori var klar: språkvalget var norsk. Det er ikke tvil om at denne koden brukes for den aktuelle interaksjonen, det er et poeng hvilket språk som brukes til hvem. I det øyeblikket en alternativ autoritativ voksen kommer inn, skifter hun språk til det korrekte valget i den samiske barnehagen. Barn–voksen interaksjon ser ut til å ha et fast mønster i barnehagen med konsekvent bruk av samisk, kanskje fordi voksne kan ha mer normgivende roller i barnehagesituasjonen. Voksne forventer samisk enspråklighet offisielt i den samiske barnehagen, og én voksen/ett språk ser ut til å være linja barna legger seg på, som i eksempel 14 over. Elle Márjá ville utmerket godt ha forstått innholdet Risten ville formidle om formen var norsk også.

I løpet av den tiden jeg var i barnehagen, var det entydig at de voksne kun snakket samisk, både med barna og seg imellom. Det de snakket av norsk, var til meg, enten direkte henvendelse eller for å forklare en situasjon, som i lekesequensen *Mun galgen giftet havfruain* der en assistent forklarer hvordan de håndterer det at et av barna gjør noe uakseptabelt eller at noen av barna krangler. Det var også vanlig i ansatt-forelder-relasjoner å bruke norsk eller språkalternering for å gi beskjeder i tilfeller der foreldre ikke behersket samisk.⁴¹

Jeg var som beskrevet kategorisert som norsktalende, og få av barna ville gå med på en “forhandling” om samisk, som i leken *Bittesmå dyr*, der Isak, Máret og Anna er med. I dette eksempelet svarer Isak meg på samisk, og da følger Anna opp:

⁴¹ Beskjeder om klokkeslett og datoer ble gjerne gjentatt på norsk også i tilfeller der foreldre var samiskspråklige, det kan være fordi datogjengivelse og klokkeslett er nyere konstruksjoner i samisk og oppfattes som det, eller at det hører til skolesfæren. I enspråklige samiske miljøer er det også relativt vanlig å bruke de norske begrepene på disse områdene, men barnehagen er konsekvent i å bruke de samiske begrepene overfor barna. Sånn sett er institusjonen i sterk grad også med på å bevare og utvikle det samiske språket i nærmiljøet.

Eksempel 15 Bittesmå dyr (utdrag A)

- 1 **CK** *ja dii lea olmma(i)
og dere-NOM.2.PL være-PRES.3.SG mann-NOM.SG*
{Og dere er (en) mann.}
- ((2.0)) ii lea?
ikke-V.NEG.3.SG være-PRES.3.SG
{Er han ikke? }
- 2 **Isak** (mii) leimmet unnabussáčivga
(vi-NOM.1.PL) være-PRET.1.PL liten.kattunge-NOM.SG
{Vi var småkattunger.}
- 3 **Anna** ja mun lean ponni
og jeg-NOM1.SG være-PRES.1.SG ponni-NOM.SG
{Og jeg er ponni}
*Dette er en delvis uforståelig setning, både strukturelt og lydlig. *Olmái* (mann-NOM.SG) er målet som ikke helt nås, olbmot (menneske-NOM.PL) det som burde vært målet, *lea* skulle vært *leat*.

I denne samtalen fanger Isak opp min intensjon om å ha en samtale på samisk, og han bekrefter språkvalget ved å selv velge samisk. I denne turtakinga tar han ikke hensyn til at vi ellers alltid snakker norsk sammen. I Isaks ytring ligger muligens også en korreksjon av min språkbruk i valg av tempus: Isak velger preteritum i sin ytring, noe som indikerer at han er inne i rolleleken og foretar en regiytring. I regiytringa går han imot innholdet i min ytring, det vil si han avviser forslaget/spørsmålet om de er menn, og kommer med et motsforslag. I innholdet er det altså en slags motsetning, mens han i språkvalget går med på mitt forslag. Når Anna også følger opp på samisk, kan det ses i sammenheng med Isaks ytring, som hun også kjeder sammen med hans med konjunksjonen *ja* (og). Hun følger imidlertid ikke opp hans tempusbruk, men velger presens.

Det korte utdraget i

Eksempel 15 *Bittesmå* dyr (utdrag A) inneholder ikke språkalternering, men det inneholder likevel kodeveksling ut fra den totale språksituasjonen (Gafarangas term *overall situation* (2007)) i forholdet mellom meg og barna. Språkvalget mitt er et brudd med tidligere språkvalg i samme barnegruppe, det er et brudd med nesten alle tidligere ytringer de har hørt fra meg, og jeg hadde en klar intensjon om bruke språkvalget som signal eller kode for å ha en samiskspråklig rollelek sammen med barna eller sette i gang en samiskspråklig rollelek. Dette er kodeveksling i vår totale interaksjon, og språkvalget har i det minste i min ytring en klar intendert funksjon som selvstendig kode. Det at språkvalget i dette tilfellet aksepteres, tross de mange avvikene fra målet eller normen, kan også være et aktivt kodevalg fra Isaks side. Han

har ment å akseptere språkvalget mitt og signaliserer det ved å følge opp bruken av samisk. Til forskjell fra Isaks valg i denne situasjonen, kan vi nå se på det som skjedde oftest, som i Márets reaksjon i neste eksempel fra samme rollelek, der hun svarer meg på norsk.

Eksempel 16 Bittesmå dyr (utdrag B)

1	CK	mu ((0.8)) meg-AKK.1.SG {Meg ((0.8))	mun jeg-NOM.1.SG Jeg er ((0.8))	lean ((0.8)) være-PRES.1.SG	mun jeg-NOM.1.SG Jeg er	lean være-PRES.1.SG	olmmai mann-NOM.SG
2	Máret	du	va være-PRET	snill ()	menneske		

Máret avviser her mitt språkvalg og velger å svare på norsk. I én forstand er det hun som holder seg til den koden vi har hatt oss imellom hele tiden, og det er jeg som kodeveksler. Hun aksepterer imidlertid innholdet i min ytring, og retter det også opp for meg: Min bruk av samisk *mann* for *menneske* blir forstått, det var det som var målet mitt. Hun korrigerer meg videre på rollelekens koder. Der jeg bruker presens, velger hun preteritum. Hennes valg av norsk som medium er ikke en avvisning av min ytring, tvert imot gjør hun sin ytring mer tilgjengelig for meg og tilfører adjektivet *snill*. Valg av samme språk er ikke nødvendigvis å gå med på et forslag i en forhandling. For å få svar på om det er det, må man se på innholdet også. Det er sannsynlig at Máret har en intensjon med språkvalget sitt, hun skifter ikke kode fra tidligere interaksjoner der begge har vært til stede. Det vennlige innholdet tyder også på at språkvalget som kodevalg ikke er fremmedgjøring, men hun har akseptert meg som norsktalende. Den norskspråklige identiteten min tror jeg også falt lett for barna, fordi de gjerne sammenlignet meg med sin eller andre barns norskspråklige mødre. Bruken av norsk språk er ikke nødvendigvis fremmedgjørende i den samiske barnehagen, men kan like gjerne signalisere intimitet, som familieliv. Språkvalg som selvstendig kode kan være et aspekt i slike tilfeller.

Isak beholder heller ikke samisk som språkvalg til meg gjennom denne leken, som her i neste eksempel:

Eksempel 17 Bittesmå dyr (utdrag C)

1	CK	hei	bussá pus-NOM.SG	()	bussá pus-NOM.SG
2	Isak	mjau	no	for fare-PRET	den under senga

I dette eksempelet bruker jeg samisk *bussá*, mens Isak følger opp med en ytring på norsk. Han har en regiytring med tempusvalget preteritum, og innholdsmessig følger han opp leken med handlingene til katten jeg refererer til, og replikken til katten: *mjau*. Min samiskspråklige ytring er minimal: Sammen med det språknøytrale *hei*, er det altså bare ett samisk ord i en naken form som gjentas, men språkvalget er fremdeles tydelig samisk og ikke norsk. Når Isak velger å forlate det språkvalget han hadde tidligere, kan det være fordi Máret ikke følger opp på samisk, se eksempel 16. Men det er ikke hennes ytring han responderer på her, det er innholdet i min ytring.

Det er flere grunner til å ikke akseptere meg som samisktalende. En grunn er den nølende bruken av samisk og mange feil. De feilene jeg gjør kan oppfattes som så grunnleggende at ytringene er vanskelige å svare på. Isak avviser den forsøksvise henvendelsen om at de er mennesker og konstaterer at de er små kattunger. Han aksepterer imidlertid samisk som språkvalg også til meg i turvekslinga i eksempel 15. I tillegg er ytringene mine kanskje heller ikke akseptable innenfor lekeuniverset, jeg bruker for eksempel feil tempus. Isak følger opp med samisk, og det er kanskje grunnen til at Anna også gjør det. Ellers i leken ville verken Anna eller Máret akseptere samisk, som i eksempel 16. Seinere, i eksempel 17, har også Isak gitt meg opp som “samisktalende”. Hva må til for at en ytring er akseptabel? Hva må være med av signaler for at intensjonen med ytringa skal nå fram? I disse tilfellene er det ikke bare min manglende samisk som er utslagsgivende, men jeg tror det også kan være vår relasjon. Tidligere interaksjoner har foregått på norsk. Jeg blir identifisert som en som “snakker norsk hele dagen”, og det kan være at jeg ikke behersker lekekodene.

I eksemplene ovenfor er det bruken av norsk til en norsktalende som er det opplagte språkvalget, som Myers-Scotton (1993b) ville kalt det umarkerte valget. Mine forsøk på å velge samisk avvises i leken, barna bruker kodeveksling eller nekter å akseptere min kodeveksling, for å komme fram til det umarkerte valget for situasjonen “samtale med en norsktalende”. Når Isak likevel i ett tilfelle går med på mitt forslag til språkvalg, kan det være en annen regel som er i samsvar med beskrivelser fra generell forskning på tospråklighet: Preferanse for samme språk (Auer 1984). Denne nå tradisjonelle terminologien innenfor forskning på tospråklighet og kodeveksling virker sannsynlig og umiddelbart forståelig og funksjonell når det dreier seg om tilnærmet diglossiske situasjoner som denne med en norsktalende til stede. Det er i tilfeller der samfunnets regler for språkvalg ikke lenger er meningsbærende at den mer tradisjonelle typen av analyse kommer til kort, for hva når

forståelse ikke er relevant? Hva når alle behersker samme koder, samme språk og språkene kan ha overlappende eller helt like bruksområder?

6.1.2 Språkvalg i relasjon

I ulike relasjoner i barnegruppa er det ulike språkpreferanser selv om barna behersker⁴² de samme kodene og de samme språkene. Barn-barn-relasjonen i den samiske barnehagen er i utgangspunktet tospråklig, det vil si alle barna i barnehagen er tospråklige, og de vet at de andre barna er det. Situasjonen skulle ligge til rette for det Myers-Scotton (1993b) kaller kodeveksling som umarkert valg. Likevel finnes det språkalternering knyttet til deltakerkonstellasjoner i barnegruppa. Det kan være ett barn som behandles som norskspråklig av de andre barna – men samiskspråklig av de voksne. Isak både henvender seg til de andre barna på norsk, og blir tiltalt på norsk, som i neste eksempel der Isak, Joret og Lasse leker med biler på bilmatta, ei matte med mønster som forestiller en del av en by med veier med skilt, fotgjengeroverganger og landskapet rundt med bl.a. ulike hus og en fotballbane.

Eksempel 18 Bilamatta 2 (utdrag C)

1	Joret	[<i>Leker alene</i>]						
	plutselig	kom komme-PRET	den	opp (.)	dákko (.) SA\her-ADV			
	čájehit vise-PRES.3.PL	dákko her-ADV	muhto men	dat det-PL	gal jo	eai ikke-NEG.3.PL	jeagat adlyde-PRES.NEG	
	dán denne-3.SG	eaige de heller ikke-NEG.3.PL		dán denne-3.SG	dušše bare	dan den-3.SG	jeagadit adlyde-PRES.3.PL	
	jeagadit adlyde-PRES.3.PL		dušše bare	dan den-PRON.3.SG				
	dat han-NOM.3.SG	ii ikke-NEG.3.SG	oainne se-PRES.NEG	dan den				
	dat den-NOM.3.SG	lea (.) er-PRES.3.SG	dat den-NOM.3.SG	lea er-PRES.3.SG	gopmánan veltet-PERF.PART			
	dat den-NOM.3.PL	leat er-PRES.3.PL	gopmánan veltet-PERF.PART					
	buskerat NO\busk-NO\PL-SA\ NOM.PL	válddii ta-PRET.3.SG	dan den	buskii NO\busk-SA\ILL.SG				
	ja og	dat han-NOM.3.SG	ii ikke-NEG.3.SG	leat være-PRES.NEG	suinniid gress-GEN.PL	alde på		

⁴² Jeg problematiserer ikke *behersker* her selv om jeg ser at det er innvendinger mot dette på samme måte som med begreper som *på aldersadekvat nivå*. Se metodekapittel, 4.2, for diskusjon av barnas språkbeherskelse.

ja buot mii lei birra ()
 og alt-NOM.3.SG som være-PRET.3.SG rundt

ja duokko lei ruoná (.) ding (.) ding (.)^ding ding ding, dung
 og der-ADV være-PRET.3.SG grønn-NOM.SG

{Plutselig kom den opp (.) her (.) de viser her, men de adlyder jo ikke som den og heller ikke den sa, bare den adlyder. Adlyder bare den, han ser ikke den. Her er, denne har veltet, disse har veltet. Busker, han tok den busken. Og han er ikke på gresset og alt som er rundt (.) Og der var det grønt (.) Ding (.) Ding (.) ^Ding, ding, ding, dung. }

2 Joavvna [Joavvna til CK, kommer med et ødelagt (det vil si deler av) legofly]
 vet du hva, den her va Lasse ()
 være-PRET

3 Isak [Kommer tilbake i leken]
 da så du den her
 se-PRET

4 Joret da så du (.) brrr ()
 se-PRET

Isak kommer her tilbake til leken etter å ha vært borte en liten stund og vi ser hvordan Joret bytter fra samisk til norsk i leken fra tur 1 til tur 4. I Jorets første tur ser vi språklig spor etter at Isak har vært der⁴³ før første ytring i utdraget: Joret begynner ytringa på norsk, for deretter å gå over til samisk i ytringa som er til han selv. Videre i alene-leken bruker Joret samisk, helt til Isak kommer tilbake, og vi ser at han tilpasser seg Isaks språkvalg og bruker norsk igjen. Det sterke språk-person-mønsteret når det gjelder Isak, ser vi igjen når leken fortsetter. Videre i leken er det andre som kommer inn, Isak forsvinner igjen, og Lasse, en yngre gutt, kommer inn i leken på samisk. Leken mellom Joret og Lasse foregår videre på samisk, som vi ser i det neste eksempelet.

Eksempel 19 Biilamatta 2 (utdrag D)

1 Joret [Kjørelyd | Rop?]
 da kom æ med veiskrapa (.) YYYYY
 komme-PRET

æ hadde sterk veiskrape
 ha-PRET

2 Isak da u/
 [Kjørelyd]
 YYYYY

3 Aslak [Står foran kamera, viser først malebokbilde]
 nesa mi ...øyen mi, øye mi(h)

[Kryper bort fra Joret, kjører bilen til Joavvna, en annen bilmatte]

⁴³ Opptaket begynner her, så jeg har ikke transkripsjoner av leken før dette.

4	Isak	æ	kjørte kjøre-PRET	anna	plass		
5	Joret	[Kjørellyder]					
		drrruuu					
6	Aslak	[Til kamera]					
		hei					
7	Lasse	[Setter seg hos Joret]					
		mus	lea	miella	stoahkanbiila		
		jeg-1. SG.PRON.LOK	ha-PRES.3.SG	lyst	lekebil-NOM.SG		
		{Jeg har lyst på en lekebil.}					
8	Joret	[Viser Lasse hvor han kan kjøre]					
		don	it	sáhte	diekko	vuodjit	
		du-2. SG.PRON.NOM	ikke-V.NEG.2.SG	kunne-PRES.NEG	der-ADV	kjøre-INF	
		diekko	lea	áidi			
		der	være-PRES.3.SG	gjerde-NOM.SG			
		dákko	don	fertet		vuodjit	
		her	du-2. SG.PRON.NOM	måtte-PRES.2.SG		kjøre-INF	
		dákko	ii	leat	áidi		
		her	ikke-V.NEG.3.SG	være-PRES.NEG	gjerde-NOM.SG		
		{Du kan ikke kjøre der, der er det gjerde. Her må du kjøre, her er det ikke gjerde.}					

Disse to siste eksemplene viser et foretrukket språkbruksmønster som ikke tar hensyn til hvilke språk barna faktisk kan, men hvilket språk de er vant til å bruke sammen. Isak og Jorets felles språk er norsk, selv om de kunne ha lekt på samisk eller lekt tospråklig om de hadde foretrukket det, eller blitt enige om det. En eventuell forhandling om språkbruk dem imellom har vært gjort allerede, de har et fast språkbruksmønster seg imellom. I disse tilfellene er språkene i seg selv koder, selv om det ikke hadde vært nødvendig. Det er språkalternering med kodeveksling, fordi Jorets språkalternering til norsk er rettet spesielt mot Isak, og alterneringa til samisk seinere til Lasse. En slik type språkalternering er regnet som kodeveksling i den nå klassiske delen av tospråklighetsforskninga, så vel som i den nyere som for eksempel Gafarangas (2000, 2007).

Hvordan barna gjør det, og et begynnende svar på hvorfor de gjør som de gjør, er synlig og kan ses i lys av sosiolingvistiske termer, eller ut fra følelsesmessig tilknytning. I forholdet mellom Isak og Joret ligger en felles forståelse: “Vi har en norskspråklig relasjon”. Mellom Lasse og Joret er det en samiskspråklig relasjon, som vises i språkalterneringsmønsteret. Men det er likevel det poenget at de behøver ikke skifte språk for at den andre skal kunne delta – de velger å gjøre det, kanskje som inkluderingsstrategi, eller som et uttrykk for intimitet.

Myers-Scotton (1993b) bruker en slik argumentasjon, og kaller det intimisering som kode i språkvalg i et eksempel der en person vil be en annen om penger og skifter språk for å påberope en slags intimitet eller fellesskapsfølelse i et tilfelle der samtalen kunne foregått på bare ett av språkene som brukes. I 1998 har Auer en nylesing av dette eksempelet, der han bruker CA for å komme nærmere hvordan selve interaksjonen virker inn på språkbruken. Han hevder at det ikke nødvendigvis er assosiasjoner, som jeg tolker som selvstendige koder, som ligger i språkalterneringa, men språkforhandling⁴⁴ (Auer 1998). I forholdet mellom Joret og Isak er det ikke språkforhandling, det er allerede gjort et valg, og jeg har ingen opptak av andre språkvalg dem imellom. Jeg har observert at begge snakker samisk når det er ansatte i barnehagen til stede og barna ikke er oppslukt i lek.

Slike språkvalg gjelder kanskje for flere av barna. For eksempel fortalte de ansatte i barnehagen at Anna og Máret kunne leke på norsk når det var bare de to, men dette fikk jeg desverre aldri observert eller filmet. I lekesekvensen *Bittesmå dyr* er både jeg og Isak til stede og leken foregår nesten utelukkende på norsk. Hva som at Anna og Máret velger norsk i akkurat denne leken er vanskelig å avgjøre. Begge to velger samisk med alternering til norsk i andre lekesekvenser, for eksempel når Anna leker sammen med Piera i Drager og slott og når Máret er i forhandling med Joavna i lekesekvensen *Biler som bor i hus*. Det samme gjelder for Risten og Lisa, som leker på norsk sammen, som i lekesekvensen *Biebmú/Mat*. Lisa har karakteristiske innslag av samiske ord, ofte bare former. Et eksempel er fra *Biebmú* er: “Har du *juhkadit*?” (*juhkadit* av *juhka*, v.: *drikke*) Men jentene leker på samisk med andre, som i lekesekvensene *Stellebordet*, *De lea idit* og *Dukkelek 1*. De to siste lekesekvensene er Joret også med i, og vi kan se hvordan han bruker samisk som førstevalg i relasjonen til Risten når han i eksempelet under skifter adressat fra meg til Risten.

Eksempel 20 Dukkelek 1 (utdrag A)

1	Joret	[Til CK om Barbie- dukke]	æ	den	har	mista	hår	
					ha-PRES	miste-PERF.PART		
2	CK	[Ser ned, ordner dukkeklær, svarer bekreftende]						
3	Joret	[Til Risten]	ehe (.)	dát	lea	billahuvvan	Risten	
				dette-PRON.SG	være-PRES.3.SG	ødelegge-PERF.PART		
			{/ler/ (.) Dette er ødelagt, Risten. }					

⁴⁴ Og da vet vi ikke hvilket språk deltagerne i samtalen fra Myers-Scottons eksempel vanligvis bruker seg imellom (Auer 1998).

Jeg er enspråklig norsk og blir tiltalt på norsk idet Joret viser fram ei litt sliten Barbie-dukke. Min minimale respons, som er norsk bekreftende *mm*, er kanskje ikke nok, så han henvender seg til Risten på samisk om samme tema. Risten satt og snakket til seg selv på norsk før Jorets henvendelse. Selv om Risten har lekt for seg selv på norsk hittil, velger hun å tilpasse seg Jorets språkvalg for leken, altså samisk. I neste eksempel ser vi hvordan både Joret og Risten skifter til samisk:

Eksempel 21 Dukkelek 1 (utdrag B)

- 1 Joret** *[Strever med å flytte rundt på slottene. Henter ei dukke i et av slottene. | Viser dukka til Risten.]*
- æsj, ååå (kor e) her e eadni
(hvor være-PRES) være-PRES mamma-NOM
- oba guhkki dat lei
ganske lang hun-PRON.SG.NOM være-PRET.3.SG
- Risten, amma leige dat guhkki
Risten ikke sant være-PRET.3.SG+PTKL hun- NOM.3.SG lang
 {Her er mamma. Hun var ganske lang. Risten, ikke sant hun var lang?}
- 2 Risten** Ja
- 3 Joret** guhkit go duo ja duot
lang-ADJ.COMP.SG.NOM enn-SUBJ hun her og-KONJ hun der
- diet guokte unna ferte mannat sengii
de der-PRON.PL to-NOM små-ATTR måtte-PRES.3.SG gå-INF seng-ILL.SG
 {De er lengre enn hun her og hun der. De der to små må gå til sengs.}
- 4 Risten** das leidde seammalágan [čuvla.
den-LOK.SG ha-PRET.2.DUAL lik kjole-NOM.SG
 {Dere to hadde likedan kjole. }
 *Dain/dudnos lei seama (habitiv setning, ikkje dualis)

Relasjonen mellom meg og barna er norskspråklig, det er både fordi jeg, særlig i begynnelsen av feltarbeidet, ikke behersker kodene, men også fordi det mot slutten av feltarbeidet, når jeg kunne delta i enkle rolleleker på samisk, hadde etablert seg en språkbruk der mine forslag (språkvalg som forhandling) om å bruke samisk ikke ble godtatt. I eksempel 14 ovenfor har jo Risten også forstått hva Joret sier til meg, og han kunne gjentatt det samme, eller en variasjon over innholdet, som i den samiske ytringa, men han velger å skifte språk når han henvender seg til henne. Før dette utdraget har jeg, Joret og Risten, hun lekte alene ved siden av, snakket norsk i leken, så det er ikke på grunn av det nylig brukte språket heller. I slike tilfeller anser jeg at kodeveksling er et dekkende begrep for språkvekslinga. Det ligger antakelig en mening i å skifte språk på denne måten, muligens en “vi-kode”. Men hvor entydig er den samiske “vi-

koden”)? I eksempel 21 ovenfor begynner Joret på norsk i første ytring, først litt uklart, men det er tydelig norsk fortsettelse, før han midt i setninga skifter til samisk *eadni*, som betyr *mamma*. Dette kan tolkes som deltakerrelatert kodeveksling, eller forhandling om språk for interaksjonen (Auer 1984) med Risten. Hun svarer først bekræftende “ja” på norsk,⁴⁵ men neste tur er på entydig samisk, hun har nå gått med på språkvalg for interaksjonen. Det er mulig den norske delen av Jorets tur er rolleytringer på grunn av tempusbruken, men innholdsmessig og tonemessig er det likt regiyrting. Denne kodesammensettinga gjør ytringa mest sannsynlig til en her-og-nå-ytring utenfor leken. Joret indikerer en annen virkelighet som ikke er *i* leken, men *om* leken. Jo mer leken går over til å involvere kun Joret og Risten, og altså ikke meg, går leken over til å være på samisk.

Men så skjer det noe påfallende: Når leken blir avbrutt, endrer også språkvalget seg, slik jeg observerte i det neste eksempelet. I denne observasjonen, eksempel 22 nedenfor, kommer Isak plutselig brasende inn døra og snakker norsk i tur 1. Risten bruker i tur 2 norsk, selv om Isaks tur ikke er rettet til henne, men til den andre gutten han løper rundt med. Joret henvender seg direkte til “inntrengeren” på norsk i tur 3. Isak svarer i tur 5, men lydopptaket er uklart. Joret ser ut til å avlede situasjonen med å henlede oppmerksomheten mot kameraet, igjen på norsk i tur 6. Isaks neste tur, 7, er muligens til seg selv eller andre enn Joret og Risten, og han springer ut igjen. Ristens neste ytring i tur 8 er nå på samisk, hun returnerer til språkvalget hun og Joret hadde kommet fram til tidligere, avbrytelsen er over. Joret begynner imidlertid sin tur/ytring på norsk, men returnerer så til samisk i løpet av sin tur. Bruken av presens i de to første ytringene i tur 9 indikerer rolleytring. I denne tolkninga skifter han her fra norsk til samisk i denne turen uten å skifte kode mellom første og andre ytring, deretter skifter han kode fra andre til tredje ytring uten å skifte språk.

Eksempel 22 Dukkelek 1 (utdrag C)

1 **Isak** [Kommer brasende inn døra.]
han ute han flyg
fly-PRES

2 **Risten** [svak stemme]
hm ^otar (.)
ta-PRES

3 **Isak** dem flyg vekk
fly-PRES

[Henvender seg til dem som kommer inn, Isak og en gutt til]

⁴⁵ Nå kan bruken av norsk *ja* istedenfor samisk *jo/juo* sies å være en del av samisk dagligtale i nærmiljøet, så det er ikke entydig at Risten bruker norsk i denne turen.

4	Joret	er være-PRES	dere	her?	
			hva	gjør gjøre-PRES	dåkker h/[er]?
5	Isak	[leker, løper rundt, vanskelig å høre]	oj oj	()	
6	Joret	[Lekestemme, i tonefall, henvendt til Isak.]	^se, se-IMP	her e være-PRES	kamera
7	Isak	[løper ut av rommet]	vi	har ha-PRES	kjørt kjøre-PERF.PART ()
8	Risten	ja og	dál nå	()	
9	Joret	vi	vil ville-PRES	leke leke-INF	lamme i lag med
		mun Jeg	gáskkán bite-PRES.1.SG		
		mis vi-LOK.1.PL {Jeg biter vi skulle ha mange barn.}	galg[e] skulle-[PRET.3.PL]	leamen være/ha-AKT.ESS	mánnga mange
					máná barn-GEN.SG

Relasjonen mellom Isak og Joret kan beskrives som norsk, og når Isak kommer inn, endrer Joret språk med det samme. Når døra brått åpner seg, snur Joret seg mot den med hele kroppen⁴⁶ og er ikke vennlig i spørsmålet om hva inntrengerne gjør der. Det er altså et konfronterende spørsmål i situasjonen. Joret viser at han ikke ønsker å ha Isak der, og sånn sett kunne det være en slags konflikt om territorium som avgjør språkvalget. Kommentaren om kameraet i tur 6 kan fungere som en avledning fordi Joret ikke vil at Isak skal se *hva* han leker med eller *at* han leker. Joret vil ikke at Isak skal være i rommet når han leker. Isak snakker også norsk med den gutten han leker med, så Jorets spørsmål og kommentar om kameraet samsvarer språklig med Isaks tidligere ytringer. Det kan være preferanse for samme språk som slår inn. Påfallende skifter Risten til samisk igjen med det samme Isak er ute av døra, og Joret også etter hvert, men første delen av turen hans er på norsk, nok en avvisning av Isak, der “vi” er Joret og Risten (eller figurene de leker med). Som nevnt ovenfor kan første del av tur 9 oppfattes som rolleytring, og da oppfatter jeg språkalterneringa som

⁴⁶ Idet han snur seg, skjuler han også Barbie-dukken han leker med bak ryggen, så en del av uvennligheten ligger antakelig i at han ikke vil vise hva han leker med. Senere i opptaket kommer en overrasket ytring fra Lisa om at Joret og Risten leker sammen, noe som kan indikere at det er uvanlig at de to leker sammen.

kodeveksling som mer uklar. Valget av norsk som meningsbærende kan handle om at han på et vis henvender seg til Isak som har gått, eller bekrefter relasjonen til Risten på norsk, noe som igjen kan tyde på at han er vendt mot Isak fremdeles, før han går inn i leken på samisk igjen.

I eksemplene 18–22 har vi sett hvordan Joret kan skifte språk etter hvem han leker med. Samisk er ofte hans språk i alenelek, og muligens foretrukket i sosial rollelek unntatt med Isak, slik dette kommer fram i språkforhandlingssekvenser. I neste eksempel er det en litt mer subtil tilpassing til de andre deltakerne, som jeg tolker som deltakerrelatert kodeveksling. I observasjonen i eksempel 23 nedenfor er det tre jenter som leker sammen på lekerommet. Det er i begynnelsen av leken og rollene er ikke helt satt, de skifter for eksempel fra rollen *baby* til rollen *storesøster*. Mine observasjoner viser at Risten og Lisa leker mye sammen, de er omtrent like gamle, mens Marita som er litt eldre, er en populær lekekamerat. Risten vil gjerne følge Marita, muligens på bekostning av relasjonen mellom seg selv og Lisa.

Eksempel 23 Stellebordet (utdrag A)

1	Marita	°hade [babyen nyser]	atsju atsju		det va være-PRET	()
	Risten	vi	fær fare-PRES	å hente	eará andre-SG	stedai NO\sted-ILL.SG
	*maš liksom {Risten, vi drar for å hente på et annet sted. Liksom vi skulle flytte. }		mii vi-NOM.1.PL	**galggii skulle-PRET.3.SG		fárret flytte-INF
2	Risten	ja NO\ja				
3	Lisa	aa SA\nei				
4	Risten	muht men	don du – NOM.2.SG	fertet måtte-PRES.2.SG	dál skuvlii nå skole-ILL.SG	
						{Men du må på skolen nå. }
5	Marita	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG.		gille vil-PRES.NEG	
		go når	Rist/ Lisa	ii ikke-V.NEG.3.SG.	boađe komme-PRES.NEG	
						{Jeg vil ikke når Rist/Lisa ikke kommer. }
6	Risten	Lisa	gå gå-IMP	nu i lag med	lammi Marita i skolen(.)	ale SA\slutt-V.NEG.IMP.2.SG
						*Forkortelse for <i>mahkáš</i> **Grammatisk korrekt skulle det vært <i>galggaimet</i> -PRET.1.PL. Uttalen <i>galggii</i> er vanlig for den normerte skrivemåten <i>galggai</i> -PRET.3.SG.

Maritas første tur i dette utsnittet starter med rolleytring på norsk, deretter går den over i regiytring på norsk, som igjen går over i samisk – i dette tilfellet en svært glidende overgang med “hente *eara stedai*”, der norsk og samisk veves sammen på en måte,⁴⁷ med norsk lemma og samisk morfologi. Ristens svar i tur 2 kan være både samisk og norsk, det hender at *ja* brukes for *juo* i samiskspråklig kontekst. Lisas “aa” er samisk *nei*, men kanskje kan denne også brukes i norskspråklig sammenheng. Risten bruker så samisk i tur 4 for å prøve å overtale Lisa som har vært negativ til å flytte seg. Signalene som brukes gjør det mer innfløkt å avgjøre hvilken type ytring det er. Verbtiden er presens, noe som signaliserer et her-og-nå-virkelighetsnivå, det vil si enten utenfor leken eller replikk i rolle. Stemmeleiet er nøytralt, det vil si uten leketrekk som høyere toneleie og større variasjon i prosodi.

Marita kommer med et nytt krav, også dette i presens i tur 5, Risten skifter så språk til norsk i tur 6, men bruker ellers samme språklige trekk, som nåtid, denne gang imperativ, men altså et her-og-nå-nivå. Dette kan tolkes som at de forhandler om leken utenfor leken. Dette kan være en språkforhandling, men jeg tolker språkalterneringa til Risten som at Risten påkaller sitt og Lisas felles lekespråk, og spiller dermed på deres fellesskap, til forskjell fra modusen med å bruke samisk i regiytringer og norsk i rolleytringer. Denne observasjonssekvensen kan være et eksempel på forhandling, men også deltakerrelatert kodeveksling når det gjelder hvilket språk barna velger i interaksjon med hverandre. Risten vil ha begge de andre med, og da bruker hun flere språklige koder, eller andre typer ytringer, kanskje for å påkalle noe felles, eller også for å overtale ved å endre språkkode, noe som er godt underbygd i andre studier av konflikt mellom barn på flere språk (Aarsæther 2004; Cromdal 2000).

I materialet mitt kommer det fram at i sekvenser med litt mer kompliserte personkonstellasjoner kan det bli mange ulike språkvalg. Noen språkvalg blir kanskje gjort for å bli hørt, typisk er gjentakelser på flere språk når man ikke oppnår ønsket respons. Andre språkskifter er deltakerorienterte, det vil si det virker som de er rettet mot en spesiell person i gruppa. I en større gruppe kan det være kryssende preferanser eller typiske språkbruksmønstre, og i barnehagen kunne det være hyppige språkalterneringer i slike uoversiktlige situasjoner. I mitt materiale var dette situasjoner der det bare var barn til stede, i

⁴⁷ “Veves sammen på en måte” brukes her om for eksempel Poplacks (1980) intrasentensiell kodeveksling når et ord får bøyning fra et annet språk. I denne typen “veksling” er det vanskelig å avgjøre når det virkelig er en veksling mellom språkene og når det er i vanlig bruk hos den tospråklige også i en enspråklig kontekst. Jeg vil ikke ta diskusjonen om *enkeltordsveksling* her, det er vanskelig å avgjøre hyppighet og integrering, særlig i et lite materiale. *Sted-stedai* er ikke mye brukt i samisk, fordi *sadji-sadjai* ville vært vanlig i denne situasjonen, kom det fram når jeg viste eksemplet på et foreldremøte i den samiske barnehagen.

tillegg til meg. Jeg har ingen eksempler på slike situasjoner med en ansatt til stede. I lekesekvenser med flere enn to personer kan enhver ytring potensielt være rettet mot alle deltakerne i leken, mot én spesiell deltaker, eller bare til seg selv.

Lekeinteraksjonen i neste observasjon er mellom Risten, Lisa og Joret. Marita og jeg er i samme rom, men deltar ikke i leken sammen med de tre.

Eksempel 24 Dukkelek 1 (utdrag F)

- 1 **Risten** okta skjørte ja okta tøya
ett skjørt og ett tøy
- 2 **Lisa** don fertet oadđit
du-NOM.2.SG måtte-PRES.2.SG sove-INF
mamma du skal være den
skulle-PRES være-INF
{Du må sove (.) Mamma du skal være den (.) }
- 3 **CK** [flytter på kameraet]
sku æ fløtte den her så den ikke står i veien?
- 4 **Risten** kor den sjoln (kjolen) kor e kjolen?
være-PRES
- 5 **Joret** de mun manan ()
da jeg-NOM.1.SG gå-PRES.1.SG
skal vi filme dem?
skulle-PRES
- 6 **Risten** kor e dongerikjolen?
være-PRES
- 7 **Joret** vi har ikke
ha-PRES
jeg har ikke do\
ha-PRES
jeg har ikke dongerikjolen
ha-PRES
- 8 **CK** sånn her Marita så den står helt s\ (.) her
- 9 **Risten** kor e tøy til ho
være-PRES
{En sånn der skjørt og en til.}
- 10 **Joret** du ser (.) ser her
se-PRES se-PRES
- 11 **Risten** kor e babyen
Hvor være-PRES
du kom du kom

12	Lisa			komme- PRET		komme- PRET			
		du	komme	besøk	en	tur			
			komme- INF						
13	Risten	nei							
14	Marita	lei		doppe		himmelis			
		være- PRET.3.SG		der		himmel- LOK.SG			
		{den var i himmelen }							
15	Lisa	don	it		oaidnán	gos	sii	*bođii	
		du- NOM.2.SG	ikke- V.NEG.2.SG		se- PRET.NEG.	hvor	de- NOM.3.PL	komme- PRET.3.SG	
		{Du så ikke hvor de kom. }							
16	Marita	dan	mu		sáhtii		din (.)		
		den	jeg- GEN.1.SG		kunne- PRET.3.SG		dere- GEN.2.PL		
		de	gal		oidnen				
		da			se- PRET.1.SG				
		{Den min [dukke] kunne deres [dukke] (.) Da så jeg }							
17	Lisa	ja	dat	lei	oaðđimin				
		og	den	være- PRET.3.SG	sove- AKT.ESS				
		don	it	sáhttán	boahtit	guossái			
		du- NOM.2.SG	ikke- V.NEG.2.SG	kunne- PRET.NEG	komme- INF	besøk- ILL			
		go	dat	lei	oaðđimin				
		for	den	være- PRET.3.SG	sove- AKT.ESS				
		{Og den sov, du kunne ikke komme på besøk når den sov.}							
18	Risten	deike	sáhtán	boahtit	dáppe	ledje	mánát		
		hit	kunne- PRES.1.SG	komme- INF	her	være- PRET.3.PL	barn- NOM.PL		
		{hit kunne jeg komme her var barn }							
19	Marita	ding, dong (.)	mahkáš	din	ii	lean	oaðđimin		
			liksom	dere- GEN.2.PL	ikke- V.NEG.3.SG	være- NEG.PRET.	sove- AKT.ESS		
		{ding, dong (.) liksom deres [dukke] ikke sov }							
		*Grammatisk korrekt ville vært <i>bohte</i> - PRET.3.PL							

Risten har første tur på samisk i dette utsnittet, der hun er på jakt etter klær til Barbie-dukka. Samtidig, bak henne, holder Lisa på med å legge dukker i dukkehuset. Også Lisas tur 2 begynner med en enhet på samisk, men hun skifter så til norsk i noe som antakelig er en rolleytring og ikke ser ut til å være rettet mot de andre deltakere i leken. Min tur 3 er rettet mot Marita, eller alle, og dreier seg om å flytte kamera. Ristens tur 4 er på norsk, muligens rettet til Joret eller til alle. Jorets tur består av to enheter. Den første enheten på samisk, en regiytring til Lisa om dukkene, men ikke knyttet til tur 4. Den andre enheten er rettet mot meg, den er på norsk og er knyttet til tur 3 som er utenfor lek og handler om kameraet.

Risten har så en gjentakelse eller utviding av sin tur 4 i tur 6 der hun leiter etter en spesiell kjole, også nå på norsk lokalvarietet. Joret svarer på Ristens direkte henvendelse i sin tur 7, på

norsk. Min tur 8 er så rettet til Marita, som holder på med noe annet. Når Risten nå tar neste tur, 9, er det delvis til seg selv, men også en fortsettelse av tema om klær til dukken, også dette på norsk, men siste del er en gjentakelse av hennes første tur som var på samisk. Joret snakker så til meg om kameraet. Risten har nå et annet spørsmål, som utgjør en ny førstedel av par i tur 11, men det er uklart til hvem, og ingen svarer. Lisa åpner nå på nytt til Risten i tur 12, som i sin tur svarer benektende i tur 13. Marita tar nå tur 14 og er inne i leken, hun går nå bort fra språkvalget norsk og veksler til samisk. Lisa går også over til samisk i tur 15, og hun og Marita har en turvekslingssekvens på samisk 15–19, der Risten også kommer inn på samisk i tur 18. Det ser ut til at språket for rolleleken nå har blitt samisk etter en litt urolig del med uklar kommunikasjon. Når leken har satt seg, er også språkvalget klarere fra et lingvistisk synspunkt.

Denne observasjonssekvensen kan være et eksempel på preferanse for å snakke samme språk (Auer 1984, 1998). Det virker som om barna går over til ett språk i rolleleken, og veksler deretter stort sett ved diskursrelaterte handlinger eller deltakerorientert. Her kan det diskuteres om preferansen er for ett språk, som Auer (1984) argumenterer for, eller om preferansen er for ett medium, som Gafaranga (2007) argumenterer for. Når jeg argumenterer for rolleleken som tospråklig situasjon, ligger det nærmest å se på språkbruksmønsteret som et tospråklig medium. Språkskiftene i rollelek gis ikke spesiell oppmerksomhet fra deltakerne, og det kan være vanskelig å vite hvilken funksjon hvert enkelt tilfelle av språkalternering har. For situasjonen som helhet er antakelig tospråklig et umarkert valg, noe som svarer til Myers-Scottons *kodeveksling som umarkert valg* (1993b), men som Gafaranga (2002, 2007) mener også kan analyseres videre inspirert av CA. Innenfor kategorien *kodeveksling eller språkalternering som umarkert valg* er det etter hans syn tilfeller av kodeveksling og av språkalternering uten kodeveksling. Kritikken mot å se på språk som egen kode og at det eksisterer et større samfunn som er enige om hvordan disse brukes, er at man ikke fanger opp hvordan interaksjonen selv har sin egen dynamikk, og at en ytring lokalt kan påvirke en annen språklig. Denne påvirkninga kan være flyktig eller varig. Andre eksempler kan vise en mer variert språkalternering.

Spor etter *ulik lekepraksis* ser vi også i eksempel 25 nedenfor, der Lisa, Joret og Risten leker sammen. Risten og Lisa har som tidligere nevnt, en lekepraksis seg imellom der de ofte leker sammen på norsk. Joret har både alene-lek og leker sammen med andre på samisk, unntatt sammen med Isak. Vi ser her at mens interaksjonen mellom Joret og jentene er samisk eller språkalternerende, ser Risten og Lisas interaksjon ut til å være mer norskspråklig. Noen av

ytringene kan være rolleytringer, men her er det litt uklart fordi tegn som fortidsform på verbet og intonasjon ikke brukes entydig etter rollelekens koder.

Eksempel 25 De lea idit (utdrag A)

1	Lisa	dát	lei	maid	eadni	dán	stuora
		denne	være-PRET.3.SG	også	mor-NOM.SG	den-AKK/GEN	stor-ATTR
		{Denne var også mor, den her store.}					
2	Joret	aa					
		nei					
3	Lisa	()	sover	alle		sammen	
			sove-PRES				
4	Risten	kan	æ	få		babyen	
		kunne-PRES	jeg	få-INF			
5	Lisa	da	sover	ho			
			sove-PRES				
6	Risten	da	(be)søke	vi			
			besøke-PRES				
7	Lisa	sover	besøke	kan	jeg	sove	
		sove-PRES	besøke-PRES?	kunne-PRES		sove-INF	
8	Joret	Lisa					
9	Marita	bø!					
10	CK	åh!					
11	Marita	[ler]					
12	Risten	ka	e	her?	den	vil	ikke ()
		Hva	være-PRES			ville-PRES	
13	Joret	dien	krakke	njeaiga	lea	boahtán	dáigi
		den der	NO\krakk-SA\GEN.SG	på	være-PRES.3.SG	komme-PERF.PART	deig-NOM.SG
		{På den krakken der har det kommet deig.}					

Lisas første ytring i dette utdraget viser regiytringas form, og innholdet er forhandling om lek. Joret godtar ikke hennes forslag og svarer benektende på samme språk i tur 2. Lisa har så videre forslag til handling, og Risten vil være med som den andre rollen, baby. Lisa svarer bekreftende, men vil bestemme handling og skriver Ristens rolle inn, også dette på norsk. Lisa og Risten bygger ut handlinga og forhandler i regiytringer på norsk. Joret, som har forhandlet seg litt ut av leken, vil nå ha kontakt og henvender seg direkte til Lisa. Maritas og mine turer 9–11 er utenfor leken. Når Risten har sin tur 12, er det respons til hva Lisa og Joret gjør. Joret er nå i ferd med å utdype eller beskrive leken. Han kommer med nye innspill, eller fortsetter

sin del av leken. Han går ikke med på Lisas og Ristens valg av norsk som språk, men fortsetter sin og Lisas samiske eller tospråklige rollelek, der regiytringene er på samisk, rolleytringer enten norsk eller samisk.

Den språkalterneringa som foregår her, kan ha oppstått fordi det samtidig foregår to moduser av rollelek siden det er flere personkonstellasjoner. Når barna leker to og to, blir det oftere synlig enten en enspråklig modus eller den tospråklige rollelekmodusen med samvariasjon av språkvalgene og lekekodene. Det kan vi se i forholdet mellom Isak og Joret, eller når Risten og Joret leker sammen. I rolleleken *Stellebordet* var det tre involverte, Lisa, Risten og Marita. Den sekvensen har visse likheter med *De lea idit*. Vi ser mye av det samme mønsteret der Lisa og Risten kan ha en enspråklig norsk rollelek sammen, mens både Joret og Marita ser ut til å bruke rollelek-kodene for språkalternering. I løpet av lekesekvensen går Lisa og Risten også over til denne typen språkalternering. Rollelekkodene for språkalternering kan beskrives som det tospråklige mediet rolleleken foregår på. Dermed kan det, når Joret for eksempel leker alene, se ut til å være en “rent” samiskspråklig lek når det ikke er replikker/rolleytringer. Derimot kan den “rene” lekekoden, som vises i lekesekvensene *Stellebordet* og *De lea idit*, bli oppfattet som språkblanding når det også er rolleytringer.

6.1.3 Oppsummering deltakerrelatert språkvalg

Deltakerrelatert eller -orientert kodeveksling ser ut til å være ganske stabil i de observasjonssekvensene jeg viste her. Har barna først etablert et språk- eller mediumvalg sammen, kan dette være vanskelig å fravike. Deltakerrelatert kodeveksling kan vise mer kompliserte mønstre i grupper med flere barn, særlig når det er kryssende språkbruksmønstre. Slike språkbruksmønstre kan være en etablert vane å leke på ett språk med et barn og tospråklig med et annet barn. Dette er et slags *helhetsmønster*, der relasjonens hovedspråk styrer, men kan overstyres av nye personkonstellasjoner. Voksenkontakt er mer entydig når det gjelder språkvalg, og kanskje er også relasjonene mer endimensjonale. Det er bare jeg av de voksne som er med i rollelek, men ut fra den generelle språkbruken på avdelinga, kan det være sannsynlig at en rollelek også ville foregå mer på samisk sammen med en av de ansatte på avdelinga – eller ville de ha behersket de tospråklige lekekodene? Språkidentiteten til voksne er antakelig sterkere og mer entydig fordi de er mer oppmerksomme på samiskens offisielle status i barnhagen.

Dimensjonen *ute-av-lek*, eller kommunikasjon om leken utenfor leken på metanivå, kan være tvetydig. Både norsk og samisk lokalvarietet kan brukes, og kanskje er det denne dimensjonen

som best viser det foretrukne språket for relasjonen. Den deltakerorienterte kodevekslinga kan også bestå av flere lag, på samme måte som rolleleken er tvetydig når det gjelder hva som er virkelig og hva som er på lek. I mange tilfeller kan disse eksemplene også kategoriseres under reell konflikt og maktkamp, ikke bare noe rollene gjør. Gjentakelser på flere språk er også deltakerorientert, men kan også være forhandlende eller del av en pågående konflikt.

6.2 Bruk av kodeveksling og språkalternering i konflikt

Språkalternering ved konflikt kan kategoriseres som diskursorientert alternering (Auer 1984; Blom & Gumperz 1972). Konflikt var opprinnelig ikke et tema for min forskning om rollelek, men konflikt, maktforhold og forhandling utgjør en relativt stor del av interaksjonen mellom subjektene. Det er også et poeng at språkalternering blir særlig aktuelt i slike situasjoner. Cromdal (2000) og Aarsæther (2004) har påpekt språkalternering som en strategi i konflikt mellom barn. Konflikt kan vises i språkalternering, eller språkalternering kan synliggjøre en konflikt. I slike tilfeller vurderer jeg at språkalterneringa er signifikant i kodebruken, ikke fordi språkskiftet vekker noen sosiolingvistiske konnotasjoner som ligger i det enkelte språket, men fordi *det å skifte språk* ser ut til å understreke eller forsterke meninga i ytringa.

I det første eksempelet på konflikt er det Aslak som skifter språk som for å understreke uenighet med Isak. Isak retter sitt spørsmål til Aslak, men det oppfatter verken Joret eller Aslak, så Joret velger seg selv til tur 2 og svarer. Isak gjentar sitt spørsmål i tur 3, denne gangen ved også å rette blikket mot Aslak, men igjen oppfatter Joret det som sin tur i tur 4 og understreker det ved å ha sterkere trykk på alle ord i tillegg til ny variant av personlig pronomen. Aslak oppfatter nå at det er rettet mot ham, så i tur 5 tar han turen som Isak etterspør, først bekreftende, men siden uttrykker han uenighet fra andre enhet av.

Eksempel 26 Biilamatta 2 (utdrag A)

1	Isak	[Til Aslak, men ser på Joret første del, deretter Aslak]
ell som du hadde søppel kor bodde du?
ha-PRET bo-PRET
2	Joret	æ bor her i det (.) i dette teltet
jeg bo-PRES
3	Isak	[Gjentar til Aslak, overhører Joret]
bor du den der?
bo-PRES
4	Joret	[Ser på Isak, gjentar mer insisterende, peker, trykk på jeg]
jeg bor i det
bo-PRES

[Usikker stemme, ser ned, ser mot Joret og trekker seg]

5 Aslak ja jeg bor i det\
bo-PRES

nei jeg bor i fotballkamp
bo-PRES

[peiver mot fotballbanen som er gjengitt på bilmatta]
 jeg bor i fotballkamp fotballkamp
bo-PRES

ii like søppelbil die lea søppelbii[la
ikke-V.NEG.3.SG NO\like-PRES NO\søppelbil der være-PRES.3.SG søppelbil-NOM
 {Fotballkamp ikke liker søppelbil. Der er søppelbil}

Det er i de enhetene Aslak uttrykker uenighet at språkalterneringa foregår. Først følger han det framforhandlede språkvalget, norsk, for å uttrykke uenighet, men når han vil være sikker på at uenigheten er forstått, går han over til samisk. Han utdyper budskapet sitt, forklarer hvorfor han ikke kan følge Isaks forslag, kanskje er det en slags appell og ikke en opposisjon som ligger i utdypinga på samisk. Denne konflikten fører ikke til kodeveksling bare når det gjelder språk, det er også andre koder som skifter. Gjentakelsene viser også kodevekslinger mellom regi- og rolleytringer. For eksempel bruker Isak fortid i tur 1, men i tur 3 har han vekslet til nåtid, en endring som gjøres for å oppklare feilen i kommunikasjonen. Det er et vanlig trekk i tospråklig kommunikasjon å forsøke et nytt språk eller en ny språklig kode for å se om feilen i kommunikasjonen lå i kodene eller signalene. Gjentakelse med variasjon er også vanlig i enspråklig kommunikasjon. Isaks kodeveksling kan også være påvirket av Jorets kodevalg, med bruk av presens som kan indikere ute-av-leken-ytring eller rolleytring.

Lekesekvensen *Biilamatta 2* har flere ulike personkonstellasjoner med ulike språkvalg. Språkvalget mellom Isak og de andre er norsk, mens språkvalget mellom Joret, Aslak og Lasse er samisk når Isak ikke er til stede. I det neste eksempelet er det Joret og Lasse som leker, og Joret kommer med et forslag til Lasse om hvor han skal bo. Lasse svarer da først på det språket de har brukt, samisk, men gjentar så budskapet på norsk, begge deler med nektende lydsekvens: "aa" og "mm". Opposisjon ser ut til å forsterkes med språkalternering, og språkvalg fungerer her som kodeveksling. Årsaken til slik kodeveksling er ikke at norsk er bedre til å uttrykke opposisjon, men at språkalternering er en måte å forsterke budskapet på, gjerne som gjentakelse, noe andre undersøkelser av tospråklig samhandling underbygger (Cromdal 2000; Aarsæther 2004; Guldal 1997).

Eksempel 27 Biilamatta 2 (utdrag E)

- 1 **Joret** don it orron dieppe don orrot dieppe
 du-NOM.2.SG ikke- bo-PRET.NEG. der du-NOM.2.SG bo-PRET.2.SG der
 V.NEG.2.SG.
 {Du bodde ikke der, du bodde der.}
- 2 **Lasse** [Nektende, samisk først, så norsk form]
 aaaa (.) mmmm
 SA\nei NO\nei
- 3 **Joret** mun in boahtán de goasse du lusa
 jeg-NOM.1.SG ikke- komme-PRET.NEG så noensinne deg-GEN.2.SG til
 V.NEG.1.SG
 {Jeg kom ikke noen gang til deg/på besøk til deg.}

Bruken av språkalternering ved nye personkonstellasjoner kan også ta form av konflikt, der det er konflikten som er tema, ikke det språket deltakerne vanligvis bruker seg imellom, eller som er det umarkerte valg i barnehagen utenfor lek. I det neste utdraget, som er fra lekesequensen Drager og slott, ser vi språkalternering ved henvendelse til et annet barn. I denne lekesequensen har Anna og Piera hittil brukt samisk utenfor lek og i regi, og norsk i rolleytringer. Når et annet barn vil inn i leken, avviser Anna dette barnet på norsk i tur 3. Det er ikke først og fremst fordi norsk er språket for avvisning, men fordi språkalternering forsterker budskapet. Piera bruker også norsk i neste tur, men den er ikke relatert til avvisninga, han fortsetter leken med rolleytring⁴⁸ på norsk. Det er dermed en kodeveksling fra Annas *første* tur i utdraget, der hun har en samisk regiytring. Og det er en kodeveksling fra Annas *siste* tur i utdraget, der hun igjen har en samisk regiytring. Anna er den som kodeveksler til ute-av-leken-koden i ytringa rettet mot noen utenfor leken, og i en slik kodeveksling er språk også et ordnende element, der det understreker *annetheten* i budskapet i innholdet i ytringa. Men det er bare *medium suspension* (Gafaranga og Torras 2002), et kort avvik fra lekemediet fordi det ikke har betydning for språkvalg og kodevalg i resten av leken, noe Anna bekrefter i siste tur i dette utdraget.

Eksempel 28 Drager og slott (utdrag C)

- 16 Anna dá lei dat áhčči drage
 her være-PRET.3.SG den pappa-NOM.SG NO\drage
- eadni drage aa dá lei dat
 mamma-NOM.SG NO\drage nei her være-PRET.3.SG Den
 {Her var den pappadrage, mammadrage. Nei, her var den...}

⁴⁸ Signalene som indikerer rolleytring er språkvalget norsk for denne rolleleken og tempusvalget presens. De mest framtrædende signalene på rolleytring, det høyere toneleiet og den spesielle prosodien, er imidlertid ikke tydelig til stede her. Bruken av presens sammen med lokalvarieteteten indikerer ofte ute-av-leken-ytringer, men i denne lekesequensen har denne typen ytringer vært på samisk. Innholdet kan passe begge typer ytringer.

2	NN	[Voksen snakker i bakgrunn, umulig å høre hva A og P sier]				
3	Anna	[Til en som ikke er med i leken.]				
		du	får	ikke lov	til å komme hit	
			få-PRES		komme-INF	
4	Piera	vi	er	ikke de her	hvor kongen hulen eller	
			være-PRES			
5	Anna	mun	mannen	ovtta	tura	
		jeg-NOM.1.SG	gå-PRET.1.SG	en-AKK	NO\tur-SA\GEN	
		{Jeg gikk en tur.}				

Denne observasjonssekvensen viser at Anna vinner konflikten, ettersom det tredje barnet ikke får være med i leken. Etter at konflikten er løst, fortsetter leken som før, i samme medium og med samme personkonstellasjon. At budskapet forsterkes av språkskifte, eller at språkskifte markerer konflikten, kan også ses i det neste eksempelet på konflikt. I eksempel 23 fra “Lego II” er det tre gutter til stede, og det foregår en forhandling om hvem som får være med i leken. Joavvna er den som “eier” leken, fordi han har funnet på den og styrer den. Aslak leker også med. Når Mathias kommer, blir han avvist av Joavvna, men ikke av Aslak. Joavvna bruker norsk når han avviser første gang, men han vinner ikke fram, Aslak og Mathias protesterer på samisk i tur 2 og 3. Joavvna gjentar så avvisninga på samisk i tur 4.

Eksempel 29 Lego II (utdrag A)

1	Joavvna	du	får	ikke	med	^nei	
			få-PRES				
2	Aslak	dalle	ii		sáhte		()
		da	ikke-V.NEG.3.SG		kunne-PRES.NEG		
		{da ikke kan ()}					
3	Mathias	*oažžun		mun	leahket	mielde	
		få-PRES.1.SG		jeg-NOM.1.SG	være-**INF	med	
		{får jeg være med?}					
4	Joavvna	don		it	sáhte	dál	
		du-NOM.2.SG		ikke-V.NEG.2.SG	kunne-PRES.NEG	nå	
		{du ikke kan nå}					
5	Mathias	maid		mun			()
		hva		jeg-NOM.1.SG			
		{hva jeg ()}					

*Han uttaler –žž- for –čč-, bruker altså ikke stadvæksling, men det sannsynlige målet er PRES.1.SG. Korrekt form i spørresetning: *oaččungo*, der spørrepartikkel er med.

** Oppslagsform *leahkit* (Giellatekno; Sammallahti & Nickel 2006: Sámi-duiskka sátnegirji/Saamisch-Deutsches Wörterbuch. Karasjok: Davvi Girji).

Mathias forlater leken etter tur 5, han er blitt avvist på to språk. Han så kanskje ikke flere alternativer og gikk derfra. Joavnnas første avvising på norsk er den egentlige språklige kodevekslinga fra den ellers (stort sett) samiskspråklige leken Joavna og Aslak har hatt hittil. Som i tidligere eksempler ser vi at kontant avvising kan være på et annet språk. Jeg vil ikke si at det innebærer at norsk i dette tilfelle er et avvisingas språk, men det å skifte språk ser ut til å gi en ekstra dimensjon til avvising. Dette kan analyseres som *medium suspension* (Gafaranga 2007:146), som innebærer at man opphever det vanlige mediet som samspillet hittil har foregått på, for å gi ytringa ekstra vekt. Siden disse barna oftest har regiytringer på samisk, innebærer skifte av språk en særskilt markering eller understreking.

Mathias følger imidlertid ikke på med argumenter på norsk, han bruker samisk, som er det språket Joavna inntil nylig brukte, og som Aslak også bruker. Aslaks ytring er ikke fullstendig, men den inneholder også en nektelse og kan tenkes å være lik Joavnnas i innhold, men i tredje person. Denne ytringa er rettet mot Joavna og den er på samisk, som er språkvalget de tidligere har hatt. Mathias er fremdeles ikke sikker på om han får være med, så han spør nå direkte ⁴⁹ på samisk i tur 3. I tur 4 gjentar Joavna avvisinga på samisk, som er det språket de andre velger for interaksjonen. Han kommuniserer altså på to nivå. På et nivå går han med på Mathias' språkvalg, men han går ikke med på innholdet i det Mathias sier. Bruken av samisk i denne triaden kan være identitetsrelatert også, som en appell, for disse tre lekte på samisk i andre personkonstellasjoner. Ved å holde på språkvalget sitt, vinner Mathias altså språkvalget, om man ser på språkalternering som språkforhandling (Auer 1984, 1998), men han vinner ikke interaksjonen. I slike tilfeller anser ikke jeg det som sannsynlig at språkvalget har noe med forhandling av språk å gjøre, men det er likevel mulig å se på språkvalg som argumenter i interaksjonen. Språkvalget kan appellere til en fellesskapsfølelse, eller det kan være at endring av språk gjør at de andre hører bedre etter.

I det neste observasjonsutdraget bruker tre deltakere ytringer som går litt på kryss og tvers. Leken foregår stort sett på samisk, og i dette utdraget holder både Risten og Joret seg til samisk, kanskje også fordi det er regiytringer de utfører. De er også bekreftende til hverandres språkhandlinger. Lisa har derimot varierende språkvalg i sine ytringer. Hun er til å begynne med ikke inkludert i leken selv om hun leker ved siden av de andre to.

Eksempel 30 Dukkelek 1 (utdrag E)

mii

dárbbášit

badedrávta

⁴⁹ Det er ikke med på filmen eller lydsporet om han har spurt direkte før.

- 1 **Risten** vi-NOM.1.PL trenger-PRES.1.PL badedrakt-AKK.SG
{Vi trenger badedrakt.}
- ja, ja dat lei stuora oappá
og, og det være-PRET.3.SG stor-ATTR søster-GEN.SG
{Og, og det var storesøster sin.}
- 2 **Joret** [bekreftende "mm"]
mm
- 3 **Risten** die lei maid stuora oappá
den der være-PRET.3.SG også stor-ATTR søster-GEN.SG
{Den var også store søster sin.}
- 4 **Joret** mmmun váldit eret dien čuvlla
jeg-NOM.1.SG ta-INF bort-ADV den kjole-AKK.SG
{Jeg tar vekk den kjolen}
- 5 **Risten** jua
ja
- 6 **Joret** oainnat (.) dat ii galgga diesa
fordi den ikke-V.NEG.3.SG skulle-PRES.NEG på den-ILL
{Fordi (.) den skal ikke på den }
- 7 **Lisa** du kan ikke du
kunne-PRES
- 8 **Risten** o/ o/ okta skjørte ja
ett-NUM NO\skjørt-SA\GEN og
{E/ e/ ett skjørt, og }
- 9 **Lisa** don it boah tán sin guossái
du-NOM.2.SG ikke-V.NEG.2.SG komme-PRET.NEG dere-GEN.3.PL besøk-ILL.SG
{Du kom ikke på besøk til dem. }
- 10 **Joret** juo
ja

Lisa er uenig med de andre i hvordan leken skal foregå, og ser ut til å markere denne uenigheten sterkere ved også å skifte språk i tur 7. Hennes første ytring i utdraget er på norsk og er i klar opposisjon til det Joret holder på med, Joret responderer ikke direkte på Lisas direksjon, og hun gjentar og utdyper i tur 9 når Joret ikke tar sin forventede tur. Ristens tur 8 er mellom. Den er ikke respons på Lisas, men Jorets tur 6. Gjentakelsen og utdypinga er på samisk, hun skifter igjen språk for å forsterke budskapet. Denne gangen svarer Joret i tur 10, men responsen er minimal og negativ: Han motsetter seg hennes forslag i leken.⁵⁰ Lisas neste ytring kommer etter en pause i deres samhandling, og er nå på samisk.

⁵⁰ Utsagnet "ja" kan virke positivt, men han svarer som om han likevel skal komme på besøk i dukkehuset med sin figur.

Lisa forsøker igjen å styre leken. Innholdet er en utvidelse av innholdet i hennes forrige ytring og det er også en endring i språk. Innholdet i Lisas to turer i dette utdraget viser konflikt ved at hun forsøker å hindre de andre i å styre sine figurer i leken som de vil. Lisa og Risten leker gjerne sammen på norsk, mens Joret og Risten har lekt på samisk i denne observerte episoden.⁵¹ Lisas språkvalg er først norsk, som hun ofte bruker når hun leker med Risten, men når hun ikke blir hørt eller tatt hensyn til, kan det være at vekslinga til samisk i tur 9 er en tilpasning til situasjonen og dermed en kodeveksling der språket også har en selvstendig mening. I denne personkonstellasjonen kan dette bety: “Jeg vil fortsatt ha viljen min, hvis det er samisk dere snakker, bruker jeg det språket for å få fram budskapet mitt.” Når Lisa første gang “bommer” på språk, kan slutninga være at budskapet når bedre fram hvis hun viser at de bruker samme språk. Og kanskje hadde hun rett, for denne gangen får hun et svar fra Joret. Denne typen språkvalg kan bety at språk har en selvstendig mening og at språkbrukerne orienterer seg mot slike språkalternativer i tospråklig samtale.

Men Lisa fortsetter å kjempe i denne rolleleken, som vi kan se i dette utdraget fra litt senere i samme lekesequens:

Eksempel 31 Dukkelek 1 (utdrag F2)

1	Lisa	du	kom
komme-PRET	du	kom
komme-PRET	
		du	komme
komme-INF	besøk	en	tur
2	Risten	nei				

Igjen blir Lisa avvist, denne gangen av Risten, og denne gangen på norsk. Innholdet er mye det samme, men denne gangen har Lisa det forslaget at noen skal komme på besøk. I forrige eksempel, litt tidligere i samme rollelek, var det noen Lisa ikke ville skulle komme på besøk. Lisa gjør her også et forsøk på å forhandle i leken og har igjen endret språk, Risten hører språkvalget og svarer med samme språk. I en kompleks situasjon som tospråklig samtale mellom flere personer kan språkvalg være et argument i forhandlinga, men det er ikke nødvendigvis sånn i alle tilfeller. Joret svarer på samisk når Lisa har alternert til samisk, mens Risten svarer på norsk når språkvalget er norsk. Begge svarer minimalt og negativt på Lisas innspill, Lisa har prøvd å styre leken på begge språk, og veksler mellom språkene når hun foreslår noe. Som helhet virker tospråklig som språkvalget når barna leker sammen, men ulike personkonstellasjoner og konflikter kan gjøre språket mer meningsbærende i den lokale

⁵¹ Jeg har ikke andre eksempler på at de leker sammen.

konteksten likevel. Denne situasjonen og dette språkalterneringsmønsteret endrer seg etter hvert i leken når Marita også kommer inn og alle bruker samisk i regi. Nå går også alle med på hverandres, og i særdeleshet Maritas, forslag og fortsetter leken i en litt annen retning.

Rollelekens ikke-lineære trekk gjør det vanskelig å avgjøre når barna er i direkte kommunikasjon med hverandre. Rolleleken er en interaksjon som gir kryssende signaler og kanskje ufarliggjør egentlig opposisjon (Bateson 1976 [1955], 1982 [1956]). Deltakerne kan lettere prøve å forhandle på flere måter for å få viljen sin gjennom når det dreier seg om ikke-seriøse handlinger i lek. Barna kan lettere avvise endring i handling når de egentlig vil avvise personen som foreslår endring. Lisa ser altså i disse to siste utdragene ut til å bruke språkalternering når hun forhandler om innhold – ikke språkvalg for lekesekvensen – i denne leken. Språkalternering oppstår eller brukes når utfallet er usikkert og da muligens til å forsterke budskapet, kanskje påkalle ny oppmerksomhet. Som flere andre steder med språkalternering ved konflikt, er det ikke språkets status som avgjør, men signalet som ligger i språkalterneringa.

På samme måte ser Risten ut til å uttrykke motstand i et seinere utdrag av samme lek, der hun ikke vil følge Jorets appell om å leke foran kamera. Dette er ikke en rolleleksituasjon, heller forberedelse til eller forhandling om en slik situasjon, som i dette tilfellet ikke blir noe av, men som Joret ser for seg, for eksempel “Filming av lek”. Denne situasjonen tolker jeg som et eksempel på hvordan språkalternering kan påkalle oppmerksomhet, enten som appell eller avvisning. Først avvisning på norsk, deretter gjentakelse og utdyping på samisk. Når Joret ikke får ønsket respons fra Risten, appellerer han til Marita, denne gangen på et annet språk.

Eksempel 32 Dukkelek 1 (utdrag G)

1	Joret	ja	der	har ha-PRES	du	med hele		
		skal skulle-PRES	ikke	Risten	å	leke		
					også	leke-INF		
2	Risten	nei						
3	Joret	Marita	gea se-INTERJ	do der borte	leat være-PRES.3.PL	ullut ullu-NOM.PL	ja (.) og (.)	
		{Marita, se der borte er ull og }						
4	Risten	in ikke-V.NEG.1.SG		mun jeg-NOM.1.SG	gille gidde-PRES.NEG	stoahkat (.) leke-INF		
		{Jeg gidder ikke leke.}						

I slike tilfeller som i eksempelet ovenfor, kan vi se at det foregår språkalternering, men den eksakte begrunnelsen barna har for slik alternering er uklar. I dette tilfellet er jeg også til stede, noe som selvsagt kan virke inn. Jorets første ytring dreier seg om filminga, og han henvender seg kanskje ikke direkte til Risten i det at han omtaler henne istedenfor å tiltale henne når han kommer med sitt forslag på norsk i tur 1. Risten behandler likevel andre enhet av ytringa hans som en direkte henvendelse i tur 2 og svarer negativt på norsk. Jorets tur 3 etter Ristens negative svar er også på samisk, men denne gangen med direkte appell til Marita, og dermed en utelukkelse av Risten. Det er mulig tur 3 kan oppfattes som en avbrytelse av Ristens tur, siden hun fortsetter på samme tema i tur 4. Hun utdyper avslaget fra tur 2, men har nå skiftet til samisk. I eksempelet ovenfor bruker Joret språkene for å dirigere oppmerksomheten, i tillegg til andre koder som bruk av navn, for å styre hvem han ønsker skal svare. Selv om Risten selvsagt ikke blir ekskludert av samisk, kan hans skifte av kode innebære et forsøk på ekskludering siden de har en interessekonflikt. Ristens skifte til samisk i sin fortsettelsestur kan også innebære at hun motsetter seg dette forsøket på ekskludering selv om hun ikke vil være med i leken. Det å tolke identitet, samfunnsnormer eller barnehagens normer, altså makrostrukturer, inn i slike språkalterneringer gir ikke nødvendigvis mening. Noen ganger kan den enkelte interaksjonens framdrift, altså mikrostrukturer som hvordan en tur påvirker både den neste turen og forståelsen av den forrige turen, forklare språkvalg.

En krangel om leker mellom Lisa og Risten, i den neste observasjonen i eksempel 33, viser også at språkvalg ikke er gitt for slike sekvenser, men kanskje påkaller de hyppigere alterneringer.

Eksempel 33 Dukkelek 1 (utdrag I)

1	Lisa	mun jeg-NOM.1.SG {Jeg kan ikke få () }	*skan NO\kunne-PRES	ikke NO\ikke	oažžut få-INF	()
2	Risten	[Risten og Lisa vil begge ha samme ting] æ jeg	ta\ (.) ta-INF	atte (.) SA\gi-IMP.2.SG		
3	Lisa	[strekker seg etter det Risten har] ååå (min?-GEN?)	mi	hadde ha-PRET	den	mmm
4	Marita	ferte må-PRES.3.SG mu meg-GEN.1.SG {Den må ehm (.) alle vi kommer med meg}	ehm (.) miede med	buohkat alle	mii vi-NOM.1.PL	boahitit komme-PRES.1.PL
		æ	hadde	den		

5	Risten	jeg	ha-PRET				
6	Lisa	æ	får	ikke	den	æ	åsså
		jeg	få-PRES			jeg	også

*Muligens begynt på *sáhtán* (kunne-PRES.1.SG) på nordsamisk, derav *s-* initialt i *kan*.

I denne observasjonen har Lisa først en ytring på samisk i tur 1, deretter begynner Risten på norsk i tur 2, men skifter så over til samisk når de begge skal ta samme leke. Lisa responderer da på norsk i tur 3. Marita gjør et forsøk på å avlede oppmerksomheten deres i tur 4, men de fortsetter sine turer på norsk. I dette tilfellet kan det være at Risten og Lisa påkaller noen slags bindinger seg imellom, for eksempel det fellesskapet de har i at de ofte leker sammen på norsk når det bare er de to som leker. Det kan være at i slike tilfeller appellerer de til hverandre med språkvalg – eller at de rett og slett faller tilbake til et språkbruksmønster de vanligvis har, uten at det ligger en appell i det. Ut fra mine analyser er det imidlertid ikke identitet som ligger i språkene som påkalles i de fleste tilfeller, slik for eksempel Myers-Scotton (1993a:82–83) argumenterer for i et mye sitert eksempel der to menn forhandler på en bar. Auer (1998:9–13) har foretatt en ny analyse av Myers-Scottons eksempel, der han mener at hennes samtale-eksterne kunnskap om språkbruken ikke tar hensyn til den aktuelle situasjonen og er en for bred⁵² beskrivelse, og han skriver at de samtale-interne forholdene burde undersøkes. For Auer (1998) kan en slik språkalternering være et tilfelle av språkforhandling, der deltakerne så ender opp på et felles språk. I utdraget ovenfor er det norsk Risten og Lisa ender opp med.

Et tredje perspektiv på denne observasjonssekvensen kan være det verken er ytre-styrt veksling eller en samtale-intern språkforhandling, men en krangel på to språk, jamfør Gafarngas *Talk in two languages* (2007). Ut fra denne tolkninga brukes de ulike språkene for å framheve innhold, men ikke som kommunikativ kode i seg selv utover det å påkalle oppmerksomhet. Det er ikke språket som er en kode, men språkalterneringa som er en kode eller et signal. Akkurat hva det er et signal om, kan være vanskelig å tolke, kanskje særlig fra et enspråklig perspektiv. Det kan være et signal tospråklige har tilgang til.⁵³ Å kalle det en forhandling om språk forutsetter at man vet mer om hva deltakerne legger i de ulike språkene og hvordan de skiller språkene i en tospråklig situasjon, det vil si om språkvalg alltid har potensial til å uttrykke annethet. En krangel på to språk forutsetter at det fins tospråkighet

⁵² Auer (1998:10) bruker begrepet *broad*.

⁵³ (Halmari & Smith, 1994) bruker *register variation* for å beskrive noe av den tospråklige praksisen i lek, noe jeg oppfatter som en dekkende begrepsbruk.

som et alternativt språk eller medium (Gafaranga 2007), hvis ikke foregår krangelen formålsløst snart på det ene, snart på det andre språket. Språkalternering brukt for å understreke budskapet eller skjerpe oppmerksomheten mot ytringa mener jeg kan analyseres som kodeveksling. I de tilfellene kan man bruke kodeveksling i den tradisjonelle betydninga fordi språkalterneringa gir noe til interaksjonen i seg selv, om det bare er et større register, eller at språkalternering i seg selv forsterker budskapet eller skjerper mottakerens oppmerksomhet.

I det neste utdraget av en lekesekvens prøver Máret å komme med i leken til Lasse og Joavna. De leker med biler i det store rommet, på gulvet ved spisebordet. Leken har stort sett foregått på samisk fram til observasjonen startet, og Máret starter med å ta kontakt på samisk i tur 1.

Eksempel 34 Biler som bor i hus 2 (utdrag A)

1	Máret	*oažžun
få-PRES.1.SG
{Får jeg en bil være?}
[Lásse gir henne en bil, Máret peker på en annen bil]	mun
jeg-NOM.1.SG	okta
en-NUM	biila
bil-NOM.SG	leamen
være-AKT.ESS		
		ii
ikke-V.NEG.3.SG
{Ikke den (jeg ikke) liker å gi den.}	dien
den	(mun
(jeg-NOM.1.SG	in)
ikke-V.NEG.1.SG)	liiko
like-PRES.NEG	addit
gi-INF	dien
den
2	NN	[En ansatt]
ruskkat
søppel-NOM.PL
{full av søppel}	dievva
full av					
3	Lisa	en liten						
4	Lásse **	diehko maid
der også	dáppe
her	le
være-PRES.NEG	ii
ikke-V.NEG.3.SG	mihkke
ingenting	šat
mer	biillaid
bil-AKK.PL
5	Máret	mun
jeg-NOM.1.SG
{Jeg vil ha to.}	***hanat
(vil ha)	guokte
to				
6	Joavna	ha aa
næhei	mus
jeg-LOK.1.SG	ledje
være-PRET.3.PL
{Næhei, jeg hadde dem (direkte oversatt: de var hos meg)}				
7	Máret	får
få-PRES	jeg	låne	den			
8	Joavna	mmm
[bekreftende]	mmm
[nektende]	dá
her	lea
være-PRES.3.SG	gutt
NO\gutt-Ø		

*-žž- for -čč-, og -go mangler

**Han forkorter en del ord: *le* for *leat* og *mihkke* for *mihkkege*, ikke uvanlig i rask tale i dialekten

****Hanat* er ikke et ord, ansatte i barnehagen tror hun har en egen variant for *hálidan*, som betyr *vil ha*

Lasse tilbyr Máret en bil uten å si noe, men det er ikke den hun vil ha, hun peker på en annen. Lasse vil ikke gi den bilen til Máret, appellen hennes på samisk blir avslått verbalt på samisk i tur 5. Hun gjentar appellen i sin neste ytring på samisk i tur 6. Igjen får hun avslag på samisk, denne gangen fra Joavna i tur 7. Da skifter hun språk til norsk i tur 8 og får denne gangen først et positivt svar fra Joavna i første enhet av tur 10, men så ombestemmer han seg, og utdyper og grunngir avslaget med at bilene er “for gutter”. I slike tilfeller av språkalternering i forhandling eller konflikt ser det ut til at det å skifte språk faktisk fungerer. I første omgang går Joavna med på appellen. Men er det språket i seg selv som fungerer, eller er det forsterkninga som ligger i språkalternering, som fungerer? I dette tilfellet har leken hittil foregått på ett språk, og det å skifte til norsk ser ut som et brudd med et forventet valg. Det framstår som et avvik fra det språket interaksjonen hittil har foregått på. Det er imidlertid ikke et avvik som krever reparasjon (Gafaranga 2007, 2012), og det er ikke noe holdepunkt for at det nye språkvalget har til hensikt å endre språket for interaksjonen, noe det heller ikke gjør. En slik språkalternering defineres av Auer som *transfer* (1984) eller av Gafaranga (2007) som *medium suspension*, det vil si et innskutt element av språkalternering som ikke ser ut til å ha noen påvirkning på språkvalg videre.

Disse barna har samisk som lekespråk seg i mellom, og det er altså ikke et felles annet språk Máret påkaller. En krangel på to språk har noen flere kodevalg enn en enspråklig krangel, og det kan være et argument for å endre språk. Kanskje gjør det noe med oppmerksomheten mot temaet, men det er uklart akkurat hva det gjør i den enkelte krangelen. Språkalternering kan ha ulik funksjon i ulike personkonstellasjoner, og slike registervariasjoner kan ha en funksjon utover det synlige, for eksempel ved å indikere tidligere relasjon. Gjentakelse med variasjon kan antyde at funksjonen i dette tilfellet er variasjon i register som overtalelsesmåte. Det neste eksempelet, som er en åpen konflikt mellom Lisa og Aslak fra lekesequensen *Biler som bor i hus*, kan kanskje underbygge denne funksjonen til språkalternering: Variasjonen får fram budskapet.

Eksempel 35 Biler som bor i hus 2 (utdrag B)

1	Lisa	[Lisa står ved huset, vil ta ut biler, Aslak forsøker å sette flere biler inn i huset.]
	dieppe	gal ii oro biillat
	der	nok ikke-V.NEG.3.SG bo-PRES.NEG bil-NOM.PL
	{Der nok ikke bor biler.}	
2	Isak	[Syngende]
<i>slange, slange, slange, slange, slange</i>
3	Lisa	dieppe ii oro biillat
	der hos dere-ADV	ikke-V.NEG.3.SG bo-PRES.NEG bil-NOM.PL

{Der hos dere bor det ikke biler/bor bilene ikke.}

4	Risten	gea se-INTERJ {Se jeg er ikke \}	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	leat \ være-PRES.NEG		
5	Isak	<i>heia slange!</i>					
6	Aslak	[Flirer.] ale stopp-IMP.NEG.2.SG {Ikke si (.) der er ikke biler}	loga (.) si-IMP.NEG	die der	ii ikke-V.NEG.3.SG	leat være-PRES.NEG	biillat bil-NOM.PL
7	Lisa	det ikke (.)	det ikke	er være-PRES	biler sitt hus!		

Leken foregår på to språk. I utsnittet er det samisk som brukes mellom Lisa, Risten og Aslak. Isak bruker norsk, men ingen av de tre andre responderer verken på hans handlinger eller ytringer i dette utdraget. Ytringene til Isak ville nok kunne fungert som samisk også pga innholdet, det eksotiske begrepet *slange*, og formen, som er ertesynging og utrop. Lisa vil bestemme at bilene ikke skal bo i huset, som hun uttrykker i tur 1. Aslak konfronterer henne direkte med handling og hun gjentar budskapet i tur 3. Denne gangen avviser Aslak Lisa også verbalt. Når han i tur 6 sier på samisk at hun ikke skal *si* hvor bilene skal være, “ale loga” betyr “slutt å si”, skifter hun rett og slett språk i tur 7 og sier det samme, men på norsk. Om hun har fulgt hans appell eller ikke, er i grunnen uklart: Hun slutter å si noe på samisk, men hun slutter ikke å utsi budskapet sitt. Hun etterkommer hans oppfordring om å ikke bruke samme ord eller språk, men hun gjentar samme innholdet på norsk.

Dette tilfellet kan løftes opp på metanivå. Vet disse språkbrukerne at de kan skille språk som form og innhold? Og er det det Lisa gjør i sitt svar, eller snarere metasvar/-kommentar, i tur 7? Kan skiftet til norsk være et metasvar eller en metakommentar til Aslaks forbud i tur 6? En alternativ lesing kan være at hun bare bruker språkalternering igjen for å forsterke budskapet sitt. Det første man må gjøre, er å svare på *hvordan* språkbrukerne bruker språkene sine, et eventuelt *hvorfor* må komme senere (Wei 1998), om det er mulig å svare på ved enten samtaleeksterne eller -interne argumenter. Det er klart at hun skifter språk og at hun gjentar tilnærmet samme innhold. Det har heller ikke betydning for forståelsen hvilket språk hun velger. Har det da en funksjon å skifte språk? Hvis det har en funksjon, ser det ut til å være å understreke budskapet, kanskje fordi språkveksling kan lede oppmerksomheten mot innholdet igjen. Det kan overraske samtalepartneren, eller skjerpe bevisstheten på en eller annen måte. Altså igjen: Variasjon understreker eller framhever budskapet.

At variasjon får fram budskapet, kan også Isak vise. Isak er den som stort sett alltid bruker norsk sammen med andre, som vist i interaksjon med Joret i tidligere eksempler. Men også han bruker teknikken med å endre språk i konflikt, slik neste sekvens viser.

Eksempel 36 Biler som bor i hus utdrag C

1	Isak	få få-IMP	den der takk	jeg	skulle skulle-PRET	spise spise-INF		
		ikke(.) NO	atte gi-IMP.2.SG	munnje meg-ILL.1.SG	atte gi-IMP.2.SG	munnje meg-ILL.1.SG	dien den-AKK	skean̄kboj (skateboy)-Ø

{Ikke! Gi meg, gi meg den skæn̄kboj [skateboy?].}

Igjen kunne en samtaleekstern forklaring brukes, der tolkninga kan være at han endrer språk for å påkalle et fellesskap med de (andre) samiskspråklige barna. En alternativ lesing kan være at språkalternering i konflikt ser ut til å være en norm, kanskje fordi det intensiverer budskapet, kanskje fordi det påkaller annethet, ikke i form av språket i seg selv, men i form av *annet språk*.⁵⁴ Dette forutsetter selvfølgelig at samisk i dette tilfellet oppfattes som noe *annet* i forhold til norsk som Isak har brukt tidligere i ytringa. For Isaks del kan dette også være tilfelle fordi hans språkbruk i barn-barn-relasjon ofte er norsk (se ovenfor). Om nytt språkvalg ikke betyr annethet i disse konfliktsituasjonene, så er det sannsynligvis et signal om, eller et ønske om, økt oppmerksomhet om innholdet, og dermed har språkskiftet en funksjon. Slike eksempler kan bekrefte språkalternering som kodeveksling.

Forhandling er en mildere form for konflikt, men i slike tilfeller kan også språkalternering som kodeveksling være en modell for beskrivelse av hva som skjer. Jeg vil bruke et eksempel med to svært øvde tospråklige språkbrukere, Marita og Biret, som var de to eldste jentene på avdelinga, se eksempel 31 på neste side. Marita er et år yngre enn Biret, og Biret kunne nok oppfattes som den som bestemte mest i leken. Begge var populære lekekamerater. Marita og Biret hadde en tospråklig rollelek med tema bryllup, som jeg kalte *Mun galgen giftet havfruain/Jeg skal gifte meg med havfruen*.

I utdraget nedenfor er de nokså nylig begynt å organisere bryllup, de har blitt enige om tema. Årsaken til tellinga er uklar for meg, jeg ser ikke noen funksjon for innholdet. Det er kanskje en opptakt for å få oppmerksomhet, slik som brukes i musikk. Maritas tur 1 er på to språk, hun skifter fra norsk til samisk, uten at det ser ut til å ha noen funksjon utover det estetiske

⁵⁴ Diskusjoner av dette fins for eksempel i Cromdal (2002) og Aarsæther (2004).

som kan ligge i gleden over evnen til å kunne telle og bruke tallene i rekkefølge. Bortsett fra språk er det ikke skifte av koder mellom de to setningsenhetene, tallene ligger “rundt” setningene i tur 1. Biret svarer på norsk i tur 2, og også Maritas neste ytring i tur 3 er på norsk. Denne ytringa kan tolkes som en appell. Biret svarer negativt på den i tur 4, og skifter nå til samisk i sin svar-ytring. Hun har en lang utdyping og forklaring til språkhandlinga, og også en generell appell eller regel: “dál ii abut klaget”, på norsk: “nå nytter det ikke klage”, som kan ta brodden fra uenigheten i leken.

Eksempel 37 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D)

1	Marita	en (.) NO\NUM	da	kunne kunne-PRET	bare	jenta	gifte	
		to, tre, fire, fem! NO\NUM		dál	álggii begynne-PRET.3.SG	dat	fargga	seks NO\NUM
		{Nå begynte det snart!}				det	snart	
2	Biret	også	må må-PRES	vi	sette sette-INF	på	en, to, tre, fire, fem	
3	Marita	en, to, tre		nu	spørre spørre-*INF		den	
4	Biret	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	Marita	don du-NOM.2.SG	it ikke-V.NEG.2.SG	ábut måtte-PRES.NEG	
		dál	ii ikke-V.NEG.3.SG	ábut nytte-PRES.NEG	klaget NO\klage-SA\INF			
		oainnat fordi	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	lean være-PRET.NEG	dál nå	klara NO\klar-SA\ADJ.NOM	oba ge i det hele
		mun jeg-NOM.1.SG	galggan skulle-PRES.1.SG	odđa nye-ATTR	biktasiid klær-AKK.PL	coggat sette på-INF		
		mun jeg-NOM.1.SG	ledjen være-PRET.1.SG	oastán kjøpe-PERF.PART	odđa nye-ATTR	biktasiid klær-AKK.PL		

{Jeg ikke. Marita du må ikke. Nå nytter det ikke å klage, fordi jeg ikke var klar i det hele tatt. Jeg skal sette på nye klær. Jeg hadde kjøpt nye klær. }

*den norske dialekten kan ha denne formen i PRES

Kodevekslinga i dette utdraget er på flere nivå. Maritas første tur inneholder to regiytringsenheter i tillegg til tellinga, der den ene er på norsk, den andre på samisk og innimellom er det telling på norsk. Hun veksler altså mellom samisk og norsk, men uten at det ser ut til å være noen særlig funksjon eller oppmerksomhet mot dette. Hun endrer språk, det er altså språkalternering, men hun endrer ikke ikke ytringstype, så det er ikke kodeveksling. Når det gjelder modus, kan det være at samisk er en del av en signalklynge for det å rope ut den

andre regiytringsenheten: "Nå begynner det!". Da kan språkalterneringa leses som variasjon i register, men ikke at bruken av samisk er en meningsbærende kode i seg selv.

Biret responderer på norsk i tur to med regiytringsenhet, og også hun teller på norsk. Hun tar altså ikke hensyn til språkvalg i den andre regiytringsenheten, hvis vi forutsetter preferanse for samme språk. Biret uttrykker enighet med og svar på Maritas første regiytringsenhet, og hun gjør det på samme språk. Altså er Maritas andre regiytringsenhet i første tur isolert, den krever ikke reparasjon, men språkvalget her har ikke noen konsekvenser for videre språkvalg.

Slike eksempel kan underbygge at den tospråklige rolleleken er lek på to språk, og at kodeveksling er noe annet enn valg av språk. Tospråklighet kan forstås som mediet eller språket for interaksjonen. Et interessant moment for denne delen av diskusjonen er at regispråket i stor grad har vært norsk. I Birets siste tur, der uenighet begynner å uttrykkes, skifter hun regispråk til samisk. Denne vekslinga til samisk kan ha en funksjon i seg selv, i tillegg til også å være en del av en signalklynge, fordi Biret nå er på et metanivå der hun forhandler om hvordan Marita skulle eller burde reagere. Biret bruker samisk til appellen "ikke klag".

Birets tur inneholder flere enheter. Den første er en kontant avvisning av Maritas forslag i forrige tur. Denne ytringa har trekk som hører til regidelen av leken, men kan forstås på flere måter slik Bateson (1976 [1955]) skriver om lekesignalenes tvetydighet. *Mun* kan referere både til rollefiguren og Biret selv og hennes valg. Deretter veksler Biret klart over til metanivået, med direkte henvendelse til Marita, et ute-av-leken-trekk, men hun veksler ikke språk. Det er en utdyping og en appell til Marita slik at leken ikke skal stoppe, og hun velger samisk for dette, med gjentakelsen som en regel: "man må ikke klage". De to neste enhetene i turen er regiytringer, en fortsettelse av leken med nye forslag og utbrodering av historien: Rollefiguren (dukken) kler på seg og har en historie der hun forteller at hun hadde kjøpt nye klær. I denne turen gjøres språkalterneringa til et trekk (eller del av en signalklynge) ved forhandlinga om lekens utvikling, i et retorisk grep forutser Biret en klage og avverger den potensielle klagen.

Kanskje har Birets appell fungert, for Marita svarer på samme språk og klager ikke, som vi ser i tur 1 i neste eksempel:

Eksempel 38 Mun galgen giftet havfruain (utdrag E)

1	Marita	buohkat	*ledj(e)	fertii	leamen	otne	oba	fiidnosit
		alle	være-PRET.(3.PL)	måtte-PRET.3.SG	være-AKT.ESS	i dag	veldig	fin-?
		{Alle va (.) måtte være i dag så fine. }						
		*Rett form: "fertejedje leat otne oba fiidnát"						

2 Biret	jo mun ja jeg-NOM.1.SG {Ja, jeg vet. }	diedán vite-PRES.1.SG			
3 Joavnna	(dat dat ná) {den, den sånn}				
4 Aslak	()				
5 Biret	æ jeg	<i>setta</i> sette-PRET	<i>bare</i>	<i>giftekjole</i>	
	Marita don du-NOM.2.SG	<i>*fertejehket</i> måtte-?	veahá litt	vuordit vente-INF	
	{ Marita, du måtte litt vente. }				
	* "Fertejehket" for "fertejit" PRET.2.SG.				
6 Marita	mun jeg-NOM.1.SG	<i>galgen</i> skulle-PRET.1.SG	giftet NO\gifte-SA\INF	havfruain NO\havfrue-SA\KOM.SG	
	*dii dere-NOM.2.PL	goappašat begge	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	nieddat jente-NOM.PL	otne i dag
	{Jeg skulle gifte meg med havfruen. Dere begge var jenter idag.}				
	*Variert bruk av person og tall: "dii" NOM.2.PL for "doai" NOM.2.DUAL, "lei" PRET.3.SG for "leidde" PRET.2.DUAL				
7 Biret	ii go ikke sant	dá her	lea være-PRES.3.SG	<i>kjæreste?</i> NO\kjæreste	
	{Ikke sant, her er kjæreste?}				
8 Joavnna	jenter				
9 Marita	juo (.) SA\ja	æ	<i>skulle</i> skulle-PRET	<i>ikke</i>	<i>ha</i> ha-INF
	mahkáš liksom	dat det	<i>*lei</i> være-PRET.3.SG	prinsessat prinsesse-NOM.PL	ja og
	{Ja. liksom det her var prinsesser og havfruer.}				
	*"lei" for "ledje" PRET.3.PL				
10 Joavnna	dán den	mun jeg-NOM.1.SG	válddán ta-PRES.1.SG		
11 Biret	mun (.) jeg-NOM.1.SG	<i>dihten</i> vite-PRET.1.SG	Marita		
	mun jeg-NOM.1.SG	<i>ledjen</i> være-PRET.1.SG	<i>ožžon</i> få-PERF.PART	odđa ny	<i>kjæreste</i> kjæreste-Ø
	*mii hva-NOM	don du-NOM.2.SG	geahčat? se-PRES.2.SG		
	{Jeg visste det, Marita. Jeg hadde fått ny kjæreste. Hva ser du på?}				
	*mii for maid-AKK				
12 Marita	mii vi-NOM.1.PL	<i>*lehke</i> være-PRET.3.PL	min vårt-GEN.1.PL	lanjas rom-LOK.SG	
	hei hei-INTERJ	die den	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	

hei die lei mu Biret
 hei-INTERJ den være-PRET.3.SG min-GEN.1.SG
 {Vi var på vårt rom. | Hei, den var min. Hei, den var min, Biret.}
 *lehke/lekke ofte for ledje i dialekt, men skulle vært leimmet-PRET.1.PL

13 Biret ale! han tadde fra meg den!
 ikke-IMP.NEG.2.SG ta-**PRET

14 Marita nei den hadde æ!
 ha-PRET

15 Biret æ få æ fant den Marita!
 finne-PRET

16 Marita da lei mu ii gávn\
 den være-PRET.3.SG min-GEN.1.SG ikke-V.NEG.3.SG finne-Ø
 {Det var min. Ikke finne\
 ** svak bøyning av sterkt verb

Marita går altså i dette utdraget med på Birets språkvalg og er også enig i innholdet, at dukkene skal pynte seg, som vi ser av hennes neste tur i neste utdrag fra samme lekesekvens. Turene i rolleleken er ikke alltid direkte svar til hverandre, enkelte ytringer kan være mer egosentrisk eller selvorganiserende tale, slik som når de snakker om klærne eller hva de gjør. De lytter likevel til hverandre og reagerer på hverandres ytringer enkelte ganger. Tur 1 og 2 uttrykker enighet, som fortsetter i tur 5⁵⁵ før Biret kommer med en direkte appell til Marita på samisk, etter en regiytring på norsk.

Maritas tur 6 består av to enheter, begge regiytring, den andre enheten er også en appell. Biret svarer i tur 7 med nok en appell, som her er et direkte spørsmål. Dette spørsmålet svarer Marita på i tur 9 med to språkalterneringer. Første enhet er på samisk som positivt svar til Birets spørsmål i tur 7. Andre enhet er på norsk, der hun uttrykker uenighet eller foreslår ny handling, og videre en tredje enhet på samisk igjen med ny appell. Språkvalget for regiytringer er samisk i de fleste ytringene i dette utdraget, men det er ikke ett språkvalg for denne rolleleken. I tur 5 og 9 er det språkalternering mellom regiytringer innad i turene. Språkalternering der det enten ikke er veksling av ytringstype eller det er veksling mellom ute-av-leken-ytringer og regiytringer, ser ut til å være hyppigere når uenighet uttrykkes. Språkalternering kan være en av kodene for å markere ulikhet og uenighet, som i språkalterneringene til Marita fra samisk i tur 12, til norsk i tur 14 og tilbake til samisk i tur 16. På samme måte alternerer Birets ytringer fra samisk i tur 11 til norsk i tur 13 og 15.

⁵⁵ Tur 5 kan analyseres som en direkte fortsettelse av tur 2, Biret og Marita orienterer seg ikke mot Joavna og Aslak, selv om Joavna bruker pausene i Biret og Maritas turveksling til å smette inn sine ytringer.

Dersom en tar en helhetlig tospråklig organisering av rolleleken som utgangspunkt, kan det være en måte å forklare hvordan hver enkelt språkalternering ikke nødvendigvis innebærer en egen mening. Konflikt øker hyppigheten i alterneringene, men å finne en entydig samtale-ekstern eller -intern forklaring på den enkelte vekslinga kan være vanskelig. Her mener jeg at enspråklige og tospråklige perspektiv på språkalternering kan gi ulike forståelser. I et enspråklig perspektiv går man ut fra at hvert språk i seg selv har en inneforstått mening i enhver situasjon, og at språkbrukerne helst bruker ett språk. I et tospråklig perspektiv kan man snakke om ett tospråklig medium der hvert av språkene i seg selv ikke har noen inneforstått mening i en aktuell situasjonen.

I utsnittet fra lekesekvensen *Mun galgen giftet havfruain* i eksempel 38 kan innholdet leses som harmonisk lek og enighet i de første turparene. Språkene alternerer selv om det ikke nødvendigvis er kodeveksling mellom ulike ytringstyper. Birets andre tur, tur 5, har også en norsk del, noe som kan tolkes som en forsterking for å være sikker på å få den ettertraktede kjolen, noe som kan henge sammen med at de seinere i sekvensen begynner å krangle om et ettertraktet brudeslør. Når Biret i samme tur skifter til samisk for en direkte appell til Marita på samme språk som tidligere direkte appell i tur 4 i eksempel 37, s. 157, kan det være påkalling av et slags felles språk, eller en fortsettelse av forrige appell på samme språk som *den* appellen var på. Jeg oppfatter det slik at Marita uttrykker uenighet, eller at hun misliker noe, samtidig som hun endrer språk til norsk i tur 9: “Æ skulle ikke...”. Dette siste kan være analogt med innholdet i Birets “Æ setta bare...” og språket norsk kan være en ekstra dimensjon for å forsterke eller understreke det forslaget som ligger i ytringa. Harmonien, at de i det hele tatt blir enige om lekens videre gang, blir så brutt når Marita påpeker at et brudeslør er hennes. Her forhandler de først verbalt, men leken ender med at Marita slår Biret i hodet med en Barbie. Selv på to språk er det ikke nok registervariasjon til å forhandle verbalt alltid, så de tyr til kroppslig understreking.

Barna viser i det store og det hele at de behersker å krangle på begge språk, eller i alle tre medier: samisk, norsk og tospråklig. Som vi kan se i utsnittet nedenfor, velger Biret språk etter mottaker, og kan uttrykke seg nokså presist om hva som har skjedd, ut fra sitt perspektiv, men noe utelates fra historien om hva som skjedde. Dette neste eksempelet viser bruken av norsk til meg og samisk til den ansatte, selv i opprørte situasjoner. Begge språkene kan se ut til å være i beredskap til enhver tid, og oftest som hele setninger eller enheter. Vekslinger innenfor enheter er mye sjeldnere.

Eksempel 39 Mun galgen giftet havfruain (utdrag F)

- 1 **Biret** auuuuu!
- 2 **CK** *ka skjedde?*
hva
- 3 **Biret** *Marita slådde med barbie på mæ auuuu!*
slå- *PRET
- 4 **CK** *det var ikke pent!*
- 5 **Ansatt** *lea go ovttas ge váivi?*
være-PRES.3.SG SP.PTKL noen PTKL trist-NOM.SG
{ Er det noen som er lei seg? }
- 6 **Joavvna** *dat lea Marita dat lea son*
det være-PRES.3.SG det være-PRES.3.SG hun-NOM.3.SG
{Det er Marita, det er hun.}
- 7 **Ansatt** *maid dus lea bávččagan*
Hvor du.LOK.2.SG være-PRES.3.SG vondt-PERF.PART
{Hvor har du ondt? }
- 8 **Biret** *Marita slo mu oaivvis*
slå-PRET min-AKK.1.SG hode-LOK.SG
{Marita slo meg i hodet.}
*Svak bøyning av sterkt verb er vanlig i barnespråk.

I det siste eksempelet i delkapitlet om kodeveksling og konflikt leker også Marita og Biret sammen, denne gangen i en annen lek en annen dag. Her er også Piera aktivt med. Det er Maritas språkvalg jeg ser som mest interessant i denne diskusjonen, hvor hun alternerer mellom norsk og samisk når hun henvender seg til Biret eller Piera.

Eksempel 40 Guossai/på besøk (utdrag C)

- 1 **Piera** *mu/ ma/ men/ mun bohten ihttin du*
je/ ma/ men/ jeg-NOM.1.SG komme-PRET.1.SG i morgen deg-GEN.2.SG
guossái mahkáš
besøk-LOK.SG liksom
{je/ ma/ men/ jeg kom i morgen til deg på besøk liksom }
- 2 **Marita** *die ii går*
det ikke-V.NEG.3.SG NO\gå-PRES
{Det går ikke.}
- 3 **Piera** okay
- 4 **Marita** *nu skal æ fær til nån besøk*
skulle-PRES jeg fare-INF
- 5 **Piera** *nie*
sånn
- 6 **Marita** *jeg fær til Biret*
fare-PRES

7	Piera	gussa ku-NOM.SG	bođii komme-PRET.3.SG	fargga snart	du du du-GEN.SG	guossái besøk-LOK.SG
{kua kom snart din, din på besøk}						
8	Marita	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	lean være-PRET.NEG	dalle da	ruovttus hjemme-LOK.SG
		mun jeg-NOM.1.SG	lean være-PRES.1.SG	Biret	lusa til	
{Jeg var ikke hjemme da, jeg skal til Berit.}						

Eksemplet viser, slik jeg tolker det, at begge de andre barna kan lekekodene for regi og replikk, og de er gode lekere. Det er altså ikke noen grunn til å skifte språk for å bli forstått. Det er uklart om Maritas norske ytringer er rolleytringer, den uklare statusen ses kanskje også i pronomenvalgene, der hun i første norske ytring i tur 4 bruker dialektvarianten *æ*, i tur 6 bokmålsformen *jeg*, noe som antyder at første ytring er regi fordi hun bruker flere signaler fra den lokale dialekten. Tempusbruken antyder også det, der tur 6 er i presens og mer sannsynlig en rolleytring. Toneleiet er imidlertid ikke det samme som ellers ved rolleytringer, men mer likt normalvarietet. Mellom de to ytringene har altså Marita antakelig en kodeveksling mellom regi og rolleytring, men ikke språkveksling.

Piera har ikke skiftet språk på noe tidspunkt i utdraget, han appellerer direkte til henne på samisk i tur 7 om å få komme på besøk, noe Marita avviser på samisk i tur 8. Maritas direkte svar til Piera er på samisk. De indirekte beskjedene, som antakelig er rettet mot Biret, er derimot på norsk. Selv om en slik alternering kan tolkes som deltakerrelatert, tolker jeg tema eller innhold som mest relevant her. Vekslinga er diskursorientert, den er rettet mot å organisere rolleleken i forhold til hvem som skal høre etter.

Jeg tolker ikke dialogen som åpen konflikt, men konstaterer at den handler om å markere avvisning overfor den ene og oppnå oppmerksomhet fra den andre. Gjentakelsene i tur 4 og 6 tolker jeg som personrettet, for å fange oppmerksomhet fra Biret, og for å skape avstand til Piera. De er sånn sett enige om innholdet i leken, men Marita ønsker å være mer i samspill med Biret, som på sin side ikke er direkte involvert i det som skjer i dette utdraget, hun holder på å ordne noe med lekedeigen. I siste tur i utdraget vil ikke Marita gi hint lenger, nå forklarer hun svært direkte hva som er tilfellet, altså at hun (rollefiguren) ikke vil interagere med Piera (hans rollefigur).

Marita bruker både regi- og rolleytring for å si fra om hva hennes rollefigur gjør, det er da kodeveksling på flere nivåer i denne interaksjonen. Pieras åpning er et forslag som Marita

avslår på samisk/norsk og utenfor leken, noe som vises i bruken av presens. Det er et totalt avslag også i metaperspektivet, hun avviser hans handling også utenfor leken. Piera ser ut til å akseptere dette i sin neste tur 3, som er en nøytral ytring når det gjelder språkvalg, men vi ser at de neste turene viser at han ikke har tatt avslaget til følge. Marita skifter nå til norsk i tur 4, men presens, som gjør det mer uklart hvilken type ytring det er. Innholdsmessig er den regiaktig, det antyder også valget av språkvarietetet norsk lokal dialekt. Innholdet i ytringa er en type informasjon i rolleleken som kan være en “indre monolog” i virkeligheten, i dette tilfellet handler det om å ta en avgjørelse om hva man skal gjøre. Meningsinnholdet gjentar hun som rolleytring med flere lekespråkkoder i sin neste ytring, noe som skaper kontrast til formen i den forrige ytringa. Det er veksling mellom lokalvarietet og lekespråk, selv om dette ikke er helt klart gjennom toneleie. Disse to ytringene kan også sies å være to enheter i en tur, siden Pieras innskudd i tur 5 ikke er en del av samspillet, men mer rettet til han selv. Verken Marita eller Piera behandler tur 5 i relasjon til andre turer. Pieras tur 7 er en gjentakelse av det første forslaget i utdraget. I tur 8 svarer Marita i samme kode som forslaget hans, som er regiytring med fortidsform og samisk lokalvarietet, men igjen er hun avvisende.

Selv om det enkelte byttet mellom ulike koder i dette eksempelet ikke betyr noe i seg selv, kan kodeveksling som et mønster også være et signal om konflikt eller forhandling i en tospråklig kontekst. Preferansen for samme språk eller samme medium ser ut til å være til stede i denne barnegruppen, men da med lekekodene som felles kode. Denne koden jeg observerte her, inneholder ulike variasjoner. Disse variasjonene kan utnyttes i argumentasjonen, men det er uklart hvordan denne variasjonen med veksling av språk helt nøyaktig har en funksjon. Den brukes som et tilleggsargument eller forsterking, kanskje mer en slags utheving. Det kan tyde på at det ligger “annethet” i å veksle mellom språkene, men ikke annethet som i ulik identitet, bare en variasjon eller utheving, kanskje på nivå med tonefall, for å ordne samtalen eller organisere sekvensieringa.

6.2.1 Oppsummering av konflikt med kodeveksling og språkalternering

I mine observasjonssekvenser, som er presentert ovenfor, ser vi at ved konflikt på to språk er språkalternering hyppig, men det er vanskelig å avgjøre om det ligger mer i de to språkene enn at bruk av ny form kan gi ekstra oppmerksomhet. Som ny form kan språkene ha en funksjon fordi variasjon skjerper oppmerksomheten, men det er da språkvekslinga som har den aktuelle funksjon, ikke språkene i seg selv.

Diskusjonen om identitet i forhold til konflikt er vanskelig, og jeg ser at man kan lese enkelte slike språkalterninger som påkalling av fellesskap i felles språk og dermed økt sympati. Språkbruken i forholdet mellom Lisa og Risten, som i eksempel 27, kan være et eksempel på det. Men det gjelder ikke for alle slike tilfeller, slik jeg tolker språkbrukspraksiser i ulike relasjoner. I Maritas og Birets rollelek, som i eksempel 32 og 33, brukes begge språk i regiytringene uten at språkalterninga behandles som avvik. Leken eller kommunikasjonen forstyrres ikke av språkalterning, det er selve interaksjonen som kan ødelegge leken og kommunikasjonen.

Konflikt ser altså ut til å øke hyppigheten av språkalterning, som vist også i andre studier (Cromdal 2000; Aarsæther 2004), men det er vanskelig å si om det er språket som er koden *per se*. Det ser imidlertid mer ut til at usikkerhet som oppstår i konflikt, gjør situasjonen mer uoversiktlig og fører til flere alterninger fordi barna må bruke alle sine ressurser på å finne en løsning. Rollelek som helhet er antakelig en situasjon som ikke forventer eller krever enspråklighet, men rolleleken krever at barn har ressurser som gjør dem i stand til å bruke språklige koder og lekekoder. Konflikt skjerper disse kravene (Cromdal 2000, 2004). Guldal (1997) beskriver denne typen språkalterning som en del av *fighting for the floor*. Gafaranga (2007:126) skriver også om hvordan språkalterning gjerne forekommer samtidig med andre måter å markere avvisning eller konflikt på. Li Wei (Wei 1998:168–169) har eksempel på språkalterning ved *dispreferred response*, som likner på språkalterning ved konflikt i mitt materiale. Storjord (2008:144–145) har også et eksempel på språkalterning mellom samisk og norsk ved konflikt.

7 Kodeveksling og språkalternering som følge av rollelek

7.1 Innledende analyseperspektiv

Ut fra mine analyser vil jeg argumentere for at språkalternering mellom nordsamisk og norsk inngår som en del av en ritualisert kodebruk i den tospråklige rolleleken jeg har observert. Jeg har vært opptatt av språkalternering og hva språkalternering kan bety i dette kodesystemet. Spørsmålet som kan stilles, er, for å parafasere Alvarez-Cáccamo (1998b:41): I hvilken grad teller enheter på samisk eller norsk samtalemessig *som* enheter på norsk eller samisk, og ikke som noe annet? Dette “noe annet” er her *annethet* i rollelek-kontekstens kontrast mellom *i* rolle og *utenfor* rolle. Ytringsgrensene mellom regiytringer og rolleytringer er kodegrenser. Vekslinga fra den ene ytringstypen til den andre er kodeveksling med distinkte trekk. I mitt materiale skiller ytringstypene seg fra andre språklige koder og fra hverandre med flere lingvistisk-diskursive trekk som tonehøyde, tempus/verbform og språktrekk fra ulike språkvarieteter eller dialekter. Språkalternering kan brukes som en del av kodesystemet for å ordne rolleleken i ulike nivåer.

I den rollelekspesifikke kodevekslinga representerer replikken en annen kontekst, slik Gafaranga (2007) skriver om gjengivelse av direkte tale, *direct speech reporting*. Man er i en rolle, man er ikke lenger seg selv. Språkalterneringa som ofte forekommer samtidig med denne kodevekslinga, er med på å understreke rekontekstualiseringa. Et begrep som *kontekstualiseringstrekk (contextualization cues)* fra Gumperz (1982, 1992) kunne også dekke forståelsen av språkalternering som ett av flere trekk eller signaler som kontekstualiserer at barnet som leker er i en rolle og ikke seg selv. Bruken av flertall i dette begrepet understreker at hvert enkelt signal eller kontekstualiseringstrekk ikke nødvendigvis har noen selvstendig mening. Det er ut fra en klynge av slike trekk at mening kan dekodes i den konteksten det oppstår (Gumperz 1982, 1992; Auer 1992). Rolleleken er avhengig av at deltakerne behersker metakommunikasjon (Bateson 1976 [1955]), språkalternering kan være en del av metakommunikasjonen for å kontekstualisere for rolleytringer. Språkalternering er altså ofte med som ett av trekkene ved kodevekslinga i rolleleken, og for lingvisten med utenfra-blikket kan dette se ut som kodeveksling. I dette kapitlet vil jeg diskutere om språkalterneringa nødvendigvis har en selvstendig mening i den tospråklige rolleleken når det også er kodevekslinger mellom regi og replikk *uten* språkalternering i den tospråklige rolleleken. For å beskrive tospråklig rollelek må forskeren derfor også beskrive de tilfellene der kodeveksling ikke inneholder språkalternering (Alvarez-Cáccamo 1998b; Gafaranga 2007).

Kodevekslingene mellom regi og replikk gjengir virkelighetsnivåene i rolleleken, og kan dermed også synliggjøre en mekanisme for språkalternering ved kodeveksling. Nivåene i rolleleken kan vise hvordan språkalternering og kodeveksling kan analyseres samtidig på to nivåer. Det første analysenivået er det som er nærmest språkbrukerne, altså vekslinga tur for tur. Dette er en sekvensiell tilnærming. Den sekvensielle analysen er påvirket av CA (Sacks 2001; Sacks, Schlegoff & Jefferson 1974) og tradisjonen etter Auers *Bilingual Conversation* fra 1984, slik den kommer til uttrykk hos blant andre (Alvarez-Cáccamo 1998b; Gafaranga 2005; Wei 1998). *Samtidig* som enhver ytring er påvirket av den foregående, er kodeveksling og språkalternering en del av et større mønster for tospråklig samtale. Det andre analysenivået er hva som er akseptert språkbruk i den spesifikke interaksjonen og i interaksjonstypen. Enhver ytring er *både* påvirket av det sekvensielle i en aktuell interaksjon *og* av et mønster for forventet språklig adferd.

Analysen i to nivåer kan være til hjelp for å beskrive språkbruk i rollelek. Selv om det forekommer regler og regelmessigheter i språkvalg i tospråklig rollelek, er det unntak fra mønsteret – som det kan være generelt i lekens mønster og brudd (Sawyer 2003; Sutton-Smith 1997). Unntakene eller variasjonene indikerer at mønsteret kan endre seg i en annen retning om situasjonen tilsier. Det kan like gjerne være et tilfeldig innfall, det er ikke nødvendigvis kausalitet om to handlinger følger etter hverandre. Ut fra mitt materiale mener jeg det ikke er mulig å forutsi om en tospråklig barnegruppe velger det ene eller det andre i språket for regi eller replikk, selv om det ser ut til å være et mønster for rolleleken som helhet. Det er heller ikke forutsigbart om et barn i en aktuell rollelek vil velge samme språk for samme type ytring gjennom hele lekesekvensen. Det jeg kan forutsi, er at de vil forsøke å gjøre regiytringer og rolleytringer forskjellige. I mitt materiale uttrykkes denne forskjellen signaler som tempus, tone og varietetvalg, ofte sammen med språkalternering. Språkalternering i den tospråklige rolleleken kan være en søken etter maksimal annethet i skillet mellom de to kodene regi og replikk. Språkalternering er imidlertid ikke en nødvendig del av koden i mitt materiale, men den kan være med i signalklyngen som et redundant, og hørbart, signal om at dette er noe annet enn det forrige.⁵⁶

I den tospråklige samtalen er ikke språket nødvendigvis en egen kode, men det kan være det i enkelte situasjoner. Språkalternering kan også samvariere med kodeveksling. I den klassiske kodevekslingsforskninga regnes språk som kode, men å lese noe nytt inn i ethvert skifte av

⁵⁶ Se diskusjon i kapittel 2.

språk kan også føre til sirkelargumentasjon. Slik jeg ser det, er problemet med denne forståelse av kodeveksling at språkvalg per se får et for stort fokus i forhold til alle mulige andre kommunikasjonssignal og kommunikasjonstrekk deltakerne i en interaksjon bruker. I skillet mellom de ulike lekekodene rolleytring og regiytring observerte jeg språkalternering som en *samforekommende*⁵⁷ kode. I diskusjonen om kodevekslinga mellom replikk og regi, vil det være grunnleggende å skille mellom språk og kommunikativ kode. En jamføring med enspråklig rollelek kan synliggjøre dette skillet fordi vi der ser de samme signalklyngene i spill, bare uten det ekstra språket. Enspråklige strekk over slike kodegrenser er brukt også i tospråklig rollelek.

Det flere spørsmål man kan stille i analysen av språkalterneringa mellom replikk og regi. Er det for eksempel slik at Barbie er enspråklig norsk fordi replikkene framføres på norsk? Oppfattes da den norskspråklige verden som annethet? Selv om mønsteret for språkalternering er hyppig forekommende i mitt materiale, er det ikke konsekvent bruk av norsk i replikk og samisk i regi. Det er andre signaler som kontekstualiserer replikk og regi, som tempus og toneleie, selv om disse heller ikke alltid brukes entydig⁵⁸ for en utenforstående. Signalene som viser regiytring i kontrast til rolleytring, er altså mange. Et spørsmål som kan reises, er hvorvidt språkalterneringa har noen mening i seg selv. En test av dette, er å finne spor etter om språkalternering behandles som annethet i en interaksjon. Inspirert av Alvarez-Cáccamo bruker jeg disse fire inndelingene i analysen: 1) Veksling av de kommunikative kodene regi og replikk med språkalternering, 2) Veksling av kommunikative koder uten språkalternering, 3) Ikke-veksling av kommunikative koder uten språkalternering, og 4) Ikke-veksling av kommunikative koder med språkalternering. Inndelinga er for å synliggjøre hvordan språkalternering og kodeveksling kan ses på som ulike fenomen i dette materialet.

7.2 Veksling av de kommunikative kodene regi og replikk med språkalternering

I materialet mitt er det flere tilfeller av veksling mellom de kommunikative kodene regiytring og rolleytring der det *samtidig* er veksling mellom språkene samisk og norsk. Denne typen kodeveksling kan i tradisjonell kodevekslingsforskning tolkes som kodeveksling mellom samisk og norsk, der samisk indikerer regi og norsk indikerer rolleytring. Jeg behandler dette som at kodene regi og replikk er i samvariasjon med samisk og norsk, og vil problematisere

⁵⁷ Gafaranga (2007:126) bruker begrepet *co-occur*.

⁵⁸ Villet ambivalens kan også være i bruk for å skyggelegge konflikt eller sjekke ut om det er konflikt. Rolleleken som situasjon er velegnet for språklig ambivalens.

språkvalg som meningsbærende i seg selv, og i tilfelle hvilket nivå man kan forstå slike språkvalg på.

Kodeveksling foregår også i enspråklig interaksjon. I tospråklighetsforskninga har som jeg mange ganger har påpekt, det enkelte språket vært sett på som en selvstendig kode, selv om det opptrer sammen med andre koder i en signalklynge. I et tospråklig perspektiv mener jeg det er grunnleggende å se på hvilke andre signaler som samvarierer med språk i rolleleken. I et slikt perspektiv kan språkene i mitt materiale være mindre relevante for interaksjonen sammenlignet med den betydninga som det kan være å bruke signaler som tempus og tone for å markere kodene. Jeg tolker det altså slik at replikk og regi er kommunikative koder mens språkene kan samvarierte. Dette perspektivet er resultat av en helhetlig analyse av den tospråklige leken som kontekst i den samiske barnehagen. I konteksten tospråklig rollelek kommer denne formen for veksling inn som ett av flere mønstre av kodeveksling og språkalternering.

For å vise hvordan det tradisjonelle kodevekslingssynet også kan se ut til å fungere i deler av materialet, vil jeg gå fra den tradisjonelle forståelsen av kodeveksling som veksling mellom språk, noe jeg anser som et enspråklig perspektiv, og til en analyse der andre koder i språkene eller signalklynger forstås som kodeveksling, noe jeg mener er et tospråklig perspektiv. For denne diskusjonen gjentar jeg i eksempel 41 et utdrag av eksempel 10, som er analysert som del av den fullstendige lekesequensen i kapittel 5.

Eksempel 41 Drager og slott (Utdrag D)

1	Piera	jo ja	ja og	dát denne-PRON.NOM.SG	manai gå-PRET.3.SG	doh/ deike bajás di/ hit opp-ADV		
		{Ja, og denne gikk di/ hit opp.}						
		ja og		bođii komme-PRET.3.SG		[Skifter til lekestemme ved replikk] ^åh vennen min (.) hei vennen (.)		
		{Og kom:}						
2	Anna	åh, nei		det	er være-PRES	dragehule!		
3	Piera	dragehule (.) au						
4	Anna	de SA\så		komte NO\komme-*PRET		dragen NO\drage-NO\BEST.SG		
5	Piera	de SA\så		bođii komme-PRET.3.SG	(.)	dat ^gos den hvor	lea være-PRES.3.SG	dragene NO\drage-BEST.PL
		{Så kom den. (.) Hvor er dragene?}						
6	Anna	dá		lei		dat áhčči	drage	

her	være-PRET.3.SG	den	pappa-NOM.SG	NO\drage		
eadni	drage	aa	dá	lei	dat	
mamma-NOM.SG	NO\drage	nei	her	være-PRET.3.SG	den	
{Her var den pappadrage, mammadrage. Nei, her var den...}						

Anna bruker samisk i regiyrtinga før dette utdraget, og antakelig i tur 4 i utdraget. Hun bruker definitivt samisk i tur 6, og norsk i rolleytringa i tur 2. Det samme vekslingsmønsteret bruker Piera i tur 1. I tur 5 utfører Piera en kodeveksling mellom regiyrting og rolleytring på samisk, altså uten språkalternering. Samvariasjonen er det typiske rollelekmønsteret av veksling mellom ulike signalklynger der tone, tempus og språkalternering samvarierer. Men kan språkvalget her inneholde selvstendig mening utenfor signalklyngen i denne konteksten? For å svare på dette, kan det være nyttig å se på om språkalternering eller språkvalg behandles som annethet. Det er relativt tydelig hvor språkgrensene går om en ser sekvensen i et enspråklig perspektiv, og det er mulig å lese et mønster av språkalternering inn i denne praksisen. Det var grunnen til at jeg tidlig i analyseprosessen plukket ut dette eksempelet på språkalternering i rollelek. Ut fra mine analyser vil jeg med et tospråklig perspektiv betrakte språkvalgene litt mindre “fordomsfullt”. Det er i grunnen usikkert hvilket språk Anna velger i utsagnet “de komte drage” og *når* hun veksler mellom språkene. Det er mulig å lese inn at språkene ikke har faste grenser mot hverandre i barnas språkbrukspraksis. Jeg vil først analysere setninga ledd for ledd, deretter vil jeg analysere sekvensielt og på bakgrunn av rollelekens koder og signalsystem for å bruke flyten i turvekslinga for å tolke hvordan enkeltelementer skal forstås.

Verbalet *komte* er preteritum av det norske *komme*. Preteritumsformen avviker fra normativ form *kom* for det sterke verbet. Dette er en overgeneralisering av bøyningmønsteret for svake verb som er svært vanlig i barnespråk. Denne fasen med overgeneralisering kan vare noe lenger oppover i alder for tospråklige (Yip & Matthews 2007:31), selv om for eksempel Genesee (2006:51) mener det ikke er godt gjort at tospråklige er forsinket i språkutviklinga utover det som kan anses som normalvariasjon. Verbalet er entydig norsk. Det første ordet i yrtinga er /de/, og jeg ser to muligheter for tolkninga her. Den ene er samisk *de* som på norsk kan bety *så*, i så fall et kontekstbindende tidsadverbial. Den andre muligheten er det norske *det*, foreløpig subjekt. Hvilken tolkning som er korrekt, kan jeg ikke avgjøre lydlig, men baserer tolkninga på hele setningsstrukturen. Det siste ordet er bestemt form entall av det norske ordet *drage*, *dragen*. Ordet har alle tegn på å være norsk, spesielt siden det er bøyd på norsk. Hele setninga kan enten være: “Det komte drage” eller “*De* komte drage/*Så* kom

dragen”. Det er enten en helsetning på norsk eller en setning med intrasentensiell språkalternering fra samisk *de* til norsk *komte*.

Setninga er velformet etter norsk grammatikk med bestemt form entall dersom den tolkes som at *meninga* er “Så kom dragen”. Dersom målet derimot er “*Det kom en drage*”, er det ikke korrekt å bruke bestemt form. Med dette som utgangspunkt anser jeg den siste setninga å være målet. Denne tolkninga gjøres både på grunnlag av formen på setninga og på grunnlag av Pieras neste tur, der han gjentar Annas ytring på samisk. En slik gjentakelse kan fungere som korrigering av det norske innslaget for skape en orden som ligger i forventede språkvalg for den tospråklige rolleleken, her: samisk i regiytringer. Men det *kan* også være ren gjentakelse for å tilpasse seg hennes handlinger, bekrefte innholdet og forslaget hennes.

Jeg vil bruke to argumenter for at setninga innledes på samisk, og også at subjektet, *dragen*, er en del av samisk og samtidig norsk. Det første argumentet er sekvensielt og inkluderer Pieras tur med tolkning av meningsinnhold og form i Annas tur, og det andre er pragmatisk og gjelder hyppigheten i bruk av lånord. Det samiske i Annas tur 4 kommer fram som tolkbart på samisk når Piera har sin tur 5 og gjentar setningsleddene i tur 4 på samisk. Det å analysere en ytring i isolasjon som eksempel på “feil” språkbruk, kan gi et annet inntrykk enn når ytringa analyseres i kontekst. Piera korrigerer kun verbalet når han gjentar Annas setning. Det siste leddet, “dragen”, brukes også i setninger med samisk verbal, som i Pieras tur 6, der han først gjentar Annas ytring, og så går videre: “Gos lea dragene”, “hvor er dragene”, der *drage* opptrer i bestemt form flertall i en samisk setning. *Drage* kan være et samisk ord i denne konteksten fordi det diskursivt behandles som et samisk ord, selv om det får norsk bøyingsmønster både i entall og flertall, samt trekket bestemthet. Hyppighet i bruk i samisk kontekst taler også for at det brukes som samisk. Anna fortsetter så leken på samisk med en regiytring til slutt i utdraget. Denne fortsettelsen kan gi et tredje argument for det jeg vil uttrykke som Annas “samiske setning med norske ord”, fordi den bekrefter den tospråklige rollelekens forventede orden der regiytringer stort sett forekommer på samisk i rolleleken.

I det tospråklige miljøet jeg har gjort feltarbeid i, er det ikke alltid like rett fram å avgjøre hvilket språk som brukes. En årsak kan være at det fins homonymer i samisk og norsk som kan plasseres på samme sted i setninga, men betyr forskjellige ting, som /de/ i eksempel 2. En annen årsak er at lånene mellom språkene er både gamle og nye. Grensedraging av når et ord er lånord og når det er fremmedord, er vanskelig. Jeg mener man ikke kan basere seg på kriterier som bøyingsmønster og fonologi, men man må også analysere *språkpraksis*. Den

tredje årsaken til at det kan være vanskelig å skille språkene er språkpraksis i barnegruppa. I denne barnegruppa er ord som *konge* og *drage* behandlet som både samiske og norske ord, oftest bøydd etter norske regler, men kan settes inn i både norskspråklige og samiskspråklige setninger. I samspill brukes samisk og norsk i et relativt klart mønster, men det er ikke et diglossisk system siden det ikke er nødvendig å skifte språk, som i tur 5 i eksempelet ovenfor. Språkalternering er et mye benyttet trekk i kodevekslinga i tospråklig rollelek, men kan likevel sies å være et redundant trekk ved kodevekslinga fordi det ikke er nødvendig å bruke det for å få fram ytringstype.

Kodeveksling i samvariasjon med språkalternering oppstod ikke bare i samspill, men foregikk også i alenelek og i monologer i lekesekvenser i den samiske barnehagen. Joret lekte tilsynelatende mye på samisk når han lekte alene, men ved nærmere ettersyn var også hans alenelek og monologer ofte tospråklige. Inntrykket av at han brukte stort sett samisk, stammet fra at han stort sett brukte regiytringer. Når leken også inneholder rolleytringer, viser Joret at han bruker kodeveksling med språkalternering på samme måte som i andre rolleleker i materialet. I det neste observasjonseksempelet, som er et utdrag av en lek Joret leker sammen med Lisa, er det en sekvens der Lisa og Joret leker ved siden av hverandre og det er lite interaksjon. Når Joret her bruker ulike koder, ser vi også at han velger å bruke lekespråk på rolleytringer, linje 5–7 i eksempel 42, når han har monologer, altså lengre strekk uten interaksjon eller forventning om at den andre skal ta sin tur.

Eksempel 42 De lea idit (utdrag C)

Joret

1	ná og så	dál nå	de det	bođii komme-PRET.3.SG	unna liten-ADJ.ATTR	*mánás barn-DIM.NOM.SG	dáppe herfra
2	Ja og	dat den	maid også	orui bo-PRET.3.SG	dieppe der		
3	de så	dat den	álggii begynne-PRET.3.SG	ringet ringe-INF	dainna den	bjállain bjelle-KOM.SG	
4	daid de	trompetaiguin trompet-KOM.PL	den, den NO\den (DUPL)	oaidná se-PRES.3.SG	lea være-PRES.3.SG	iđit	
5	^morn, morn, morn, morn						
6	æsj	her	e være-PRES	d	masse	*sji:t!	
7	^her	var være-PRET	det	mye	*skitt.		

8	diedát vite-PRES.2.SG	go SP.PART	manin hvorfor	dat den	ringii ringe-PRET.3.SG	bjellain, bjelle-KOM.SG	
9	oainnat fordi	dat det	lei være-PRET.3.SG		iđit morgen		
10	ja og	***lekke være-PRET.3.PL	boah tán komme-PERF.PART		mánga mange	(.)	dakkár (.) sånne
11	dáiggít deig-NOM.PL	vulos ned	***lekke være-PRET.3.PL	rásen rase-PERF.PART		dakko her	vulos ned
12	ja og	dat den	logai si-PRET.3.SG				

{Også, nå, så kom lite barn herfra. Og den også bodde der | Så det begynte å ringe med den bjellen ((bjella ringer)) med de trompetene | ((bjella ringer))
den, den ser det er morgen | ^morn, morn, morn, morn. Æsj, her er det masse skitt! Her var det mye skitt.
Vet du hvorfor den ringte med bjellen, for at det var morgen og det var (.) kommet mange ((liten pause før han fortsetter på samme setning 02:28–02:29)) sånne deiger ned (.) hadde rast ned her (.) og den sa}
*Uttalen -s for -š i diminutiv er ikke uvanlig i barnespråk.
**Den dialektnære uttalen har markant lang i og svakere endekonsontant, den mer bokmålsnære/normerte har kortere vokal og tydeligere endekonsontant. Begge har //j/ initialt, jeg har valgt ulike skrivemåter for å synliggjøre at den lokale dialekten ikke har samisk uttale av initial sk-.
** Joret bruker en dialektvariant der *ledje* uttales *lekke*, dette er tilnærmet konsekvent i hans samisk.

Hele eksempel 42 består av én tur der Joret bruker flere ytringer og ytringstyper for å planlegge eller beskrive leken, og å ytre seg som rollefiguren. Linje 1–4 er regiytringer med samisk og nøytralt tonevalg. Deretter bruker han norsk i linje 5–7, som er rolleytringer der han endrer tone og bruker stor tonevariasjon. Han skifter til samisk og henvender seg antakelig direkte til Lisa i linje 8 med verb i presens og nøytral tone, men hun reagerer ikke og han venter ikke på svar før han fortsetter med regiytring og pretertum. Bruken av norsk til rolleytringene er tydelig i dette eksempelet, rolleytringene er avgrenset som annethet med flere signaler i Jorets tur. Funksjonen til språkalterneringa er i det minste å være en del av signalklyngen til rolleytringer, men det er ikke klart om rollefiguren for eksempel er norskspråklig og at det er derfor han snakker norsk. Mønsteret for språkalternering og kodeveksling indikerer at denne typen språkalternering hører til rolleleken og ikke språkferdigheter hos rollefigurene. Joret ser heller ikke ut til å føle at han må forklare rollefigurens språkvalg, bare handlingene. Språkalternering har antakelig en estetisk funksjon eller brukes for å markere annethet på linje med tonehøyde og verbform.

I sekvenser av leken der det er mange regiytringer, kan leken virke samiskspråklig, mens i sekvenser der leken er preget av rolleytringer, kan leken virke norskspråklig. Selv om språkalterneringa kan forklares ut fra rolleleken, kan det også være andre fenomen som er i

spill samtidig, på et annet nivå enn rolleleken. Deltakerne bruker også rollelekenes signaler i forhandlinger og konflikt, noe som viser en tospråklige praksise og bruken av alle språklige ressurser i rollelek. I det neste eksempelet er Biret og Marita uenige om hvordan lekehistorien skal fortsette:

Eksempel 43 Mun galgen giftet havfruain (utdrag A)

- 1 **Biret** ^ha det æ **må** gå hjem!
måtte-PRES gå-INF
- 2 **Marita** alle dem **skal** sove hos meg
skulle-PRES sove-INF
- 3 **Biret** ^ha det, æ **skal** gå hjem.
skulle-PRES gå-INF
- æ **vil** ikke være med sove her
ville-PRES være-INF sove-INF
- æ (.) ungen min **liker** ikke å sove her
like-PRES sove-INF
- ^kom pusi (plystrer) ja, pusi. (00:18)
komme-IMP
- ^nu **går** jeg hjem
gå-PRES
- 4 **Marita** mahkáš duot dien mus **lei** *havfrue*
lik som den der den jeg-LOK.1.SG være-PRET.3.SG NO\havfrue-SA\NOM.SG
- ja *munin dat prinseassa ja dat
og (jeg er) den prinsesse-NOM.SG og den
- lei** dat *kongen.*
være-PRET.3.SG den NO\konge-BEST.SG
- {Lik som den der den jeg hadde havfrue og jeg var den prinsessen og det var den kongen. }
 *Her ser "mun lean" ut til å forkortes til "munin".

Birets dukker/rollefigurer skal gå, men Marita mener de skal sove over hos hennes rollefigurer. Biret gjentar da sin rolleytring om å gå hjem, med utdyping. Dette kan kanskje fortolkes som regiytring, men er lagt til direkte tale hos rollefiguren. Det er en replikk som består av flere ytringer, og det er varierende hvilke trekk fra lekespråket Biret bruker. For eksempel varierer Biret mellom mellom *æ* og *jeg*, og bruker *nu* som er et lokalt dialekttrekk for *nå*, og tonefallet varierer ikke mye i løpet av den lange rolleytringa. Likevel er hele turen hennes lagt opp som rollefigurens direkte tale. I tur 3, der hun har enheten(e) “Æ (.) Ungen min liker ikke å sove her”, analyserer jeg ytringa som rolleytring på bakgrunn av bruken av nåtidsform. I regiytringer er gjerne formen fortid, som for å foreslå noe, eller bygge

lekehistorien videre på en annen/ny måte. I dette tilfellet bygges historien videre og handling underbygges av rolleytring. Alle varietetene i tur 3 er brukt som én kode, alt er rolleytring, det vil si at hun er inne i ett nivå av leken.

Dette utdraget kan analyseres som norskdominert rollelek om man ser på *språkvalg* isolert. Men i min analyse med rollelek-perspektiv, er dette rollelek dominert av *rolleytringer*. Barna forlater ikke samisk for å snakke norsk, de bruker begge språk etter rollelekens logikk. Tonevariasjonen er ikke lik gjennom alle periodene, men både Biret og Marita bruker trekk som presens og annen tonevariasjon enn normalvarietet for å skille de ulike nivåene i rolleleken. Innholdsmessig er de her uenige om lekens videre handling, og bruken av rolleytringer kan være avvæpnende. Når det kommer en ny type ytring, Maritas siste tur i utdraget, skifter språket med kodevekslinga. Når vi ser på innholdet i turene, så svarer ikke Marita i tur 4 direkte på avslaget på Maritas eget forslag i tur 2, som ligger i Birets tur 3, men går videre til noe nytt i leken. Hun foreslår nytt innhold ved å bruke regiytring og *mahkáš*, ikke rolleytring som i tur 2. Rolleytringa kan leses som mer en direkte ordre om at også Birets figurer skal gjøre som hun sier, mens regiytringa i tur 4 kan leses mer som en appell til Biret. Slik jeg vurderer dette, kan språkalterneringa og kodevekslinga tjene til å distansere seg fra uenigheten, og ikke miste ansikt fordi hennes forslag tidligere ikke ble tatt til følge. Det foregår i hvert fall noe nytt her. Det er et brudd i leken, og en ny retning foreslås samtidig som Marita skifter språk og ytringstype.

Dersom vi bruker språkalternering som den funksjonelle forklaringa på hvordan Marita forsøker å overtale Biret om å velge Maritas vei, kan man i tråd med for eksempel Myers-Scotton (1993b) og Auer (1984, 1998) argumentere for at skiftet til samisk er for å påkalle en felles identitet som samiskspråklig, altså argumentere ut fra et makronivå. Denne tolkninga er basert på sosiolingvistens forståelse av språksamfunnet og inferenser til situasjonen om hvordan Biret og Marita sin relasjon til hverandre først og fremst er samisk. Sett i lys av kommunikasjonssituasjonen, den tospråklige rolleleken, er det heller vekslinga til den kommunikative koden regiytring, et mikro- eller medionivå, som brukes for å forhandle om leken. Marita velger å gå over til en regiytring for å få fram poenget sitt og forsøke å skape en ny kontekst i rolleleken. Språkvalget kan i denne tolkninga oppfattes som sekundært fordi det er et redundant trekk ved regiytringer i den tospråklige rolleleken. Språkalternering forekommer her som del av en signalklynge for å signalisere ytringstype og hvilket nivå av rolleleken Biret skal forstå Maritas ytring på.

7.2.1 Kodeveksling og språkalternering på ulike nivå

Når kodeveksling og språkalternering samvarierer, er det vanskelig å finne entydige forklaringer på hvorfor. Deltakerne i rolleleken er i liten grad eksplisitt fokusert på språkalternering, slik jeg tolker det, men det betyr ikke at ikke språkalternering spiller med eller er en signifikant del av en signalklynge i gitte kontekster. I mange tilfeller kan nivået man legger analysen på, avgjøre hvordan man skal forstå språkalterneringa. Perspektivet blir ulikt om man fokuserer på mikro-, medio- eller makronivå av sosial interaksjon. For hvert enkelt tilfelle av kodeveksling kan man vurdere leken som helhetlig kontekst, eller den lokale tur-for-tur-vekslinga.

Ut fra mine tolkninger kan det se ut som regiytringae noen ganger krever reaksjon på norsk lekespråk, som i neste eksempel. I eksempelet nedenfor gjengir jeg utdrag fra rolleleken *Drager og slott*, tidligere gjengitt som slutten av eksempel 12 og begynnelsen av eksempel 13 som analyseres i kapittel 5. I dette utdraget instruerer Anna i tur 2 hvordan kongen skal reagere, noe Piera utfører med en replikk og handling: Kongen og den andre figuren går videre. Det ser ut til å bli litt generell forvirring når de to figurene har gått et stykke. De to barna snakker i hvert fall noe nølende sammen om hvor de er i 4., 5. og 6. tur. Her kreves det tydeligvis litt regi igjen om ikke leken skal stoppe, og Piera har forslag til hva de skal gjøre. Han bruker i tur 7 i utsnittet igjen samisk lokalvarietet for å komme med forslag til hvordan de skal håndtere situasjonen. I denne turen er det kun samisk som brukes, men det er flere ytringer med ulikt innhold.

Eksempel 44 Drager og slott (utdrag F)

1	Piera	dát den her	dat den	doamai skynde seg-PRET.3.SG	^kom NO\komme-IMP	igjen	()	{Den, den skyndte seg/hadde det travelt.}	
2	Anna	mahkáš () liksom	kongen NO.konge-BEST.SG	ballái frykte-PRET.3.SG	go for	dát det	lei være-PRET.3.SG	ráhkadan () lage-PERF.PART	{Liksom kongen ble redd fordi denne hadde laget ...}
3	Piera	^gå gå-IMP	fort	fordi	kommer komme-PRES	dragen			
4	Anna	her	kor hvor	ble bli-PRET	vi?				
5	Piera	nei vi (.)							
6	Anna	nei							
7	Piera	de så-ADV	don du-NOM.2.SG	oidnet se-PRET.2.SG	(.)	^boade kom-IMP.2.SG	geahččat se-INF		

dat	lea	siivui	mahkáš	dát	lea	siivui
den	være-PRES.3.SG	snill-NOM.SG	liksom	den	være-PRES.3.SG	snill-NOM.SG
gea	dá	lei	su	speajal		
se-INTERJ	her	være -PRET.3.SG	den-GEN.3.SG	speil-NOM		

{Da du så (.) Kom og se (.) Den er snill (.) Liksom denne var snill (.) Se (.) Her var dens speil.}

Slik jeg analyserer og fortolker dette eksempelet, indikerer tur 5 og 6 stillstand: Figurene er kommet fram, men hva gjør de nå? Disse turene er på norsk og kan indikere at det er rollefigurene som uttrykker dette, men siden det er vanskelig å høre toneendring og turene ikke inneholder verb, er det få signaler som hjelper til i denne tolkningen. Det som kan vise vei, kan være å analysere hvordan neste tur behandler de foregående, det vil si tolke disse turene i lys av hvordan de oppfattes i den videre interaksjonen. Pieras tur 7 består av flere enheter på samisk og med ulike tempusvalg. Ut fra min analyse er det første setning som er interessant for diskusjonen om kodeveksling med språkalternering her, fordi det nå er en endring av mønsteret samisk regi/norsk replikk som har vært tidligere i leken. Piera innleder med et forslag i leken i form av regiytring med preteritum, til forskjell fra språkvalget i de foregående ytringene.

I lys av den tospråklige rolleleken som kontekst, vil jeg vurdere tur 7 som en kodeveksling fra det tospråklige mønsteret i leken tidligere. Piera har nå en sekvens med enspråklig rollelek der både regiytring og rolleytring er på samisk. Etter den innledende regiytringen er det en liten pause og så en rolleytring på samisk med imperativ og høyere tone: “kom og se”, en klar oppfordring og oppfølging til sin egen regi i forrige setning. Deretter følger en mer tvetydig ytring der tonehøyden fra forrige ytring ikke opprettholdes, mens tempus fortsatt er presens. Dette forslaget til leken er en utviding der Piera foreslår en egenskap til dragen han leker med. Piera forsterker så forslaget, denne gang mer i form av en appell innledet av *mahkáš* (liksom). Piera fortsetter med et *gea* (se-INTERJ) rettet mot Anna, ikke rollefiguren, dette er en ute-av-leken-ytring. Deretter følger en en regiytring som forklarer en av gjenstandene i leken. Hele Pieras tur består av 6 enheter på samisk, enheter i ulike koder som kan representere ulike nivåer i leken. Jeg vil konkludere med at dette er kodeveksling uten språkalternering der de ulike enhetene har ulike funksjoner, men i leken som helhet kan det ligge annethet i at Piera ikke lenger skifter mellom samisk regi og norsk rolleytring. I det helhetlige perspektivet kan kodevekslinga være en veksling fra tospråklig modus til enspråklig.

Hele Pieras tur 7 kommer til på et spesielt punkt i leken, og kanskje hvor andre nivåer blir relevante i forhandling om leken. Leken er i ferd med å gå i stå og det er nødvendig å

vitalisere den, noe som antakelig krever spesiell oppmerksomhet og flere ressurser fra deltakerne. I denne tolkninga kan det være mening i at hele turen er på samisk. Anna og Pieras felles hovedspråk kan oppfattes som samisk, de befinner seg i en samisk kontekst, nemlig den samiske barnehagen og midt i hovedrommet, der det foregår andre aktiviteter på samisk. En mer enspråklig rollelek kan altså indikere samisk som deres foretrukne valg seg imellom. Men i eksempelet alternerer Anna og Piera mellom samisk og norsk flere ganger der de skifter mellom regiyrting og rolleytring. Når Piera nå har en enspråklig tur med flere typer yrtinger, vil jeg tolke dette som avvik fra rollelek som situasjon analogt med Gafarangas (2000, 2002) forslag om at enspråklige strekk kan være kodeveksling fra et tospråklig medium. Dette punktet i leken kan være kritisk fordi det nå kreves vitalisering av leken, et nytt initiativ, noe som kanskje kan forklare avvik eller andre kodevalg.

Mine analyser av rolleleken på ulike nivå vil kunne gi ulike svar på om det er språkalternering som er kodeveksling i leken, eller om det er rollelekens koder som veksler. I mange tilfeller kan perspektiver fra flere nivåer brukes på en yrting. Det kan for eksempel være slik at språket alternerer *både* fordi yrtingstypen krever det, *og* fordi det er konflikt. I slike tolkninger vil jeg legge vekt på kunnskap om helhetlig kontekst, her rolleleken i den tospråklige barnegruppa og den aktuelle leken, i tillegg til tur-for-tur lesing.

7.2.2 Kodevekslingas orden i tospråklig rollelek

Den ordenen som kan utgjøre kodene for den tospråklige rolleleken, består av veksling mellom ulike kommunikative koder som har sine signaler som gjør tolkninga av koden mulig. Denne klyngen av signaler utgjør en kode, men ikke slik at alle signaler er til stede i alle tilfeller av en bestemt kode. Dette kan indikere at de kommunikative kodene er preget av redundans. Akkurat hvilke koder som må være med, kan man bare finne ut ved å undersøke praktiske språkbrukssituasjoner. CA og en del teoriutvikling på tospråklig samtale inspirert av CA, som Auers (1984, 1998b), postulerer at det er turen *etter* som er med på å avgjøre om tolkninga av innholdet i den aktuelle turen holder. Framdriften i rolleleken er styrt av alle som er med. Alle har sin egen agenda, kanskje leker de også parallelt istedenfor sammen. Det er ikke alltid det er like lett å se alle trådene i leken, men deltakerne i leken ser ut til å holde oversikt over både sin egen tråd og de andres.

I neste eksempel leker Joret og Lisa med dukker og slott på lekerommet. Her vil jeg si at leken har to parallelle handlinger, der noe foregår i det ene slottet, mens det samtidig foregår

noe i det andre slottet. Det betyr imidlertid *ikke* at de ikke hører hverandre eller har en interaksjon.

Eksempel 45 De lea idit (utdrag B)

- 1 **Joret** go dát bohtet ala, de lea idit
 når de her-NOM.PL komme-PRES.3.PL på det være-PRES.3.SG morgen-NOM.SG
- go nie, diet jietna bohtá,
 når sånn Den lyd-NOM.SG komme-PRES.3SG
- de lea idit
 det være-PRES.3.SG morgen-NOM.SG
- álggos dát lihkai
 først den stå opp-PRET.3.SG
 {Når de her kommer på, er det morgen. Når sånn, den lyden kommer, da er det morgen. Først sto den opp.}
- 2 **Lisa** ^gå å sove!
 gå-IMP sove-INF
- 3 **Joret** de lea idit go dát ringe
 det være-PRES.3.SG morgen-NOM.SG når den ringe-PRES.3.SG
 {Det er morgen når den ringer.}
- 4 **Lisa** jeg skal å sove nå
 skulle-PRES sove-INF
- 5 **Joret** dát lea mannan deike nohkkat
 denne være-PRES.3.SG gå-PERF.PART hit sove-INF
 {Denne har gått hit for å sove.}
- 6 **Lisa** ja dát ii daga *maid'
 og det ikke-V.NEG.3.SG gjøre-PRES.NEG ingenting
 {Ja, det gjør ingenting.}
 *Vanlig forkortelse for "maidege" i tale.

Joret er opptatt med å ringe med ei bjelle ved å trykke ned vimpelen på taket av slottet, og han planlegger at lyden av bjella skal styre en del av leken i tur 1. Jeg forstår det slik at han planlegger Lisa inn i leken, at han henvender seg til Lisa. Lisa har rollen som mamma-dukken i tur 2, deretter ungen i tur 4. Joret får ingen direkte svar på sine to turer. I tur 5 tar han opp Lisas handling med leggetid, og også han har leggetid for sin dukke i sitt slott. Etter at han har koblet en handling til hennes, viser Lisa i den påfølgende turen at hun samtidig får med seg hva som skjer når Joret forteller og organiserer historien i slottet sitt. Jeg leser sekvensen slik at han vil ha bekreftelse på hva han gjør, og når handlinga hans sammenfaller med Lisas, får han bekreftelse. Hun går ut av rollene sine og bekrefter hans handlinger på samisk

lokalvarietet, og leken fortsetter sammen. De snakker annenhver tur, de både samhandler og er i sin egen lek.

Jorets forslag i tur 5 kunne kanskje ha vært kilde til konflikt, men Lisa går ut av leken i tur 6 for å se an situasjonen og konkluderer med at det er greit, og hun svarer bekreftende. Selv om annenhver ytring er på ulike språk, er det ikke forhandling om ulike språkvalg, det er kodeveksling mellom ytringstypene regi og replikk. I dette perspektivet er det ikke fordi Lisa går med på Jorets språkpreferanse at hun skifter til samisk i siste tur, det er fordi hun går ut av leken og har en ute-av-leken-ytring. Dette er et tospråklig perspektiv på rolleleken. Både Joret og Lisa forholder seg i dette utdraget til en tospråklig rollelek der de ulike språkene brukes til ulike ytringstyper, og de ordner leken med språkalternering som en del av signalsystemet som brukes for å uttrykke nivå i leken. Lisa uttrykker det best selv: “Ja dát ii daga maid” (“det gjør ikke noe”), som kan være en kommentar også til at det gjør vel ikke noe hvilket språk leken foregår på, så lenge leken fungerer.

I mitt materiale fins eksempler på at barn ønsker oppmerksomhet fra medlekerne uten å oppnå det i første tur. Når barnet ikke får svar, forsøker det gjerne å justere koden for å få fram innholdet bedre. I eksempelet nedenfor tolker jeg Ristens ulike ytringstyper som forsøk på å få respons fra Joret, mens Joret bare fortsetter i samme kode uten å gi henne oppmerksomhet. Igjen er det ikke språkvekslinga jeg tolker som den meningsbærende koden i Ristens forsøk, men andre signaler som også varierer i rolleleken. Risten bruker i utdraget nedenfor lekestemme og for eksempel trekket med *jeg* som markør for østlandsdialekt i første ytring i tur 1, men gjentar ytringa med mer bruk av dialekttrekk på samme språk når hun ikke får svar. Den andre ytringa har samme innhold men er denne gangen mer tvetydig fordi den ikke inneholder høy tone, før hun avslutter med høy tone i et spørrende: “^mm”, der dette siste tillegget kan hjelpe Joret i dekodninga av ytringa.

Eksempel 46 Dukkelek 1 (utdrag D)

1	Risten	kan kunne-PRES	jeg	stryke stryke-INF	pusien?		
		kan kunne-PRES	æ jeg-NOM.1.SG	stryke stryke-INF	pusi	^mm	
2	Joret	dat den	gal vel	manai gå-PRET.3.SG	dušše bare	trænet NO\træne-SA\INF	
		dát den	lei være -PRET.3.SG	nuollame kle av-AKT.ESS	biktasiid klær-AKK.PL		
		dát	lei	nuollame	ullobiktasiid	()	

den være -PRET.3.SG kle av-AKT.ESS ullklær-AKK.PL

dál lea dušše sus nattbáidi nalde
 nå være -PRES.3.SG bare hennes-LOK.3.SG nattgenser-NOM.SG på

oainnat son fertii mannat mánáid lusa
 fordi hun-NOM.3.SG måtte-PRET.3.SG gå-INF barn-GEN.PL til

dakkoí dakkon dakko lám. dakko vuolos
 (der) (der) der (?) der ned

eadni lea vaskeme tøyaid
 mamma være -PRES.3.SG NO\vaske-SA\AKT.ESS NO\tøy-SA\AKK.PL
 {Nå gikk hun bare for å trene. Hun kledde av klærne () Nå kledde hun av ullklærne. Nå er bare nattgenserens hennes på for at hun måtte gå til barna. den/ til den/ til / til ned. Mamma holdt på å vaske tøy.}

- 3 **Risten** bussá lei
 katt-NOM.SG være -PRET.3.SG
 {Katta var.}
- 4 **Joret** mannan duohko bussá lei oadđime diep..die
gå-PERF.PART dit katt-NOM.SG være -PRET.3.SG sove-AKT.ESS der
 {Gått dit. Katta sov der/ de/}
- 5 **Risten** ^hva er det?
være-PRES
- 6 **Joret** don *lekket maid oadđime bussá luhtte
 du-NOM.2.SG være-PRET.2.SG også sove-AKT.ESS katt-GEN.SG hos
 {Du var også og sov hos katta.}
 *Lekket er vanlig uttale av ledjet i dialekt.
- 7 **Risten** Ja

I denne observasjonssekvensen vil jeg argumentere for at Joret overser Ristens to spørsmål i tur 1, og at Risten deretter bytter ut noen av signalene i ytringa for å bli hørt. Null-responsen fra Joret mellom ytringene i Ristens tur 1, utløser kanskje variasjonen i stemmeleie og pronomenbruken. Når Joret tar ordet, svarer han ikke Risten, men utdyper sin egen fortelling. Risten prøver nå på kodeveksling for å få oppmerksomhet om sitt forslag til leken. Hun veksler til lokalvarietet og preteritum, som jeg tolker som en regiytring, og språkvalget er samisk. Det er nesten maksimal annethet, fordi det er en annen ytringstype og språkalternering. Joret svarer på denne ytringa i tur 4, muligens noe avvisende, og skriver inn Risten og katten i narrativet, men uten å ta til følge hennes spørsmål om å få stryke katten. Risten er med i leken igjen og veksler nå igjen til en rolleytring på norsk, som i tur 1. Joret kommer nå med et inkluderende forslag, selv om han ikke direkte svarer henne. Risten går også med på hans forslag ved å svare bekreftende: “ja,” på norsk dialekt i tur 7, noe som ikke er så uvanlig i samisk kontekst.

Min tolkning av denne sekvensen er at Risten bruker kodeveksling for å prøve å oppnå sin, altså rollefigurens, vilje. Det vil si ved å bruke ulike bestanddeler fra signalklynger vil hun få gehør for lekekoden. I det øyeblikket Joret ikke svarer på hennes henvendelse, går hun ut fra at det er noe i veien med signalene hun bruker, og justerer dem. I første omgang endrer hun formen på det personlige pronomenet, og dermed endrer hun formen mot lokalvarietet, som er det Joret bruker i sin videreføring av leken. På slutten markerer hun også ytringa som ved å gå markant opp i toneleie, kanskje for å få fram at det er et spørsmål, men antakelig også for å markere ytringa som rolleytring. Når hun ikke får oppmerksomhet eller ønsket svar, endrer hun igjen koden for å oppnå respons. Denne gangen lokalvarietet med fortid og med samisk, som er det Joret bruker, samtidig som det foregår et kodeskifte til regiytring, som en annen måte å forhandle om handlinga.

Denne gangen tar Joret opp hennes ytring, repeterer den og utvider med sin fortelling. Risten tar så sin tur med en rolleytring med lekestemme, nåtid og norsk. Joret utvider i regiytring og inkluderer Ristens rolle i narrativet, hele tiden med regiytring, fortid, og samisk. Det er vanskelig å avgjøre ytringstype for Ristens neste tur, men hun uttrykker enighet, og det kan være både i rollen og som regi. Ytringa har klar mening likevel, ettersom enighet er oppnådd. Det er ikke noen diskusjon om språklig kode i denne sekvensen, selv om språkalternering og kodeveksling samvarierer. Det er forhandling om innhold og retning i leken, der språkvalg samvarierer med kommunikativ kode eller ytringstype.

Jorets bruk av kun samisk språk og Ristens språkalternering mellom samisk og norsk er underordnet at Risten kodeveksler mellom regi og rolle. De har ingen konflikt eller forhandling om språkbruk eller språkvalg. Begge aksepterer at leken foregår på flere språk. I begynnelsen av en slik rollelek kan det foregå noe som likner språkforhandling, Joret er for eksempel den som holder seg til samisk i rolleleken med Risten og Lisa i *Dukkelek 1* og *De lea idit*, men bruker norsk med Isak i *Biilamatta*, mens både Risten og Lisa er vant til å leke på norsk med hverandre, for eksempel i *Biebmu* (se vedlegg 2).

I dette delkapitlet har jeg villet vise og diskutere hvordan språkalternering og kodeveksling kan falle sammen i den tospråklige rolleleken, slik det ofte skjer i vekslinga mellom regiytringer og rolleytringer. Disse to ytringstypene er ofte tydelig adskilte med flere ulike signaler som tonehøyde og tempusvalg, og mimikken og kroppsspråket til deltakerne i rolleleken skiller de to klart. I tillegg til disse signalene legger de tospråklige barna inn språkvalg som signal. Regiytringene er ofte på samisk og rolleytringene på norsk.

Ytringsgrensene kan også falle sammen med endring av meningsinnhold som indikerer konflikt, og språkalternering kan ha elementer av kodeveksling på flere nivåer. I mitt materiale fins ingen eksempler på veksling fra norsk regiytring til samisk rolleytring. Vekslinga går alltid fra samisk regiytring til norsk rolleytring. Mønsteret av samiske regiytringer og norske rolleytringer er tydelig på tvers av flere barnegrupper, men det er ikke enerådende, og det er dette mangfoldige mønsteret som er grunnlag for analysene videre i kapittel 7.

7.3 Veksling av kommunikative koder uten språkalternering

Sekvenser med enspråkligheit er også tospråklig praksis. Dette delkapitlet diskuterer sidestilling⁵⁹ av de kontrasterende kommunikative kodene regiytring og rolleytring der deltakerne i rolleleken *ikke* skifter språk. Hver av disse to typene ytringer har en signalklynge knyttet til seg både på norsk og på samisk. Dette betyr at rolleleken blant de tospråklige barna i den samiske barnehagen ikke behøver språkalternering for å fungere, den kan foregå på enten samisk eller norsk. I materialet mitt fins eksempler på slike enspråklige sekvenser på begge språk. Barna kunne altså veksle kode og beholde norsk, og de kunne veksle kode og beholde samisk. Størstedelen av regiytringene i materialet mitt er på samisk, og rolleleken kan dermed oppfattes som først og fremst samisk, men med innslag av norsk. I de første analysene oppdaget jeg bare regiytringer på samisk, men etter hvert ble jeg oppmerksom på den samiske replikk-koden. Den særegne tonevariasjonen i den samiske rolleytringskoden kunne også brukes i rolleytringer på norsk. Den mest brukte norske varieteten i replikker er en slags østnorsk. Kanskje kan den tilsvarende samiske versjonen dreie seg om en form for skriftspråks-, høytlesings- eller mediespråksnorm. Jeg kjenner ikke til studier på “høysamisk” eller en samisk varietet som oppleves/brukes som mer felleseie enn andre varieteter/dialekter, kanskje kunne studier av normaliseringsarbeidet for samisk skriftspråk gi noen signaler. Det relevante her er at det samiske lekespråket er en varietet av samisk som både er kjent for barna og som samtidig oppleves som forskjellig fra dagligtalen deres.

7.3.1 Veksling mellom regi og replikk på samisk

For å vise veksling mellom regi og replikk på samisk, har jeg valgt et utvalg ytringer fra lekesekvensen Drager og slott der Piera er med. Eksempel 47 nedenfor er utdrag fra eksempel 10 brukt i kapittel 5.

⁵⁹ Kanskje begrepet *jukstaposisjon* er mer nøyaktig her som språkvitenskapelig terminologi.

Eksempel 47 Drager og slott (utdrag 1b)

Piera de **bođii** dat ^gos **lea** dragene
 så komme-PRET.3.SG den ^hvor være-PRES.3.SG NO\drage-NO\BEST.PL
{Så kom den (.) Hvor er dragene?}

Piera bruker en signalklynge for å kontrastere ytringene: preteritum versus presens, og normaltoneleie versus hevet toneleie. Han bruker imidlertid ikke språkalternering mellom samisk og norsk for å kontrastere, til forskjell fra tur 1 i eksempel 41. Piera bruker samme lekekoder som i enspråklig rollelek. Dette viser et grunnsystem som fungerer for leken og kan brukes i samme lekeepisode med eller uten språkalternering. Slike ulike praksiser av samme barn i samme lek peker mot at leken er flerspråklig. Det er altså ikke noe diglossisk system der kodevekslinga mellom regi og replikk må signaliseres med språkalternering. Det norske ordet bøydd i bestemt form flertall som siste ledd i rolleytringa “^Gos lea dragene?” kan oppfattes som en del av Pieras samisk, og ikke som en alternering til norsk ut fra pragmatiske hensyn: Piera bruker alltid *drage* når han snakker om dette fenomenet også i ellers samiskspråklige ytringer.

I en annen lekesequens der Lisa og Joret deltar, ser vi også ulike praksiser, og en av dem er å bruke samisk over kodegrenser, som i eksempelet nedenfor.

Eksempel 48 De lea idit (utdrag E)

Lisa ja de **logai** dat ^ eadni *oažžun **sáhtát**
 og så si-PRET.3.SG den mamma-NOM.SG få-PRES.1.SG kunne-PRES.2.SG

 go don veahkin
 SP.PART du-NOM.2.SG hjelpe-ESS
 {Og så sa den: “Mamma får jeg kan du hjelpe?” }
 *oažžun for oaččungo

Som Piera i eksempel 47 bruker også Lisa fortid versus nåtid og normaltone versus overdreven tonevariasjon. I lekesequensen *De lea idit/Så er det morgen* er det flere eksempler på at Lisa bruker samisk over kodegrenser, mens Joret ikke gjør det.⁶⁰ Innholdsmessig skiller ikke de norske og de samiske replikkene seg fra hverandre, så det er vanskelig å argumentere for samiske versus norske tema i språkvalgene. I tillegg markerer Lisa her replikken med *logai* (hun sa), så dette er en klar og tydelig markert kodeveksling uten språkalternering.

⁶⁰ I eksempel 42 avslutter Joret med “dat logai”, men hvilket språk planla han å bruke videre?

Når Lisa her markerer at hun skal ha en replikk på samisk, mens det ikke er noen slike markeringer for replikker der barna veksler til norsk lekespråk, kan det tolkes som et signal om at den samiske lekespråkvarieteteten ikke er det vanlige valget. Det er få slike eksempler i materialet, og det fins eksempler på samiske rolleytringer som ikke er markerte slik. Når Lisa her har et avvik fra én av måtene hun vanligvis markerer rolleytringer på, altså med norsk lekestemme, kan det tenkes at hun kanskje selv føler at det må markeres ekstra også overfor Joret for at han skal forstå hennes intensjon med ytringa. De to ytringene i turen hennes er klart kodet når det gjelder tempus og tone. Innholdet bekrefter denne tolkninga, og behovet for den første ytringa kan ha med språkvalget for den andre å gjøre, noe som innebærer at hun visste hvilket språk rolleytringa skulle komme på før hun uttalte den. Jeg er usikker på hva dette innebærer for hvordan tospråklige gjør sine språkvalg, men for rolleleken betyr det at hun planlegger framover, ikke bare innholdsmessig og ifølge lekekodene, og muligens også språklig.

7.3.2 Veksling mellom regi og replikk på norsk

I mitt materiale er det ikke mye regi som foregår på norsk. Men når Isak er involvert, blir regien også på norsk (jf. kapittel 6). I tillegg forekommer det regiytringer på norsk i tilfeller jeg oppfatter som at jeg påvirket språkvalget. Det skjedde for eksempel i et par lekesequenser med Lisa og Risten. Stort sett foregikk enspråklige strekk på norsk som mindre deler av en lekesequens med et mønster av kodeveksling og språkalternering som beskrevet i kapittel 7.2. Eksempel 49 nedenfor, et utdrag av eksempel 13 av rolleleken *Drager og slott* i kapittel 5, illustrerer dette.

Eksempel 49 Drager og slott (utdrag G)

1	Anna	dát den her	dat den	bođii komme-PRET.3.SG	(.)	dat den	bođii komme- PRET.3.SG	geahččat () se-PRES.INF
		{Denne det kom (.). Den kom for å se.}						
2	Piera	^hei!	er være-PRES	du	bestevonn?			
3	Anna	^ja						
4	Piera	å og	prinsessen	reddet redde-PRET	de			
5	Anna	jeg	gådde gå-*PRET	å	redde redde-***PRET	prinsessene		
		å(h) (og?)	liksom	det	brenna brenne-***PRET	her		

6	Piera	å(h) (og?)	brenn! brenne-****IMP	å	må må-PRES	gå gå-INF	opp
7	Anna	jeg	kan kunne-PRES	kile	vannet	du	ordne ordne-PRES
8	Piera	dos det der borte	lei være-PRET.3.SG	dolla ild-NOM	ja og		

dies det der nærmest deg	lei være-PRET.3.SG	čáhci vann-NOM	dan den
-----------------------------	-----------------------	-------------------	------------

{den der borte var ild og det der nærmest deg var vann, den andre. }

* og ***Svak bøyning som avviker fra voksenspråkets sterke *gikk* og *brant*, men er vanlig i norsk barnespråk. ***Brukes muligens også i dialekt.

** Tolkninga av *redde* som PRET er usikker. Betydninga kan være *gikk* og *redda*, slik jeg har tolket den her i samsvar med lokal dialekt. Det er mulig å tolke dette som et underforstått: “jeg gikk for å redde”. Kanskje er det mulig å utelukke “for” i en norsk varietet som har samisk inferens. Da kan formen tenkes å være analogt med samisk PRET + INF, som i tur 1: *bođii geahčcat*, direkte oversatt: “de kom å se”.

****Den nakne formen er imperativ, men meningsinnholdet er ikke bydende 2. person, men en verbalisering av handlinga lekefiguren utfører, dvs. brenner/blir brent. Det er snarere en slags intereksjon, som *grøss*, eller som de magiske ytringene.

Annas første tur er en regiytring på samisk, Pieras første tur er en rolleytring på norsk. Dette er kodeveksling med språkalternering. Anna følger opp i tur 3 med norsk lekespråk i svaret, dette er også en rolleytring. Pieras neste ytring, fjerde tur, er også på norsk, men denne gangen lokalvarietet med preteritum, som er typisk for regiytringer, det vil si at de kommunikative kodene peker mot regiytring. Også innholdet er en kommentar til handlinga. Dette analyserer jeg som et eksempel på kodeveksling uten språkalternering der norsk brukes over kodegrensene. Tur 1–3 har altså det forventede språkvalget for rolleleken, mens tur 4 kan sies å representere et brudd med den tidligere signalklyngen for regiytring. Det behandles imidlertid ikke som et brudd. Anna følger i tur 5 opp med samme kommunikative koder som Pieras tur 4: Norsk lokalvarietet, preteritum og forklaring av handling. Den andre enheten i tur 5 er igjen en appell til handling/reaksjon med *liksom* foran: “liksom det brenna her”. Når Piera tar tur 6 og svarer med noe som kan være en magisk ytring: “åh, brenn” når dukken brenner seg, er det som “å, smelt!” når en tegneseriefigur forelsker seg. Den andre enheten er vanskeligere å kategorisere, men er antakelig en rolleytring, men her kan jeg ikke uten videre kjenne igjen de kommunikative kodene som ellers er til stede, det er vanskelig å høre om det er lekestemme Piera bruker.

Annas reaksjon i tur 7 kan imidlertid tilsi at turen oppfattes som replikk, og at hun svarer med en replikk, denne gangen har hun norsk lekestemme, og de kommunikative kodene er dermed tydeligere. Det kan være at Pieras replikk utløser en replikk igjen, denne gangen om vann i

forhold til ild som er elementet Pieras figur flykter fra. Hva det betyr å “kile⁶¹ vannet”, vet jeg ikke, det har ikke lyktes meg å finne noen norsk eller samisk ekvivalent her som betyr noe annet enn den norske oppslagsformen “kile”. Hvordan vann kan berøres på den måten, vet jeg ikke, eller hvordan det skal hjelpe ved brann. Jeg tolker Pieras tur 8 som at organisering av og kommentar til leken med en regiytring på samisk lokalvarietet der han setter ord på og ordner hvilke elementer de ulike figurene da har.

I dette eksempelet går altså Anna og Piera bort fra det forventede kodevalget *norsk lekespråk* for rolleytring og *samisk lokalvarietet* for regiytring. Jeg mener at et slikt eksempel gir signaler om at det ikke er noen klare grenser for de språkene i den tospråklige leken, og for leken som arena for tospråklig medium. Det er andre koder som holder leken i gang og organiserer den. Alvarez-Caccamo (1998b) argumenterer for at det i en analyse av kodeveksling må tas hensyn til at det kan være flere koder i samme ytring,⁶² og til skillet mellom kode og språk. Gjennom å bruke dette perspektivet i min analyse mener jeg får en mulighet til å beskrive fenomener som denne lekesekvensen.

Man må ha in mente at barna leker rollelek som et mål i seg selv, det er ikke for å teste ut språkets begrensinger, det er for å leke og samhandle. Av det følger at jeg anser Myers-Scottons premiss om språkbrukerne som rasjonelle aktører relevant, men ikke at rasjonalet for språkvalget ligger i konnotasjonene som ligger i språket som samfunnsmessig fenomen. Men språkvalg og konnotasjoner kan antakelig knyttes til det samfunnet som barnas egen kultur utgjør: Lekekodene er barn-barn-tradert og representerer barnekulturen og er en del av det fellesskapet den kulturen utgjør. I tilfellet kodeveksling mellom replikk og regi ligger en forståelse for at man må markere de to typene ytring for at de skal forstås som nettopp denne typen ytring. Man må uttrykke annethet på en eller flere måter.

For tospråklige barn kan antakelig de ulike språkene være én slik måte å uttrykke annethet på, men sannsynligvis ikke alene som kode. Som i eksempelet ovenfor er ikke nødvendigvis det å bruke norsk den avgjørende koden for å uttrykke regi, men det er *fortid* og *lokalvarietet*. Måten Anna følger opp Pieras språkvalg og kodevalg på, viser kanskje en preferanse for samme språk eller varietet, men det viser også at det kan være mindre viktig hvilket språkvalg som gjøres.

⁶¹ Han bruker frikativten ç i /çl̥ə/, som gir “norsk” tolkning.

⁶² Auer skriver også om *signalklynge*, *code cluster* (Auer, 1984), se også Halmari & Smith (1994) og *cluster of features*. Disse kan sammenliknes med Gumperz’ *contextualization cues* (1982, 1992).

7.4 Ikke-veksling av kommunikative koder uten språkalternering

Slik begynner lekesekvensen *Drager og slott* med Anna og Piera:

Eksempel 50 Drager og slott (utdrag A)

1	Piera	ja og {Og det her var min ting.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	dinga ting-NOM.SG	
2	Anna	(0.4) jo (.) ja {Ja, og her var min hest}	ja og	dá det	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	heasta hest-NOM.SG
3	Piera	(0.3) ja og {Og det her var min sau igjen.}	dat det der	lei være-PRET.3.SG	mu min-GEN.1.SG	sávza sau-NOM.SG	fas
4	Anna	(0.7) nå NO/ADV	guokte to-NUM.NOM	heastta hest-GEN.SG	mis vi-PRON. LOK.1.PL	ledje være-PRET.3.PL	
		dát denne-PRON.NOM.SG {Nå hadde vi to hester. Denne skulle være der.}		galggai skulle-PRET.3.SG	duos der	leam[en () være-AKT.ESS	

I lys av det jeg viste i kapittel 5, vil jeg påpeke at det senere i leken er elementer av både samisk og norsk, mens når barna holder på å planlegge leken, er det på samisk. De bruker bare regiytringer i innledninga, og alle er på samisk lokalvarietet med fortidsform på verb. Dette språkvalget tas for gitt i tospråklighetslitteraturen også. Det er et grunnleggende premiss, eller en fordom, i forskninga på tospråklighet at alle foretrekker å bruke bare ett språk når de kan velge fritt. Det ses nærmest på som naturlig, men tospråklig adferd er ikke alltid slik. I mitt materiale fins ingen hele lekesekvenser som kun er ikke-kodeveksling av kommunikative koder uten språkalternering, men det er likevel en stor del av materialet der regiytringer dominerer innenfor hver enkelt rolleleksekvens. Regiytringene er oftest på samisk, så det blir oftest lange strekk på samisk i denne kategorien, som i *Dukkelek 1* med Joret, Lisa og Risten:

Eksempel 51 Dukkelek 1 (utdrag E)

1	Risten	mii vi-NOM.1.PL {Vi trenger bade drakt.}	dárbašit trenger-PRES.1.PL	badedrávta bade drakt-AKK.SG		
		ja, ja og, og {Og, og det var storesøster sin.}	dat det	lei være-PRET.3.SG	stuora stor-ATTR	oappá søster-GEN.SG
2	Joret	[bekreftende] mm				
3	Risten	die den der	lei være-PRET.3.SG	maid også	stuora stor-ATTR	oappá søster-GEN.SG

{Den var også store søster sin.}

- 4 **Joret** m:un váldit eret dien čuvlla
 jeg-NOM.1.SG ta-INF bort-ADV den kjole-AKK.SG
 {Jeg tar vekk den kjolen}
- 5 **Risten** jua
 ja
- 6 **Joret** oainnat (.) dat ii galgga diesa
 fordi den ikke-V.NEG.3.SG skulle-PRES.NEG på den-ILL
 {For at (.) den skal ikke på den }
- 7 **Lisa** du kan ikke du
 kunne-PRES
- 8 **Risten** o/ o/ okta skjørte ja
 ett-NUM NO\skjørt-SA\GEN og
 {E/ e/ ett skjørt, og }
- 9 **Lisa** don it boahán sin guossái
 du-NOM.2.SG ikke-V.NEG.2.SG komme-PRET.NEG dere-GEN.3.PL besøk-ILL.SG
 {Du kom ikke på besøk til dem. }
- 10 **Joret** juo
 ja

I denne observasjonssekvensen er det bare Lisa som har innslag av norsk når hun organiserer leken, muligens skifter hun også kode til ute-av-leken her. Joret og Risten har ikke-veksling av kommunikative koder og ingen språkalternering. De leker her på samisk i flere turer. I forrige kapittel diskuterer jeg hvordan konflikt ofte førte til hyppig språkalternering; her er det også noe uenighet om hvordan leken skal foregå. Likevel holder Joret og Risten seg bare til samisk. Dette stemmer med Auers (1984) påstand om preferanse for samme språk, det stemmer med det enspråklige perspektivets enspråklige praksis som “naturlig”. Denne praksisen er jo også målet for språkvalg i den samiske barnehagen. Lisas ytring på norsk er forstyrrende i denne ellers enspråklige sekvensen, siden hovedinntrykket i slike turvekslinger er enspråklig praksis. Dette er kommunikasjon i en triade, noe som kan gjøre dialogen mer uforutsigbar (Guldal 1997). Jeg finner slike enspråklige turvekslinger i andre triader også. I eksempel 26 på s. 143 leker Joret, Isak og Aslak leker sammen. Jeg gjentar eksempelet nedenfor som eksempel 52 for å lette lesinga.

Eksempel 52 Biilamatta 2 (utdrag A)

- 1 **Isak** [Til Aslak, men ser på Joret første del, deretter Aslak]
 ell som du hadde søppel kor bodde du?
 ha-PRET bo-PRET
- 2 **Joret** æ bor her i det (.) i dette teltet
 jeg bo-PRES

- 3 **Isak** [Gjentar til Aslak, overhører Joret]
bor du den der?
 bo-PRES
- 4 **Joret** [Ser på Isak, gjentar mer insisterende, peker, trykk på jeg]
jeg bor i det
 bo-PRES
- 5 **Aslak** [Usikker stemme, ser ned, ser mot Joret og trekker seg]
 ja jeg *bor* i det\
 bo-PRES
- nei jeg *bor* i fotballkamp
 bo-PRES
- jeg *bor* i fotballkamp fotballkamp
 bo-PRES
- ii like søppelbil die lea søppelbii[la
 ikke-V.NEG.3.SG NO\like-PRES NO\søppelbil der være-PRES.3.SG søppelbil-NOM
 {Fotballkamp ikke liker søppelbil. Der er søppelbil}

Første ytring har fortidsform på verbet, og siste ytring i utdraget er på samisk, mens alt det andre har samme kode: norsk, tonevariasjon og presens. Det er derfor ikke i rollelekens koder som her styrer språkvalget. Språkene veksler uavhengig av rollelekens koder. Som diskutert i kapittel 6.2, kan det tolkes som språkalternering ved konflikt, men konflikten er der også før skiftet av språk forekommer. Det er ikke ved språkalterneringa at kodeskiftet for konflikt vises, og denne språkalterneringa er altså heller ikke ved en kodegrense mellom ytringstyper i rolleleken.

I eksempel 53 nedenfor er det også Joret som leker, denne gangen med Lisa. Leken har tidligere hatt innslag av norsk, men i dette utdraget bruker begge barna bare samisk. Lisa velger å bruke samisk også når hun skifter fra regiytring til rolleytring.

Eksempel 53 De lea idit (utdrag D)

- 1 **Lisa** dat *áigot* eatni lusa vuolgit
 de-NOM.PL ville-PRES.3.PL mor-GEN.SG til reise-INF
 {De vil dra til mamma.}
- 2 **Joret** juo
 ja
- 3 **Lisa** dat *mannet* deike eatni lusa dál
 de-NOM.PL gå-PRES.3.PL hit mor-GEN.SG til nå
- da lea eadni
 her være-PRES.3.SG mor-NOM
 {De går hit til mamma | nå, her er mamma.}
- 4 **Joret** oainnat dat guovttos dat or/ *orrot* dáppe

- forði de-NOM.3.PL to de-NOM.3.PL bo-PRES.3.PL her
{For at de her to, bo/ de bor her.}
- 5 **Lisa** ja dát manai dohko eatni lusa
og denne-NOM.SG gå-PRET.3.SG dit mor-GEN.SG til
{Og denne gikk til mamma.}
- 6 **Joret** da lei maid okta mii ođii
her være-PRET.3.SG også en som sove-PRET-3.SG
- ja čierui oainnat
og gråte-PRET.3.SG fordi
{Her var også en som sov og gråt for at.}
- 7 **Lisa** dat logai ^gos su stuora oabbá?
den si-PRET.3.SG ^hvor hennes-GEN.3.SG store-ATTR søster- NOM
{Den sa: ^Hvor hennes store søster?}
- 8 **Joret** oainnat dat áiggui na ođđa nieidda
forði den-NOM.SG ville ha-PRET.3.SG vel ny jente-AKK.SG
- dát maid orui die/ (.) dán šlohtas
den her-NOM.3.SG også bo-PRET.3.SG (der) dette slott-LOK.SG
{For at den ville vel ha ny jente den også bodde der/ (.) på dette slottet.}
- 9 **Lisa** ja dát ges bodii eatni lusa dat maid
og denne i sin tur- komme-PRET.3.SG mor-GEN.SG til den også
PTKL
{Og denne i sin tur kom til mamma den også.}
- 10 **Joret** dat ii lean albma olbmot dát gal
denne-SG ikke-V.NEG.3.SG være-PRET.NEG ordentlig folk-NOM.PL denne vel
- dat gal eai lean
disse-PL vel ikke-V.NEG.3.PL være-PRET.NEG
{Denne var ikke ordentlige folk, denne her. Det var de ikke.}

Jeg vil understreke at slike enspråklige sekvenser ikke er uvanlige i den samiske rolleleken, og her er det kun i tur 7 at Lisa har et innslag av kodeveksling til rolleytring, ellers bruker begge bare regiytringer på samisk. Slike enspråklige strekk i en tospråklig kontekst har blitt sett på som normalt, det kan forklares med en preferanse for samme språk (Auer 1984). Ut fra et enspråklig perspektiv velger barna det foretrukne språket for interaksjonen og holder seg til det valget. Men man kan spørre: “Hvorfor bruke bare ett språk?” Kanskje må vi for slike sekvenser søke etter grunner for at barna velger å bruke bare ett språk til tross for at begge kan to språk og vet at den andre kan. Hvordan skal man forklare at de da ikke velger å å bruke samme språk hele tiden, når man ikke kan finne noen utenforliggende grunn til vekslinga mellom språk? Auer (1984, 1998b) forklarer dette med preferanse for å bruke samme språk, en allmenn preferanse. Når barna da i andre deler av samme lekesekvens veksler, er det mulig

å forklare dette med Gafarangas (2000, 2007) begrep tospråklig medium. Barna kan i vekslina mellom enspråklige og tospråklige sekvenser sies å veksle mellom preferanse for samme språk og preferanse for samme *medium*. I rolleleken som helhet vil jeg argumentere for at språkvalget i denne barnegruppen er tospråklig medium, men det er variasjon innad i ulike rolleleker og mellom ulike rolleleker i hvordan språkene brukes.

7.5 Ikke-veksling av kommunikative koder med språkalternering

Noen steder i materialet mitt ser det ut til at deltakerne i rollelek veksler over til annet språk uten noen, for meg, åpenbar grunn. Et slikt eksempel er når Joret leker en stund alene i eksempel 18 på s. 129–130. Jeg gjentar eksempelet nedenfor som eksempel 54 for å lette lesinga.

Eksempel 54 Biilamatta 2 (utdrag C)

1	Joret	[Leker alene]								
		<i>plutselig</i>	<i>kom</i> komme-PRET	<i>den</i>	<i>opp (.)</i>	<i>dákko (.)</i> SA\her-ADV				
		<i>čájehit</i> vise-PRES.3.PL	<i>dákko</i> her-ADV	<i>muhto</i> men	<i>dat</i> det-PL	<i>gal</i> jo	<i>eai</i> ikke-NEG.3.PL	<i>jeagat</i> adlyde-PRES.NEG		
		<i>dán</i> denne-3.SG	<i>eaige</i> de heller ikke-NEG.3.PL	<i>dán</i> denne-3.SG	<i>dušše</i> bare	<i>dan</i> den-3.SG	<i>jeagadit</i> adlyde-PRES.3.PL			
		<i>jeagadit</i> adlyde-PRES.3.PL	<i>dušše</i> bare	<i>dan</i> den-PRON.3.SG						
		<i>dat</i> han- NOM.3.SG	<i>ii</i> ikke-NEG.3.SG	<i>oainne</i> se-PRES.NEG	<i>dan</i> den					
		<i>dat</i> den-NOM.3.SG	<i>lea (.)</i> er-PRES.3.SG	<i>dat</i> den-NOM.3.SG	<i>lea</i> er-PRES.3.SG	<i>gopmánan</i> veltet-PERF.PART				
		<i>dat</i> den-NOM.3.PL	<i>leat</i> er-PRES.3.PL	<i>gopmánan</i> veltet-PERF.PART						
		<i>buskerat</i> NO\busk-NO\PL-SA\ NOM.PL	<i>válddii</i> ta-PRET.3.SG	<i>dan</i> den	<i>buskii</i> NO\busk-SA\ILL.SG					
		<i>ja</i> og	<i>dat</i> han- NOM.3.SG	<i>ii</i> ikke-NEG.3.SG	<i>leat</i> være-PRES.NEG	<i>suinniid</i> gress-GEN.PL	<i>alde</i> på			
		<i>ja</i> og	<i>buot</i> alt- NOM.3.SG	<i>mii</i> som	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	<i>birra (.)</i> rundt				
		<i>ja</i> og	<i>duokko</i> der-ADV	<i>lei</i> være-PRET.3.SG	<i>ruoná (.)</i> grønn-NOM.SG	<i>ding (.)</i> <i>ding (.)</i> ^ding ding ding, dung				

{Plutselig kom den opp (.) her (.) de viser her, men de adlyder jo ikke som den og heller ikke den sa, bare den adlyder. Adlyder bare den, han ser ikke den. Her er, denne har veltet, disse har veltet.

Busker, han tok den busken. Og han er ikke på gresset og alt som er rundt (.) Og der var det grønt (.)
Ding (.) Ding (.) ^Ding, ding, ding, dung. }

2 **Joavvna** [Joavvna til CK, kommer med et ødelagt (det vil si deler av) legofly]
vet du hva, den her va Lasse ()
være-PRET

3 **Isak** [Kommer tilbake i leken]
da så du den her
se-PRET

4 **Joret** da så du (.) brrr ()
se-PRET

Min tolkning av det som foregår her, er at i første setning bruker Joret norsk i regiyrting. Dette kan tolkes som en slags rest etter at han har lekt med Isak. Men videre i aleneleken bruker Joret samisk, helt til Isak kommer tilbake og han tilpasser seg Isaks språkvalg og bruker norsk igjen. Det sterke språk-person-mønsteret når det gjelder Isak, ser vi igjen ettersom leken fortsetter. På slutten av dette utdraget kommer Isak inn i leken igjen, og bruker norsk lokal dialekt, noe Joret følger opp. De har begge regiyrtinger på norsk. Isak kommer her tilbake til leken etter å ha vært borte en liten stund, og i Jorets første tur/ytring så vi språklige spor etter at Isak har vært der: Joret begynner ytringa på norsk, for deretter å gå over til samisk i ytringa som er til han selv. Joret har, etter første setning, en enspråklig monolog i aleneleken. Han fortsetter leken med regiyrting og regisserer høyt til seg selv på samisk helt til han igjen blir avbrutt av Isak. Her skifter han språk fra samisk til norsk selv om han bruker samme type ytring.

I leken som jeg har kalt *Biilamatta 2*, er triaden premissgivende for språkalterneringa. Joret bruker norsk i regiyrtingene til Isak, og samisk til Lasse når ikke Isak er der. Dette kan ses i et annet utdrag fra leken. Jeg gjengir her eksempel 19 fra s. 130 som eksempel 55:

Eksempel 55 Biilamatta 2 (utdrag D)

1 **Joret** [Kjørelyd | Rop?]
da kom æ med veiskrapa (.) YYYYY
komme-PRET

æ hadde sterk veiskrape
ha-PRET

da u/

2 **Isak** [Kjørelyd]
YYYYY

3 **Aslak** [Står foran kamera, viser først malebokbilde]
nesa mi ...øyen mi, øye mi(h)

4	Isak	[Kryper bort fra Joret, kjører bilen til Joavnna, en annen bilmatte]	æ	kjørte	anna	plass		
				kjøre-PRET				
5	Joret	[Kjørelyder]	drrruuu					
6	Aslak	[Til kamera]	hei					
7	Lasse	[Setter seg hos Joret]	mus	lea	miella	stoahkanbiila		
			jeg-1. SG.PRON.LOK	ha-PRES.3.SG	lyst	lekebil-NOM.SG		
			{Jeg har lyst på en lekebil.}					
8	Joret	[Viser Lasse hvor han kan kjøre]	don	it	sáhte	diekko	vuodjit	
			du-2. SG.PRON.NOM	ikke-V.NEG.2.SG	kunne-PRES.NEG	der-ADV	kjøre-INF	
			diekko	lea	áidi			
			der-ADV	være-PRES.3.SG	gjerde-NOM.SG			
			dákko	don	fertet		vuodjit	
			her-ADV	du-2. SG.PRON.NOM	måtte-PRES.2.SG		kjøre-INF	
			dákko	ii	leat	áidi		
			her-ADV	ikke-V.NEG.3.SG	være-PRES.NEG	gjerde-NOM.SG		
			{Du kan ikke kjøre der, der er det gjerde. Her må du kjøre, her er det ikke gjerde.}					

Disse to eksemplene viser, slik jeg tolker dem, et foretrukket språkbruksmønster som ikke tar hensyn til hvilke språk barna faktisk kan, men hvilket språk de er vant til å bruke sammen. Isaks og Jorets felles språk er norsk, selv om de kunne ha lekt på samisk eller tospråklig om de hadde foretrukket det, eller blitt enige om det. En eventuell forhandling om språkbruk dem imellom har vært gjort allerede, og det ser ut til at de har et fast språkbruksmønster seg imellom. I disse tilfellene er språkene i seg selv koder, selv om det ikke hadde vært nødvendig. Det er språkalternering med kodeveksling, eller veksling av kommunikativ kode, i Alvarez-Caccamos (1998b) terminologi, fordi Jorets språkalternering er rettet spesielt mot Isak, og alterneringa til samisk seinere til Lasse. En slik type språkalternering er regnet som kodeveksling i den nå klassiske delen av tospråklighetsforskninga, så vel som i den nyere som for eksempel Gafarangas (2000, 2002, 2007). Hvordan barna gjør det, og et begynnende hvorfor, er synlig og kan forklares sosiolingvistisk, eller ut fra følelsesmessig tilknytning: “Vi har en norskspråklig relasjon”, i forholdet mellom for eksempel Isak og Joret. Mellom Lasse og Joret er det en samiskspråklig relasjon. Det er likevel et poeng at de ikke behøver skifte språk for at den andre skal kunne delta, men de *velger* å gjøre det. Kanskje kan en slik veksling fungere som inkluderingsstrategi. Joret skifter her ikke rollelek-koder, han bruker regi hele veien, men språket i seg selv kan inneholde et selvstendig signal til lekekameratene.

Når det gjelder ikke-veksling av rollelekens kommunikative koder med språkalternering, kan det være mulig å finne argumenter for at dette er klassisk kodeveksling der språket i seg selv har en mening som markør for et eller annet, eller for å gjøre noen oppmerksom på hva man sier. Det er imidlertid fare for sirkelargumentasjon: Fordi de skifter språk, må det bety noe, det ligger noe annet i argumentet. Vi kan se på eksempel 52, s. 189, på nytt med et annet fokus. Når Aslak til slutt går over til samisk i slutten av sin tur, behøver han ikke være *mer* uenig enn mellom første og andre enhet i replikken, så denne vekslinga trenger ikke være for å uttrykke annethet. Uten språkendringa er det ikke noen endring i kodevalg fra det han har sagt før. Er da endringa av språk et så sterkt signal at det er meningsbærende?

Siden det *er* språkalternering, leter jeg i analysen etter årsak. Med et slikt utgangspunkt kan det være en fare for å havne i sirkelargumentasjon der skifte av språk uansett innebærer skifte av meningsinnhold. Kanskje kan diskusjonen av konflikt og språkalternering, se kapittel 6.2, være en slik sirkelargumentasjon. I et tospråklig perspektiv kan det se annerledes ut, særlig om vi velger å se helt bort fra at det er to språk som brukes. I tur 5 i eksempel 52, s. 189, bruker Aslak samme lekekode, formen på ytringene veksler ikke i et språkblindt (Alvarez-Cáccamo 1998b) perspektiv. Neste steg er å se på innholdet. Aslak uttrykker uenighet, men det har han også gjort i andre ytring i tur 5 uten å skifte språk. Fjerde ytring i tur 5 er tredje ytring som markerer avstand til Isaks spørsmål i tur 3, men først nå skifter han språk. Det kan være grunn til å se nærmere på om språkalternering ved konflikt egentlig er kodeveksling i alle kontekster.

Lasse uttrykker senere i samme rollelek uenighet på to språk med nektelse på samisk og norsk i tur 2.

Eksempel 56 Biilamatta 2 (utdrag E)

1	Joret	don du-NOM.2.SG	it ikke- V.NEG.2.SG.	orron bo-PRET.NEG.	dieppe der	don du-NOM.2.SG	orrot bo-PRET.2.SG	dieppe der
		{Du bodde ikke der, du bodde der.}						
2	Lasse	[Nektende, samisk først, så norsk form]						
		aaaa (.) SA\nei	mmmm NO\nei					
3	Joret	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke- V.NEG.1.SG	boah tán komme-PRET.NEG	de så	goasse noensinne	du deg-GEN.2.SG	lusa til
		{Jeg kom ikke noen gang til deg/på besøk til deg.}						

Slike språkalterninger kan ha en intendert funksjon, og blir gjerne tolket slik i tradisjonell kodevekslingsforskning. Men innenfor rolleleken behøver ikke dette nødvendigvis innebære noen endring av kode, fordi det ikke er gitt at språket er en kode i slike situasjoner. Jeg vil eksemplifisere dette videre med et utdrag fra rolleleken *Mun galgen giftet havfruain*. Her er det Biret og Marita som leker med Barbie-dukker på Barbie-latnja. Dette er det samme som eksempel 37, s. 157 i kapittel 6, der jeg fokuserte på språkalterninga i Birets siste replikk som uttrykker uenighet. I denne sammenhengen vil jeg se på de første ytringene, som består av regiytringer på både norsk og samisk.

Eksempel 57 Mun galgen giftet havfruain (utdrag D)

1	Marita	en (.) NO\NUM	da	kunne kunne-PRET	bare	jenta	gifte	
		<i>to, tre, fire, fem!</i> NO\NUM {Nå begynte det snart!}	dál nå	álggii begynne-PRET.3.SG	dat det	fargga snart	seks NO\NUM	
2	Biret	også	må må-PRES	vi	sette sette-INF	på	en, to, tre, fire, fem	
3	Marita	<i>en, to, tre</i>	nu	spørre spørre-*INF	den			
4	Biret	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	Marita	don du-NOM.2.SG	it ikke-V.NEG.2.SG	ábut måtte-PRES.NEG	
		dál nå	ii ikke-V.NEG.3.SG	ábut nytte-PRES.NEG	klaget NO\klage-SA\INF			
		oainnat fordi	mun jeg-NOM.1.SG	in ikke-V.NEG.1.SG	lean være-PRET.NEG	dál nå	klara NO\klar-SA\ADJ.NOM	oba ge i det hele
		mun jeg-NOM.1.SG	galggan skulle-PRES.1.SG	ođđa nye-ATTR	biktasiid klær-AKK.PL	coggat sette på-INF		
		mun jeg-NOM.1.SG	ledjen være-PRET.1.SG	oastán kjøpe-PERF.PART	ođđa nye-ATTR	biktasiid klær-AKK.PL		

{Jeg ikke. Marita du må ikke. Nå nytter det ikke å klage, fordi jeg ikke var klar i det hele tatt. Jeg skal sette på nye klær. Jeg hadde kjøpt nye klær. }

*Den norske dialekten kan ha denne formen i PRES

Årsaken og funksjonen til tellinga framstår som sagt som uklare for meg, men kan for eksempel være en opptakt. Maritas tur 1 er på to språk, hun skifter fra norsk til samisk, uten at det ser ut til å ha noen funksjon utover det estetiske, nemlig gleden over evnen til å kunne telle og bruke tallene i rekkefølge. Bortsett fra språk er det ikke skifte av koder mellom de to setningsenhetene, tallene ligger “rundt” setningene i tur 1. Biret svarer på norsk i tur 2, og

også Maritas neste ytring, en appell, er på norsk. Biret svarer imidlertid negativt på den i tur 4, og skifter nå til samisk i sin svar-ytring. Hun har en lang utdyping og forklaring til språkhandlinga, også en generell appell eller regel: “dál ii abut klaget”, som kan ta brodden fra uenigheten. Kodevekslinga i dette utdraget er på flere nivå, der Maritas første tur inneholder to regiytringsenheter i tillegg til tellinga, der den første er på norsk, den andre på samisk. Innimellom er det telling på norsk. Hun veksler altså mellom samisk og norsk, men uten at det ser ut til å ha noen særlig funksjon, i denne turen er det ikke-kodeveksling med språkalternering mellom de to regiytringene. Når det gjelder modus, kan det være at samisk er en del av en signalklynge som signaliserer det å rope ut den andre regiytringsenheten, hun hever stemmen noe. Altså er det variasjon i register, men ikke språk som avgjørende kode.

Biret responderer på norsk med regiytringsenhet. Også hun driver med telling på norsk. Biret tar altså ikke hensyn til språkvalg i den andre regiytringsenheten hvis vi forutsetter preferanse for samme språk, men uttrykker enighet og svar til Maritas første regiytringsenhet, på samme språk. Altså: Maritas andre regiytringsenhet i første tur kan være isolert. Den krever ikke reparasjon, og språkvalget har ikke noen følge for videre utvikling. Slike eksempel kan underbygge at den tospråklige rolleleken er lek på to språk, og at kodeveksling foregår på andre nivåer enn språk. Tospråklighet kan være mediet eller språket for interaksjonen i leken.

Jeg gjengir eksempel 38 fra s. 158 i kapittel 6 som eksempel 58 nedenfor for å diskutere om språkalternering kan ha en funksjon som kodeveksling der det ikke er andre endringer i signaler. Utgangspunktet for denne diskusjonen er en helhetlig organisering av leken der tospråklighet kan forstås som språkvalg for hele lekesequensen og språkalternering forekommer med eller uten kodeveksling.

Eksempel 58 Mun galgen giftet havfruain (utdrag E)

1 Marita	buohkat alle	*ledj(e) være-PRET.(3.PL)	fertii måtte-PRET.3.SG	leamen være-AKT.ESS	otne i dag	oba veldig	fiidnosit fin-?
	{Alle va (.) måtte være i dag så fine. }						
	*Rett form: "fertejedje leat otne oba fiidnát"						
2 Biret	jo ja	mun jeg-NOM.1.SG	diedán vite-PRES.1.SG				
	{Ja, jeg vet. }						
3 Joavvna	(dat dat ná)						
	{den, den sånn}						
4 Aslak	()						
5 Biret	æ jeg	setta sette-PRET	bare	giftekjole			

Marita don *fertejehket veahá vuordit
 du-NOM.2.SG måtte-? litt vente-INF
 { Marita, du måtte litt vente. }
 * Fertejehket for fertejit-RET.2.SG.

6 Marita mun galgen giftet havfruain
 jeg-NOM.1.SG skulle-RET.1.SG NO\gifte-SA\INF NO\havfrue-SA\KOM.SG
 *dii goappašat lei nieddat otna
 dere-NOM.2.PL begge være-RET.3.SG jente-NOM.PL i dag
 {Jeg skulle gifte meg med havfruen. Dere begge var jenter idag.}
 *Variert bruk av person og tall: *dii* NOM.2.PL for *doai*-NOM.2.DUAL, *lei*-RET.3.SG for *leidde* RET.2.DUAL

7 Biret ii go dá lea kjæreste?
 ikke sant her være-PRES.3.SG NO\kjæreste
 {Ikke sant, her er kjæreste?}

8 Joavvna jenter

9 Marita juo (.) æ skulle ikke ha de der i på de der
 SA\ja skulle-RET ikke ha-INF
 mahkáš dat *lei prinsessat ja havfruet
 liksom det være-RET.3.SG prinsesse-NOM.PL og havfrue-NOM.PL
 {Ja. | liksom det her var prinsesser og havfruer.}
 *lei for ledje-RET.3.PL

10 Joavvna dán mun válddán
 den jeg-NOM.1.SG ta-PRES.1.SG

11 Biret mun (.) dihten Marita
 jeg-NOM.1.SG vite-RET.1.SG
 mun ledjen ožžon odđa kjæreste
 jeg-NOM.1.SG være-RET.1.SG få-PERF.PART ny kjæreste-Ø
 *mii don geahčat?
 hva-NOM du-NOM.2.SG se-PRES.2.SG
 {Jeg visste det, Marita. Jeg hadde fått ny kjæreste. Hva ser du på?}
 *mii for maid-AKK

12 Marita mii *lehke min lanjas
 vi-NOM.1.PL være-RET.3.PL vårt-GEN.1.PL rom-LOK.SG
 hei die lei mu
 hei-INTERJ den være-RET.3.SG min-GEN.1.SG
 hei die lei mu Biret
 hei-INTERJ den være-RET.3.SG min-GEN.1.SG
 {Vi var på vårt rom. | Hei, den var min. Hei, den var min, Biret.}
 *lehke ofte for ledje i dialekt, men skulle vært leimmet-RET.1.PL

13 Biret ale! han tadde fra meg den!
 ikke-IMP.NEG.2.SG ta-RET

14 Marita nei den hadde æ!
 ha-RET

15 Biret æ få æ fant den Marita!
 finne-RET

16 Marita da lei mu ii gávn\
den være-PRET.3.SG min-GEN.1.SG ikke-V.NEG.3.SG finne-Ø
{Det var min. Ikke finne\
** svak bøying av sterkt verb

Konflikt kan øke hyppigheten i språkalterneringene, slik jeg har vist i kapittel 6. Vi ser også i tur 12–16, som er på slutten av eksempel 58, at barna alternerer hyppig mellom språkene. Likevel mener jeg at det er vanskelig å finne en entydig samtale-ekstern eller -intern forklaring på den enkelte vekslinga. Dersom jeg leser materialet ut fra et tospråklig perspektiv, ser jeg vekslingene mer som et helhetlig mønster der det ikke nødvendigvis finnes noen slike forklaringer.

Turene er ikke alltid direkte svar til hverandre, enkelte ytringer er mer egosentriske eller en form for selvorganiserende tale, som når de snakker om klærne eller hva de gjør, men de lytter likevel til hverandre og reagerer på hverandres ytringer enkelte ganger. Det er bare regiytringer, og de alternerer mellom samisk og norsk, med Birets tur 5 og Maritas tur 9 som eksempler på hvordan de også innad i turer alternerer mellom språkene. Gir språkene her en annen dimensjon, en kodeveksling i disse tilfellene? I tur 5 kommer Biret med et nytt kjolevalg i første enhet og så en appell om at Marita må vente på samisk andre enhet. I tur 9 veksler Marita mellom å godta Birets forslag fra tur 7, ombestemme kjolevalg og til slutt foreslå en ny retning for leken, der hver ny enhet får språkalternering fra samisk til norsk og tilbake til samisk. Marita uttrykker uenighet, eller at hun misliker noe, samtidig med at hun endrer språk: “æ skulle ikke [...]” (tur 9), dette stemmer kanskje med innholdet i Birets: “æ setta bare” i tur 5 og språket norsk kan være en ekstra dimensjon for å forsterke eller understreke det forslaget som ligger i ytringa.

Slik jeg analyserer og forstår innholdet, er det harmonisk lek og enighet i de første turparene, der formen er regiytring og språkene alternerer. Birets andre tur har både en norsk og en samisk del, men den ser ikke ut til å inneha noe konflikt, dersom det ikke er en forsterking for å være sikker på å få den ettertraktede kjolen. Når Biret i samme tur skifter til samisk for å appellere direkte til Marit og bruker samme språk som i tidligere direkte appell, kan det være påkalling av et slags felles språk, eller en fortsettelse av forrige appell, på samme språk som den. Appellene og de nye forslagene til lekens gang er typiske for rolleleken og er ikke noen åpen konflikt. Harmonien, det vil si det at de i det hele tatt blir enige om lekens videre gang, blir så endelig brutt når Marita påpeker at et brudeslør er hennes i tur 12. Konflikt på to språk er hyppig, men det er vanskelig å avgjøre for hvert tilfelle om det ligger mer i de to språkene

enn at de kan gi en ekstra oppmerksomhet ved ny form, og som dette har de en funksjon. Det er ingen andre endringssignaler enn språkskifte, og i et enspråklig perspektiv ses jo dette gjerne på som kodeveksling. Men jeg finner ikke at man kan slutte at språkvekslingene har funksjon som kodeveksling. I Marita og Birets rollelek er begge språkene til stede, i ulike ytringstyper, uten at leken eller kommunikasjonen forstyrres. Det vil altså si at språkvekslinga ikke behandles av deltakerne som avvik. Det er ikke slik at enkelte av rollelekens koder må uttrykkes på ett enkelt språk i enhver situasjon.

7.6 Ulike normer for kodeveksling og språkalternering

I mine observasjoner fant jeg at ulike personkonstellasjoner, forhandlinger og konflikter kan gi ulike måter å bruke språkene på også i rolleleken. Det var uventet for meg å finne et mønster av språkalternering og kodeveksling mellom regiyrtinger på samisk lokalvarietet og rolleytringer på norsk lekespråk, slik dette mønsteret kom til uttrykk i flere personkonstellasjoner og i flere aldersgrupper (se eksempler i kapittel 7.2). Denne typen alternering og veksling gir maksimal ulikhet på ytringstypene, og kan dermed ha både en estetisk effekt og oppfattes som meningsbærende. Dersom jeg skal prøve å svare på rollelekens hvordan-spørsmål, er det dette trekket jeg finner mest iøynefallende og karakteristisk for den tospråklige rolleleken.

Men språkalterneringa er bare en del av signalklyngen som indikerer annethet for disse to distinkte ytringstypene i rollelek. Siden rollelek også foregår enspråklig, er det andre koder som er i spill der for å indikere nivåene i rolleleken. Rollelekens språklige signaler som språkvarietet, tonevariasjon og tempusbruk opptrer i signalklynger. Disse språklige trekkene brukes så sammenfallende og konsekvent at de tydeligere enn språkalternering indikerer hvordan en ytring skal tolkes. Rollelekens *hvordan* handler først og fremst om hvordan deltakerne verbalt skiller de ulike lagene av virkelighet fra hverandre. I den tospråklige rolleleken er det mest vanlige mønsteret kodeveksling med språkalternering der samisk lokalvarietet med fortid i regiyrtinger blir byttet ut med norsk lekespråk (tonevariasjon) med nåtid i rolleytringer. Men det er variasjoner, der samisk regi veksler med samisk rolleytring og i noen få tilfeller norsk regi og norsk rolleytring. Kanskje er det påfallende med ingen tilfeller av norsk regi der samiske rolleytringer brukes. I tabellen nedenfor gir jeg en oversikt over hvilke valg av kodeveksling og språkalternering jeg anser at barna utgangspunktet har for rolleleken.

Tabell 9 Kodeveksling og språkaltenering i rollelek

<i>Kodeveksling og språkaltenering i rollelek</i>			
<i>Nr.</i>	<i>Bruk</i>	<i>Regiytring</i>	<i>Rolleytring</i>
1	Hyppig brukt i mange konstellasjoner	Samisk	Norsk
2	Vanlig brukt, varierte med 1) i samme rollelek	Samisk	Samisk
3	Noe brukt i enkelte konstellasjoner, varierte med 1)	Norsk	Norsk
4 ⁶³	Ikke til stede i materialet	Norsk	Samisk

Kodeveksling og språkaltenering mellom regiytring og rolleytring er altså svaret på rollelekens hvordan-spørsmål. Svaret på hvorfor-spørsmålet mener jeg er å finne i rollelekens behov for å skille ulike nivåer i leken, og ikke i hvilken identifisering de ulike språkene representerer for barna. Likevel: Det er én type veksling som ikke ses i materialet, kanskje kan dette avviket utforskes videre om vi ønsker å finne ut mer om identitet og språkaltenering. Jeg må likevel ta det forbeholdet at det er mulig det bare er avgrensningene i mitt materiale som gir et slikt ikke-funn. Funnene peker mot en fordeling av koder som får fram nivåer av virkelighet der språk ikke er like fundamentalt som andre meningsbærende elementer.

For å belyse dette vil jeg ta fram igjen eksempel 12 fra s. 113 som eksempel 59 nedenfor. Dette er et utsnitt av rolleleken Drager og slott der Piera og Anna leker med figurer. Dette eksempelet mener jeg viser hvordan en klynge av koder virker sammen for å skape mening og få leken til å flyte.

Eksempel 59 Drager og slott (utdrag H)

29	Piera	oh ja dál mun bidjen eará čuvlla og nå jeg-NOM.1.SG sette på-PRET.1.SG annen kjole-AKK.SG
		åh jeg vil ha kjole ville-PRES ha-INF
		jeg vil ha kjole på ville-PRES ha-INF
		{Åh, og nå satte jeg på en annen kjole, åh jeg vil ha kjole, jeg vil ha kjole på }
30	Anna	(.) mun *oinne(n) (03:03) ^**oažžun mun geahččat?

⁶³ Type 4 er ikke med i materialet, og jeg har heller ikke observert det. Det nærmeste er muligens måten Lisa i *Biebmum/mat* bruker samiske nakne leksemer i norsk og noen ganger har verb som kan oppfattes som bøyde i replikker: “Så, æ har *bassa* så såpa” (fra *bassat-V.vaske*), “Du må *beahit* hund, for du får ikke hjem” (antakelig fra *beahitallat-V.bli skuffet*), “Har du *juhkatit*?” (fra *juhkat-V.drikke*).

Tabell 10 Samvariasjon verbform, tone og språk

Tur	Språkbruker	Språk	Verbform	Tone
39.	Piera	samisk	pret	-
		norsk	pres	^
40.	Anna	samisk	pret	-
		<i>samisk</i>	<i>pres</i>	^
		<i>samisk</i>	<i>pres</i>	^
41.	Piera	<i>samisk</i>	<i>pres</i>	^
		norsk	pres	^
		norsk	inf	∨
42.	Anna	samisk	pret	-
43.	Piera	samisk	pret	-
		samisk	pret?	-
		norsk	(imp)	^
44.	Anna	samisk	pret	-
45.	Piera	norsk	pres	^
46.	Anna	<u>norsk</u>	<u>pret</u>	=
47.	Piera	norsk	0	-
48.	Anna	norsk	0	-

Det jeg ønsker å vise i denne tabellen, er at samiske ytringer gjerne har preteritum, mens der de har presens, har de også høy tone. Vekslinga mellom samisk og norsk i denne interaksjonen trenger ikke gi mening, det kan være andre koder som er tellende i konteksten. Tabellen synliggjør en samvariasjon mellom ulike koder. Jeg har gjennom helde denne avhandlinga hevdet at etnografiske opplysninger på samfunnsnivå er mindre relevant i disse sammenhengene; det er mikronivået som er relevant. Eller kanskje rolleleken som kontekst kan kan sies å høre til på et mesonivå. Dette blir synlig i den videre språkbruken i denne rolleleken når vi dekodeer signalklyngene til rollelekens struktur, det vil si at jeg legger til en rad med ytringstypene i rollelek for å vise hvordan samvariasjonen er.

I tabell 11 nedenfor gjengir jeg tabell 7 fra side 119. Her viser jeg hvordan kodene, ytringstypene, samvarierer med mønsteret i veksling mellom preteritum og presens, norsk og

samisk, høy og lav tone. Det viser en fordeling av signalklynger mellom regiytringer og replikk. Men mønsteret er ikke helt konsekvent.

Tabell 11 Mønster i signalklynger og språkalternering mellom regiytring og replikk

Tur	Språkbruker	Språk	Verbform	Tone	Ytring
39.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	imperativ	^	rolle
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	-	<i>regi</i>
		<i>samisk</i>	<i>presens</i>	-	<i>regi</i>
		samisk	preteritum	-	regi
40.	Anna	samisk	preteritum	-	regi
41.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	preteritum	-	regi
42.	Anna	samisk	preteritum	-	regi
43.	Piera	norsk	presens	^	rolle
44.	Anna	norsk	-	^	rolle
45.	Piera	norsk	preteritum	-	regi
46.	Anna	norsk	preteritum	-	regi
47.	Piera	norsk	presens	^	rolle
48.	Anna	norsk	presens	^	rolle
49.	Piera	samisk	preteritum	-	regi
		samisk	preteritum	-	regi
50.	Anna	samisk	presens	-	?
	Anna	samisk	preteritum	-	regi
51.	Piera	samisk	imperativ	-	ute

De hvite feltene viser det jeg tolker som regiytringer der signalklyngen er samisk, nøytral tone og preteritum, med unntak i tur 39. De grå feltene viser det jeg tolker som rolleytringer. Der er signalklyngen stort sett norsk språk, men også samisk, tempus er presens, med unntak av de to samiske som muligens har imperativ, og tonen er høyere enn i regiytringene. Det lyseblå feltet viser det jeg opplever som et avvik i rolleleksekvensen som helhet. Her er koden regiytring, men signalklyngen har et annet språkvalg, norsk. I eksempel 60 nedenfor gjengir

jeg eksempel 13 fra s. 119 for å vise meningsinnholdet som gjengis i koder slik jeg har vist i tabell 11.

Eksempel 60 Drager og slott (utdrag G)

39	Piera	de så-ADV	don du-NOM.2.SG	oidnet se-PRET.2.SG	(.)	^boaðe kom-IMP.2.SG	geahččat se-INF	
		dat den	lea være-PRES.3.SG	siivui snill-NOM.SG	mahkáš liksom	dát den	lea være-PRES.3.SG	siivui snill-NOM.SG
		gea se-INTERJ	dá her	lei være -PRET.3.SG	su den-GEN.3.SG	speajal speil-NOM		
		{Da du så (.) Kom og se (.) Den er snill (.) Liksom denne var snill (.) Se (.) Her var dens speil.}						
40	Anna	de så-ADV	don du-NOM.2.SG	*oinnet se-PRET.2.SG	dá her	lei være-PRET.3.SG	dragehula NO\dragehule-SA\NOM.SG	
		{Så så du her var en dragehule.}						
41	Piera	dál nå	dat den	geahčai se-PRET.3.SG	dákko (.) her			
		dá det	lei være-PRET.3.SG	lássa lås-NOM.SG				
		{Nå den så her (.) .Det var lås. }						
42	Anna	dát den her	dat den	bođii komme-PRET.3.SG	(.)	dat den	bođii komme-PRET.3.SG	geahččat (.) se-PRES.INF
		{Denne det kom (.) Den kom for å se.}						
43	Piera	^hei!	er være-PRES	du	bestevonn?			
44	Anna	^ja						
45	Piera	å og	prinsessen	reddet redde-PRET	de			
46	Anna	jeg	gådde gå-*PRET	å redde redde-**INF		prinsessene		
		å(h) (og?)		liksom	det	brenna brenne-***PRET	her	
47	Piera	å(h) (og?)	brenn! brenne-****IMP	å	må må-PRES	gå gå-INF	opp	
48	Anna	jeg	kan kunne-PRES	kile	vannet	du	ordne ordne-PRES	
49	Piera	dos det der borte	lei være-PRET.3.SG	dolla ild-NOM	ja og			
		dies det der nærmest deg	lei være-PRET.3.SG	čáhci vann-NOM	dan den	nuppis andre		
		{den der borte var ild og det der nærmere deg var vann den andre. }						

50 **Anna** amma buohkat **sáhttet/**
ikke sant alle kunne-PRES.3.PL

diet dat goappašat **ledje**
den de begge to være-PRET.3.PL
{Ikke sant, alle kan. Den, de begge to var}

51 **Piera** [Er borte ved PC'en]
Anna Anna boađe geahččat
komme-IMP.2.SG se-INF
{Anna, kom og se! }

* -nn- for -dn- forekommer ofte i tale, korrekt skriftform er *oidnet*
** og ****Svak bøyning som avviker fra voksenspråkets sterke *gikk* og *brant*, men er vanlig i norsk barnespråk.****Brukes muligens også i dialekt.
*** Tolkninga av *redde* som PRET er usikker. Betydninga kan være *gikk* og *redda*, slik jeg har tolket den her i samsvar med lokal dialekt. Det er mulig å tolke dette som et underforstått: "jeg gikk **for** å redde". Kanskje er det mulig å utelukke *for* i en norsk varietet som har samisk inferens. Da kan formen tenkes å være analogt med samisk PRET + INF, som i tur 1: *bođii geahččat*, direkte oversatt: "de kom å se".
*****Den nakne formen er imperativ, men meningsinnholdet er ikke bydende 2. person, men en verbalisering av handlinga lekefiguren utfører, dvs. brenner/blir brent. Det er snarere en slags interjeksjon, som *grøss*, eller som de magiske ytringene.

I denne sekvensen ønsker jeg å vise hvordan Anna bruker fortid for å forklare iscenesettelsen. Figuren hun styrer, kommer dit Pieras figur er, og hun gjør også rede for hva formålet er: Figuren kommer for å se. Når det er Pieras tur, skifter han både språk, tempus og tone. Jeg tolker det her som at han gir beskjed om at denne ytringa skal oppfattes på en annen måte enn den foregående, samtidig som den er en direkte respons på Annas handlinger i foregående replikk. Hun har ikke gitt noen instruksjon, og det er ikke noe påkrevd svar til hennes ytring. Piera bruker 2. person sg. av det personlige pronomenet fordi det er hans figur som henvender seg til hennes figur. Han kunne ha svart på samme språk og brukt samme modus som Anna: *⁶⁴"Dát *logai* "hei". *Lei* go dan bestevenn?" Eller valgt norsk, men samme modus: *"Den *sa* "hei". *Var* den bestevenn?" Men det gjør han ikke, han stiller et direkte spørsmål til Annas rollefigur, og Anna, som sin rollefigur, må nå svare på det lukkede spørsmålet.

I opptaket bruker Anna høy tone for å svare, og det er i dette tilfellet lett å avkode at hun svarer med en replikk i leketone tross det minimale svaret. Hun utvider ikke og gir ikke Piera noe tegn til hva han bør gjøre i neste tur. Ved å ikke fortsette, indikerer hun at han skal fortsette. Igjen velger han å gå bort fra språk og kodevalg i foregående tur for å utvide handlinga. Han bruker lokalvarietet av norsk, som merkes i tonevalg, og han bruker regi-koden for å forklare hvordan handlinga går videre. Anna bruker så neste tur samme språk og kodevalg som Pieras, men der hun nå bestemmer handlinga: "Jeg" er hennes rollefigur. Med

⁶⁴ Jeg bruker * for å markere at dette er en setning som ikke fins i materialet.

et *liksom* foran ville regikoden blitt tydeligere, men hun bruker fortid og lokalvarietet for å skille denne forklaringa fra replikk. Deretter utvider hun handlinga med ekstra dramatikk om brann. Her bruker hun også *liksom* for å forhandle, og hun appellerer til Piera for å få ham med i sin fortelling.

Piera plukker opp signalet og reagerer med en handling som verbaliseres, en magisk ytring, for så å fortsette å utvide handlinga. I denne ytringa er tonefallet noe forskjellig fra nøytral tale, noe som ikke er rart siden det er en dramatisk handling. Tonefallet er imidlertid ikke så karakteristisk som i Pieras forrige replikkytring. Når denne tolkes som en replikk, er det fordi den ikke er fortellende på samme måte som regireplikkene. Den er mer dramatiserende og i nåtid. Anna plukker også opp denne tonen i sin tur. I denne turen er det mye handling, men med et mer dramatiserende stemmeleie enn tidligere. Det er ikke like høy og varierende tone som lekespråk kan ha. Slik jeg leser tempusbruken, setter presens barna mer inn i handlinga og de forteller ikke bare hva som skjer, men spiller det ut. Det mer nøytralt refererende stemmeleiet kommer igjen tilbake idet Piera agerer på Annas oppfordring: “du ordne”. I den siste turen i utdraget bruker Piera igjen samme signalklynge som Anna gjør i den første. I slike lengre sekvenser av rollelek kan man observere både mønster og brudd. I tolkninga av den tospråklige rolleleken bør man også ta med et helhetlig mønster.

7.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan de tospråklige barna i den samiske barnehagen bruker sitt register av språk og varieteter på en måte som viser at de behersker rollelekens koder, to språk og tospråklig rollelek. Rollelekens koder er styrende for språk- og varietetsvalg på tvers av konstallasjoner i barnegruppa. Barna har to (lingvistisk definerte) språk, men bruker selv i tillegg lekespråk, et språk som hører til barnekulturen.

Måten barna bruker språkene sine på i rolleleken, viser at de skiller mellom rollelekens koder og språk. *De kan bruke sin kunnskap om språk til å forsterke eller farge de ulike kodene.* Jeg har kategorisert fire ulike typer ytringer i rolleleken, rolleytringer, regiytringer, magiske ytringer og ute-av-leken-ytringer. I dette kapitlet har barnas markering av rolleytring versus regiytring vært hovedtemaet. Det at bruk av lekespråk i større grad synes meningsbærende enn valget mellom samisk og norsk, peker også mot at de ikke nødvendigvis ser på de ulike språkene de behersker som uttrykk for ulike identiteter eller som meningsbærende i seg selv.

Bruken av de fire mulighetene som ligger i tospråklig samtale (Alvarez-Cáccamo 1998b), synliggjør de ulike registrene barna har. Med to språk på en tospråklig arena kan ofte det å

skille språk fra kode være vanskelig for den utenforstående. Hva utgjør egentlig en kode i de aktuelle situasjonene? Det kan være relevant å se forbi enkelttrekk i signalene og heller fokusere på den kommunikative intensjonen og de mange trekkene som virker sammen for å uttrykke denne koden. Valget av rolle som arena for tospråklighet kan gi ny kunnskap fordi leken gjør eksplisitt mange operasjoner som er implisitte i annen type samvær og samtale. Kodene er for eksempel definerte med tempusendring og tydelig toneendring. I materialet mitt fins eksempler på hvordan språkene alternerer med kodevekslingene, men også hvordan det ikke er kodeveksling, mens språkene likevel alternerer. Dette er ikke en diglossisk praksis vi har sett i dette materialet, det er en tospråklig praksis, og deltakerne i den tospråklige rolleleken utnytter ressursene i begge språk i tillegg til den ressursen det er å kombinere to språk.

Betydninga av språkpraksisen i den tospråklige rolleleken må tolkes på bakgrunn av deltakernes egne kategorier. Disse kategoriene må analyseres og tolkes ut fra hva de opplever som funksjonelt lekespråk og hva de opplever som avvik. I mitt materiale har vi nå sett at det er en rekke ulike praksiser som er i bruk i rolleleken og som er akseptert som funksjonelt lekespråk.

8 Oppsummering og konklusjon

Denne avhandlinga har som mål å beskrive den nordsamisk-norske tospråklige rollelekens *hvordan*. Det har også vært mulig å gi et svar på *hvorfor* ved å koble mønsteret av kodeveksling og språkalternering til konteksten rollelek. Forskningsspørsmålet mitt har vært: Hvordan bruker de tospråklige barna i den samiske barnehagen språkene sine, norsk og nordsamisk, i rollelek? For å svare på dette har jeg også stilt spørsmålene: Hvordan kommer rollelek til uttrykk, og hvordan virker rollelek inn på språkvalg og kodeveksling? Som følge av svarene jeg gir på disse spørsmålene, har jeg videre utforsket følgende spørsmål: Hvilke typer kodeveksling og språkalternering er det som foregår? Hvordan forholder språk og kode i rolleleken seg til språkalternering?

Rolleleken som kontekst og uttrykk for barnas egen kultur og sosialisering, mener jeg er grunnleggende for analysen av språkbruk i mitt materiale. Rollelek er fri lek, men styrt av interne regler. Disse reglene er immanente i leken, de ligger altså i lekens natur (Sutton-Smith 1997). Gadamer (2010) mener det er leken som leker de lekende og at de som leker må handle innenfor reglene for å ta leken alvorlig. Leken forstås i dette perspektivet som en type kommunikasjon og samværsform som foregår på flere nivåer samtidig. Tydeligst kan man inndele i to nivåer: Det virkelige og det virtuelle. Deltakerne i leken beveger seg mellom disse nivåene med stor kompetanse og kan også tolke når andre gjør det. Samtidig er leken tvetydig: Selv om leken er på liksom og virtuell og foregår et annet mentalt imaginært sted, foregår den samtidig i en aktuell kontekst i en virkelighet. Enhver ytring i rolleleken kan dermed forstås som å tilhøre enten det virtuelle nivået, det vil si være på liksom, eller det virkelige nivået, som vil si å angå her-og-nå-konteksten. Disse nivåene, det virkelige og det virtuelle, holder de tospråklige barna orden på verbalt med to språk. De to språkene er nordsamisk og norsk, men rollelekens koder ligger både innenfor hvert av språkene og i et større system der begge språk inngår i leken.

Økt kunnskap om tospråklig rollelek på samisk og norsk kan gi barnehagepedagoger bedre innsikt i hvordan barna bruker språkene sine i barnehagen og hva det kan bety når de skifter mellom språkene sine. Denne innsikten kan brukes til å komme bort fra en forståelse av språkalternering som inkompetanse i enkeltspråk, og heller anerkjenne og legge bedre til rette for en avansert tospråklig praksis som springer ut fra kompetanse i flere språk. Det tospråklige perspektivet er forsøk på å koble de lingvistiske og pragmatiske sidene ved språket til en enhet for å forklare tospråklig praksis (Jakobson 1979; Romaine 1995; Alvarez-Cáccamo 1998b; Gafaranga 2007).

8.1 Rollelekens koder

Rolleleken kan sammenlignes med et teater der man iscenesetter og spiller roller (Guss 2011). Mye av det vi gjør uten å tenke over i hverdagens rollespill, blir eksplisitt i rolleleker, som i teater med indre monologer og sceneanvisninger. De kommunikative kodene (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b) i rolleleken tydeliggjør rollen deltakeren spiller når handlinga eller språkhandlinga foretas. I rolleleken er det koder som klargjør hvilket nivå av leken deltakeren befinner seg på, der ulike ytringstyper signaliserer hvor i leken barna befinner seg til enhver tid.

Jeg har valgt å kategorisere i fire distinkte typer (jf. Høigård 2006): 1) Regiytring, 2) rolleytring, 3) magisk ytring og 4) ute-av-leken-ytring. Disse typene ytringer tjener også til skille mellom ulike nivåer i leken og har sine relativt klare kjennetegn som deltakerne i lek kan kjenne igjen og bruke. De tre første typene ytringer er en klar del av rolleleken, med koder som skiller dem fra vanlig dagligtale. Regiytring karakteriseres først og fremst ved bruken av fortid, rolleytring med den karakteristiske lekestemmen og den magiske ytringa med infinitiv, gjentakelse og fallende ters. Når leken betraktes helt utenfra av deltakerne i leken, har jeg valgt å kategorisere ytringene som ute-av-leken-ytringer. Likevel handler disse ytringene om leken og organisering av leken; de viser at deltakerne er klar over at de kan betrakte leken og situasjonen fra et annet nivå. De kan se lekinteraksjonen fra et metaperspektiv for å forhandle eller forklare når det oppstår uklarheter, eller nye elementer må inn. Dette nivået signaliseres ved hjelp av hverdagsspråket uten lekens kommunikative koder i samme interaksjon.

I den *tospråklige* rolleleken er vekslinga mellom tempus og tone det mest stabile, men i tillegg kommer ofte veksling mellom samisk og norsk i skiftet mellom regiytringer og rolleytringer. Denne språkalterneringa er ikke alltid til stede, og jeg tolker den derfor ikke som grunnleggende for vekslinga av koder. Språkalternering viser ikke hvordan koden *regi* og koden *rolle* skal forstås. Snarere er språkalternering ofte samforekommende med ytringstypene og en del av en mer grunnleggende signalklynge som til sammen signaliserer kodeveksling i rollelek. Språkalterneringa som del av en signalklynge kan være med på å understreke ulikhetene mellom de to ytringstypene, men da som et redundant trekk. Språkvalg kan ses på som et redundant trekk fordi det er variasjon i språkvalget i de ulike ytringstypene: De andre signalene kan skifte uten at språket skifter og det er likevel et funksjonelt kodesystem for tospråklig rollelek. Dette er enspråklige sekvenser av en rollelek som ellers kan foregå på flere språk. Målet med formen på de ulike ytringstypene er å uttrykke annethet.

Da kan språk inngå som en meningsskillende del av signalklyngen, men gjør det ikke nødvendigvis.

Barna briljerer med veksling av koder på flere nivå, de går ut og inn av fiksjonen – som samtidig er sterkt tilstedeværende virkelighet – og bruker ulike koder for å markere dette, samtidig som de viser en fantastisk evne til å lese andres koder og deres måte å bruke kodene på. De tilpasser seg hverandre og rolleleken framdrift.

8.2 Språkalternering og kodeveksling

Iøynefallende vekslinger som språkveksling mellom nordsamisk og norsk kan være mindre betydningsfulle enn bruken av andre koder eller signaler i rolleleken. Veksling og samvariasjon er ikke en tilfeldig miks av elementer. Rolleleken koder ligger som et regelsystem over det hele, det er kodesystemet som ordner en lekesekvens, jamfør Gafaranga (2007) *overall order*, på norsk *helhetlig orden*, for en interaksjon eller relasjon. Disse kodene har, som nevnt, mer eller mindre faste elementer, der for eksempel tempus- og toneskifte er faste signaler eller kontekstualiseringstrekk for å skille ulike ytringstyper, mens språkskifte ikke er et *nødvendig* signal.

Sentralt for min tolkning av språkbruk i tospråklig rollelek er definisjonene av språkalternering og kodeveksling. *Språkalternering* er ethvert skifte mellom språk, mens *kodeveksling* er skifte mellom kommunikative koder (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b). I den tospråklige rolleleken, som i annen tospråklig kommunikasjon, kan det være *samforekomster*, men det er kun dersom språkskiftet per se har en egen betydning at selve språkskiftet er kodeveksling (Gafaranga 2000, 2002, 2007). Ifølge dette perspektivet kan det i tospråklig interaksjon finnes flere muligheter for å kombinere språkvalg og kodevalg. For det første kan språkalternering forekomme samtidig med eller uten at de kommunikative kodene endres, og for det andre kan de kommunikative kodene endres med eller uten at språkene alterneres (Alvarez-Cáccamo 1998a, 1998b). I den samiske barnehagen ser vi dette i vekslinga mellom regiytringer og rolleytringer i den tospråklige rolleleken. Vekslinga kan være mellom språkene: Det forekommer sekvenser der barna bruker nordsamisk i regiytringer for så å veksle til norsk i en påfølgende rolleytring, og vekslinga kan være bare mellom ytringstyper: Det kan være enspråklige sekvenser med veksling fra nordsamisk regiytringer til nordsamiske rolleytringer eller fra norske regiytringer til norske rolleytringer. Det er imidlertid ett mønster som ikke fins i mitt materiale: Barna bruker ikke norske regiytringer for så å veksle til nordsamiske rolleytringer.

I interaksjonene i materialet mitt fins det også tilfeller der jeg vil argumentere for at språkskiftet per se kan representere en kode, altså en kommunikativ intensjon, som mottakeren er ment å forstå. Dette gjelder språkbruk ved konflikt der det hyppig forekommer språkalternering, og situasjoner der personkonstellasjonen tolkes som en bestemmende faktor. Likevel er det vanskelig å argumentere for at det er samisk eller norsk som kultur- eller identitetsbærende element som representerer koden, men at koden, beskjednen eller den kommunikative intensjonen, ligger i vekslinga til noe annet (Björk-Willén 2007; Cromdal 2000). Muligens skjer dette fordi endring av språk skjerper oppmerksomheten mot budskapet. Konflikt på to språk kan gi hyppig språkalternering (Auer 1984; Li Wei 1998; Gafaranga 2000; Myers-Scotton 1993b), men det er vanskelig å avgjøre om det ligger mer i de to språkene enn at de kan gi en ekstra oppmerksomhet gjennom valg av ny form.

Diskusjonen om identitet i forhold til konflikt er vanskelig, selv om jeg mener vi kan lese enkelte språkalterneringer som påkalling av fellesskap som ligger i felles språk og dermed økt sympati, som i forholdet mellom Lisa og Risten i noen scener. Men det gjelder ikke for alle slike tilfeller. I Marita og Birets rollelek, som eksempel 37 og 43, er begge språkene i bruk i ulike ytringstyper uten at leken eller kommunikasjonen ser ut til å forstyrres av det. Deltakerne orienterer seg ikke mot språkalternering som avvik.

Dimensjonen “ute av lek”, eller kommunikasjon om leken utenfor leken (metanivået), kan være tvetydig. I materialet mitt forekommer både norsk og samisk lokalvarietet, og kanskje er det denne dimensjonen som best viser det foretrukne språket for relasjonen mellom deltakerne. Analysen av ute-av-leken-ytringer er den som i størst grad likner for eksempel Auers (1984), Guldals (1997) og Cromdals (2004) analyser av språkalternering som situasjons- eller deltakerorientert kodeveksling. I ute-av-leken-ytringer forekommer en del av den deltakerorienterte språkalterneringa i materialet mitt. Den deltakerorienterte kodevekslinga kan også forekomme i flere lag av leken, og kan være med på å organisere rolleleken som tvetydig med hensyn til hva som er virkelig og hva som er på lek: Ved å bruke en signalklynge som ikke sikkert kan sies å være i eller utenfor leken, kan deltakerne i leken ha en mulighet til å trekke tilbake meningsinnholdet som useriøst eller en del av leken. I mange tilfeller kan eksempler på deltakerorientert språkalternering også kategoriseres som reell konflikt og maktkamp. Gjentakelser på flere språk er også deltakerorientert, men kan også brukes ved forhandling eller i en pågående konfliktsituasjon. Språkvalget i voksenkontakt er mer entydig, og kanskje er også relasjonene mer endimensjonale i denne interaksjonen utenfor rollelek. Kontrasten mellom språkvalg i voksnekontakt og språkvalg i

rollelek tydeliggjør også hvordan den barn-barn-traderte språkkulturen gir et unikt innblikk i en tospråklig praksis. Det er bare jeg av de voksne som er med i rollelek, men ut fra den generelle språkbruken på avdelinga kan det være sannsynlig at en rollelek også ville foregå mer på samisk sammen med en av de ansatte. Det fikk jeg ikke observert i dette feltarbeidet, men det kunne gitt flere svar på hvilke tospråklige praksiser som fins i den samiske barnehagen.

De tospråklige barna i den samiske barnehagen bruker sitt register av språk og sine varieteter på en måte som viser at de behersker rollelekens koder, to språk og tospråklig rollelek.

Rollelekens koder er styrende for språk- og varietetsvalg på tvers av konstallasjoner i barnegruppa. Barna har to (lingvistisk definerte) språk, men bruker selv i tillegg lekespråk, et språk som hører til barnekulturen. Jeg fant ikke noe diglossisk system, selv om språk ofte er en del av signalklyngen. Jeg argumenterer for at det er andre koder, rollelekens koder, som er meningsbærende og at barna ikke tar notis av om de ulike ytringene er på samisk eller norsk. Språkgrensen går heller mellom varietetene innenfor de ulike språkene, som for rolleleken i hovedsak er lokalvarietet og lekespråk. Det er mulig å skifte språk uten å skifte ytringstype, eller å skifte ytringstype uten å skifte språk, noe jeg mener indikerer at mønsteret kan bli forskjellig om situasjonen, personkonstellasjon eller noe annet tilsier det.

Jeg anser språkbruken i rolleleken for å være i en særstilling. Gadamer (2010) tenker seg at leken leker de lekende, og slik har også jeg forstått språkbruken i rolleleken. Den har sine egne krav til språktrekk, ikke styrt av voksensamfunnet eller av voksenpålagte normer for barnesamfunnet. Den tospråklige rolleleken har noen regler som ligger i leketradisjonen i den aktuelle barnekulturelle konteksten og som barna følger for å være i lek.

Med to språk på en tospråklig arena vil det å skille språk fra kode ikke være lett for den utenforstående. Hva utgjør egentlig en kode i den aktuelle situasjonen? Valget av rollelek som arena for tospråklighet har gitt ny kunnskap både om lek og om bruk av språk i lek.

Konteksten lek gjør eksplisitt mange operasjoner som er implisitte i annen type samvær og samtale fordi de er ritualiserte. Kodene i lek kan for eksempel være definerte med tempusendring og tydelig toneendring. I materialet mitt fins eksempler på hvordan språkene alternerer med kodevekslingene, men også hvordan det ikke er kodeveksling, og språkene likevel alternerer. Den tospråklige rolleleken er ikke en diglossisk praksis, men en tospråklig praksis. Deltakerne i den tospråklige rolleleken utnytter ressursene i begge språk i tillegg til den ressursen det er å kombinere to språk. Betydninga av språkpraksisen i den tospråklige

rolleleken må tolkes på bakgrunn av deltakernes egne kategorier, hva barna opplever som funksjonelt lekespråk og hva de opplever som avvik i den aktuelle interaksjonen.

8.3 Avhandlingens bidrag til forskningsfeltet og ytterligere forskningsbehov

Jeg ønsker med avhandlinga å bidra til at tospråklige praksiser kan ses på som kompetente praksiser og at rolleleken blir bedre forstått fra et språklig perspektiv. Jeg ønsker å bidra til at analyse og tolkning av tospråklige praksiser får et mer tospråklig perspektiv. Denne studien gir nytt materiale til forskning på lekespråk, et felt som behøver å belyses mer for norske og samiske forhold. Jeg er ikke kjent med noen større studier i Norge som tar for seg rolleleken spesielt ut fra et språklig perspektiv. Lingvistiske og sosiolingvistiske studier av rolleleken på mikro- og makronivå gir nye innblikk i barns språklige ferdigheter. Det er kjent at rollelek er språkutviklende og at det er de barna som har godt språk som leker rollelek i størst grad, men nøyaktig hvilke elementer ved språk og språkbruk er det som kommer til syne i rolleleken? Selv den enspråklige rolleleken i Norge er preget av bruken av flere dialekter eller varieteter. I rolleleken kan barna bruke avanserte setningsstrukturer, strukturer de ikke nødvendigvis bruker i daglig samtale med voksne. Enkelte fenomener i språket kan overforbrukes, som objektsformen av personlige pronomen i tredjeperson entall hunkjønn, en form som nesten bare er litterær for barna i mitt materiale. Rolleleken gir også et unikt innblikk i hvordan barna utnytter sin forståelse av språkfunksjoner og språkhandlinger for å oppnå sine mål. Den tospråklige rolleleken jeg har undersøkt er et avgrenset felt, men den gir likevel indikasjoner på mange kompetente og interessante praksiser som gjelder rollelek generelt, og også tospråklighet generelt. Måten å koordinere to språk på i lek kan gi ny forståelse for tospråklig prosessering av språk.

I denne avhandlinga er det mange spørsmål ved de samisk-norsk tospråklige barnas språkkompetanse og språkpraksis jeg ikke har berørt, men som jeg ser på som interessante å undersøke for å forstå bedre. Møtet med det tospråklige barna, arbeidet med materialet og funnene av "hemmelige" praksiser i rolleleken, har gjort det klart for meg at det er mange utforskede felt og at det er verdifullt å ta vare på og hjelpe til i utviklinga av barnas egen kultur. Til hjelp i denne prosessen kan man stille spørsmål som: Hvilke ressurser har barna tilgjengelig? Hvilke holdninger møter barna til sine tospråklige praksiser? Hvilke syn har barna selv på sine tospråklige praksiser?

Vi behøver mer kunnskap om tospråklig språktilegnelse i denne barnegruppen. Vi vet at de har en tospråklig praksis, og at den samisk-norske tospråkligheten har en lang historie. Vi behøver mer forskning på hvordan samisk og norsk utvikler seg i disse tospråklige områdene. Det er indikasjoner på at trekk med lav hyppighet i et språk læres senere eller får en ustabil bruk i språkgruppen og at tospråklige oftest får mindre input på hvert av språkene enn enspråklige. Hvordan vil de mindre brukte trekkene i samisk, for eksempel dualis, utvikle seg i denne gruppen språkbrukere? Den massive påvirkninga fra majoritetsspråket norsk gjennom media og utdanningsinstitusjoner, i nærmiljø og vennekrets, vil føre til mer input på norsk enn på samisk i hverdagen. Hvordan påvirker det disse barnas nordsamisk, norsk og tospråklighet på sikt?

Jeg har i denne studien undersøkt en spesifikk, avgrenset tospråklig praksis i et avgrenset miljø. Bruken av nye definisjoner av språk i en tospråklig situasjon kan belyse hvordan tospråklige prosesserer språkene sine. Jeg har ikke behandlet språk som uttrykk for identitet, men vært opptatt av kommunikasjonssituasjonen. Det er ikke hva barna *er* som er mitt felt, men hva barna *gjør*, det er ikke hvordan andre definerer språkene de bruker, men hvordan de selv definerer rolleleken de er i. Ved å analysere denne tospråklige praksisen i lys av teorier som er ute etter en orden og en språkkompetanse i tospråklig adferd heller enn å tolke dette som en mangelsituasjon og utslag av dårlig språkbruk, kan jeg likevel sies å ha som agenda å øke selvtilliten til disse språkbrukerne, og kanskje utvide forståelsen av hva som kan være en samisk eller en norsk identitet – eller en identitet som omfavner begge deler. Det er bare ett sted barn kan lære den tospråklige rolleleken, og det er i tospråklige kontekster med andre tospråklige barn i et samfunn som fremmer barnas utvikling på begge sine språk og samtidig tillater barna å ha en positiv identitet knyttet til det. Den samiske barnehagen tilbyr en slik unik kontekst.

Litteraturliste

- Aarsæther, F. 2004: *To språk i en tekst: kodeveksling i samtaler mellom pakistansk-norske tiåringer*. nr 208, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Alvarez-Cáccamo, C. 1998a: Codes. Paper presented at the AAA98, Philadelphia.
<http://www.udc.es/dep/lx/cac/aaa1998/alvarez-caccamo.htm>
- Alvarez-Cáccamo, C. 1998b: From 'switching code' to 'code-switching': Towards a reconceptualisation of communicative codes. I P. Auer (red.): *Code-Switching in Conversation: language, interaction and identity*, s. 29–50. London: Routledge.
- Auer, P. 1984: *Bilingual conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Auer, P. 1992: Introduction: John Gumperz' Approach to Contextualization. I Auer and Di Luzio (red.): *The Contextualization of Language*, s. 1–37. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Auer, P. 1995: The pragmatics of code-switching. I Milroy, L. & Muysken, P. (red.) 1995: *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*. s. 115–135. Cambridge: Cambridge University Press.
- Auer, P. 1998: "Bilingual conversation" revisited. I Auer, P. (red.): *Code-Switching in Conversation: language, interaction and identity*, s. 1–24. London: Routledge.
- Auer, P. 1999: From codeswitching via language mixing to fused lects. *International Journal of Bilingualism*, 34, s. 309–332.
- Auer, P. (red.) 2007: *Style and social identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Auer, P. 2011: Code-switching/mixing. I R. Wodak, B. Johnstone & P. Kerswil (red.), *The SAGE Handbook of Sociolinguistics* s. 460–478. London: Sage.
- Austdal, S.E. 2007: *Tospråklighet i barnehagen. En studie av samisk-norsk tospråklighet hos førskolebarn*. (Masteroppgave) Alta: Høgskolen i Finnmark.
- Balto, A. 1997: *Samisk barneoppdragelse i endring*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bateson, G. 1976 [1955]: A Theory of Play and Fantasy. I A. J. a. K. S. J.S. Bruner (red.), *Play. Its role in development and evolution*, s. 117–129. Penguin Books.
- Bateson, G. 1982 [1956]: The Message "This Is Play". I R. E. Herron & B. Sutton-Smith (red.): *Child's Play*, s. 261–266. Malabar, Florida: Robert E. Krieger Publishing Company.
- Bialystok, E. 2001: *Bilingualism in Development. Language, Literacy, & Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Björk-Willén, P. 2007: Participation in multilingual preschool play: Shadowing and crossing as interactional resources. *Journal of Pragmatics* 39, s. 2133–2158.
- Björk-Willén, P. & Cromdal, J. 2009: When education seeps into 'free play': How preschool children accomplish multilingual education. *Journal of Pragmatics* 41, s. 1493–1518.
- Bjørlykke, B. 1996: *Barnespråk og barnekultur opp til sju år*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Blom, J.-P. & Gumperz, J. J. 1972: Språkstrukturers sosiale betydning: om kodeskifte i et norsk lokalsamfunn. I J. Engh (red.): *Språksosiologi*, s. 97–127. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bouchereau Bauer, E., Hall, J. K. & Kruth, K. 2002: The pragmatic role of codeswitching in play contexts. *International Journal of Bilingualism*, 61, s. 53–74.
- Braut, K.T. 2010: *To Speak or Not to Speak. Because they tell me to speak Sámi at daycare*. (Masteroppgave) Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Bull, T. 1991: Språkleg identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd. *Danske folkemål* bind 33, s. 23–35. Inst. for dansk dialektforskning: C.A. Reitzels Forlag.

- Bull, T. 2002: Kunnskapspolitikk, forskningsetikk og det samiske samfunnet. I *Samisk forskning og forskningsetikk*, s. 6–21. Publikasjon nr. 2. Oslo: Forskningsetiske komitéer.
- Bull, T. 2004: Samisk-nordisk språkkontaktforskning – eit statusoversyn. I Kusmenko, J. (red.): *The Sámi and the Scandinavians*, s. 183–198. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Bull, T. 2007: Samisk-skandinavisk språkkontakt i kontakttypologisk perspektiv. I Bull, T., J. Kusmenko & M. Rießler (red.): *Språk og språkforhold i Sápmi*, s. 213–235. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Bull, T. 2011: Samisk påverknad på norsk språk. NOA årg. 27, 1/2011, s. 5–32.
- Cannella, G. S., & Viruru, R. 2004: *Childhood and postcolonization: power, education and contemporary practice*. London: RoutledgeFalmer.
- Cook-Gumperz, J. 1992: Gendered Contexts. I Auer and Di Luzio (red.): *The Contextualization of Language*, s. 177–198. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Corsaro, W.A. 1997: Foreword. I Sawyer, R. K.: *Pretend play as improvisation: Conversation in the preschool classroom*. Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Corsaro, W.A. 2011: *The Sociology of Childhood*. London: Sage/Pine Forge.
- Costa, A., Pickering, M. & Sorace, A. 2008: Alignment in second language dialogue. *Language and Cognitive Processes*, Vol. 23(4), s. 528–556.
- Cromdal, J. 1999: Childhood bilingualism and metalinguistic skills: Analysis and control in young Swedish-English bilinguals. *Applied Psycholinguistics*, 20(1), s. 1–20.
- Cromdal, J. 2000: *Code-switching for all practical purposes: bilingual organization of children's play*. (Phd-avhandling) Linköpings universitet, Linköping.
- Cromdal, J. 2001a: Can I be with?: Negotiating play entry in a bilingual school. *Journal of Pragmatics*, 33(4), s. 515–543.
- Cromdal, J. 2001b: Overlap in bilingual play: Some implications of code-switching for overlap resolution. *Research on Language and Social Interaction*, 34(4), s. 421–451.
- Cromdal, J. 2002: Kodväxling i tvåspråkig lek. *Språkvård*, 1.
- Cromdal, J. 2004: Building bilingual oppositions: Code-switching in children's disputes. *Language in Society*, 33(1), s. 33–58.
- Cromdal, J., & Aronsson, K. 2000: Footing in bilingual play. *Journal of Sociolinguistics*, 4(3), s. 435–457.
- Dannemark, N. og Johansen Y. 2000: Ungdomsskoleelever og språkvalg i Finnmark i 1982/83 og 1998/99. I *Samisk språks stilling i skolen og lokalsamfunnet. Konferanse i Lakselv 28.–29.11.2000*, s. 44–57. Karasjok: Sametinget.
- Dannemark, N. 2010: *Variasjon og mønster. Drag ved det norske talemålet til ein del barn i Guovdageaidnu*. (Phd-avhandling) Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Foucault, M. & Østerberg, D. 1999: *Overvåkning og straff: det moderne fengsels historie*. [Oslo]: Gyldendal.
- Gadamer, H.-G. 2010: *Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax.
- Gafaranga, J. 2000: Medium repair vs. other-language repair: Telling the medium of a bilingual conversation. *International Journal of Bilingualism*, 4(3), s. 327–350.
- Gafaranga, J. 2001: Linguistic identities in talk-in-interaction: Order in bilingual conversation. *Journal of Pragmatics*, 33(12), s. 1901–1925.
- Gafaranga, J. 2005: Demythologising language alternation studies: conversational structure vs. social structure in bilingual interaction. *Journal of Pragmatics*, 37(3), s. 281–300.
- Gafaranga, J. 2007: *Talk in two languages*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

- Gafaranga, J. 2012: Language alternation and conversational repair in bilingual conversation. *International Journal of Bilingualism*, 16(4), s. 501–527.
- Gafaranga, J., & Torras, M.-C. 2002: Interactional otherness: Towards a redefinition of codeswitching. *International Journal of Bilingualism*, 6(1), s. 1–22.
- Garcia-Sanchez, I. M. 2010: Serious games: Code-switching and gendered identities in Moroccan immigrant girls' pretend play. *Pragmatics*, 20(4), s. 523–555.
- Gardner-Chloros, P. 1995: Code-switching in community, regional and national repertoires: the myth of discreteness of linguistic systems. I Milroy, L. & Muysken, P. (red.) 1995: *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*, s. 68–89. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garfinkel, H. 1967: *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Garvey, C. 1977: *Play*. London: Open books.
- Gaski, L. 2000: "Hundre prosent lapp?": lokale diskurser om etnisitet i markebydene i Evenes og Skånland. I serie: *Dieđut*. Guovdageaidnu [Kautokeino]: Sámi instituhtta i samarbeid med Sámi dutkamiid guovddáš, Universitetet i Tromsø.
- Genesee, F. 2006: Bilingual First Language Acquisition in Perspective. I Mccardle, P. and Hoff, E. (red.): *Childhood Bilingualism. Research on Infancy through School Age*, s. 45–67. Clevedon: Multilingualism Matters Ltd.
- Germeten, S. 2009: *Innhold og omfang av arbeid med flerkulturell og flerspråklig opplæring i barnehager i Finnmark : rapport 1 i prosjektet "Barnehagen – et inkluderende fellesskap"*. Alta: Høgskolen i Finnmark
- Germeten, S. & Nilsen, H.K. 2012: Flerkulturelle barnehager i nord: Ledelse og profesjonskunnskap. I: Aamotsbakken, B. (red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse i barnehage og skole*. s. 69–90. Oslo: Universitetsforlaget
- Giellatekno. <http://giellatekno.uit.no>
- Goffman, E. 1974: *Frame analysis : an essay on the organization of experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Goffman, E. 1992: *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik* Oslo: Pax Forlag A/S.
- Gordon, C. 2011: Gumperz and Interactional Sociolinguistics, i Wodak, Johnstone and Kerswill: *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*, s. 67–84 SAGE Publications Ltd.
- Green-Vänttinen, M. 1996: Hej vi har int merirosvo på vårt lag: Kodväxling och lån i tvåspråkiga barns samtal. *Svenskans beskrivning*, 21, s. 112–121.
- Greneresen, G. 2002: *Ved forskningens grenser: historien om et forskningspro[s]jekt i det samiske Nord-Norge*. Oslo: Spartacus.
- Grosjean, F. 1995: A psycholinguistic approach to code-switching. I Milroy, L. & Muysken, P. (red.): *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*, s. 259–275. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guldal, T.M. 1997: *Three children, two languages: the role of code selection in organizing conversation*. (Phd-avhandling) Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Gumperz, J.J. 1982: *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J.J. 1992: Contextualization Revisited. I Auer and Di Luzio (red.): *The Contextualization of Language*, s. 39–53. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Guss, F.G. 2011: Meeting at the crossroads. Postmodern pedagogy greets children's aesthetic play-culture. I S. Rogers (red.): *Rethinking play and Pedagogy in early Childhood Education. Concepts, contexts and cultures*, s. 112–125. London and New York: Routledge.

- Halmari, H., & Smith, W. 1994: Code-switching and Register Shift - Evidence from Finnish-English Child Bilingual Conversation. *Journal of Pragmatics*, 21(4), s. 427–445.
- Helgesen, M.B. 2012: Lek som styringsteknologi. I Rønbeck (red.): *Inspirert av Foucault*, s. 184–199. Bergen: Fagbokforlaget.
- Heller, M. 1995: Code-switching and the politics of language. I Milroy, L. & Muysken, P. (red.) 1995: *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*, s. 158–174. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hohr, H. 2000: "Om lek som kommunikasjon og tenkemåte. En lesning av Gregory Bateson" i *Nordisk Pedagogik*, vol. 20, nr. 3, s. 171–181.
- Huizinga, J. 1955: *Homo ludens: a study of the play-element in culture*. Boston: Beacon Press.
- Høigård, A. 2006: *Barns språkutvikling: muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jaffe, A. 2006: Transcription in practice: Nonstandard orthography. *Journal of Applied Linguistics*, 3(2), s. 163–183.
- Jaffe, A. 2007: Codeswitching and Stance: Issues in Interpretation. *Journal of Language, Identity, & Education*, 6: 1, s. 53–77.
- Jakobson, R. 1979: *Elementer, funksjoner og strukturer i sproget. Udvalgte artikler om sprogvidenskab og semiotik*. København: Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck.
- Jakobson, R. 1980: *The framework of language*. [East Lansing, Mich.]: University of Michigan.
- Johannessen, J.B. 2013: *Inflected and infinitive imperatives in all the Nordic languages*. Upublisert artikkel.
- Johansen, Å.M. 2007: Vinning og tap – ei kvalitativ tilnærming til språkbytte og språkbevaring i ei nordnorsk kystbygd. I Bull, T., J. Kusmenko & M. Rießler (red.): *Språk og språkforhold i Sápmi*, s. 153–172. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Keskitalo, J.H. & Sandvik L.S. 1978: *Barnehager i samiske områder*. Nærmiljø Barnehage Prosjektet – Rapport nr. 9. Hamar Lærerskole.
- Kleemann, C. 1999: *Kodeveksling mellom gammelnorsk og latin. En undersøkelse av tospråklige bispebrev i Norge fram til 1350*. (Hovedfagsoppgave) Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Kleemann, C. 2012: Play in two languages. Language alternation and code-switching in role-play in North Sámi and Norwegian. *Nordlyd 2012*, Volum 39(2), s. 47–69.
- Kunnskapsdepartementet 2006: *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kyratzis, A. 2010: Latina girls' peer play interactions in a bilingual Spanish-English US preschool: Heteroglossia, frame-shifting and language ideology. *Pragmatics*, 204, s. 557–586.
- Lanza, E. 2004: *Language mixing in infant bilingualism: a sociolinguistic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Lévi-Strauss, C., Jakobson, R., & Voegelin, C.F. 1953: *Results of the conference of anthropologists and linguists* Vol. 192:2. Chicago: University of Chicago Press.
- Lillemyr, O.F. 2011a: *Lek på alvor: barn og lek – en spennende utfordring!* Oslo: Universitetsforlaget.
- Lillemyr, O.F. 2011b: *Lek, opplevelse, læring: i barnehage og skole*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindqvist, G. 1995: *Lekens estetikk: en didaktisk studie om lek ock kultur i förskolan*. Karlstad: Högskolan i Karlstad.
- Lindqvist, G. 1997: *Lekens muligheter*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

- Loke, K.-K. 1991: Code-switching in children's play. *Papers for the symposium on code-switching: Theory, significance and perspectives*. (Holdt i Barcelona 21.–23. mars 1991). Strasbourg: European Science Foundation.
- Long, S., Volk, D., & Gregory, E. 2007: Intentionality and expertise: Learning from observations of children at play in multilingual, multicultural contexts. *Anthropology & Education Quarterly*, 38(3), s. 239–259.
- Løge, I. K. 2011: Språkvanskar og sosioemosjonelle vanskar. Midthassel, U.V. (red.): *Sosiale og emosjonelle vansker: barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*, s. 56–73. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maschler, Y. 1998: On the transition from code-switching to a mixed code. I P. Auer (red.): *Code-Switching in Conversation: language, interaction and identity*, s. 125–149. London: Routledge.
- Meeuwis, M. & Blommaert, J. 1998: Code-Switching among Zairians in Belgium. I P. Auer (red.): *Code-Switching in Conversation: language, interaction and identity*, s. 76–100. London: Routledge.
- Meisel, J.M. 2007 [1994]: Code-switching in young bilingual children: the acquisition of grammatical constraints. I Li Wei (red.): *The Bilingualism Reader* (2. ed.), s. 336–359. London and New York: Routledge.
- Meisel, J.M. 2009: Second Language Acquisition in Early Childhood, i *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 28, s. 5–34.
- Milroy, L. & Muysken, P. (red.) 1995: *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers-Scotton, C. 1993a: *Duelling languages: grammatical structure in codeswitching*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, C. 1993b: *Social motivations for codeswitching: evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, C. 2007 [1988]: Code-switching as indexical of social negotiations. I Li Wei (red.): *The bilingualism reader* (2. ed.), s. 97–122. London and New York: Routledge.
- Müller, N. & Hulk, A. 2001: Crosslinguistic influence in bilingual language acquisition: Italian and French as recipient languages. *Bilingualism: Language and Cognition*, 41, s. 1–21.
- Myrvoll, M. 2002: Knocking on heaven's door. *Samisk forskning og forskningsetikk*, s. 45–55. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Mæhlum, B. 1987: Kodeveksling i Hemnesberget – myte eller virkelighet? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 11/1987, s. 29–43.
- Nickel, K.P. 1994 (2. oppl.): *Samisk Grammatikk*. Davvi Girji.
- Niiranen, L. 2014: Kveenin kieli ja kulttuuri kahdessa päiväkodissa Pohjois-Norjassa – kielen elvyttämistä ja vähemmistökuulttuurin välitystä. (The Kven language and culture in two kindergartens in northern Norway: revitalization of the language and dissemination of the culture). *Lähivördlusi. Lähivertailuja*, Vol 24, s. 151–182.
- Nilsen, H. K. 2012: Posisjoner om kulturelt mangfold og russisk i barnehage i Finnmark. I: Rønbeck, A. E. (red.): *Inspirert av Foucault: Diskusjoner om nyere pedagogisk empiri*, s. 146–164. Bergen: Fagbokforlaget
- Nilsen, H. K. 2011: *Kulturelt og språklig mangfold – og norskhet – i barnehager med norsk-russiske barn i Finnmark*. HiF-Rapport 2011:7. Alta: Høgskolen i Finnmark
- Nilsen, R.D. 1990: *Rollelekens fortelling: en kulturanalyse* Vol. Nr 3 1990. Trondheim: Høgskolen.
- Olofsson, B.K. 1993: *Lek for livet: observasjoner og forskning om barns lek*. Saltrød: Forsythia.

- Olofsson, B.K. 1997: *De små mesterne: om den frie lekens pedagogikk*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Paugh, A.L. 2005: Multilingual play: Children's code-switching, role play, and agency i Dominica, West Indies. *Language in Society*, 34, s. 63–86.
- Poplack, S. 1980: Sometimes I'll start a sentence in English Y TERMINÓ EN ESPAÑOL: Toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18, s. 581–618.
- Poplack, S & Meechan, M. 1995: Patterns of language mixture: Nominal structure in Wolof-French and Fongbe-French bilingual discourse. I Milroy, L. & Muysken, P. (red.): *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*, s. 199–232. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasmussen, T. 2007: Hvordan måler man en språksituasjon? I Bull, T., J. Kusmenko & M. Rießler (red.): *Språk og språkforhold i Sápmi*, s. 131–140. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Rogers, S. & Ailwood, J. 2011: *Rethinking play and pedagogy in early childhood education: concepts, contexts and cultures*. Abingdon: Routledge.
- Rogers, S. & Evans, J. 2008: *Inside role play in early childhood education: researching young children's perspectives*. London: Routledge.
- Romaine, S. 1995: *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Rontu, H. 2007: Codeswitching in triadic conversational situations in early bilingualism. *International Journal of Bilingualism*, 114, s. 337–358.
- Sacks, H. 2001: Lecture 1: Rules of Conversational Sequence. I M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (red.): *Discourse Theory and Practice*, s. 111–117. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 39, s. 696–735.
- Sammallahti, P. & Nickel, K.P. 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji/Saamisch-Deutsches Wörterbuch*. Karasjok: Davvi Girji.
- Saussure, F.d. 1974: *Course in general linguistics*. Glasgow: Collins.
- Sawyer, R. K. 1997: *Pretend play as improvisation : conversation in the preschool classroom*. Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Sawyer, R. K. 2003: Levels of Analysis in Pretend Play Discourse: Metacommunication in Conversational Routines. I D. E. Lytle (red.): *Play and Educational Theory and Practice*, s. 137–157. Westport, Connecticut. London: Praeger.
- Sámediggi/Sametinget 2011: *Veileder for barnehager med samiske barn*. Karasjok: Sametinget.
- Sámediggi/Sametinget 2013: *Sametingsmeldingen om samisk barnehage tilbud*. Karasjok: Sametinget.
- Sidnell, J. 2010: *Conversation analysis: an introduction*. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Sollid, H. 2001: Språkmøter i Nord-Norge i går og i dag. I Saxena, A. (red.) *Språkets gränser og gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts. Humanistdagarna vid Uppsala universitet 2001*, s. 215–225. Uppsala: Uppsala universitet.
- Sollid, H. 2002: Om observatørens paradoks. *Målbryting*, 6, s. 175–190.
- Steinsholt, K. 2004: *Steinsholt live*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Steinsholt, K. 2010: Vi må miste oss selv for å finne oss selv igjen. Lek, erfaring og danning hos Hans-Georg Gadamer. I K. Steinsholt & K. P. Gurholt (red.), *Aktive liv. Idrettspedagogiske perspektiver på kropp, bevegelse og dannelse*, s. 101–119. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Storjord, M.H. 2008: *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst: En arena for kulturell meningsskaping*. (Phd-avhandling) Tromsø: Universitetet i Tromsø.

- Storjord, M.H. 2000: "Fra nødhjelp til folkehjelp." *Opprettelse og utbygging av samiske barnehager i Norge 1969–99*. (Hovedfagsoppgave) Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Sutton-Smith, B. 1997: *The ambiguity of play*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sætveit, B. 2012: Diskurser om samiskhet i styringsdokumenter for barnehagen. Det særskiltes logikk?. I Rønbeck, A.E (red.): *Inspirert av Foucault : diskusjoner om nyere pedagogisk empiri*, s. 165–183. Fagbokforlaget
- Toulmin, S. 2001: *Return to reason*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vedeler, L. 1999: *Pedagogisk bruk av lek*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vedeler, L. 2007: *Sosial mestring i barnegrupper*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vygotsky, L.S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology*, 5, s. 6–18.
- Wei, L. 1998: The 'why' and 'how' questions in the analysis of conversational code-switching. I P. Auer (red.), *Code-Switching in Conversation. Language, interaction and identity*, s. 156–179. London: Routledge.
- Wei, L. 2005: 'How can you tell?' Towards a common sense explanation of conversational code-switching. *Journal of Pragmatics* 37(3), s. 375–389.
- Weinreich, U. 1979 [1953]: *Languages in contact*. The Hague: Mouton.
- Wooffitt, R. 2005: *Conversation analysis and discourse analysis: a comparative and critical introduction*. London: SAGE.
- Yeu, H.-R. 2011: Deconstructing the metaphysics of play theories. Towards a pedagogy of play aesthetics. I S. Rogers (red.): *Rethinking Play and Pedagogy in Early Childhood Education*, s. 126–138. London and New York: Routledge.
- Yip, V. & Matthews, S. 2007: *The Bilingual Child. Early Development and Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Øksnes, M. 2010: *Lekens flertydighet: om barns lek i en institusjonalisert barndom*. Oslo: Cappelen Damm.
- Ølgaard, B. 2004: *Kommunikation og økomentale systemer. En introduksjon til Gregory Batesons forfatterskab*. København: Akademisk Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Kodeveksling mellom samisk og norsk i barnehagen. En undersøkelse av tospråklige barns språkbruk i rollelek

Bakgrunn og hensikt

Dette er en forespørsel til deg/dere som foresatt(e) til barn i [Den samiske barnehagen] om å gi tillatelse til at ditt/deres barn kan delta i en forskningsstudie for å kartlegge hvilket språk det tospråklige barnet velger i ulike situasjoner. Jeg vil observere rollelek fordi det er en situasjon der barna kan ta ulike roller og spille ut ulike situasjoner fra dagligliv, som varianter av ”mor-far-barn”-leker, og forbilder fra litteratur eller populærkultur som ”Kaptein Sabeltann”.

Hensikten med prosjektet er å bidra til økt forståelse av den tospråkliges kunnskap om flere språk og bruk av disse språkene i ulike situasjoner. Barna som skal observeres i studien, forutsettes å bruke både samisk og norsk i noen grad. Ved å velge å ha barna i en samisk barnehage i et stort sett norskspråklig område som dagens [byens navn], har foreldrene allerede gitt noe uttrykk for sin holdning til samisk. Det er likevel andre faktorer som vil spille inn på barnas forståelse av passende språkbruk, som språkbruks-mønster i familie og nærmiljø, og forholdet de nære voksenpersonene har til to-/flerspråklighet. Derfor ønsker jeg også å gjennomføre intervju også med foreldrene og de ansatte i barnehagen i løpet av prosjektperioden.

Jeg arbeider til daglig ved Høgskolen i Finnmark, der dette prosjektet er innenfor et prosjekt finansiert av Forskningsrådet, ”Barnehagen – et inkluderende fellesskap”, med professor Sidsel Germeten som prosjektleder. Jeg er knyttet til Universitetet i Tromsø som PhD-stipendiat med professor Tøve Bull som veileder på avhandlingen innenfor fagfeltet sosiolingvistikk.

Hva innebærer studien?

Jeg vil bruke videokamera i daglige observasjoner av barna over en lengre periode. I tillegg vil jeg gjennomføre intervjuer med ansatte, foreldre og barn for å kartlegge hvordan barnas flerspråklige samspill forholder seg til nærmiljøets språkbruk.

Det er frivillig å delta i prosjektet og det er mulig å trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt. Selv om foresatte gir tillatelse til observasjon og/eller intervju, vil jeg ikke fortsette om barnet selv ikke gir samtykke til filming og/eller intervju når det skal foregå.

Tidspunkt for feltarbeidet vil være en periode på 2 uker i november 2009 og en periode på 2 måneder i januar/februar/mars 2010.

Hva skjer med informasjonen om deg og ditt barn?

Informasjonen som registreres og filmene som tas, skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Alle opplysningene vil bli behandlet uten navn og fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennerende opplysninger. En kode knytter deg/barnet til de aktuelle opplysninger gjennom en navneliste. Prosjektet skal avsluttes høsten 2012. Videofilmene vil ikke lagres utover prosjektperioden, og heller ikke brukes til noe annet enn dette prosjektet og kun ses av meg, veileder og den som transkriberer. Innsamlete opplysninger vil bli anonymisert senest 28.03.13. Videofilmene skal transkriberes (tale- og kroppsspråk skrives ned) etter hvert, deretter vil filmene kun brukes igjen for å sjekke eventuelt feil/misforståelser/uklarheter i transkripsjonene. Transkripsjonene vil bli anonymisert og vil lagres også utover prosjektperioden for bruk i nærmere lingvistisk analyse av materialet i et nytt prosjekt. Denne lingvistiske analysen skal se på hvilke grammatiske strukturer tospråkligheten/kodevekslingen har, og vil ikke berøre barnas identitet.

Forsker er underlagt taushetsplikt og all data behandles konfidensielt og anonymiseres for videre arbeid slik at det ikke skal være mulig å identifisere deg/barnet i resultatene av studien når disse publiseres. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på siste side. Om du nå sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke. Dersom du senere ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, kan du kontakte PhD-stipendiat Carola Kleemann på tlf. 95 80 33 05 eller e-post: carola.kleemann@hifm.no

Ytterligere informasjon om studien finnes i kapittel A

Ytterligere informasjon om personvern finnes i kapittel B

Samtykkeerklæring følger etter kapittel B.

Kapittel A- utdypende forklaring av hva studien

innebærer

I feltarbeidet til prosjektet vil jeg oppholde meg i barnehagen i lengre perioder. Jeg vil bruke videokamera i daglige observasjoner, først et pilotprosjekt november 2009 i ca. 2 uker, deretter en lengre periode i løpet av januar-mars 2010 (til sammen eller sammenhengende 2 måneder i barnehagen). Jeg ønsker ikke å bryte barnas daglige rutiner i feltarbeidsperioden, så observasjonene vil enten foregå som en dagligdags hendelse, det vil si at lek iscenesettes for en viss gruppe barn til et visst tidsrom hver eller annenhver dag i observasjonsperioden, eller at barna filmes når de selv finner det for godt for eksempel å være inne på et lekerom.

Intervjuene vil være både muntlige og skriftlige. Foreldre/foresatte og ansatte i barnehagen kan få spørreskjemaer og forespørsel om å delta i muntlig dybdeintervju. Spørreskjemaene vil være anonyme og uavhengige av om barnet ditt deltar i studien. Dybdeintervju ønskes først og fremst gjennomført med de foreldre som har barn med i studien. De barna som deltar i prosjektet vil også bli intervjuet.

Kapittel B - Personvern

Personvern

Opplysningene som registreres om deg vil være navn. I materialet vil informasjonen anonymiseres, det vil si du vil gis et fiktivt navn i materialet eller på annen måte anonymiseres. Alt innsamlet materiale vil anonymiseres senest 28.03.2013, det vil si at materialet (videoopptak) og lister med navn og fødselsdato vil slettes.

Opplysninger som registreres om barnet er navn og fødselsdato. Når informasjonen anonymiseres i materialet som skal publiseres, vil barnet gis et annet, fiktivt, navn, og barnets alder på observasjonstidspunktet angis. Det vil for eksempel se slik ut i materialet: Anna 4.10, som betyr at barnet er ei jente som på observasjons- eller intervjutidspunktet var 4 år og 10 måneder.

Opplysninger som framkommer i observasjoner og intervju, vil også anonymiseres i publiseringer. Det vil si at det også her vil brukes fiktive navn på personer som barnet nevner, dette gjelder både ansatte i barnhagen og andre.

Høgskolen i Finnmark ved direktør Pål Markusson er databehandlingsansvarlig.

Rett til innsyn og sletting av opplysninger om deg og sletting av prøver

Hvis du sier ja til å delta i studien, har du rett til å få innsyn i hvilke opplysninger som er registrert om deg og ditt barn. Du har videre rett til å få korrigert eventuelle feil i de opplysningene vi har registrert. Dersom du trekker deg fra studien, kan du kreve å få slettet opplysninger, med mindre opplysningene allerede er inngått i analyser eller brukt i vitenskapelige publikasjoner.

Økonomi

Studien er finansiert gjennom forskningsmidler fra Norges forskningsråd (NFR) og Høgskolen i Finnmark.

Informasjon om utfallet av studien

Deltakerne i studien har rett til å få vite resultatet av studien. Resultatet av hele studien blir offentliggjort i PhD-avhandling, planlagt høsten 2012, det vil også komme faglige artikler om deler av studien som foreldre/foresatte blir informert om fortløpende underveis i prosjektperioden.

Samtykke til deltakelse i studien

Svarfrist 1. oktober 2009

Jeg er villig til å delta i studien
(kryss av for ønsket deltakelse)

- Jeg samtykker i at barnet mitt kan filmes
- Jeg samtykker i at barnet mitt kan delta på intervju
- Jeg samtykker i å svare på spørreskjema til foreldre
- Jeg samtykker i å delta på dybdeintervju

Barnets navn og fødselsdato:

(Signert av barnet: valgfritt, ikke bindende!)

(Signert av foreldre/foresatte, dato)

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien

(Signert, rolle i studien, dato)

Vedlegg 2: Oversikt over filmer

Dato	Tittel	Deltakere	Sted	Språk	Tid
25.01.10	Beana lea samegilli	Joavanna Marita CK Elias	Hovedrom	Norsk Samisk	15:55
25.01.10	Sykehus	Marita Piera Joavanna CK	Lekerom	Norsk Samisk	4:13
25.01.10	Gjemmelek og matlaging	Joavanna Marita Piera CK	Lekerom	Norsk Samisk	14:32
26.01.10	Vi lage film	Biret Joret Elias Piera Marita Isak	Lekerom	Norsk Samisk	10:30
28.01.10	Vi snakker samisk i barnehagen	Joret Mikkel Risten CK	Hovedrom	Norsk	0:32
28.01.10	Dyr og fjøs	Biret Joret Isak CK Anna Marita Lásse Piera	Hovedrom	Norsk Samisk	20:44
29.01.10	Prinsesser og slott	Marita Lisa Piera Risten Joavanna Isak	Hovedrom	Samisk Norsk	18:42
29.01.10	Lekeplass "Little People"	Joret Joavanna Mikkel Aslak Isak	Hovedrom	Norsk Samisk	11:49
04.02.10	Dukkelek (fortsetter med Bryllup 1)	Risten Lisa Biret Marita CK	Barbielatnja	Norsk Samisk	26:45

04.02.10	Bryllup 1 (fortsetter Dukkelek)	Biret Marita Joavonna	Barbielatnja	Norsk Samisk	7:55
04.02.10	Lesestund	Aslak Joavonna	Hovedrom	Samisk Norsk	7:01
11.02.10	Ponnilek: Vi ser bare bahti	Lisa CK	Hovedrom	Norsk	1:50
11.02.10	Ponnilek til teater	Lisa Risten Joavonna Isak Lásse	Hovedrom til lekerom	Norsk Samisk	27:45
11.02.10	Dukkelek 110210	Piera Lásse Marita Biret Joavonna	Barbielatnja	Samisk Norsk	7:40
12.02.10	Stellebordet	Risten Lisa Marita	Lekerom	Samisk Norsk	4:15
19.02.10	Bilbane	Risten Joavonna	hovedrom	Norsk (samisk)	0:50
19.02.10	Dinosaur og slott	Joret Isak	hovedrom	Norsk (samisk)	3:08
19.02.10	Ponnilek m.m.	Risten Anna CK Aslak	Barbielatnja	Norsk Samisk	36:50
22.02.10	Lekerommet	Lisa Risten	lekerom		6:08
22.02.10	Biebmu	Lisa Risten CK	Lekerom til bad	Norsk Samisk	7:38
22.02.10	Dukkelek Barbielatnjas	Lisa Risten CK	Barbielatnja	Norsk Samisk	26:45
23.02.10	Biilamatta2	Joret Aslak Isak Joavonna Lásse	hovedrom	Norsk Samisk	8:13
24.02.10	Star Wars lego	Joret Elias	hovedrom	Samisk norsk	6:42
26.02.10	Skole	Marita Piera CK	lekerom	Samisk norsk	4:00
26.02.10	Lesestund	Lisa Máret Biret CK	hovedrom	Norsk samisk	19:55

		Piera			
01.03.10	Dukkelek 1 010310	Joret CK Risten Lisa (Isak)	Lekerom	Norsk Samisk	16:12
01.03.10	Dukkelek 2 010310	Joret Lisa Risten	Lekerom	Samisk Norsk	7:35
01.03.10	Mun oinnen du	Joret Elias Risten flere	Lekerom	Samisk	1:16
01.03.10	Star Wars med monster	Joret Elias Risten Joavnna	lekerom	Samisk (norsk)	12:42
02.03.10	Biilamatta	Joret Niilas Isak	hovedrom	Samisk Norsk	1:38
02.03.10	Drager og slott	Anna Piera	hovedrom	Samisk Norsk	5:43
16.03.10	Dyrelek	Isak Joret Joavnna Aslak Elias	Lekerom	Samisk norsk	36:07
17.03.10	Lego1	CK Anna Aslak Joavnna	lekerom	Norsk samisk	13:08
17.03.10	Lego 2	Aslak Joavnna Lásse Isak Joret	lekerom	Samisk Norsk	15:51
22.03.10	Sauer	Isak Joret	Lekerom	norsk	6:00
23.03.10	Biler som bor i hus	Joavnna Lásse Aslak Máret Lisa Risten Isak	Hovedrom	Samisk norsk	8:56
25.03.10	Bilbane Rorri	Joret Aslak	hovedrom	norsk	6:37
26.03.10	Hui soma muitalus og det lille pinnsvinet Sáve	Marita Joavnna CK	Lekerom	Samisk norsk	27:34

26.03.10	Bittesmå dyr	Anna Máret Isak CK	Lekerom	Norsk (samisk)	11:58
-----------------	--------------	-----------------------------	---------	-------------------	-------

Vedlegg 3: Liste over forkortelser og tegn brukt i transkripsjon

˘	tonefall ved magiske ytringer (fallende liten ters)
()	usikker tolkning
(.)	kort pause
.	ved flere metaspråkelementer i ett enkelt språkobjekt
^	høyere tone, også når tonehøyden varierer sterkt i det følgende
°	svak stemme
1	førsteperson
2	andreperson
3	tredjeperson
AKK	akkusativ
ESS	essiv
GEN	genitiv
ILL	illativ
INF	infinitiv
KOM	komitativ
LOK	lokativ
NEG	nektelse
NO\	norsk, for å klargjøre når norske leksemer eller morfemer brukes i forbindelse med samiske
NOM	nominativ
PART	partisipp
PERF	perfektum
PTKL	partikkel
PL	Pluralis
PRES	presens
PRET	preteritum
PRON	pronomen
SA\	samisk, for å klargjøre når samiske leksemer eller morfemer brukes i forbindelse med norske
SG	singularis
SP.PTKL	spørrepartikkel
V	verb, brukt ved det nektende verbet i nordsamisk